

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

73.3.95.
7B e 51

DE MORBIS MALIGNIS ET PESTILENTIBVS,

causis, presagijs, & medendi methodo: de remedijs insuper preseruatiuis, Tractatus.

AVTORE NICOLAO BOCAANGELINO, Cæsareæ Maiestatis Imperatricis Medico, & Liberalium Artium Magistro.

AD PRAECLARISSIMVM VIRVM D. D. Franciscum Borgiam, militiæ de Montesa Commendatarium maiorem, & à Philippi III. Hispaniarum Regis potentissimi cubiculo.

Anno 1600.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM PRIVILEGIO.

Madriti, *Apud Ludouicum Sanchez.*

TASSA.

YO Pedro çapata del Marmol, escriuano de camara de su Mageſtad, y de los que en el su Conſejo reſiden, doy fee, que auiendo ſe viſto por los ſeñores del dicho Cōſejo vn libro intitulado, *de morbis malignis & peſtilentibus*, cōpueſto por el Doctor Nicolao Bocaangelino Medico dela Mageſtad Ceſarea, que con licencia de los dichos ſeñores del Conſejo fue impreſſo, que eſta eſcrito en Latin, taſſaron cada pliego del dicho libro a tres marauedis, que tiene el dicho libro treynta y ocho pliegos, que al dicho precio monta ciento y catorze marauedis en papel, y mandaron que eſta taſſa ſe imprima al principio de cada volumen, y en fee dello lo firme de mi nombre, en Madrid, a tres de Março, de 1600. años.

Pedro çapata del Marmol.

APPROBATIO.

EX *Cōmiſsione & decreto ſupremi Senatus accuratè perlegi, & diligenter euolui librum hunc,* De morbis malignis & peſtilentibus, autore Nicolao Bocaangelino Ceſareæ Maieſtatis Medico. *In eo nihil inuenio antiquorum inſtitutis diſſonum, vel ſapientiſsimorum noſtri temporis medicorum obſeruationibus aduerſum: imo verò omnia dilucidè & eleganter pertractat, quidquid in hypotheſi ſumpta ob autorū diuerſimode ſentientium opiniones negotium faceſſere poterat, componēdo, malignorū & peſtilentiū morborum naturā explicans, ad præſeruationem & curationem ſecuriſsima remedia perſcribens, ideò theoricæ & practicæ ſtudioſis perquam vtilem & neceſſariam eius lectionē iudico. Dignum itaque cenſeo, qui ad communem Reipublicæ vtilitatem prælo mandetur. Dat. Matriti, Nonis Nouembris. 1599.*

Lic. Stephanus de Torres.

ERRATA.

PAgina. 35. lin. antep. orcus, *ortus* 45. 15. quin, *quòd.* 92. 1. poſsit, *ii, poſsit.* y lin. 10. ſeruetur, *ſeruet.* 98. ant. ſirex nouem, *ſirup, ex nouē.* 106. 11. erigantur, *eligantur.* & lin. 21. eligatur, *erigatur.* 121. vlt. ſacrificatione, *ſcarificatione.* 148. ante. adminiculuo, *adminiculum.* 169. vlt. *Differt à materia.* 180. 19. valeſcat, *caleſcat.* 187. 10. *vt exputrix.* 194. octionem, *coctionem.* 216. 24. ita vt, *ita.* 224. 3. *aut inſenſibiliter.* 229. 23. morbo, *morbum.* 239. 10. *& variolas populæ.* 244. 6. patantiores, *patentiores.* 245. 10 dileſcunt, *dileteſcunt.* 246. 8. *ad pleuitudines magnitudinē.* 251. 7. ſuffocari, *non ſuffocari.* 50. 14. *producatur intrinſecus.* 57. 4. *in non naturalibus.* 5. 12. *ſequantur morbi.* 28. 11. *ſi,* ſobra. 87. 25. randi, *randa.* 95. 22. *etiam ſpirituoſæ ſubſtantiæ.*

Iuan Vazquez del Marmol.

EL REY.

POr quanto por parte de vos el Doctor Nicolao Bocangelino, medico de la Magestad de la Emperatriz nuestra, muy cara y muy amada aguela, nos ha sido fecha relacion, que vos auiades compuesto dos libros, el vno en Latin, que se intitulaua De morbis malignis, & pestilentibus, y el otro en lengua Castellana, que asi mismo se intitulaua, De fiebres malignas y pestilentes, en los quales auiades hecho y puesto mucha diligencia y cuydado, lo qual esperauades seria de mucha vtilidad en estos tiepos: y nos suplicastes os mandassemos dar licencia para lo poder imprimir, y priuilegio por veynte años, q̃ en ello recebiriades merced, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizierõ las diligẽcias que la prematica por nos vltimamente fecha sobre la impressiõ de los libros dispone, fue acordado que deuiamos de mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, e nos tuuimoslo por bien, por la qual os damos licencia y facultad, para q̃ por tiẽpo de diez años primeros siguientes, q̃ corren y se cuẽtan desde el dia de la fecha desta nr̃a cedula, vos, o la persona q̃ vr̃o poder ouiere, e no otra alguna, podais imprimir los dichos libros, q̃ de suso se haze mencion por su original, q̃ en el nr̃o Consejo se vio, q̃ va rubricado y firmado al fin de Pedro çapata del Marmol, nr̃o escriuano de camara, delos q̃ en el nr̃o Consejo residen: y con q̃ antes y primero q̃ se vendan los traigais ante ellos cõ su original, para q̃ se vea si la dicha impressiõ està cõforme a el, o traygais fee en publica forma, como por corrector nombrado por nuestro mandado se vio y corrigio la dicha impression con su original. Y mãdamos al impressor que asi imprimiere los dichos libros, no imprima el principio y primer pliego, ni entregue mas de solos dos libros con sus originales, al autor, o persona a cuya costa lo imprimiere, ni otra persona alguna, para efeto de la dicha correccion e tassa hasta que antes y primero los dichos libros estẽ corregidos, y tassados por los del nr̃o Consejo, y estando fecho, y no de otra manera, podais imprimir el principio y primer pliego, y seguidamente pongais esta nr̃a cedula, y aprouacion que de los dichos libros se hizo por nr̃o mandado, y la tassa y erratas, sopena de caer en las penas contenidas en las leyes y prematicas destos reynos que sobre ello disponen. Y mãdamos que durante el tiempo de los dichos diez años, persona alguna sin vr̃a licencia, no pueda imprimir ni vender los dichos libros, so pena que el q̃ los imprimiere y vẽdiere, aya perdido y pierda todos y qualesquier libros, moldes y aparejos q̃ de los dichos libros tuuiere, y mas incurra en pena de cinquenta mil mr̃s, la qual dicha pena sea la tercia parte para nr̃a camara, y la otra tercia parte para el juez q̃ lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona q̃ lo denũciare. Y mandamos a los del nr̃o Cõsejo, Presidente, e Oydores de las nr̃as Audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nr̃a casa e corte e chancillerias, y a todos los Corregidores, Assistẽte, Gouernadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros juezes y justicias qualesquier de todas las ciudades villas y lugares de los nr̃os reynos y señorios, asi a los q̃ agora son, como a los q̃ serã de aqui adelante, q̃ vos guarden esta nr̃a cedula, y cõtra su tenor y forma no vayã, ni passen por alguna manera, so pena de la nr̃a mr̃d, y de diez mil mr̃s para la nuestra camara. Dada en Madrid a diez y seis dias del mes de Nouiembre, de 1599. años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.

Don Luis de Salazar.

CLARISSIMO HEROI D. D. FRANCISCO Borgię, militiæ de Montesa maiori Commendatario, & à Philippi III. Hispaniarum Regis potentissimi cubiculo,

Doctor Nicolaus Bocaangelinus, Cæsareæ Maiestatis Medicus.

ETVS apud grauissimos autores consuetudo fuit, vir præclarissime, nostris etiam temporibus obseruata, vt siquid in medium allaturi essent, magna cura & diligentia elaboratũ, quasi studiorum & otij rationem reddituri, vulgi censurã, iudiciumq; acre pertimescentes, quod plerumque alienis laboribus (quia æmulari forte, vel mente & cogitatione assequi non licet) detrahere, obtrectareq; non cessat, autoris laudem minuens, & in alienos prorsus ab eo sensus detorquens; patronum & defensorem, Principem aliquem, clarissimumq; virum eligerent, cui sua studia & lucubrationes consecrarent, & sub cuius tutela & protectione, eius autoritate, quasi clypeo muniti, maleuolorũ ictus non perhorrescerent. Quod equidẽ non incon-

inconsultò, sed summo con iudicio ab illis factum, mihi persuadeo, cùm eum semper suis laboribus & vigiliis Mæcenatem adscriberent, qui non nobilitate sanguinis solùm, sed & omnium bonarum artium genere foret ornatissimus. Ideò qui Philosophiæ operam nauarant, illius studiosis; qui historiis, & rebus antiquorum præclarè gestis indagand[is], iis qui illarum lectione oblectabantur, suos peculiares libros obtulerunt. Id enim potissimùm cogitabant, vt optimum, sapientissimumq; iudicem nacti forent, qui munus sibi dicatum, in scitiæ gratia non sperneret, imouerò magni faceret. Alexander ille Magnus, incredibilem ex Homeri carminibus voluptatem capiens, tanti ea fecisse fertur, vt oblatam sibi Regis Darij pretiosissimam capsulam, auro & gemmis ornatissimam, Homeri Iliadæ custodiendæ destinauerit: quo in pretio apud eum esset, ostendens.

Equidem si de maiorum tuorum gestis, clarissime vir, aut de rebus varia eruditione refertis animum ad scribendum appulissem, libentissimo tibi animo meos labores offerrem, quem virtutis & nobilitatis auitæ hæredem, & literarum amatorem esse certò scio. Memini enim, cum in Regio serenissimæ Principis Ioannæ Xenodochio publicæ cuidã Medicinæ, & Philosophiæ disputationi præessem, & ipse pro tua in nos humanitate, & beneuolentia, honoris nostri causa interesses, & Philosophica quædã quæstio occurrisset, te ità arguté, grauiter & eleganter, eaq; ingenij dexteritate disseruisse, vt magnam in adstantium animis lætitiam & admirationem concitaris.

Hæc

Hæc igitur animo euoluẽs, & beneficia à te, clarissimisq; tuis parentibus (quorũ laudes, tũ quia omnibus sunt notissimæ, tũ ne tibi assentari videar, prudens omitto) in me collata perpendens, librum hunc de morbis malignis & pestilentibus tibi dicare sum ausus, in quo nonnullæ, præter Medicinæ difficultates, & varia remedia profligandis morbis proficua, nonnulla quæ ad Philosophiam spectant, attingũtur, cuius te studiosissimum esse, nemo ignorat.

Cuperẽ sanè, & vice maximi præmij haberem, gratũ tibi meũ laborem extitisse, vt ad maiora obeunda (doctissimos & sapientissimos nostri temporis Medicos æmulatus, qui succisiuas, vt aiunt, horas huic rei vtilissimè impendunt) audacior efficerer; dum aliorũ studia & cogitationes eò tendunt, vt nobis hisce rebus operã dantibus, ipsi clanculũ & latenter, opibus inhiantes, ægrorũ nostrorũ curationi se insinuẽt: quod nescio quo pacto solent obtinere, nostris vigilijs & laboribus detrahentes. Sed ea est veritatis vis & robur, vt si quæ illorũ ambitu nobis aliquantisper ablata sunt, summa postmodũ satisfactione restituuntur. Gratissimum tamen ac iucũdissimũ mihi semper erit, beneuolo à te animo, præclarissime vir, fuisse exceptum. Paruum satis, fateor, munusculum offero, amoris tamen erga te mei, ac voluntatis tibi obsequentissimæ symbolum, nemo inficiabitur: quam alijs deinceps lucubrationibus curabo abundantius profiteri. Vale.

a 4

AD

IOANNIS ANTONII DE Herrera Temiño, in autoris laudem Epigramma.

Pignoris, atque tuas calamus cupit edere laudes;
Carminis, & Medicæ qui sator artis ades.
Indomiti miseros qui liberat unguibus Orci,
Non liber inuidiæ vulnere liber erit?
Dæmona bellipotens velut Angelus ense fugauit,
Sic mala noster ouans Angelus arte fugat.
Ars tua, Phœbe, iacet, morbos mouet Angelus orbe,
Sanus hic, atque artis tu pater orbus eris,
Hic valet, ut valeant homines dare iussa; malignis
Conciliat morbis iste benignus opem.
Nil magis est dignum superis quàm pellere morbos,
Tu Medicæ superas artis, in arte Deos.

IOANNIS BAPTISTÆ BAVAE Iurisprudentiæ studiosi Disticha.

Pestiferis quicunque petis medicamina morbis,
Queis valeas tantis obuius ire malis.
Febribus exitium lethale minantibus ægrum
Eripere, & vitæ restituisse nouæ.
Prauaq; venturæ metuens contagia pestis,
Qua vitare queas arte venena cupis.
Perlege quem librum noster Bocaangelus offert,
Græcorum atque Arabum dogmata concilians.
Vincit Apollineas, superatque Hippocratis artes
Angelus, Angelico nomine iure fruens.
Ergo suum merito Sabaudia iactet alumnum,
Et te Prierio gaudeat esse datum.

AD LECTOREM
præfatio.

Lemētiſsimus mundi opifex Deus (prudēs lector) pro ſua erga mortales omnes prouidentia, innumeris eos proſequitur beneficijs; adeò profuſa & larga ad ſe alliciēs liberalitate, vt etiam de improbis benemereatur: nihil enim ad conciliandas hominum voluntates, damnandamq; in malis perſeuerantiam, potentius eſt beneficētia. Sed quoniam diuina hac clementia & bonitate deprauati hominum mores abutuntur, quos blanditiæ trahere non potuerūt, flagellis & fuſtibus à vitiorū tramite ad virtutis viam, melioreq; mentē reuocat; tarditatē & morā, ſupplicij grauitate cōpenſans; vt vel ſic qui eius irā euaſerint, reſipiſcāt. Adeò autē lēto & tardo ad punitionē gradu diuina procedit vindicta, vt

quandocunq; criminibus irritata in illo-
rũ patratores desæuijt, modò aquarum
inũdatione, modò igne & sulphure è cœ
lo demisso: modò fame, bellis & peste mi
nistris id exercuerit; ne subitò & repen-
tè, & non admonitos & imparatos ag-
gredi quererentur, multis retrò tempo-
ribus veluti diuinæ iustitiæ præcones præ
miserit, nunc Noe centum antè annis
Gen. 7. mundi ruinam aquarum profluuijs fa-
Infra. 18. & 19. ciendam prædicantem; nunc Ange-
los Pentapolis vastationem Abraham
Ion. 3. & Loth indicantes; nunc Ionam Ni-
niue subuersionem publicè præcinen-
tem; ac tandem cœlorum signa, pra-
uos & minus benignos Planetarum as-
pectus, Cometas, flammas ignis in ae-
re, Solis & Lunæ eclipses, omnia diui-
ni numinis indignationem à longè præ-
dicentia: vt visis ipsis, precibus, & vitæ
in melius institutione, imminẽtem Dei
iram, gladium, famem & pestem, velu-
ti efficacissimo antidoto effugiamus.

Nuſquam enim in ſacris literis peſtem immiſſam legimus, niſi vel ob publica crimina, vel grande Regum, aut Principum piaculum: vt patet in Dauide Rege ſanctiſsimo, qui poſt trium dierum peſtem exitialiſsimam (tempus à Domino ad purgationem ſceleris in numeratione populi admiſsi conſtitutum, & ab eo electum) qua ſeptuaginta millia virorum interierunt, viſo iuxta aream Areuna Iebuſæi Angelo populum percutiente & deuaſtante, conuerſus ad Dominum dixit: *Ego ſum qui peccaui; & ego iniquè egi: iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? Vertatur, obſecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei*. Cui non abſimile eſt quod refert Platina Pelagij. II. tempore Romæ contigiſſe; vbi poſt miſerandam illam peſtilentiæ cladem, qua tot hominum myriades periere, publicis obſecrationibus & lacrymis placato Domino; nec non precibus & in-

2. Reg. 24.

De vitis Pōtifi. in Pelagio. II. & Gregorio. I.

uentu B. Gregorij Magni, ſedata peſtilẽ-
tis aeris corruptione, in faſtigio caſtri cu
iuſdã, ab hac die Sancti Angeli, olim Mo
les Adriani nuncupati, euaginatum gla-
dium abſtergere, quo in populu irruerat,
Angelus Domini viſus eſt. Conſultò prę
Exod. 9. tereo innumera ſacræ Scripturæ loca,
4. Eſdr. 15. Iere. 14. 21 ex quibus manifeſtè conſtat, arma Domi
24. & 29. ni ſceleribus noſtris offenſi, & ad tempo
Leuit. 26. Num. 14. rariam vltionem prouocati, gladium, pe
Deute. 28. ſtem, & famẽ eſſe, ſæpiſsimeq; per ſuos
prophetas his flagellis & armis populo
ſuo fuiſſe vindictam minitatũ; & ab eo
votis ſupplicibus, pœnitẽtijs & lacrymis
tanti mali medelam expectendam: iuxta
2. Par. 7. illud Paralipomenon: *Si miſero peſtilentiã*
in populum meum: conuerſus autem popu-
lus meus, ſuper quos inuocatum eſt nomen
meum, deprecatus me fuerit, & exquiſierit
faciem meam, & egerit pœnitentiam à vijs
ſuis peßimis: & ego exaudiam de cœlo, & pro
pitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram
eorum.

Quæ

Quæ licèt indubitata ſint, non tamẽ ideò herbarum, plantarum & leguminũ naturalia remedia; & artificioſa à peritiſſimis Medicis inuenta, reijciẽda ſunt: cũ Altiſsimus creauerit de cœlo medicinã; & ſpiritualia præſidia non ſint temporalibus repugnantia. Imò cùm Eccleſiaſticus monuiſſet: *Fili, in tua infirmitate nõ deſpicias te ipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te:* ſubdit: *Et da locum Medico, etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria.* Eccleſiaſtici.38.

Iure ergo optimo in hac epidemica conſtitutione, qua plurima Hiſpaniarũ oppida peſtilenti & exitiali morbo ſunt infeſtata, præmiſsis publicis Diuorũ ſupplicationibus, ſpiritualibusq; alijs præſidijs ac remedijs, ad Medicorum auxiliũ & opem deuentum eſt.

Cùm autem de natura huius peſtilentis morbi, præcautione & medela, variæ fuerint Medicorum ſententiæ; ne in re tam graui, ad ſalutemq; publicam ſpectã

te

te dubitare contingat (cùm non solùm nobis,sed & Reipublicę nati simus) quid ex grauissimorum autorum placitis, quæ potui diligentia discussis & examinatis, propriaque experiẽtia obseruauerim, in medium afferre non dubitaui: vt si quando posteros nostros (quod Deus auertat) similis morbus inuaserit, nostrorum temporum periculo sapiant. Nam, vt inquit Seneca; *Paucis natus est, qui populũ tantùm suæ ætatis cogitet.* Et Cicero: *Mihi nõ minori curæ est, qualis Respublica post mortem meam futura sit, quàm qualis hodie sit.*

Sen. Epist. 80.

Cicero lib. de amicit.

Huius tractatus vtilitas euidens est, cũ non solùm curatiuám Medicinę partem scribamus, sed malignorum & pestilentium morborum præcautionem: quia, vt cecinit Ouidius:

Ouidius.

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri.

Vt igitur huius opusculi edendi causã accipias, benigne lector, primũ ad id aggre-

grediendũ amantifsimi parentis mei Petri Bocaangelini iuſſu ſum impulſus, cui hac in parte libentiſsimè morem geſsi: eſt enim (prȩter naturale & ciuile vinculum, quo parentibus & patriæ parere tenemur) pluribus de cauſis non de me ſolùm, ſed etiam de Hiſpana Republica optimè meritus. Ipſe, omnium primus Tagi, celeberrimi fluuij, à Toleto Olyſipponem vſque, nauigationem eſt aggreſſus, aquæ & fortunȩ periculo quãplures merces auſus exponere: cuius rei cauſa publici præmij honorem à Toletanis ciuibus meruit; alijsque quampluribus Rempublicam beneficijs cumulauit. *L. vt parentibus. ff. de iuſt. & iur.*

Excitauit deinde animum, vt librum hunc prælo committerem, publicȩ vtilitatis ſtudium. Nã cùm multa ſcitu & obſeruatione digna, tùm experientia & praxi comparaſſem; tùm apud grauiſsimos autores, nec omnium manibus contrectatos, inueniſſem, quæ hoc peſtilenti morbo affectis proficua & vtilia eſſe

certò

certò ſcirem, alienum à ratione iudicaui, ſi meis vigilijs & laboribus Reipublicæ non inſeruirem.

Vides, optime lector, qua mente huic rei operam nauarim. Vellem eo animo à te accipi, quo à me dicta ſunt. Vtinam Deus Optimus Maximus his præſidijs vtendi neceſsitatem in perpetuum à nobis auertat. Tu autem vale, & noſtris interim lucubrationibus fruere.

DE MORBIS MALIGNIS & pestilentibus, causis, præsagijs, & curatione.

De Febre maligna. Cap. I.

CTVRVS De natura malignorum & pestilentium morborum, necessarium fore existimaui, quid malignus, & quid pestilẽs morbus sit, priùs definire, & explicare, vt sic quæ dicenda sunt, meliùs intelligi posśint. Malignus igitur morbus, vt aliqui existimant, est ille, qui cùm periculum vitę minetur, spem tamen salutis nõ adimit. Sed cùm multæ reperiantur febres, magnæ quidem, sed non malignæ, quæ sua intensione id facere natę sint, ob id hanc definitionem non admittimus.

Alij verò malignos eos morbos vocant, qui omnibus ritè, decenterque factis non sanantur,

vt quædam praua vlcera, quæ neque abstergentibus, neque temperantibus, neque alijs cedunt auxilijs. At cùm plura adsint vlcera, quæ ob intemperiem aut fluxum, citra malignitatem tamen, non cedant remedijs, non videtur definitio tradita sufficiens.

Quòd si dicas, benignos morbos palam operari, furtim verò malignos, & in hoc ipsorum naturam debere collocari: id certè omnino esse falsum, ex eo constabit, quòd multi maligni morbi ex venenosis ictibus, aut prauis humoribus orti, magna, & mali moris inducũt symptomata, quæ palã à Medico percipiuntur, & cognoscuntur. Diuersitas tamen opinionum pẽdet ex eo, quòd Galenus vsurpat multoties malignum pro vehementi. Nam. 9. methodi febres ait in biliosis corporibus inedia malignas fieri: quod de vehementia febrium intelligendũ est, cùm inedia humidi defectu acriorem & intensiorẽ reddat bilem: aucto enim calore cum siccitate, febris intensior euadit, non malignior.

Definitio vera maligni morbi. Meliùs tamen definitur malignus morbus, vt sit ille, qui sæuiora infert accidentia, quàm pro ratione propriæ essentiæ affectui conueniat: siquidem, vt multi referunt, & nos quotidie experimur, facilem se præbet iste morbus in principio, progressu verò temporis vires alit, & clãdestinis *Morbi maligni descriptio.*

stinis insidijs oppugnat, & nullum de se priùs iudicium fieri permittit, quàm exitium parauerit, & oppresserit. Vsque adeò incertę eius notitiæ sunt, vt dum ægro anima est, magnam plerunq; spem Medico faciat: quandoquidem etsi coctionem ostendat humor, tamē febrem fouet, & prę ter euidentem rationem producit, adeò vt natura eius & effectus nequeant ad manifestas causas redigi. Hęc est natura, & descriptio vera maligni morbi, vt à nonnullis autoribus traditur. Causa verò efficiēs talis malignitatis, sūt omnia illa, quæ aut putredinem, aut vstionem efficere possunt, exteriùs, aut interiùs; nam nisi huiusmodi præcedant mutationes, non poterunt acquirere qualitatem malignam.

Materiales verò causæ sunt etiam omnes, quæ aptæ sunt ex sua natura ad contrahendas tales mutationes, vt partes solidæ, spiritus, & humores; præcipuè verò malignitas pendet ex multis inæqualibus, & crassis humoribus, cuius ocasione & difficilè dignoscuntur, & curantur. Nam si morbus pendeat ex bile cum pituita, quia agē tia inter se opposito modo operantur, bilis celerem habet motum, pituita tardum: bilis acrimoniam inducit, pituita lentorem, &c. Hinc accidē tia inter se pugnantia vnum alterum obscurat, difficultatemque in morbi dignotione inferūt: *Causa.*

nam carnes eorum qui his febribus laborãt, statim non ardent, neque tactui mordent, vt quę ex sola bile sincera, aut ex vsta melancholia pendẽt. Neque similiter tactui semper mitem calorem repræsentant, sicut quæ ex sanguine, sed primo insultu remissum calorem habere videntur. Si verò diutius persistamus, calorem igneum & exurentem inuenire solemus: quod elegantissimè confirmat Hippocrat. 1. Epid. comm. 2. text. 25. *Continuæ*, inquit, *febres omnino nunquam intermittebant, sed inuadebant omnes more febris naturam tertianæ referentis: & vno die aliquantum remittebantur; altero ingrauescebant. Omnium erant, quæ in id tempus inciderunt, violentissimæ, longissimæ, laboriosissimæque: lenes à primo, de cætero in totum semper increscebant: ac decretorijs diebus accedebant, ac peiores inuadebant.*

Quod Galenus in commentario ad malignitatem refert, & ad permixtionem, vt diximus, contrariorum humorum, bilis scilicet, & pituitæ. *Sanè*, ait, *generantur istæ febres non ex succo vno, sed ex pluribus, quorum calidior febrem acutam succendit, statimq́ discutitur; quæ dum corpus tenet, contingit frigidioribus corrumpi, ac putrescere*, &c.

Nam adeò validæ sunt causæ contrariæ in vnũ pugnantes, vt signa pathognomonica obscurentur; cùm hæ se habeant respectu morborum vt effectus naturales, prout à suis causis pẽdent, non

non vt propriæ passiones: sic cùm æqualiter causæ pugnant, mistus videtur effectus & obscurus. Septimo enim Epid. inquit Hippocrat. *Febrium ardentium, quæ eo tempore vigebant, hæc erat natura. Non erant siticulosi,* &c. Galenus in commento reddit rationem, quia pituita os ventriculi occupando, sitim coërcebat. Febres igitur illæ ardentes malignæ ex permistione duorum & contrariorum humorum proueniebant.

Inter alia verò signa malignitatis hoc vnum est, vt non habeant certum & determinatum humorem, quem sequantur: nam nonnunquàm vtramque bilem, nonnunquam pituitam consequuntur, sæpissime verò sanguinis corruptionem. Et ratio id confirmat, quia cùm maligna illa qualitas, accidens quoddam sit resultans ex praua putredine contrariorum humorum, cùm omnes nostri corporis humores habeant contrarias inter se qualitates, & omnes sint putredini apti, non est cur potius cum vno, quàm cum reliquis habeat analogiam. Cuius opinionis est sapientissimus Doctor Ludouicus Mercatus, potentissimi Philippi Regis nostri Archiater, in libro de febre maligna. Quam sententiam perperam intelligens Theodorus quidam Angelucius libro 1. de natura & curatione malignę febris, capite tertio ad tertianas nothas

malignas

malignas febres reducit,quaſi febres, quæ ex bi le vſta fiunt,nō ſint pernicioſiſsimæ & malignæ: ſicut & febres ex ixoribus humorum ortæ, quæ praua & lethalia inferunt ſymptomata, quæ ad tertianarum naturam reduci nequeunt.

Sed cùm de ſingulis malignis morbis ſit futu ra nobis diſputatio ſuis proprijs capitibus, vbi de ſignis,præſagijs, curationeq́ue agemus, operęprętium erit de natura peſtilentium morborū diſſerere:nimis enim ſunt maligni & peſtilentes morbi inter ſe coniuncti,imò cùm morbi praui populariter vagantur, timendum eſt, ne ſenſim in peſtilentes degenerent: non enim ſemper fit peſtis ex cauſis vniuerſalibus,ſed quandoq; ſparſi morbi occaſionem præbere ſolent; vt conſtat ex Hippocrate. 6. Epid. vbi connumerat plures morbos ſparſos,& inter ſe diſtinctos,quos in peſtilentes degeneraſſe ſcimus: nam in prauè diſpoſitis corporibus, vt poſteà dicemus, tantum poteſt facere aër in primis qualitatibus alteratus, quantum in optimè diſpoſitis peſtilens. Et cùm his proximis annis ferê per vniuerſam Hiſpaniam,& alias diſtantiſsimas regiones,dira huius morbi conditio vagata ſit, quæ circa eius naturam,ſigna,præſagia,& curationem obſeruauerimus,qua poterimus breuitate, exponemus.

Com.7. reperitur in Gal. 6.editionis.

Cùm glandulæ iſtæ primùm inuaſerunt, non ſolùm

ſolùm inter vulgares, ſed etiã inter grauiſsimos Medicos controuerſum fuit, an ad peſtilentes morbos, an ad vulgares eſſent referendæ? ideoq; non immeritò quæ fuerit altercandi cauſa, ſequẽti capite apparebit.

Agitatur controuerſia quæ fuit inter Medicos circa naturam huius morbi Epidemici, cùm primò peſtiferi tumores apparuerunt. Cap. II.

CVM Medicina inter coniecturales artes numeretur, & quotidie, tã in morbis, qui paſsim à Medicis tractantur, quã in alijs, qui ob ſymptomatum varietatem noui vidẽtur, multa præter ipſorum ſpem ſuccedant, analogiſmo, obſeruatione & comparatione vnius ad alium vtentes, cauſam quantunuis abditam inuenire ſolent: quod antiquis frequenter contingebat, vt de Elephãtiaſi, & morbo Telo dicto referunt autores: verùm cùm omnino cauſam naturalem ignorabant, tunc ad Deorum iram totum negotium referebãt. Æſchines enim, Orator antiquiſsimus, de peſte, qua Delij laborabant, ſic inquit: *Peſtifero quodam morbo Delij laborabant, vultus vitiligine plenos, capillosq; albos habebant: ipſorum autem collum & pectus erant tumida. Febres non aderant, neque inſignes*

ſignes dolores, neque inferiores partes quicquam permutatæ fuerant: atque hæc Apollinis ira ſibi contigiſſe credebant. Et Gal.1.de morbis vulg. com. 1. inquit: *Peſtes ad Deos referunt, de curatione earum conſulentes.* Non ergo eſt mirum, cùm incipiunt morbi maligni ſenſim & paullatim, Medicos adhuc doctiſsimos ambigere, & diſceptare inter ſe de natura & morbi conditione, ſicut in his quatuor præteritis annis fuit hîc controuerſum. Sed videamus diuerſarũ opinionum placita. Cùm glandulæ cœperũt apparere, multi ex grauiſsimis Medicis exiſtimabant, eandem habere naturam cum alijs malignis morbis, ex praua hominum diſpoſitione & apparatu prouenientibus, omnino negantes eſſe peſtilentis naturæ: quorum rationes non abs re erit, exercitationis gratia, in medium adducere. Primò, quoniam eodem tempore inuaſcrunt alij morbi maligni, ſpecie diſtincti, vt puncticularis morbus, phrenitis, &c. Secundò, peſtis eſt epidemia pernicioſa, ortum ducens ex inſigni & excellẽti putredine, quæ aeri illata, cùm eius inſpiratio ineuitabilis ſit, cordis ſubſtantiam ſuo contactu alterãdo, veluti venenum deſtruit, cùm ſit omnium morborum exitialiſſimus, & perimere aptus. Quòd verò glandulę non ſint huius naturæ, ex eo conſtat, quoniam neque aër praua qualitate fuit vnquam affectus,

Agatinus hiſt. de peſte Francorum ob Dei iram.

Procopius de peſt. quæ neque ætati, neque ſexui pepercit.

neque habuit in se seminaria acutissimæ contagionis. Deficit ergo dispositio ex parte causæ agētis. Tumores etiam qui sub alis & gutture erumpebāt, nō fuerunt lethales; neque alij qui in inguinibus, nisi in subiectis tam prauis succis refertis, vt semel putredinali calore concepto, lethali morbo essent affecta. Tertiò, nam si glandulæ inter morbos pestilentes essent connumerandæ, maximè quia accidentia, quibus vexantur ægrotantes, sunt simillima pestilentibus. Sed quòd id non sit sufficiens, sic constabit. Prauitas symptomatum prouenit solùm ex causæ producētis prauitate & malitia. Sed corpora humana possunt intra corpus generare humores veneno similes. Ergo illi, semel cōcepta putredine, poterūt morbos pesti similes procreare absque peste. Et confirmatur hæc ratio exemplo Critonis: hic enim, vt narrat Hippoc. 1. Epid. com. 2. dolore vehemēti in magno pedis digito affectus, iacuit, eodem die horridus, nauseabundus, parum subcalescēs: nocte desipuit: secundo die tumor toto pede, & circiter talum subruber, atque cum contentione; pustulæ nigræ, febris acuta, valdeque, inquit, insaniuit: ab aluo merè biliosa plura exierunt: expirauit secundo ab initio die. Duo in hac historia sunt consideranda. Alterum est, vt inquit Galenus, mortis celeritas: alterum verò symptoma- 1. Epid. cō. 2. ægroto. 9

tum similitudo cum pestilentibus: verumtamen solùm ad copiam & redundantiam humorũ causam istius mortis refert Galenus, qui non fuerũt statim sectione venæ depositi, aut quia in principio non fuerit vocatus Hippoc. aut quia, vt alij existimãt, Crito sensim & paullatim prauos procreauit humores, qui celerioris mortis causa fuerunt; sicuti frequentissimè videmus multos homines repentê mori cibo suffocatos, aut vino repletos, aut copiá crudorum succorum grauatos, non solùm apoplexia, sed leuium arteriarum obstructione impedita cordis ventilatione. Ergo cùm ex glandulis multi liberentur, pereant verò præcipuè illi qui infra inguina, in suris scilicet ipsis vitium contrahunt, non immeritò in indiuiduorum prauam dispositionem potiùs quàm in communẽ causam est reducenda huius morbi malignitas.

Quòd si obijciant, ex locis peste affectis adsportatum fuisse hunc morbum; referunt enim ex Flandria ad portũ oppidi de Santander, quod est situm iuxta mare Cantabricum, quosdam homines peruenisse, ex quorum commercio multi perierunt; & inde per loca intermedia ad nos emanauit: cùm origo & causa mali pestilens sit, similiter & morbi ab ipsa causa producti.

Hoc inquam est falsum, quia experientia compertum

pertum est, in multis Hispaniæ partibus, vbi nūquā talis cōmunicatio cognita fuit, aliquos glandulis fuisse molestatos: & quāuis multi videantur perire, id ad inæqualem temporum constitutionem, non ad pestilentem referunt: quanuis tractu temporis talis naturæ fieri posset: vt illa constitutio de qua Hippoc. 6. Epid. Ad eundem modum glandulæ poterunt diuturnitate temporis in pestilentem naturam transire, quam tamen hucusque habere negant. com. 7.

Alij nouum morbum esse existimantes, ad occultas causas confugiebant, quia pestem sine aëris vitio & corruptione fieri minime posse arbitrabantur, & cum eodem tempore multos glandulis apprehensos viderent, ad qualitates potius cœlestes, quam ad inferiores epidemicos morbos reducebant. Neq; defuerunt qui ad ambientis vitium referre prædictos morbos sunt ausi, vt proprio capite constabit.

Vltima opinio, à nobis tenenda, est grauissimi Doctoris Ludouici Mercati Medicinæ Archiatri lib. suo nuper edito, vbi ponit quatuor species pestis, inter quas connumerat eam quæ ex seminarijs contagiosis cōtrahitur, velut fuit hęc, quæ his tēporibus molestauit. Quod probat primò ex origine huius morbi: nam cum certū fuerit ex locis peste coinquinatis ad nos peruenisse

contagiosa seminaria, dicendum profectò est, eandem habuisse naturã cum productiua causa. Secũdò, quia eodẽ tẽpore, quo vulgaris iste morbus cœpit adolescere, innumera Hispaniæ loca hac dira calamitate fuerunt molestata, in quibus nemo sanæ mẽtis dubitabit pestẽ fuisse causam.

Traduntur causæ huius morbi epidemici. *Cap. III.*

PRÆCIPVA Et maior errandi causa in opinionibus est, cùm ignoratur natura rei, de qua disputatio oritur: ob id definitiones positæ sunt ad rerum naturas & proprietates indagandas; alioqui non est mirandum, si tam varia placita & sententiæ in dignoscẽda morbi natura oriantur: quapropter operæpretiũ fore existimaui, ab ipsa pestis definitione initium sumendo, causas productiuas huius morbi in medium adducere, vt sic constet, quàm exiguam vim habeant contrariæ oppositiones. Pestes sicut variæ sunt & differentes natura, ita variæ earum definitiones tradi possunt; eam enim quæ ex aëre fit, definiunt autores multis modis. Galenus lib. adscripto Definitionũ Medicinæ, per affectum plurimorũ, qui sub idem tẽpus per vrbes, nationesq́; acuta pericula, & mortes infert acutas: aut aëris

versura, cùm anni tempora proprium ordinem nõ seruát, & plures ab eodem morbo intereũt.

Alij, quòd sit morbus communis, complures simul, etiam diuersarum regionum infestans, & maximè contagiosus: vt per hãc definitionẽ constet quomodò ratio generis nõ sit speciebus denegãda, & morbi pestilẽtes cõtagiosi futuri sint.

Sed re vera prædictæ definitiones, & alię multæ, quæ passim traduntur, potiùs causam cõmunem pestis, quàm eius naturam explicant. Doctissimus tamen Ludouicus Mercatus, Medicinæ Archiater, pestẽ ex aëris vitio optimè definit, vt sit epidemia perniciosa, ex sordida & maligna putredine, includẽs seminaria acutissimæ cõtagionis, cuius occasione aër venenosus inspiratur.

Cùm verò pestis ex seminarijs contagiosis, citra aëris vitium fit, veluti hæc, de qua à nobis futurus est sermo, posset sic definiri, vt sit epidemia ex praua halitus qualitate orta, diuersimodè afficiens, & plurimos perimere apta.

Per epidemiam conuenit in ratione generica cũ popularibus morbis, & ab sporadocis & sparsis differt; sed pernicie & prauitate à vulgaribus. Additur Diuersimodè, vt mirum non sit, diuersis morbis pestiferis posse ægrotantes ab vna causa affici.

Similiter ex definitione adducta liquet diffe-
rentia

rentia inter morbum malignum & pestilentem: pestilens enim causam habet comunē vt in plurimum, siue sint causæ superiores cœlestes, aër, aquæ, seminariave praua, &c. quæ multis communes esse possunt: quod in malignis non est necesse.

In pestilenti præterea si homines incautè se gerant, eodem morbo corripientur: secus in malignis.

Tandem in pestilentibus, carbunculi, tumores, bubones, & alia similia apparere solent, quæ ostendunt prauam & lethalem humorum naturam: quod non euenit in malignis, nisi pestilentes fiant.

Supposita pestis definitione, ad causas huius Epidemię deueniamus, quæ tres præcipuè extiterunt. Prima, à qua originem sumpsit, quæ fuerunt vestes & seminaria illa contagiosa ex Flandris communicata primò locis maritimis, vt cōstitit ex fidissimis testimonijs huius rei habitis.

Secunda causa ad suscipienda seminaria hæc contagiosa, fuit apparatus hominum, præcipuè vulgarium, ob annorum sterilitatem, quando coguntur vesci prauis alimentis.

Tertia fuerunt eclipses Solis & Lunæ, quæ postmodum superuenerunt, non tamen cum omnino prauis aspectibus Signorum, & Planetarum:

rum: nam si hæc omnia vniformiter concurrissent, pestis extitisset vniuersalis & mortifera, sicut aliç quç ex causis cœlestibus fieri solent. Imò Fernelius & alij grauissimi viri propriè pestem vocant, cùm à cœlesti causa prouenit, sicut fuit illa quæ successit tépore Marci Antonij, quç totius mundi ruinam minari videbatur. Igitur ob diuersitatem Signorum neque effectus ita vniuersales fuerunt, neque praui, sed vnusquisque vim astrorũ expertus fuit, prout illi prauus correspondebat aspectus ex vario Lunæ motu per Zodiacum.

Et sic in plenilunijs glandulæ & bubones frequentiùs apparuerunt, ob maiorem illuminationem, quam eo tempore Luna à Sole recipiebat, cuius occasione vehemẽtiùs, maiorique cum vi non solùm suas qualitates, sed cæterorum orbiũ communicabat. Vnde meritò Galen. 3. de Diebus decretorijs capit. 2. de Luna loquens, inquit: *Omnia siquidem quæ facere nata est, vbi falcis figuram repræsentat, languida fiunt: inualescunt omnia, cùm plena fuerit, fruges adauget, & maturat, mortua corpora putrefacit, somno sopitis sub eius lumine, aut diutius immoratis, pallorẽ & capitis grauitatem conciliat.*

Imò cùm Lunæ extremitates sursum respicię bant, glandulæ magis iugulum, & alas molestabant: cùm verò deorsum, inguina & suras.

Obser-

Obseruauimus etiã in hac constitutione, qualitates istas à corporibus cœlestibus productas maximam habuisse analogiam in partibus naturalibus, & in his in quibus sua deponere solent excrementa, & quo erant corpora puriora, aut prauis humoribus referta, contingebat his morbis pestilentibus, malignis aut simplicibus affici.

Quòd si instes, cœlestia corpora ad vitam & conseruationem & perfectionem à Deo concessa, non verò ad perniciosos morbos & pestilentes procreandos: imò si hoc esset verum, sequeretur, eo tempore aërem prauam qualitatem habiturum, cùm facillimo negotio transeat in naturam causarum alterantium.

Ad hoc dicendum est, ætherea corpora non influere in hæc inferiora qualitates primas & malignas, vel pestilentes, per se, cùm sint ad generationem, vitam & custodiam destinata, & vt mũdus hic inferior regi & gubernari posset: verùm cùm eminenter perfectioríque modo contineãt omnes qualitates horum inferiorum, quatenus forma cœli est reliquis sublunaribus præstãtior, ex vario orbium motu producuntur dictæ qualitates in mistis, & ob maiorem aut minorẽ dispositionem introducitur hæc aut illa forma; ad quam necessariò præexistens corrumpitur, cùm vnius generatio, sit alterius corruptio. Imò ex va-

rio

rio Lunæ motu per Zodiacum prauis aspectibus & coniunctionibus præcedentibus, contingere solent innumera pestilentiũ morborum genera, nonnunquam in hominibus, quadrupedibus, volatilibus, fructibus, aut leguminibus; imò & in vnoquoque genere, magis fœminæ aut mares, pueri aut senes, affici solent, cùm corpus à corpore, nutrimentum à nutrimento differat.

Solùm pisces his pestilentibus morbis non esse obnoxios contendit Arist. 8. de historia animal. cap. 19. ait enim: *Morbus pestilens nullus incidere piscibus videtur, qualis plerunque hominibus, & quadrupedum equis, & bobus, & reliqui generis nonnullis accidit,* &c.

Quod sequenti cap. cõfirmat: *Fluuiatile* inquit, *& lacustre peste quidem & ipsum immune est; sed nonnulli morbi incidunt proprij.* Quæ verba Philosophi intelligenda etiam sunt, cùm aëris vitio fit pestis; secus cùm alijs de causis. Ex quibus constat solutio dubitationis: neque sequitur similiter, aëre corruptionem à qualitate illa passurum, cùm illa nõ sit aëris corruptiua, sicut huius aut alterius subiecti: cùm nulla sit agentis actio, quæ non sit in ordine ad subiectum benè dispositum. Vt tamen constet ea quæ dicta sunt de eclipsibus, signis, & aspectibus, placuit ipsos in hoc capite describere.

C Primus

Primus eclipsis fuit Lunæ anno. 1598. die vigesima Februarij, in tertio gradu Virginis; iuxta caudam Draconis, hora tertia auroræ, & 46. minutis: & perdurauit spatio trium horarum, & vnius quartæ partis. Color eius niger, ruffo aliquãtulum admixtus.

Eodem anno, Sabbato septima die Martij successit Solis eclipsis à parte eius Septẽtrionali per vndecim puncta, & quinque minuta iuxta caput Draconis, in 18. gradibus Piscis. Cœpit eclypsari hora octaua & 14. minutis auroræ, vsque ad decimam horam & decem minuta. Habuit Iouem in aspectu quadrato; & in signo Piscis propria eius domus: cuius occasione ipsius effecta, vt dictum est, non potuerunt esse ita perniciosa.

Similiter hoc anno eclipsim Luna passa est. 16 die Augusti iuxta Draconis caudã, in 24. gradibus Aquarij: fuitq; totalis. Cœpit hora quarta, & 43. minut. auroræ. Durauit horas quatuor, & 43. min. Color ipsius niger; rubro nonnihil admixtus. Effecta huius Saturnum sequi nõ fuit dubiũ, cùm in signo Aquarij præcesserit; quod est ipsius domus.

Tandem anno. 1599. successit vltimus Lunæ eclipsis, totalis, iuxta caudam Draconis, in 22. gradibus Leonis, hora tertia & 45. min. auroræ: perdurauitque vsque ad septimam & 26. minut.

Et præter hoc aliæ adfuerunt coniunctiones, & aspectus cœlestes, diuersas corporis partes respicientes.

Quibus præhabitis, constat, rationes primæ & secundæ opinionis exiguam vim habere ad probandum id quod nituntur. Nam primæ conuincerent, si aeris labes extitisset epidemiæ causa. Secũdæ verò falso nituntur fundamẽto, dum arbitrantur, ob id nouum futurum esse morbũ, quia cùm absque aeris corruptione pestem esse non posse existimarent, vt supponebãt, & alias inculpabilem vniuersaliter reperissent, cogebantur occultis astrorum qualitatibus tribuere pestilentes & communes morbos: quasi ex alijs caussis fieri non possent. Sed vt funditus eluceat veritas, rationibus vtriusque opinionis breuî satisfaciemus. Alios morbos peste vagante, non tantùm prauos, sed tutos & citra periculum in idẽ tẽpus posse inuadere, constat ex Hippoc. *Multa*, inquit, *febriũ aliarũ genera vagabãtur, tertianarũ, quartanarũ*, &c. Sed in peste aeris præsertim quare frequentius alij morbi cessent, c. 9. dicemus. Secundi argumenti robur cõstabit capite sequẽti. Sed obiter dicemus, quòd quanuis tumores & morbi pestilẽtes, qui annis superioribus molestarũt, ambientis prauitate & vitio inflicti non fuerint, vt probabimus neq; Matriti, aut Toleti, tot periclitati

Soluũtur argumẽta primæ opinionis.

3 Epid. tex. 64.

riclitati sint, ad multitudinem, & copiam reliquorum, qui ab eis euaserunt, facta comparatione, id est extrinsecum naturæ & essentiæ pestis: nã solùm de alicuius rei essentia est, quod constituit eam in esse talis, & ab alijs distinguit: sicuti de ignis forma in materia, medijs dispositionibus, philosophamur. Nã sicut illius esse nõ cõsistit in plurimorũ lignorũ combustione, sic nec pestis natura in multorũ læsione, sed in pernicie corruptionis venenatæ. Ad quod respiciẽs Eustachius Rudus, vir nostra ætate doctissimus, inquit: *Finge, quòd in tota ciuitate vnicus homo reperiatur, in quo vera pestilentis morbi essentia reperiatur, vnà cũ suis prauis symptomatibus essentiam insequentibus: nulli dubium, quòd is homo pestilenti morbo & peste laboraret, & tamen morbus is epidemicus & popularis nõ esset. Quod si inibi plures homines reperirentur, & incautè ij se gererent, proculdubio citò vagaretur, diffundereturq́, & popularis fieret, adeo vt si non actu, potestate tamen & aptitudine sui natura popularis est.* Remanet igitur, pesti esse accidens extrinsecum, plures periclitari: quod neque his temporibus defuit, nam præter similis morbi affectionem, maior pars eorum quibus in femoribus pestiferi tumores apparuerunt, interijt. Quibus & alijs rationibus constat, ad communitatem hominum referendam non esse pestem, præsertim cum sit

Lib. 3. de humani corp. affectib. c. 3.

cx

ex seminarijs cõtagiosis. Itaq; ad obiectionẽ dicimus, verũ esse, aërem nõ cõtraxisse corruptionem, neque à seminarijs contagiosis, neq; ab alia causa vniuersali, sed ob id non sequi, ad naturam pestilentium morborum non esse reducendos, quia idem effectus potest à pluribus causis produci.

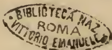
Quare autem glandulæ in proprio emunctorio non fuerint tam prauæ naturæ, quàm illæ quę infra inguina inuaserunt, inferiùs apparebit.

Circa illud verò de symptomatum prauitate, ad indagandam naturam morbi, dicimus non esse assumendam pestis naturam, nisi ex propria ipsius idea, & caracterismo: & quia his temporibus visi sunt morbi eiusdem naturæ cum tumoribus, carbunculis, & alijs accidentibus, quæ morbos pestilentes consequuntur, ob id ad pestis naturã ipsos referre conuenit.

Neque tamen negamus, ex causarum inæqualitate, aut copia humorum malignos & exitiales morbos quotidie fieri posse, sicut Critoni, & alijs contingit, citra pestem tamen: sed non licet inferre idem in hac constitutione, vbi præter apparatum interfuerunt aliæ causæ constitutionis pestilentis, & plures vno lethali morbo affecti.

Quòd si aliqui citra seminariorum contagionem fuerunt glandulis apprehensi, non mirum:

nam

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

bus omnibus materiã ſubminiſtrat, quibus & vita conſeruatur, & actiones omnes perficiuntur. Oppoſitum, cùm putredinem cõparat, cõtingit, nam peſtifer, venenoſus, lethaliſque efficitur.

Quæritur igitur in hoc præſenti cap. an aer putredinẽ iſtã in ſubſtantia comparauerit, an verò ſolùm intẽperiem humidam & calidã? Nã quibuſdã videri poſſet, tres cauſas à nobis dictas in vnum conſpirantes ſubſtantiam aeris corrumpere potuiſſe, vt communis morbus communẽ poſſet habere cauſam.

Cõfirmariq; poſſet hoc ex eo quòd morbi eodẽ tẽpore populariter & cõmuniter graſſantes, eiuſdemq; naturæ, neceſſum fuiſſet, vt vnam haberent cauſam productiuam. Sed eodẽ tempore ac epidemicus hic morbus Matritum exercebat, innumera loca peſtẽ ex aeris corruptione cõtraxerunt. Igitur vna erat omnibus cauſa. Id ipſum confirmabant accidentia, tumores, & reliqua ſymptomata, quibus tam hi, quàm illi moriebãtur, ſimillima inter ſe; & curandi methodus vna eademque in omnibus.

Veruntamen certũ eſt, aerem neque ex cauſis cœleſtibus, neq; inferioribus vitium in ſubſtãtia cõtraxiſſe. Primò, quia cùm aer ſtabilem, firmãque naturam non habeat, vt conſtitutionẽ efficiat peſtilentẽ, opus eſſet magna & diuturna cau-

ſa,

ſa, quæ materiam corruptionis ſubminiſtret. Sed tres dictæ cauſæ id facere non poſſunt, neque ſimul, neque ſeorſum: aſpectus enim praui hęc aut illa corpora malè diſpoſita ſolùm alterant, reſpiciuntque: morboſus apparatus paſsiuè ſe habet: & reſpectu indiuidualis naturæ & temperamenti, hoc aut illo morbo quis affici poteſt, ſed vt ſit peſtilentis cōditionis, nō eſt neceſſariū: ſeminaria contagioſa tardè, & lentè operātur. Ergo quā tum ſpectat ad tres dictas cauſas, certum eſt aërē corruptionem in ſubſtantia paſſum non fuiſſe.

Quod confirmare poſſumus experientijs, obſeruationibusq; maiorum noſtrorū. Primò, quia pęſtis ex aëre eſt valde contagioſa, & temporis momento plures interficit, dum ſolita negotia obeunt, & per plateas, porticusve deambulant, nullo dolore præcedente, imò frequentiſsimè abſque aliquo ſigno extrinſeco moriuntur, ſyncōpe, aut animi deliquio ipſos comitante: quæ cùm nō ſucceſſerint in hac Epidemia, nō eſt certè exiſtimandum ex aëris infectione & inquinamento proueniſſe.

Item ex Gal. ſententia primo Epid. comm. 1. *Peſtis ex aeris vitio tam inuadit bilioſos, quàm pituitoſos, iuuenes quàm ſenes, fœminas quàm viros; qui prauo vtuntur cibo, quàm qui delicato; tam qui mazam, quàm qui panem comedunt.* Et ipſe alibi idem confirmans, cōparat peſtem

Lib. de Theriaca ad Piſon. ca. 16.

pestem feræ venenosæ, *quæ non paucos tantùm miserè perdit, verùm totas ciuitates depascitur: immutat enim aerem malo quodam modo, vt homines interficiat, qui cùm respirationem euitare non possint, contagium miseri euadere nequeunt: attrahunt enim in se ipsos aerem illum infectũ, tanquam præsentaneum aliquod venenum,* &c.

In peste similiter, quæ ex aeris vitio fit, legumina, arbores, & fructus, & reliqua quæ aeris beneficio gaudent & crescunt, aere putrido, crasso & caliginoso marcescunt & corrumpũtur. Quod Virgilius significauit. 3. Æneid. dum recensẽs pestem quandam, dicit:

Tum steriles exurere Sirius agros:
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat,

Idem contingit in carnibus, vinis, & reliquis, quæ aeri per noctem exponuntur, statim enim fœtorem contrahunt.

Neq; tam valida permutatio in aere fit, eiusq; substantia, quin præcedant signa aliqua insignia in maioribus luminaribus, Solis præsertim, vt innumera exempla testantur: ex recentioribus verò anno. 1544. præcedente Solis eclypsi cum prauis aspectibus, post multa bella, incendia, maximasque ruinas, tam crudelis pestis fuit subsequuta, vt paucissimi ab ea liberi euaserint.

Ex coniunctione similiter Saturni & Martis cum prauis Signis in Virgine & Geminis, præ-

 sertim

sertim cùm à Ioue & Venere non impediũtur, pestilentes constitutiones resultant: influunt enim calorem & humiditatẽ, cuius occasione vapores multi & calidi, exhalationesq́; eleuãtur, & vi & efficacia Martis in suprema aeris regione inflammantur, & variæ meteorologicæ impressiones sequuntur: apparent enim ignes adstãtes, ab Arabibus Asahub dicti: nam repræsentatur oculis impresio ignea, columnæ similis, aut alterius figuræ: nonnunquam verò ignes apparẽt moti, aut volantes; quæ omnia aduentantem pe-

Lucanus. stem ostendunt, vt cecinit poeta:

Ignota obscura viderunt sydera noctes,
Ardentemq́ polum flammis, cœloq́ volantes
Obliquas per inane faces, crinemq́ timendi
Syderis, & terris mutantem regna cometem.

Præter hæc, tam in Autũno, quàm Hieme, alijsque temporibus sunt communia quædam signa aeris corruptionẽ minãtia: sicut cùm oritur Sol clarus, & conturbatur die alio, alteraturq́; aer ad frigidum, vel calidum: humidum, vel siccũ, magis in vna, quàm in altera hebdomada, ob inæqualitatem vaporum qui aeri permiscentur.

Sed quis, quæso, prædictos ignes adstãtes aut motos in tota præterita constitutione vidit, auiũq́; interitũ in aere, impressionesque alias Vere, aut Autũno præcedẽtes ad Hyemem & Æstatẽ?

Nam

Nam etsi eclipses his proximis annis præcesserint, non tamen concurrẽtibus in vnũ Martis & Saturni aspectibus in prauis Signis, sed intercedentibus alijs, quæ maleuolum aspectũ impediebant: vt ex figuris eclipsium, & signis cap. præcedenti positis, constabit.

Sed quòd neq; causæ inferiores, quæ pestẽ futurã minari solẽt, pręcesserint, probatur: nam inter has præcipuæ sũt terręmot⁹, vt annó præsertim. 1228. & 1450. euenit, nã pauca tẽporis intercapedine sæuissimæ pestes subsequutę fuerũt post prædictos terræmotus. Aliquãdo verò nõ ita euidẽter aer interclusus spirat, nã exhalationes illæ, quæ in cauernis terræ pręerant, sensim execũt, & aerẽ prauo quodã modo inficiũt, quẽ cũ quadrupedes diutiùs inspirẽt & suscipiãt, moriũtur. *Supplemẽ. Chro. lib. 13. & 15.*

Et multa quæ in latibulis abscondita erant, vt serpentes, & alia venenosæ naturæ, in superficie terræ apparere solent, quæ similiter à nobis nunquàm visa sunt, sicut neq; ranarum aut vermiũ copia. Neque etiam aperta sũt loca aliqua communia aerem fœtidum continentia, vt cloacæ, aut vbi aquæ putridæ & fœtentes erãt collectæ, vt sunt aquæ stagnatæ, aut paludosæ, ac alia, quæ solent antecedere, & comitari causarum inferiorum cõstitutionem, aerisque putredinem in substantia.

Ex supradictis facile est obiectionib⁹ adductis initio capitis satisfacere. Cõmunis enim & epidemicus hic morbus communem habuit causam, vt fuerunt aspectus Solis & Lunæ: sed quia ipsorum vis non poterat aërem transmutare, solùm analogiam habuerunt in his subiectis, quæ ob prauum apparatum vitiosis succis erant referta, aut quæ contagiosis seminarijs participabant.

Quòd si in aliquibus Hispaniæ locis controuersum fuit de aëris in substãtia corruptione, nõ est certè mirum, si omnibus causis à nobis dictis concurrentibus in eisdem locis, quæ etsi in principio non potuissent aërem transmutare, successu tamen temporis, aut quia incautè se gessissent homines, causisve alijs extrinsecis, aër vaporibus multis posteà coinquinatus labem contraxisset; sicuti in illa constitutione Hip. 6. Epid. com. 7. vbi Gal. in cõmento ait: *Atque hucusque vulgaris hic morbus erat: nunc verò pestilens est factus, cùm multi mori cœperunt.*

Restat modò videre, an in solis qualitatibus vitium aër contraxerit, calidior & humidior factus, vt aliquorum grauissimorum virorum fuit opinio. Videbatur enim id rationi cõsentaneũ, ob multas aquas & humiditates præcedẽtes, quę putredini materiã suppeditare potuerunt annis elapsis.

Nobis tamẽ reuera aliter videtur. Et probatur, quia istæ qualitates in aëre tantam permanentiã & durationem habere non potuissent. Nam etsi plures præcesserint aquæ: sed non tam cõtinuæ & sine ventis, vt in interuallis non posset aër in pristinum statum redire: cùm proprium sit aeri versus quodlibet extremum facilè vergere.

Sed quòd aquarum constantia sit necessaria, vt aër calidior & humidior permaneat, constat ex communi omnium Doctorum doctrina, & consensu, Hip. præsertim, & Gal. 2. Epid. commẽ. 2. in principio: nam postquam dixerat Hip. *In Cranone carbunculi æstiui: pluebat per æstus larga aqua, & præcipuè flante Austro:* 3. Epid. com. 3. subiungit: *Annus erat Austrinus, pluuiosus, sine flatibus perpetuò.* Vbi non solùm requiritur aquarum multitudo in constitutione calida & humida, sed talis ventorum natura, quæ in eâdem temperie cõspiret. Nam quanuis tempus esse calidum, frigidum, humidum aut siccum, proueniat ex accessu, aut recessu Solis: aquarum tamen diuersitas præcipuè pendet ex ventorum natura, concurrentibus etiam aspectibus orbium, vt copiosiùs his quàm alijs pluat mẽsibus: ob id propter maiorẽ vel largiorẽ aquã, aut minorem, sed continuam, superueniente magno calore, redditur aër calidior & humidior: nam imbres solùm largi, sed ex inter-

uallis

uallis longis, non valent constitutionem calidã, & humidam reddere; idcircò notanda sunt illa verba Hippocr. *Pluebat per æstus larga aqua flante Austro:* flatus enim omnes in quatuor distribuũtur genera, ob varias eorum temperies: quia Austro inest vis calefaciendi, & humectandi, sicuti Boreæ refrigerandi & siccandi: & sic de alijs est existimandum.

Et quemadmodum flãte Austro redditur aer humidior & crassior, inopia similiter vẽtorũ deterrimus fit, & putredini paratus, defectu optimæ ventilationis & motus: non quia motu calorem & raritatem comparat (aqua enim motu nõ calefit) neq; similiter ex eo quod aer motus prauis impressionibus suscipiendis minus paratus sit, sed quia melius sic expurgatur ab excrementis, quãdo per ipsum aerem vndequaq; permeãt venti: experiẽtia enim videmus quotidie cõclusum aerẽ grauiter olere, apertis tamen fenestris, flãteq; vento, statim expurgari. Hæc igitur sunt quæ in calida & humida constitutione obseruantur: quæ certè non præcesserũt his præteritis annis: nam quãdo magis morbus hic inualescebat, vt præsenti hoc anno 1599. constans fuit, & sine aquis, flabraq; Aquilonis spirarũnt, quæ potiùs naturam & vim habent expellendi prauos aeris halitus, quàm inducendi calidam & humidam

midam intemperiẽ:quinimò semper clarus, nitidusq́; & purus perseuerauit.

Accedit, quòd nulla ex primis qualitatibus auctis potest contagiosos morbos, & pestilentes inducere,sed propria natura morbi isti fuerunt contagiosi:non ergo ex intemperie calida & humida fieri potuerunt,nisi ad apparatum & corporũ prauam dispositionem referantur: sicut in carbũculis illis descriptis à Gale.qui nõ alia potiùs ratione Æstate proueniebãt,quàm quia tritici penuria,herbis elixis,& leguminibus homines erãt satiati: in quibus aer citra intemperiem pestilentes morbos potuisset excitare:sicut contingit in his qui prauas domos inhabitant. *Lib.de succorum bonitate & vitio.*

Quod confirmat Galenus 1.de different.febr. cap.4.vbi probans primò aeris caliditatem non esse morbis pestilentibus generandis sufficientẽ subiungit,Nisi putrida exhalatio inficiat, & hoc aut à corporibus multis minimè in bello crematis,aut prauis exhalationibus & fœtidis:& sic referens historiã Thucydidis, In tugurijs, inquit, suffocatis Æstatis tempore habitãtium corpora corruptio afficiebat. Additq́; Gal. Quia humores corporũ victus prauitate erant putredini obnoxij.Hinc febribus pestilẽtibus origo data est.

Neque his contentus subiungit: *Fortè autem propter continuitatem ex Aethiopia quadam putredinis effluxere*

xere contagia. Inferiùs verò agens de calida & humida intemperie, quam morbis pestilentibus generandis aptissimam esse aït, non absolutè id docet nisi in subiectis, qui humiditate excrementosa constabāt, minimè verò in tēperatis hominibus, & qui moderatis laboribus & victu mediocri vtebātur: ergo calida & humida intemperies, quantum est ex se, non est causa productiua pestilentium morborum.

Ex his luce clariùs constat, calorem tantū fuisse causam veluti motiuam: ex Æthiopia verò cōtagia, & corporum impuritas præcipua. In his tamen aër quacunque intemperie affectus, nō per se, sed ex accidenti, morbos pestilentes inducere potest; frigidus per spirationem prohibendo ne praui vapores exeant: sicut calor fundendo & liquando, ipsos mouet.

Quod nostris temporibus successit in aliquibus Neapolitani regni ciuitatibus anno Domini 1563. & 1581. Cœperūt primò morbi sporadici & maligni: tandem pestilentes: conuocatisque omnibus Medicis, vt de natura & remedijs morbi consulerent, omnes fuerunt vnius sententiæ, aërem immunem à corruptione & intēperie fuisse: idque referebant in annorum sterilitatē, quo tempore homines fame compulsi coguntur vesci pessimis alimentis: facta tamen liberaliori pro

uiſione, morbi illi finem fecêre. Quibus rationibus addamus, innumera loca calida & humida in Hiſpania iſtorum morborum fuiſſe expertia; vt Valentina ciuitas, aliaque maritima, quæ ob analogiam temperamẽti idem paſſura videbantur.

Similiter qui calido & humido temperamento conſtant, aut qui ſanguine abundant, citiùs morbis dictis fuiſſent apprehenſi, præſertim dũ ob cauſas nõ naturales lãguida facta corpora minùs poſsẽt reſiſtere cauſis externis alterantibus.

Ex dictis conſtat, aerem in hac conſtitutione nullam contraxiſſe labem in ſubſtãtia, aut qualitatibus, ſed ex contagione vnius corporis ad aliud præcipuè morbos peſtilẽtes increuiſſe: præſertim vbi ſimilitudo, aut ſympathia interueniebat; & inter plura experimenta, quæ in medium adducere poſſemus, tantùm referam duas hiſtorias, quæ inter viſendum ægrotantes mihi euenerunt his proximis diebus.

Vidua quædam iuuenis natiuo temperamento bilioſa, aſcititio verò melancholica, iuxta templum D. Ludouici decumbebat, meque accerſiri iuſsit, vt illam & duos filios viderem. Laborabat febri putrida continua ex tertianarum genere, cum vehementiſsimo capitis & lumborum dolore, nauſea, anxietate, & præcordiorum

Exemplis probatur morbũ hũc eſſe contagioſum.

E æſtu:

æstu: vrinæ subiugales: huic subortus fuit bubo pestilens in dextro inguine, parũ infra flexurã, breuiq; temporis spatio filijs communicato pestifero morbo, vnà cum ipsis interijt.

In Italorum etiam Xenodochio Mediolanẽsis quidam, temperamento calido, & humido, mediocriter carnosus, cùm lucri causa vestes cuiusdam contagiosi hominis emeret, iacuit febre acutissima correptus. Sequentẽ noctem habuit molestissimam, alterq; amicus istius & cõciuis, eodem ferè temperamento cõstans, qui omnibus eius necessitatibus occurrebat, eodẽ pestilẽti morbo fuit apprehensus. Secunda die à morbi insultu sub axillis paruæ glandulæ, sed dolorificæ apparuerunt, cũ non exigua cerebri læsione, statimq; ipsos ad D. Antonij Xenodochium deferri iussi, & pauco temporis spatio trãsacto, ambo è vita decesserunt.

Ex quibus & alijs historijs ab alijs Medicis obseruatis, nõ dubium est, quin morbus iste ex sua natura contagiosus sit, præsertim vbi intercedit analogia, & temperamentorum sympathia & similitudo.

Sed horum occasione non abs re erit cõtagij naturam explicare, ab eius definitione initiũ sumentes. Contagiũ variè definirĩ solet, vt sit corruptio corporis in totum, vel in parte, ab vno

in alterũ tranſiens, corruptione in particulis clã facta; aut deterrima halitus qualitas, ex maiori materię elaboratione orta, diuerſo modo apta afficere. Sed meli⁹ definitur, vt ſit ſimilis ex vno in aliud deducta pernicies: & quamuis ex putrida, aut corrupta materia proficiſcatur, potiſsima tamen cõtagij ratio cõſtituta eſt in comunicatione, à qua aliquid cõtagioſũ dicitur, quatenus id quod pręter naturam in eo eſt, alteri impertitur. Hinc venena contagione non interimere dicimus, quia qualitates quibus alterare poſſũt corpora, ipſis contagioſæ nõ ſunt, neque præter naturam. Secus contingit in commorſis à cane rabie affecto; quia cõmunis vtriſq; eſt rabies. Ad imprimendam tamen actionem, & perniciẽ rei contagioſæ, in ſubiecto requiritur dominium, & robur ſupra paſſum bene diſpoſitũ, ſiue quod imprimitur, actu, aut virtute in cauſa contineatur, aut ſe habeat veluti principiũ motus: vnde contagioſi, & peſtilentes morbi diſtincti, & diuerſi ſunt vario gradu contagij, & cauſis referuntur diuerſis. Sed hoc videtur eſſe contra doctrinam Ariſtotelis, dicentis: *Cur morbus peſtilens ſolus ex omnibus vitijs præcipuè afficiat eos qui ad laborãtes eo morbo præcipuè acceſſerint?* Dicim⁹, ibi egiſſe de morbo contagioſo communi, vt eſt peſtis: nam ſubdit: *An quòd is ſolum omnium morborum cõmunis om-*

Definitio cõtagij vera.

Cõtagioſũ denominatur à cõmunicatione, ſicut à putredine putridum.

Venena cur non interimunt contagione.

1. ſect. proble. 7.

 nibus

nibus hominibus est, &c. Alios enim esse morbos cõtagiosos, docet 7. prob. Hoc autem quod communicari dicimus ab vno ad aliud, aut immediatè fit, aut aliquo interueniente medio. Immediatè cum duo corpora se tangunt, vt pomum putrefactum aliud sibi contiguum afficit; aut contagiosus contactu inficit aliũ. Corpuscula enim, aut seminaria porositatibus, osculis ve venarum quæ cuti terminantur, adhærent: in ea enim extrema vasorum desinunt, aut calor putredinali, & contagiosa qualitate præditus, alteri corporis sani vnitur, & illum vitiat, contagiumque hoc dicitur per contactum, proprius loquendo. Mediatè verò, fomite videlicet, aut ad distans: interuenit enim tunc medium aliquod commune agenti, & patienti, vt aer, qui nonnunquam defertur solum vt medium: aliquando alteratione praua, aut corruptione mutatur. Fomes tamen dicitur, quodcunque natum est seruare, & retinere in foraminibus & porositatibus illud quod contagione posset inficere, vt linum, vestes, & similia, non aurum, aut ferrum, ob solidam substantiã. Et vt possit producere fomes in alio subiecto, medio aere, contagiũ, opus est, vt moueatur materia illa in foraminibus contenta; quod præsertim fit à calore putredinali, non à mediocri, neque à comburente: quia ille resistit contagioni:

Contagium immediatè quomodo fiat.

Contagium fomite quomodo efficitur.

gioni:hic dissipat seminaria,& vapores;sicut frigiditas vires coercet cótagij,vt videbimus:quia fomes habet se passiue ad contagiũ, quatenus, vt diximus,in eo recipiũtur aliqua, quæ quo magis elaborata sunt,postmodùm difficilius separantur:vt fumus semel in pariete receptus:quare non mirum est,si talem efficaciam habeát, vt incautè materias fomitis pertractantes, simili afficiantur pernicie,ac corpora è quibus effluxere,interueniente tamẽ debita approximatione,&tempore sufficienti,ac tacito consensu,ex Arist.

In fine sequentis capitis.

7.prob.4.

Vltimò euenit,ad distans aliquid infici,cùm scilicet vis hæc contagiosorum corporum,&vaporum ab eis prodeuntiũ,aeri permiscetur,iteratur,&fouetur,vt postmodùm cótinuitate partium aer validè inficiatur, & summè contagiosus reddatur:tunc enim ad distantissimas vsque nationes transit: vt in vasta illa pestilentia, de qua Lucretius:

Contagium ad distans explicatur, quomodo offendat.

Finibus in Cecropis funestos reddit agros,
Vastauitq; vias,exhausit ciuibus vrbem.
Nam penitus veniens Ægypti finibus orcus
Aera permensus multum,composq; natantes,
Incubuit tandem populo Pandionis.

Sed si id quod cótagio communicatur,est res preter

Contagium cum sit res præternaturam: quæritur an sit morb°, causa,aut symptomã.

præter naturã:igitur aut eſt morbus, illiusve cau ſa, aut ſymptoma. Non morbus, nam in motu eſ ſe non habet, & ſicut ſanitas non poteſt ab vno in alium tranſire, præter quàm quòd contagiũ, tam viuentibus, quàm vita carentibus cõpetit. Neque ſimiliter eſt ſymptoma, nã ſequitur mor bum, vt vmbra corpus opacum. Remanet, vt ſit cauſa pręter naturam: vt halitus, vapor, ſpiritus, aut incorporea qualitas, prout diſponit malè ſub iectum, vt id quod vitioſum eſt, & prauũ in cor pore, recipiatur in ea parte, vbi ea qualitas ha bet analogiam.

Symptoma ſequitur morbum, vt vmbra corpus opacum.

Dubium.

Verùm peſtilens morbus, citra cõtagionem productus, poterit contagione rurſus aliud infi cere? Hoc profectò non eſt inconueniens, quia contagioſa qualitas poteſt pluribus de cauſis produci, vt diximus cap. 3. morbumque ab eis natum non implicat ſimilem eſſe alijs contagio ne productis: vt animalia quæ ex putredine ter ræ fiunt, ab alijs eiuſdem ſpeciei generatione productis non differunt: eodem modo morbi peſtilentes etſi frequentius contagione produ cantur, ſine ea fieri aliquando poſſunt, magis, aut minus, pro differẽtia, & vi contagionis. Idẽ apparet in mixti productione, quod nonnun quam (exempli gratia) ex elementorum con greſſu

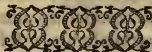
Solutio.

Sicut baſiliſcus diro & veneno ſo ſpiritu ab oculis prodeunte ſtatim interimit: tardiùs aſpis, & ſcorpio: eodẽ modo contagioſi morbi.

gressu fit, generaturque planta; altera autem eiusdem speciei generatur seminis virtute: in quo euentu causæ omnino sunt diuersæ, effectus tamen vnus: quemadmodùm ignis ex alio igne, aut ex silice, collisione productus.

Ex quo colligo, quòd cùm in humoribus talis est dispositio, vt possit ex ipsis pestilens qualitas produci, tunc absque contagio fiet pestilens morbus, quanuis rursus hic homo sic affectus possit transmissione vaporum, aut exhalatione, aut physico contactu alios inficere: citiùs tamen, aut tardiùs, ob maiorem aut minorem in patienti corpore apparatum. Viridia enim ligna difficiliùs ab igne, quàm sicca transmutãtur. Imò in Syria & Constantinopolitana vrbe, alijsque partibus Imperij Hotomani, frequentissimè pestilentibus morbis capiũtur, absque contagij suspicione.

Vtrùm tamen omnis contagio putrefactio quædã sit: & de analogia contagionis, lege Frãcastorium libro decimo de contagione capit. 8. & 9.

Quid

Quid præsagiendum sit circa huius epidemici morbi durationem. Cap. V.

CVM His proximis & preteritis annis, aduentante Autumno, magisq; Hieme, sæua huius morbi conditio cessare videatur: ineunte autem Vere, & Æstatis principijs, veluti reuiuiscat & ingrauescat, & maiores vires sumat: dubitare meritò possumus, an idem sequentibus annis futurum sit, & veluti p uncticularis morbus, sic bubones & carbunculi introducti certis temporibus molestent.

Respondetur, suppositis his, quæ circa causas huius epidemici morbi diximus, sperandum esse, diuino fauente numine, morbum hunc popularẽ non ita dirè esse reuersurum (faxit enim Deus, vt in totũ cesset) si naturalibus causis fidẽ adhibere volumus. Pręthereà neque tam cõmunem, neque adeò prauam naturam habiturum, est existimandum.

Primò, quia sicut particulares morbi suas habent ętates, & tempora; sic & constitutiones omnes pestilentes. Solo hoc differunt, quòd quæ ex cõtagione, aut seminarijs prauis fiũt, lõgiores multo sunt, & tardiùs finiũtur: & sic initio cùm morbus incepit, vt primis duobus annis, parum molestauit: quibus transactis, vehementiùs sæuijt.

uijt. Vere autē præterito ad finem Augusti maiori sæuitia vires exercuit.

Secundò, mutationes illæ, & figuræ prauæ corporum cœlestium iam præterierunt, aut parum superest: nam, vt Astrologorū fert opinio, effectus eclypsium Solis & Lunæ finientur vltimis diebus Nouembris huius anni 1599. Licet non desint aliqui, qui eorum effecta vsque ad annum 1600. prorogari existiment. Et quamuis sequenti anno eclypsis Solis posset pestilentes morbos suscitare, sed quia Iouis sequitur naturam, potius sanitatem, & malignorum morborum depulsionem, & optimam ventorum naturam pollicetur, quàm pestilentium. *Ioānes Stadius mathematic. fol. 665.*

Igitur sicut positis caussis omnibus ad vnum effectum concurrentibus, sequitur statim effectus, sic ipsis ablatis, cessat: & quia corpora cœlestia, vt dictum est, tempore plenilunij magis molestabant, quàm in coniunctione, cessante prauo influxu oppositione Lunæ producto, sperandum est omnia in melius versura.

Seminaria similiter contagiosa, vt vestes, & reliqua quæ in ædibus ægrotantium morbis pestilentibus inuēta fuerunt, vsta & cremata sunt.

Corpora ob timorē melius custodita & præparata sunt, & minus circa res non naturales delinquent, præsertim ob magistratuum curam &

F proui-

prouidentiam in Reipublicæ gubernatione. Omnia enim hæc simul in vnum collecta sperandum est multum profutura.

Quæ verò sit causa, vt tempore Hyemis cessēt isti morbi, est, quia substantia quæ per contagiũ communicatur, siue vapor sit, siue exhalatio, frigiditate ambientis debilitatur, & coercetur: Æstatis autem tempore, ob intensum calorem, cõsumitur, & veluti euanescit. Frigidus itaque aer, aut summè calidus, contagioni aduersatur, etsi corpora prauis humoribus referta istis temporibus deteriùs se habeant, ob apparatum: nam frigus cõdensando, & prohibẽdo exitũ vaporũ, calor autẽ fundendo, possunt ipsorũ corpora putredini aptiora reddere, morbisq; pestilentibus.

Cur constitutio hæc epidemica sæuiùs hoc anno 1599. Matritum molestauerit. Cap. VI.

SI Verum est, vt nos superiùs diximus, epidemicum hũc morbum tres habuisse causas, in dubium reuocari posset, cur potiùs hoc anno, quàm reliquis præteritis grauior & lethalior extiterit: siquidem ab eisdem causis effectus eodem modo dimanare debent.

Huius certè euentus multas fuisse causas non est dubium: nam sicuti tres dictæ vim habuerũt inferẽdi malũ, ita quæ à nobis tradẽtur, non

solùm conseruandi, sed augẽdi vim habuerunt.

Prima, quia cũ innumera Hispaniæ loca fuerint peste affecta, vt se tueri possent, clanculùm huc peruenerunt: quorum commercio increuit contagium.

Secunda, multi pestilentem bubonẽ, aut glandulam occultantes vsque ad vitæ extremum, ne forsan ad Xenodochium deferrẽtur, materiam similiter cõtagioni suppeditauere: nam cùm adstantes incautè se gererent, posteà eodem morbo fuerunt apprehensi.

Tertia, excrementa contagiosorum hominũ pro foribus & vijs publicis expulsa, non exiguũ damnum induxerunt, prauos illos & pestilentes vapores suscipientibus.

Quarta, multi incautè se gerẽtes, in cibis præsertim horarijs & fructibus; nã præterquãquòd facilè putredinẽ cõparant, suspectis temporibus vehemẽtius alterãt, ob minorẽ resistẽtiã virtutis.

Quinta, situs huius Xenodochij D. Antonij intra vrbem contenti; nam per vicinas domos, continui ratione, vapores contagiosos communicari erat necesse.

Hominum similiter plurimorum tanta copia, qua hoc oppidũ plenũ existit, innumeraque domicilia, vbi multi habitant, quorũ graueolentia paratissima est ad pestilẽtes morbos procreãdos.

 Sed

xere contagia. Inferiùs verò agens de calida & humida intemperie, quam morbis pestilentibus generandis aptissimam esse ait, non absolutè id docet nisi in subiectis, qui humiditate excrementosa constabãt; minimè verò in tẽperatis hominibus, & qui moderatis laboribus & victu mediocri vtebãtur: ergo calida & humida intemperies, quantum est ex se, non est causa productiua pestilentium morborum.

Ex his luce clariùs constat, calorem tantũ fuisse causam veluti motiuam: ex Æthiopia verò cõtagia, & corporum impuritas præcipua. In his tamen aër quacunque intemperie affectus, nõ per se, sed ex accidenti, morbos pestilentes inducere potest; frigidus perspirationem prohibendo ne praui vapores exeant: sicut calor fundendo & liquando, ipsos mouet.

Quod nostris temporibus succesit in aliquibus Neapolitani regni ciuitatibus anno Domini 1563. &. 1581. Cœperũt primò morbi sporadici & maligni: tandem pestilentes: conuocatisque omnibus Medicis, vt de natura & remedijs morbi consulerent, omnes fuerunt vnius sententiæ, aërem immunem à corruptione & intẽperie fuisse: idque referebant in annorum sterilitatẽ, quo tempore homines fame compulsi coguntur vesci pessimis alimentis: facta tamen liberaliori pro

uisione,

uisione, morbi illi finem fecêre. Quibus rationibus addamus, innumera loca calida & humida in Hispania istorum morborum fuisse expertia; vt Valentina ciuitas, aliaque maritima, quæ ob analogiam temperamẽti idem passura videbantur.

Similiter qui calido & humido temperamento constant, aut qui sanguine abundant, citiùs morbis dictis fuissent apprehensi, præsertim dũ ob causas nõ naturales lãguida facta corpora minùs posset resistere causis externis alterantibus.

Ex dictis constat, aerem in hac constitutione nullam contraxisse labem in substãtia, aut qualitatibus, sed ex contagione vnius corporis ad aliud præcipuè morbos pestilẽtes increuisse: præsertim vbi similitudo, aut sympathia interueniebat; & inter plura experimenta, quæ in medium adducere possemus, tantùm referam duas historias, quæ inter visendum ægrotantes mihi euenerunt his proximis diebus.

Vidua quædam iuuenis natiuo temperamento biliosa, ascititio verò melancholica, iuxta templum D. Ludouici decumbebat, meque accersiri iussit, vt illam & duos filios viderem. Laborabat febri putrida continua ex tertianarum genere, cum vehementissimo capitis & lumborum dolore, nausea, anxietate, & precordiorum *Exemplis probatur morbũ hũc esse contagiosum.*

E æstu:

æstu: vrinæ subiugales: huic subortus fuit bubo pestilens in dextro inguine, parũ infra flexurã, breuiq; temporis spatio filijs communicato pestifero morbo, vnà cum ipsis interijt.

In Italorum etiam Xenodochio Mediolanẽsis quidam, temperamento calido, & humido, mediocriter carnosus, cùm lucri causa vestes cuiusdam contagiosi hominis emeret, iacuit febre acutissima correptus. Sequentẽ noctem habuit molestissimam; alterq; amicus istius & cõciuis, eodem ferè temperamento cõstans, qui omnibus eius necessitatibus occurrebat, eodẽ pestilẽti morbo fuit apprehensus. Secunda die à morbi insultu sub axillis paruæ glandulæ, sed dolorificæ apparuerunt, cũ non exigua cerebri læsione; statimq; ipsos ad D. Antonij Xenodochium deferri iussi, & pauco temporis spatio trãsacto, ambo è vita decesserunt.

Ex quibus & alijs historijs ab alijs Medicis obseruatis, nõ dubium est, quin morbus iste ex sua natura contagiosus sit, præsertim vbi intercedit analogia, & temperamentorum sympathia & similitudo.

Sed horum occasione non abs re erit cõtagij naturam explicare, ab eius definitione initiũ sumentes. Contagiũ variè definiri solet; vt sit corruptio corporis in totum, vel in parte, ab vno

in alterũ transiens, corruptione in particulis clã facta; aut deterrima halitus qualitas, ex maiori materię elaboratione orta, diuerso modo apta afficere. Sed meli⁹ definitur, vt sit similis ex vno in aliud deducta pernicies: & quamuis ex putrida, aut corrupta materia proficiscatur, potissima tamen cõtagij ratio cõstituta est in comunicatione, à qua aliquid cõtagiosũ dicitur, quatenus id quod pręter naturam in eo est, alteri impertitur. Hinc venena contagione non interimere dicimus, quia qualitates quibus alterare possũt corpora, ipsis contagiosæ nõ sunt, neque præter naturam. Secus contingit in commorsis à cane rabie affecto, quia cõmunis vtrisq; est rabies. Ad imprimendam tamen actionem, & perniciẽ rei contagiosæ, in subiecto requiritur dominium, & robur supra passum bene dispositũ, siue quod imprimitur, actu, aut virtute in causa contineatur, aut se habeat veluti principiũ motus: vnde contagiosi, & pestilentes morbi distincti, & diuersi sunt vario gradu contagij, & causis referuntur diuersis. Sed hoc videtur esse contra doctrinam Aristotelis, dicentis: *Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitijs præcipuè afficiat eas qui ad laborãtes eo morbo præcipuè accesserint?* Dicim⁹, ibi egisse de morbo contagioso communi, vt est pestis: nam subdit: *An quòd is solum omnium morborum cõmunis omnibus*

Definitio cõtagij vera.

Cõtagiosũ denominatur à cõmunicatione, sicut à putredine putridum.

Venena cur non interimunt contagione.

1. sect. proble. 7.

nibus hominibus est, &c. Alios enim esse morbos cō tagiosos, docet. 7. prob. Hoc autem quod communicari dicimus ab vno ad aliud, aut immediatè fit, aut aliquo interueniente medio. Immediatè, cum duo corpora se tangunt, vt pomum putrefactum aliud sibi contiguum afficit; aut contagiosus contactu inficit aliū. Corpuscula enim, aut seminaria porositatibus, osculis ve venarum quæ cuti terminantur, adhærent: in ea enim extrema vasorum desinunt: aut calor putredinali, & contagiosa qualitate prędïtus, alteri corporis sani vnitur, & illum vitiat, contagiumque hoc dicitur per contactum, propriùs loquendo. Mediatè verò, fomite videlicet, aut ad distans: interuenit enim tunc medium aliquod commune agenti, & patienti, vt aer, qui nonnunquam deseruit solùm vt medium: aliquando alteratione praua, aut corruptione mutatur. Fomes tamen dicitur, quodcunque natum est seruare, & retinere in foraminibus & porositatibus illud quod contagione posset inficere, vt linum, vestes, & similia; non aurum, aut ferrum, ob solidam substantiā. Et vt posit producere fomes in alio subiecto, medio aere, contagiū, opus est, vt moueātur materiæ illæ in foraminibus contentę: quod præsertim fit à calore putredinali, non à mediocri, neque à comburente: quia ille resistit contagioni:

Contagium immediatè quomodò pducatur.

Contagium fomite quomodò afficiat.

gioni: hic dissipat seminaria, & vapores; sicut frigiditas vires coercet cõtagij, vt videbimus: quia fomes habet se passiue ad contagiũ, quatenus, vt diximus, in eo recipiũtur aliqua; quæ quo magis elaborata sunt, postmodùm difficilius separantur: vt fumus semel in pariete receptus: quare non mirum est, si talem efficaciam habeãt, vt incautè materias fomitis pertractantes, simili afficiantur pernicie, ac corpora è quibus effluxere, interueniente tamẽ debita approximatione, & tempore sufficienti, ac tacito consensu, ex Arist. *In fine sequentis capitis.* *7. prob. 4.*

Vltimò euenit, ad distans aliquid infici, cùm scilicet vis hæc contagiosorum corporum, & vaporum ab eis prodeuntiũ, aeri permiscetur, iteratur, & fouetur, vt postmodùm cõtinuitate partium aer validè inficiatur, & summè contagiosus reddatur: tunc enim ad distantissimas vsque nationes transit: vt in vasta illa pestilentia, de qua Lucretius: *Contagium ad distans explicatur: quomodo offendat.*

Finibus in Cecropis funestos reddit agros,
Vastauitq; vias, exhausit ciuibus vrbem.
Nam penitus veniens Ægypti finibus orcus
Aera permensus multum, camposq; natantes,
Incubuit tandem populo Pandionis.

Sed si id quod cõtagio communicatur, est res preter *Contagium cum sit res præternaturam quæritur an sit morb⁹, causa, aut symptomã.*

præter naturã: igitur aut est morbus, illiusve causa, aut symptoma. Non morbus, nam in motu esse non habet, & sicut sanitas non potest ab vno in alium transire, præter quàm quòd contagiũ, tam viuentibus, quàm vita carentibus cõpetit. Neque similiter est symptoma, nã sequitur morbum, vt vmbra corpus opacum. Remanet, vt sit causa pręter naturam: vt halitus, vapor, spiritus, aut incorporea qualitas, prout disponit malè subiectum, vt id quod vitiosum est, & prauũ in corpore, recipiatur in ea parte, vbi ea qualitas habet analogiam.

Symptoma sequitur morbum, vt vmbra corpus opacum.

Dubium.

Verùm pestilens morbus, citra cõtagionem productus, poterit contagione rursus aliud inficere? Hoc profectò non est inconueniens, quia contagiosa qualitas potest pluribus de causis produci, vt diximus cap. 3. morbumque ab eis natum non implicat similem esse alijs contagione productis: vt animalia quæ ex putredine terræ fiunt, ab alijs eiusdem speciei generatione productis non differunt: eodem modo morbi pestilentes etsi frequentius contagione producantur, sine ea fieri aliquando possunt, magis, aut minus, pro differẽtia, & vi contagionis. Idẽ apparet in mixti productione, quod nonnunquam (exempli gratia) ex elementorum congressu

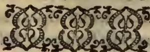
Solutio.

Sicut basiliscus diro & venenoso spiritu ab oculis prodeunte statim interimit: tardiùs aspis, & scorpio: eodẽ modo contagiosi morbi.

gressu fit, generaturque planta; altera autem eiusdem speciei generatur seminis virtute: in quo euentu causæ omnino sunt diuersæ, effectus tamen vnus: quemadmodùm ignis ex alio igne, aut ex silice, collisione productus.

Ex quo colligo, quòd cùm in humoribus talis est dispositio, vt possit ex ipsis pestilens qualitas produci, tunc absque contagio fiet pestilens morbus, quanuis rursus hic homo sic affectus possit transmissione vaporum, aut exhalatione, aut physico contactu alios inficere: citiùs tamen, aut tardiùs, ob maiorem aut minorem in patienti corpore apparatum. Viridia enim ligna difficiliùs ab igne, quàm sicca transmutãtur. Imò in Syria & Constantinopolitana vrbe, alijsque partibus Imperij Hotomani, frequentissimè pestilentibus morbis capiũtur, absque contagij suspicione.

Vtrùm tamen omnis contagio putrefactio quædã sit: & de analogia contagionis, lege Fracastorium libro decimo de contagione capit. 8. & 9.

Quid

Quid præsagiendum sit circa huius epidemici morbi durationem. Cap. V.

CVM His proximis & preteritis annis, aduentante Autumno, magisq; Hieme, sæua huius morbi conditio cessare videatur: ineunte autem Vere, & Æstatis principijs, veluti reuiuiscat & ingrauescat, & maiores vires sumat: dubitare meritò possumus, an idem sequentibus annis futurum sit, & veluti puncticularis morbus, sic bubones & carbunculi introducti certis temporibus molestent.

Respondetur, suppositis his, quæ circa causas huius epidemici morbi diximus, sperandum esse, diuino fauente numine, morbum hunc popularẽ non ita dirè esse reuersurum (faxit enim Deus, vt in totũ cesset) si naturalibus causis fidẽ adhibere volumus. Præterea neque tam cõmunem, neque adeò prauam naturam habiturum, est existimandum.

Primò, quia sicut particulares morbi suas habent ętates, & tempora; sic & constitutiones omnes pestilentes. Solo hoc differunt, quòd quæ ex cõtagione, aut seminarijs prauis fiũt, lõgiores multo sunt, & tardiùs finiũtur: & sic initio cùm morbus incepit, vt primis duobus annis, parum molestauit: quibus transactis, vehementiùs sæ-

uijt.

uijt. Vere autẽ præterito ad finem Augusti maiori sæuitia vires exercuit.

Secundò, mutationes illæ, & figuræ prauæ corporum cœlestium iam præterierunt, aut parum superest: nam, vt Astrologorũ fert opinio, effectus eclypsium Solis & Lunæ finientur vltimis diebus Nouembris huius anni 1599. Licet non desint aliqui, qui eorum effecta vsque ad annum 1600. prorogari existiment. Et quamuis sequenti anno eclypsis Solis posset pestilentes morbos suscitare, sed quia Iouis sequitur naturam, potius sanitatem, & malignorum morborum depulsionem, & optimam ventorum naturam pollicetur, quàm pestilentium.

Ioãnes Stadius mathematic. fol. 665.

Igitur sicut, positis caussis omnibus ad vnum effectum concurrentibus, sequitur statim effectus, sic ipsis ablatis, cessat: & quia corpora cœlestia, vt dictum est, tempore plenilunij magis molestabant, quàm in coniunctione, cessante prauo influxu oppositione Lunæ producto, sperandum est omnia in melius versura.

Seminaria similiter contagiosa, vt vestes, & reliqua quæ in ædibus ægrotantium morbis pestilentibus inuẽta fuerunt, vsta & cremata sunt.

Corpora ob timorẽ melius custodita & præparata sunt, & minus circa res non naturales delinquent, præsertim ob magistratuum curam &

F proui-

prouidentiam in Reipublicæ gubernatione. Omnia enim hæc simul in vnum collecta sperandum est multum profutura.

Quæ verò sit causa, vt tempore Hyemis cesset isti morbi, est, quia substantia quæ per contagiũ communicatur, siue vapor sit, siue exhalatio, frigiditate ambientis debilitatur, & coercetur: Æstatis autem tempore, ob intensum calorem, cõsumitur, & veluti euanescit. Frigidus itaque aer, aut summè calidus, contagioni aduersatur, etsi corpora prauis humoribus referta istis temporibus deteriùs se habeant, ob apparatum: nam frigus cõdensando, & prohibẽdo exitũ vaporũ, calor autẽ fundendo, possunt ipsorũ corpora putredini aptiora reddere, morbisq; pestilentibus.

Cur constitutio hæc epidemica sæuiùs hoc anno 1599. Matritum molestauerit. Cap. VI.

SI Verum est, vt nos superiùs diximus, epidemicum hũc morbum tres habuisse causas, in dubium reuocari posset, cur potiùs hoc anno, quàm reliquis præteritis grauior & lethalior extiterit: siquidem ab eisdem causis effectus eodem modo dimanare debent.

Huius certè euentus multas fuisse causas non est dubium: nam sicuti tres dictæ vim habuerũt inferẽdi malũ, ita quæ à nobis tradẽtur, non

solùm conseruandi, sed augẽdi vim habuerunt.

Prima, quia cũ innumera Hispaniæ loca fuerint peste affecta, vt se tueri possent, clanculùm huc peruenerunt: quorum commercio increuit contagium.

Secunda, multi pestilentem bubonẽ, aut glandulam occultantes vsque ad vitæ extremum, ne forsan ad Xenodochium deferrẽtur, materiam similiter cõtagioni suppeditauere: nam cùm adstantes incautè se gererent, posteà eodem morbo fuerunt apprehensi.

Tertia, excrementa contagiosorum hominũ pro foribus & vijs publicis expulsa, non exiguũ damnum induxerunt, prauos illos & pestilentes vapores suscipientibus.

Quarta, multi incautè se gerẽtes, in cibis præsertim horarijs & fructibus; nã præterquàquòd facilè putredinẽ cõparant, suspectis temporibus vehemẽtius alterãt, ob minorẽ resistẽtiã virtutis.

Quinta, situs huius Xenodochij D. Antonij intra vrbem contenti; nam per vicinas domos, continui ratione, vapores contagiosos communicari erat necesse.

Hominum similiter plurimorum tantá copia, qua hoc oppidũ plenũ existit, innumeraq; æ domicilia, vbi multi habitant, quorũ grauceolentia paratissima est ad pestilẽtes morbos procreãdos.

 Sed

Quare potius inguina frequentiùs alijs partibus afficiuntur.

Sed dubium est, quare ferè in omnibus ægrotis frequentiùs inguina istis glandulis malignis fuerint molestata; superiores verò partes carbunculis.

Respondetur, quòd cùm alimentorum confectio, & dispositio, ad naturalem facultatē, quæ in hepate residet, spectet, & hæc prauitate alimētorum languida fiat, cùm introducitur qualitas praua & maligna in humoribus, tunc tentat se exonerare natura ad sua emūctoria, quæ inguina sunt, excrementa deponendo, aut paullò inferiùs; quod multo deterius est: nam quòd partes ita languidæ & imbecilles, vt sunt adenosæ, sibi transmissum excremētum recipere nolint, argumentum non leue est, humores deterrima qualitate esse præditos: ad quem motū deorsum concurrit grauitas ipsa humorum, qui vt plurimum pituitosi, aut melancholici existūt; & cùm crassitiem habeant coniunctam, simulq; lentorem, ob maiorem moram quā in parte efficiūt, minus auxilijs cedunt, & ferè nunquam euadūt, nisi citissimè succurantur: idq; non alia de caussa, nisi ob dictam moram, quā venenosa illa materia, ob terrestres, crassas & lentas partes obtinet: sicuti immaniores sunt dysenteriæ, quæ ex salsa fiunt pituita, quàm ex alio humore, qui minùs detineatur.

Quòd si cótingat in partibus supra hepar tenuiora excrementa hac mala qualitate affici, ad superiora trudet natura humorem, glandulæq; ex his productæ ob maiorem tenuitatem, quam humores habere solent, qui sursum feruntur, cedunt faciliùs medicamentis; cui rei maximè fauent aspectus cœlestes cùm his causis concurrẽtes, vt magis hæ quàm aliæ partes molestentur.

Carbunculi similiter cùm ex adusto sanguine, feruidoque fiant, igneumque elementum in ipsis dominium habeat, hinc frequentiùs partes superiores, quàm inferiores afficiunt.

An possit morbus pestilens citra febrem inuadere & interficere. Cap. VII.

VIDETVR Fieri non posse, quin citra febrem possint perire hoc morbo correpti: nam istæ glandulæ, & reliqui morbi pestilentes pendent ex praua humorum corruptione, qua comparatur calor maior, quàm pro natura, in corde, qui febris est. Ergo ea debent affici huiusmodi ægrotantes. Opposita tamen sententia verior est, quia cùm venenosa qualitas, quæ in morbis pestilentibus viget, sit cordi aduersissima, & in exigua admodum quantitate humoris possit subiectari, tunc absque humorũ

 putre-

putredine (vt patet ex vrinis, & pulsibus, sanguineque extracto, in quibus nullæ notæ putredinis conspiciuntur.) mortis poterit esse causa; sicut si Phalangij ictu esset affectus, reliquis tamen partibus tunc benè se habentibus.

Deinde vita consistit in participatione calidi in humidum, quæ in debita vnione consistit ex mixti temperie resultante: quæcunque ergo intemperies maximam mixti dissolutionem causare valens, ipsius etiam interitum causare poterit animanti: cùm subitæ mutationes & confertim factæ, naturæ repugnent, quæ in mediocritate consistit.

Quòd si obijcias, pestem acutissimum esse morbum: acutissimos verò adiunctam habere febrem, ex primo Epidem. sect. 3. com. 3. Quod confirmat. Hipp. 1. Aphor. 7. dicens febres ab acutis morbis esse inseparabiles.

Respondetur cum ipso Galen. 2. Aphorismo. comm. 19. non omnes acutos morbos febres habere adiunctas, sed cùm ex calidis humoribus fiunt, æqualiterque in omnibus partibus genitis, aut aliquem locum peculiarem occupantibus: nam rari sunt acuti citra febrem. Ecce qualiter Galeni mens non sit, omnes acutos morbos febrem habere coniunctam, sed qui

ex calidis humoribus putrescentibus oriuntur.

Ad locum desumptum ex tertio Epid. existimo mentem Galeni esse, comparare morbum acutum, grauem, & cum periculo, ad tutum & sine illo, vt ex antecedenti & subsequenti textu constat. In antecedenti inquit: *Sunt autem in febri continua morbi acutissimi, maximi & grauissimi, & lethales*. In sequenti verò ait, *Securissimam esse quartanam, sed longissimam.*

Igitur Galeni mens non est, quòd acuti morbi habeant coniunctam febrim cótinuam; sed illi solùm, qui æqualiter putrescunt in venis, & ex calidis humoribus fiunt, tunc inseparabiles habent febres, & ex consequenti, periculo plenæ sunt. Secus verò alij, qui ex humoribus ita calidis non fiunt: vnde cùm pestilens morbus citra intensionem caloris fieri possit, ex consequenti absque febre fieri non est dubitandum.

Neque necessarium est corde læso perire ægrotantes in hoc morbo; nam si humor pestilens citra cordis læsionem alias molestet partes, resoluta virtute, & morbi violentia, æger morietur, prauis nonnunquam vlceribus:

quod

quòd notauit Hippoc. qui 3. Epid.sect. 3. text. 25. inquit: *Quorum ergo caput horum quid tentaret, his caput totum glabrescebat & mentum: ossaq́; denudabatur, decidebantq́; multaeq́; extiterunt fluxiones. His adiuncta aliquando, aliquando non, erat febris*, &c. quod Gal. palam in com. confirmat.

Et 9. lib. de simpli. med. fa. cap. proprio de terra Samia, in pestilentibus morbis, qui febre carēt, iubet vti terra Lemnia cum vino albo: secus in his qui febri afficiuntur. Supponit igitur pestilentes morbos absque febri existere posse.

Et eodem lib. 3. Epid. text. 55. Biliosa pinguia, tenuia aquosa: atque ipse morbus multis eo decubuit citra febrem.

Quia tamen frequentissimè coniuncta est febris pestilētibus morbis, ob id sine febri pestem existere non posse credunt: & in hoc sensu intelligendus est locus quidam Hip. lib. de flatibus, vbi omnium morborum comitem facit febrem.

Experientia praetereà constat, in pestilētibus constitutionibus statim homines perire, veluti fulmine percussos: quo tempore cùm animales facultates deprauatę sunt, pulsus tamen naturalibus persimiles videntur, signum euidens est, laesione facultatis animalis mortem subsecutam fuisse. Nam etsi omne vitae & mortis genus contingat

tingat corde affecto, non tamen est necessariũ, vt hæc affectio sit febris; cùm pluribus de causis posit contingere: quinimò ex obstructione leuium arteriarum confertim facta solent perire nonnulli, suffocato calore ventilationis defectu.

Conclusio igitur est, prauos humores in corpore genitos posse morbum pestilentem in determinata corporis parte producere sine febre.

Sed an ex constitutione admodùm sicca possit pestis timeri, dubitari posset, cùm cõtrarium ferè omnes autores arbitrentur, qui ob id sicca corpora semper conseruant: aliarum verò intéperierum excessus corrigunt. Alij contrariã habuerunt opinionem, existimantes, constitutiones pestilentes excessu siccitatis fieri posse; vt refert Nicephorus Calixtus in quadam cõstitutione pestilenti ob insignem siccitatem ortam, homines visum amisisse, consumptis oculorum humiditatibus. Referam Nicephori verba. *Lib. 7. histo ria Ecclesi. cap. 21.*

Solitæ pluuiæ hyberno etiam tẽpore in nubibus ipsis iunctæ sunt, & retentæ. Fames mox cõsequuta, & deinde pestilentia. Accesit ad eas clades, quæ propter calorem igneum carbunculus vocatur, vlcus odoris pesimi, membra corporis admodùm contrahens, & quod latius serpens ingens crearet periculum, occupatisque

oculorum angulis, viros simul & mulieres quas occupasset, luminibus orbaret.

Referunt alij, pluuiarũ fontes, & puteos in alijs cõstitutionibus fuisse siccatos; Canes verò & reliqua animalia siti interempta, putridum & fœtidum aerem effecisse. Titus Liuius de hac eadẽ re, *Siccitate*, ait, *eo anno plurimum laboratum est, neque cœlestes modò defuerunt aquæ; sed terra quoque ingenito humore egens, vix ad perennes suffecit amnes, &c.*

De natura maligna et venenosæ qualitatis, quæ in pestilẽtibus morbis reperitur. Cap. VIII.

VIdendum in hoc capite est, quomodò in nonnullis pestilẽtibus & malignis morbis, viuo existente homine, producatur in humoribus maligna qualitas, principijs vitæ opposita & inimica.

Vt hoc intelligatur, & recta ratione assequi posit, necessum est scire, in quo differant corruptio & putrefactio. Et nulli dubium est, quin humores nostri corporis aliquãdo adeò prauè corrumpantur, labemq; contrahant, vt non solùm vitietur, aut corrumpatur, aut intendatur proprium eorum temperamentum, sed etiam substantia peruertatur, suscipiendo aliam naturam, ita vt venenosi, & nostræ naturæ inimici fiant,

tempo-

temporisq; momento homines interficiāt. Corruptio hæc, seu alienatio humorum à proprio tēperamento & substantia, putrefactio nō est, sed quid ab ea alienum & diuersum: corrumpitur enim homo veneno, & ense, ita vt subitò intereat, sicut & apoplexia, & alijs internis morbis, quibus non putrescit homo tūc, sed corrūpitur, hoc est, propriā amittit naturā & substantiā, propriūq; temperamētum. In hac corruptione solū destruitur & corrūpitur homo, & forma rei interna separatur: putrefactio autem nihil horum est, sed via ad corruptionē, quæ stare & esse minimè potest sine calore & fœtore: quæ res non possunt sine putrefactione consistere.

Quando autem nostri corporis humores suscipiunt alienam naturam, semper corrumpuntur, sed non semper putrescunt: quod manifestè videtur in epilepsia causata per consensum pedis, aut manus: nam in hoc morbo generatur materia, aut humor perniciosus, qui naturam, vim & facultatem venenosam sortitur: hæc mota & ascendens ab ea parte aut membro, ex quo genita est, sensu priuat animal, & motu voluntario, ita vt homo decidat, sicut si vsus esset vehementi, lethali & pestifero veneno.

Quæritur, humor hic genitus ne fuit per putrefactionem, aut corruptionem? Non certè per

putrefactionem, quia humores in humano corpore cùm putrescunt, acquirunt & concipiunt calorem igneum, qui sensu percipitur in parte affecta, & antequam incipiat accessio, in putrescente humore sentiretur calor, partique cõmunicaretur: quod neque ratio aut experiẽtia ostẽdit. Imò si æger non percepisset motum illum à parte affecta (vel sit qualitas, vel flatus) nulla esset coniectura, qua assequi possemus affectam partem, vel læsam.

In vteri etiam affectu vocato vteri præfocatio, humor aut materia maligna, quæ ad cerebrũ & cor ascendit, & eum adoritur, & septum trãsuersum, sine dubio non putrescit in vtero, quãuis in eo corrumpatur. Quia si putresceret, sentiret quidem vterus calorem prẹter naturã; quod non contingit, sed experientia contrariũ ostendit, quòd vterus non solùm calorem non percipit eo tempore quo præfocata mulier affligitur, sed potiùs frigus, non tantùm in vtero, sed etiã in vniuerso corpore, & hoc nonnunquam in excessu: quod accidere & causari ex humore putrido, est impossibile.

Est aliud dicendum de putrefactionis natura, quæ cùm sit causa augendi calorem extraneũ in parte in qua fit putrefactio, dissoluit, separatque vnionem mixti: cognita igitur putrefactionis

nis natura, quid corruptio sit, aperiamus, & quo modò fiat.

Pro cuius intelligentia notandum, in corpore humano viuente in statu salubri optimè fieri actiones: pro cuius conseruatione & tutela instituit Deus alimentum, & aerem, quæ cùm benè disposita sunt, ordinata & proportionata in corporibus nostris, ea tuentur, conseruantque, sine quibus neque vita, neque operationes fieri possunt. Hæc duo corporibus nostris conueniũt habentia sympathiã & familiaritatem in temperamento, aut qualitate, & substantia, cũ nostris corporibus. *Quid sit corruptio.*

Qualitas & temperamentum fuerunt necessaria in alimento nostrę naturæ simili: nam si cõtraria agunt, & se mutuò expellũt & interimũt, & similia se amant & conseruant, animalia per media eorum quæ sibi similia sunt in temperamento & substantia, conseruari necessum fuit. Vnde euenit, quòd nutriri debebant humidis actu aut potentia, ipsisque gratis: & quia amara omnia non sunt humida, neque grata, pessima sunt ad nutritionem: igitur ad horum animaliũ conseruationem non satis est hęc similitudo, amicitia, conformitas, & sympathia alimẽti cum animali quod nutriri debet, in temperamento, & complexione, & qualitate, quia necessum est

prouidentiam in Reipublicæ gubernatione. Omnia enim hæc simul in vnum collecta sperandum est multum profutura.

Quæ verò sit causa, vt tempore Hyemis cessēt isti morbi, est, quia substantia quæ per contagiũ communicatur, siue vapor sit, siue exhalatio, frigiditate ambientis debilitatur, & coercetur: Æstatis autem tempore, ob intensum calorem, cõsumitur, & veluti euanescit. Frigidus itaque aer, aut summè calidus, contagioni aduersatur, etsi corpora prauis humoribus referta istis temporibus deteriùs se habeant, ob apparatum: nam frigus cõdensando, & prohibẽdo exitũ vaporũ, calor autẽ fundendo, possunt ipsorũ corpora putredini aptiora reddere, morbisq; pestilentibus.

Cur constitutio hæc epidemica sæuiùs hoc anno 1599. Matritum molestauerit. Cap. VI.

SI Verum est, vt nos superiùs diximus, epidemicum hũc morbum tres habuisse causas, in dubium reuocari posset, cur potiùs hoc anno, quàm reliquis præteritis grauior & lethalior extiterit: siquidem ab eisdem causis effectus eodem modo dimanare debent.

Huius certè euentus multas fuisse causas non est dubium: nam sicuti tres dictæ vim habuerũt inferẽdi malũ, ita quæ à nobis tradẽtur, non

solùm

solùm conseruandi, sed augẽdi vim habuerunt.
Prima, quia cũ innumera Hispaniæ loca fuerint peste affecta, vt se tueri possent, clanculùm huc peruenerunt: quorum commercio increuit contagium.

Secunda, multi pestilentem bubonẽ, aut glandulam occultantes vsque ad vitæ extremum, ne forsan ad Xenodochium deferrẽtur, materiam similiter cõtagioni suppeditauere: nam cùm adstantes incautè se gererent, posteà eodem morbo fuerunt apprehensi.

Tertia, excrementa contagiosorum hominũ pro foribus & vijs publicis expulsa, non exiguũ damnum induxerunt, prauos illos & pestilentes vapores suscipientibus.

Quarta, multi incautè se gerẽtes, in cibis præsertim horarijs & fructibus, nã præterquãquòd facilè putredinẽ cõparant, suspectis temporibus vehemẽtius alterãt, ob minorẽ resistẽtiã virtutis.

Quinta, situs huius Xenodochij D. Antonij intra vrbem contenti; nam per vicinas domos, continui ratione, vapores contagiosos communicari erat necesse.

Hominum similiter plurimorum tanta copia, qua hoc oppidũ plenũ existit, innumeraque domicilia, vbi multi habitant, quorũ graueolentia paratissima est ad pestilẽtes morbos procreãdos.

Quare potius inguina frequentiùs alijs partibus afficiuntur.

Sed dubium est, quare ferè in omnibus ægrotis frequentiùs inguina istis glandulis malignis fuerint molestata; superiores verò partes carbunculis.

Respondetur, quòd cùm alimentorum confectio, & dispositio, ad naturalem facultatẽ, quæ in hepate residet, spectet, & hæc prauitate alimẽtorum languida fiat, cùm introducitur qualitas praua & maligna in humoribus, tunc tentat se exonerare natura ad sua emũctoria, quæ inguina sunt, excrementa deponendo, aut paullò inferiùs; quod multo deterius est: nam quòd partes ita languidæ & imbecilles, vt sunt adenosæ, sibi transmissum excremẽtum recipere nolint, argumentum non leue est, humores deterrima qualitate esse præditos: ad quem motũ deorsum concurrit grauitas ipsa humorum, qui vt plurimum pituitosi, aut melancholici existũt; & cùm crassitiem habeant coniunctam, simulq; lentorem, ob maiorem moram quã in parte efficiũt, minus auxilijs cedunt, & ferè nunquam euadũt, nisi citissimè succurantur: idq; non alia de caussa, nisi ob dictam moram, quã venenosa illa materia, ob terrestres, crassas & lentas partes obtinet: sicuti immaniores sunt dysenteriæ, quæ ex salsa fiunt pituita, quàm ex alio humore, qui minùs detineatur.

 Quòd

Quòd si cótingat in partibus supra hepar tenuiora excrementa hac mala qualitate affici, ad superiora trudet natura humorem, glandulæq; ex his productæ ob maiorem tenuitatem, quam humores habere solent, qui sursum feruntur, cedunt faciliùs medicamentis; cui rei maximè fauent aspectus cœlestes cùm his causis concurrétes, vt magis hæ quàm aliæ partes molestentur.

Carbunculi similiter cùm ex adusto sanguine, feruidoque fiant, igneumque elementum in ipsis dominium habeat, hinc frequentiùs partes superiores, quàm inferiores afficiunt.

An possit morbus pestilens citra febrem inuadere & interficere. Cap. VII.

VIDETVR Fieri non posse, quin citra febrem posśint perire hoc morbo correpti: nam istæ glandulæ, & reliqui morbi pestilentes pendent ex praua humorum corruptione, qua comparatur calor maior, quàm pro natura, in corde, qui febris est. Ergo ea debent affici huiusmodi ægrotantes. Opposita tamen sententia verior est, quia cùm venenosa qualitas, quæ in morbis pestilentibus viget, sit cordi aduersissima, & in exigua admodum quantitate humoris posśit subiectari, tunc absque humorũ

putre-

putredine (vt patet ex vrinis, & pulsibus, sanguineque extracto, in quibus nullæ notæ putredinis conspiciuntur) mortis poterit esse causa; sicut si Phalangij ictu esset affectus, reliquis tamen partibus tunc benè se habentibus.

Deinde vita consistit in participatione calidi in humidum, quæ in debita vnione consistit ex mixti temperie resultante: quæcunque ergo intemperies maximam mixti dissolutionem causare valens, ipsius etiam interitum causare poterit animanti: cùm subitæ mutationes, & confertim factæ, naturæ repugnent, quæ in mediocritate consistit.

Quòd si obijcias, pestem acutissimum esse morbum: acutissimos verò adiunctam habere febrem, ex primo Epidem. sect. 3. com. 3. Quod confirmat Hipp. 1. Aphor. 7. dicens febres ab acutis morbis esse inseparabiles.

Respondetur cum ipso Galen. 2. Aphorismo. comm. 19. non omnes acutos morbos febres habere adiunctas, sed cùm ex calidis humoribus fiunt, æqualiterque in omnibus partibus genitis, aut aliquem locum peculiarem occupantibus: nam rari sunt acuti citra febrem. Ecce qualiter Galeni mens non sit, omnes acutos morbos febrem habere coniunctam; sed qui

ex calidis humoribus putrescentibus oriuntur.

Ad locum desumptum ex tertio Epid. existimo mentem Galeni esse, comparare morbum acutum, grauem, & cum periculo, ad tutum & sine illo, vt ex antecedenti & subsequenti textu constat. In antecedenti inquit: *Sunt autem in febri continua morbi acutissimi, maximi & grauissimi, & lethales*. In sequenti verò ait, *Securissimam esse quartanam, sed longissimam.*

Igitur Galeni mens non est, quòd acuti morbi habeant coniunctam febrim cõtinuam; sed illi solùm, qui æqualiter putrescunt in venis, & ex calidis humoribus fiunt, tunc inseparabiles habent febres, & ex consequenti, periculo plenæ sunt. Secus verò alij, qui ex humoribus ita calidis non fiunt: vnde cùm pestilens morbus citra intensionem caloris fieri posit, ex consequenti absque febre fieri non est dubitandum.

Neque necessarium est corde læso perire ægrotantes in hoc morbo; nam si humor pestilens citra cordis læsionem alias molestet partes, resoluta virtute, & morbi violentia, æger morietur, prauis nonnunquam vlceribus: quod

quod notauit Hippoc. qui 3. Epid. sect. 3. text. 25. inquit: *Quorum ergo caput horum quid tentaret, his caput totum glabrescebat & mentum: ossaq; denudabatur, decidebantq;, multaq; extiterunt fluxiones. His ad unctа aliquando, aliquando non, erat febris*, &c. quod Gal. palam in com. confirmat.

Et 9. lib. de simpli. med. fa. cap. proprio de terra Samia, in pestilentibus morbis, qui febre carēt, iubet vti terra Lemnia cum vino albo: secus in his qui febri afficiuntur. Supponit igitur pestilentes morbos absque febri existere posse.

Et eodem lib. 3. Epid. text. 55. Biliosa pinguia, tenuia aquosa: atque ipse morbus multis eo decubuit citra febrem.

Quia tamen frequentissimè coniuncta est febris pestilētibus morbis, ob id sine febri pestem existere non posse credunt: & in hoc sensu intelligendus est locus quidam Hip. lib. de flatibus, vbi omnium morborum comitem facit febrem.

Experientia prætereà constat, in pestilētibus constitutionibus statim homines perire, veluti fulmine percussos: quo tempore cùm animales facultates deprauatę sunt, pulsus tamen naturalibus persimiles videntur, signum euidens est, læsione facultatis animalis mortem subsecutam fuisse. Nam etsi omne vitæ & mortis genus con

tingat

tingat corde affecto, non tamen eſt neceſſariũ, vt hæc affectio ſit febris; cùm pluribus de cauſis poſsit contingere: quinimò ex obſtructione leuium arteriarum confertim facta ſolent perire nonnulli, ſuffocato calore ventilationis defectu.

Concluſio igitur eſt, prauos humores in corpore genitos poſſe morbum peſtilentem in determinata corporis parte producere ſine febre.

Sed an ex conſtitutione admodùm ſicca poſſit peſtis timeri, dubitari poſſet, cùm cõtrarium ferè omnes autores arbitrentur, qui ob id ſicca corpora ſemper conſeruant: aliarum verò intẽperierum exceſſus corrigunt. Alij contrariã habuerunt opinionem, exiſtimantes, conſtitutiones peſtilentes exceſſu ſiccitatis fieri poſſe, vt refert Nicephorus Calixtus in quadam cõſtitutione peſtilenti ob inſignem ſiccitatem ortam, homines viſum amiſiſſe, conſumptis oculorum humiditatibus. Referam Nicephori verba. *Lib. 7. hiſtoria Eccleſ. cap. 28.*

Solitæ pluuiæ hyberno etiam tẽpore in nubibus ipſis iunctæ ſunt, & retentæ. Fames mox cõſequuta, & deinde peſtilentia. Acceſsit ad eas clades, quæ propter calorem igneum carbunculus vocatur, vlcus odoris peſsimi, membra corporis admodùm contrahens, & quod latius ſerpens ingens crearet periculum, occupatisque

 oculorum

oculorum angulis, viros simul & mulieres quas occupasset, luminibus orbaret.

Referunt alij, pluuiarũ fontes, & puteos in alijs cõstitutionibus fuisse siccatos; Canes verò & reliqua animalia siti interempta, putridum & fœtidum aerem effecisse. Titus Liuius de hac eadẽ re, *Siccitate*, ait, *eo anno plurimum laboratum est, neque cœlestes modò defuerunt aquæ, sed terra quoque ingenito humore egens, vix ad perennes suffecit amnes, &c.*

De natura malignæ et venenosæ qualitatis, quæ in pestilẽtibus morbis reperitur. Cap. VIII.

Videndum in hoc capite est, quomodò in nonnullis pestilẽtibus & malignis morbis, viuo existente homine, producatur in humoribus maligna qualitas, principijs vitæ opposita & inimica.

Vt hoc intelligatur, & recta ratione assequi posſit, necessum est scire, in quo differant corruptio & putrefactio. Et nulli dubium est, quin humores nostri corporis aliquãdo adeò prauè corrumpantur, labemq; contrahant, vt non solùm vitietur, aut corrumpatur, aut intendatur proprium eorum temperamentum, sed etiam substantia peruertatur, suscipiendo aliam naturam, ita vt venenosi, & nostræ naturæ inimici fiant, tempo-

temporisq; momento homines interficiât. Corruptio hæc, seu alienatio humorum à proprio tẽperamento & substantia, putrefactio nõ est, sed quid ab ea alienum & diuersum: corrumpitur enim homo veneno, & ense, ita vt subitò intereat, sicut & apoplexia, & alijs internis morbis, quibus non putrescit homo tũc, sed corrũpitur, hoc est, propriã amittit naturã & substantiã, propriũq; temperamẽtum. In hac corruptione solũ destruitur & corrũpitur homo, & forma rei interna separatur: putrefactio autem nihil horum est, sed via ad corruptionẽ, quæ stare & esse minimè potest sine calore & fœtore: quæ res non possunt sine putrefactione consistere.

Quando autem nostri corporis humores suscipiunt alienam naturam, semper corrumpuntur, sed non semper putrescunt: quod manifestè videtur in epilepsia causata per consensum pedis, aut manus: nam in hoc morbo generatur materia, aut humor perniciosus, qui naturam, vim & facultatem venenosam sortitur: hæc mota & ascendens ab ea parte aut membro, ex quo genita est, sensu priuat animal, & motu voluntario, ita vt homo decidat, sicut si vsus esset vehementi, lethali & pestifero veneno.

Quæritur, humor hic genitus ne fuit per putrefactionem, aut corruptionem? Non certè per

putrefactionem, quia humores in humano corpore cùm putrescunt, acquirunt & concipiunt calorem igneum, qui sensu percipitur in parte affecta, & antequam incipiat accessio, in putrescente humore sentiretur calor, partique cómunicaretur: quod neque ratio aut experiétia ostédit. Imò si æger non percepisset motum illum à parte affecta (vel sit qualitas, vel flatus) nulla esset coniectura, qua assequi possemus affectam partem, vel læsam.

In vteri etiam affectu vocato vteri præfocatio, humor aut materia maligna, quæ ad cerebrũ & cor ascendit, & eum adoritur, & septum trãsuersum, sine dubio non putrescit in vtero, quãuis in eo corrumpatur. Quia si putresceret, sentiret quidem vterus calorem pręter naturã; quod non contingit, sed experientia contrariũ ostendit, quòd vterus non solùm calorem non percipit eo tempore quo præfocata mulier affligitur, sed potiùs frigus, non tantùm in vtero, sed etiã in vniuerso corpore, & hoc nonnunquam in excessu: quod accidere & causari ex humore putrido, est impossibile.

Est aliud dicendum de putrefactionis natura, quæ cùm sit causa augendi calorem extraneũ in parte in qua sit putrefactio, dissoluit, separatque vnionem mixti: cognita igitur putrefactionis

nis natura, quid corruptio sit, aperiamus, & quo modò fiat.

Pro cuius intelligentia notandum, in corpore humano viuente in statu salubri optimè fieri actiones: pro cuius conseruatione & tutela instituit Deus alimentum, & aerem, quæ cùm benè disposita sunt, ordinata & proportionata in corporibus nostris, ea tuentur, conseruantque, sine quibus neque vita, neque operationes fieri possunt. Hæc duo corporibus nostris conueniũt habentia sympathiã & familiaritatem in temperamento, aut qualitate, & substantia, cũ nostris corporibus. *Quid sit corruptio.*

Qualitas & temperamentum fuerunt necessaria in alimento nostrę naturæ simili: nam si cõtraria agunt, & se mutuò expellũt & interimũt, & similia se amant & conseruant, animalia per media eorum quæ sibi similia sunt in temperamento & substantia, conseruari necessum fuit. Vnde euenit, quòd nutriri debebant humidis actu aut potentia, ipsisque gratis: & quia amara omnia non sunt humida, neque grata, pessima sunt ad nutritionem: igitur ad horum animaliũ conseruationem non satis est hęc similitudo, amicitia, conformitas, & sympathia alimẽti cum animali quod nutriri debet, in temperamento, & complexione, & qualitate, quia necessum est

simul

simul seruari similitudinem substantiæ animalis, & alimenti. Vnde fit, quòd id quod vni animali est alimentum, alteri esse non potest. Ossa sunt canum alimentum, palea & fœnum, equorum: dura semina & carnes crudæ, auium quarumdam, quorum nulla sunt hominum alimentum: hæc conformitas aut similitudo naturę, aut formæ, est necessaria in alimento, qui nos nutrire debet, & in nobis qui ex eo nutrimur: & non satis est similitudo complexionis & temperamenti, sed hæc duo sunt necessaria simul.

Contingit similiter sæpenumerò, huiusmodi alimẽtum, quod erat commodum & conueniẽs ad nostram substantiam reparandam & conseruandam in perfecta sanitate, corruptionem aliquam subire, quà mediante deperdat similitudinem illam, quam cum nostro temperamento & complexione, aut cum natura & substãtia priùs habebat: aut in totum, tali certè modò, quòd id quod priùs familiare & simile erat, modò sit inimicum & aduersum: nam acquisiuit qualitatem & substantiam inimicam, contrariam & aduersam naturæ, vt eam celeriter interficiat, sicut fecisset napelum, aconitum, aut hydrargirum.

Quod accommodatissimo exemplo explicari potest; vinum enim est optimum corporis

nostri

nostri alimentum: sed cùm permutatur eius temperamentum & substantia; non erit alimentum, neque nostrum corpus reparabit: si acescat, erit medicamentum, corrupto ipsius temperamento: si fiat bapa, crassescatque, & corrumpatur, tunc adquirit naturam nostræ inimicam, nam suscipit facultatẽ & vim venenis mortiferis similem.

Vnde multi, qui eo modo vitiato & corrupto vsi sunt, interierunt: quod affirmat doctissimus quidã vir, & se testem rei facit, de quodam cœnobio, in quo multi monachi ex eius vsu interierunt. Hæc igitur quæ diximus de alimento & potu, de humoribus etiam intelligẽda sũt. Nam hac ratione sæpissimè qualitatem venenosam adquirunt.

Quomodò autẽ semel concepta corruptione in humore, acquiratur contagium, lege Fracastor. lib. 1. de contag.

Quæ corpora, quæ ve ætates, sint obnoxia magis morbis pestilẽtibus, examinatur. Cap. IX.

FVndamentum præcipuum ad inuestigandum quæ corpora sint magis morbis pestilentibus procliuia, sumitur ex cognitione temperiei & naturæ subiecti: nam cum qui

praua corporis structura, aut temperamento vitioso constat, balneisque, otio, veneri, & largiori vini potui est deditus, certè morbis pestilentibus tentari facillimo negotio, non est mirum.

Sunt tamen alia non minus his procliuia, veluti sunt rara & laxa corpora, quæ à causis externis contagium, vaporem, aut halitũ suscipiunt: non quia lata corpora trahant maiorem pestilentis aeris copiam, sed quia concurrẽte copia caloris interni, faciliùs & commodiùs trahitur, latis existentibus poris: latitudo enim, quantum est ex se, non est tractionis causa, sed permittens, & sic cùm pestis aeris vitio fit, trahunt hęc corpora plus noxij aeris; qua certè tractione cor citiùs afficitur: verùm magis, si robusta sunt, resistẽt, quã in ęquali virtute, quę poros angustos habent: nam semel tracta substantia aerea, & vaporosa pestilenti, impedito exitu libero, fuliginibus prauis detentis, in his quibus dẽsa est cutis, mora & cunctatione vires maiores assumit venenum, præsertim cùm talia corpora à causis intrinsecis citiùs patiantur, multoque magis si internæ vigent obstructiones.

Colligitur hac opinio ex Gal. ca. 4. 1. de differ. feb.

Respectu ætatum pueri tentari solẽt faciliùs: tùm quia corpora laxa & humida sunt; tũ quia inordinatos habent motus, & copia sanguinis accedente, facilè morbis à putredine ortis afficiuntur

ciuntur: non quia ſanguinei ſunt; hac enim ratione multitudine caloris naturalis, quo pollēt, præternaturalibus cauſis fortiùs reſiſterent; ſed quia in rebus naturalibus delinquūt: & ſi peſtilens aer vagatur, ob eaſdem cauſas faciliùs alterantur.

Senes verò à cauſis externis ob cutis denſitatem melius tuentur: & cùm aliàs frigido & ſicco temperamento conſtent, minori aeris copia ad reſpirationem egent; quod intelligendū eſt, dummodò excrementis careant.

Fœminæ præterea minus quàm viri reſiſtūt; & inter has quæ grauidæ ſunt, & ætate nubili: grauidæ inquam, tam ob retenta menſtrua, quā ventilationis defectu: nam fœtus meliorem partem alimenti ad ſui nutritionem ſuſcipit: reliqua verò pars & deterior intus relicta ſanguinē reddit impurum, præſertim ſi in victu delinquāt, vt in grauidis contingit, quæ multa appetunt alimenta, nonnunquam praui ſucci; ætate verò nubili, retentis aliquibus excrementis, quæ naturam veneni comparare ſolent.

Corpora in vniuerſum pletorica non minus quàm prædicta afficiuntur, copia & mole ſuffocato interno calore, & quæ calido & humido ſunt prædita temperamento. Quæ verò cacochima ſunt, ſimiliter. Vnde mirandum nón eſt, vi-

gente peste, reliquos morbos, qui vagari solebant, cessare: cùm omnes qui tunc prauis scatēt humoribus, ob minorem resistentiā contra morbi epidemici insultum corripiantur.

Sed si hoc ita est, cur multi lue Gallica, lepra, elephantiasi, fluentibus & manantibus vlceribus, non solùm in hac constitutione, sed in multis alijs liberi euaserunt?

Respondent nonnulli, id prouenire ex peculiari repugnantia huius reputrescentiæ humorū cum alia, quæ ex pestilenti fit morbo.

Meliùs tamen dicemus, in his & alijs morbis quotidie excerni à natura excrementa per cutim, aut conspicuos alios meatus: vnde sicut qui fontanellas habent, aut hæmorrhoydes, à pluribus seruantur affectibus, quia natura expulsione excrementorum, veluti à sarcina libera, potentior euadit contra morborum incursus; ad eundem modum, qui his morbosis & lapsis naturis sunt præditi, à pestilentibus morbis sunt immunes.

Melancholici præterea, ex frigida & sicca tēperie, & qui ab obstructionibus sunt liberi, qui parco vtuntur cibo, & conuenienti exercitio, hi potissimè resistunt causis alterantibus.

(?)

Traduntur signa, quibus deprehendere possimus, in qua corporis parte natura pestiferum tumorem sit transmissura. Cap. X.

VIDEAMVS Tamen, quibus signis possimus prædicere locũ à glandula aut carbunculo passurum: nã sicut sunt pluta signa quæ pestem futuram ostendunt, sic alia adsunt, quæ non solùm febrem pestilentem, sed tumoris locum demonstrare possunt. Ad quod maximè conducit cognoscere hominis temperiem, & naturam: *Nã multos sæpenumerò inuisimus,* inquit Gal. *quibus cum dum sani erant, non eramus versati; quare cùm quem pulsum,* &c. *idonei indices morborũ non fuimus.*

Nonnulla adsunt antecedentia signa, quæ pestiferum tumorem aut aliam excretionem naturæ ostẽdũt, nisi internæ, aut externæ causæ adeò celeriter operẽtur in ęgrotãtiũ perniciẽ, vt absq; vlla tumoris pestiferi demoũstratione pereant. Sed cõmuniter signa hæc pręcedere solẽt. Lassitudo, tristitia insolita, lãguor facultatũ, ciborũ auersio, turbulẽta insõnia, coloris faciei mutatio.

Verùm in qua parte natura debeat excrementa deponere, prædicet Medicus ex signis antecedẽtibus: nã si præcesserint vigiliæ mul.æ, capitis dolor, deliriũ, aut profundus somnus, facieique

 rubor,

rubor, proculdubiò retro aures breui temporis spatio natura malignum humorem tumori efficiendo aptum transmittet, aut ad iugulum.

Sed in hac constitutione obseruaui in aliquibus maligna febre detentis, qui toto morbi tempore de capitis dolore conquerebantur, quibus retro aures tumores apparuerunt, in quibus præcesserat vultus & oculorum insolita tristitia; amicorum confabulationes illis erant molestæ; interrogati vix respondebant: in alijs verò subiectis deliria, aut alij cerebri affectus per primariã passionem antecedere solent.

Cùm verò sub axillis tentat natura humorem pellere, præcedit cordis tremor, aut palpitatio, animi deliquium, pulsus parui, debiles, & inæquales; respiratio angustiosa, & suspiria multa.

His verò, qui cùm sint temperie calida & humida præditi, cum iecoris affecti signis, morbo oppressis pestilẽti, si vrinæ crassæ sint, aut si euacuatio aliqua suppressa fuerit, siue per hæmorrhoydes, aut vesicam, Medicus timere poterit ad inguina naturam tumorem transmissuram.

An

An sint aliqua signa pathognomica morbi pestilentis? Cap. XI.

DICTVM A nobis fuit superiori capite, qui sint ad contrahendos morbos pestilentes paratiores, & quæ signa antecedere soleant. Videndum tamen est in præsenti, an sicut phrenitis ex delirio perpetuo cũ febre continua ab alijs morbis differt, & lethargus ex somno profundo & febre cognoscitur, sic, cùm iam aliquis est affectus pestilenti morbo, sint aliquæ notæ ita certæ & inseparabiles, vt tutò talẽ esse morbum iudicemus: sicut nonnulli perniciem contagionis, adenarum inflãmationem, & symptomatum sæuitiam, pathognomonica huius morbi signa esse dixerunt.

Respondemus tamen, quòd quanuis ex pluribus signis possimus assequi naturam pestilentium morborum, veruntamen peculiariter non sunt signa pathognomonica, quæ essentiã & naturam pestilentis morbi circunscribant, cùm diuersa signa in diuersis naturis appareant; & idẽ morbus diuersitate temperamẽtorum varia pariat accidentia, & partes corporis distinctas afficiat. Hinc videmus nõnullos pestilẽti morbo affectos, phreniticos perpetuò delirãtes: sicut alios soporosos: ob idq; omnes autores in hoc conueniunt,

niunt, vt signa omnia magis horrenda sint, terribilia & grauia, quàm in alijs morbis. Trademus verò signa magis principalia, & propria morborum pestilentium.

Primum signum est viriũ magna iactura statim facta sine causa procathartica, cùm aliàs robustus esset paullò anteà.

Secundum, fluxus colliquantes in his morbis cùm adsunt, tantã vim habẽt ad ostendendã naturã pestilẽtis morbi, vt inter signa perpetua põnãtur: sed cuius humoris sit hic fluxus, bilis ne, pituitæ, aut melancholiæ, nõ parũ cõtrouersum est inter Medicos, nõnunquã ad bilis dominiũ, nonnunquã verò ad melãcholię excessum refe rentes: nos verò illius humoris fluxum, qui cum qualitate venenosa analogiam habet, aût in corpore redundat, subsequi existimamus.

Tertiũ signũ, qđ naturã pestilentẽ demõstrat, sunt tumores, papulæ, aut exãthemata prauo colore referta, siue circa os, pectus, aut alias partes.

Quartũ signũ præcipuũ est, cũ signa inter se non correspondẽt: nã solet calor mitis apparere in his febribus, vt apertè docet Gal. 9. de simpli. med. facul. cap. de terra Lẽnia, vbi docet, febres pestilentes non cõstare vehementi calore, cùm aliàs interna adeò exarsere, vt neque delicatissima lintea permittant, & ob id 3. de crisib. ca. 4.

paruas

paruas & debiles febres, vocauit malignas; secus magnas & intensas, vt in pemphiga febre.

Vbi tamen calor magis se insinuat, est circa thoracem, vbi spiritus simul cum sanguine ad cordis tutelam refugere solent, quarum substantiarum vicinia partes illæ ceteris sunt calidiores: etsi nonnunquam æquali pugna contrariarũ causarum possit calor similis naturali apparere; quo casu alia signa considerare est opus.

Sumitur etiam non leue signum à respiratione, quæ vt in plurimum est frequens, velox, inæqualis, nonnunquam magna, aliquando parua & difficilis, secundùm varias cordis affectiones, ingrauescenteque morbo fœtida existere solet, reputrescentia magna humorum facta, quorum propria passio est fœtor.

Vrina varia solet apparere in substantia, colore, & sedimento iuxta varietatem non solùm tẽperamẽtorum, sed ipsarum constitutionum: solet tamen frequenter apparere inculpata: non quia, vt aliqui existimant, natura non aggrediatur pugnam, nam cùm coctio vrinæ sit actus naturalis facultatis, quæ non agit ex electione, sed more aliorum agentium naturaliũ, quæ necessariò operãtur circa proximam materiã; hinc est, vt natura sẽper coctionẽ moliat, reducereq; tẽtet humores, quãtũ licuerit, ad meliorẽ statũ. *Redditur ratio quare vrina inculpata & optima soleat apparere.*

Non-

Nonnulli refugiunt ad veneni antypathiam, aut debilitatem caloris non valentis vnire partes inter se in coctione: sed nos dicim⁹ in febrib⁹ & morbis malignis, in quibus insignis viget putredo, tunc vrinas crassas, perturbatas, flauasve apparere, secundũ naturã humoris excedẽtis pũtrefacti: secus verò, dũ magis qualitate deleteria, quàm mole & corruptione fit pestilẽs morbus, cùm vrina solùm coctionem & cruditatem ostẽdere possit, non verò excessum venenosæ qualitatis, per quam potentiùs quàm per manifestã putredinem imminet vitæ discrimen, & lethalia insurgunt accidentia.

Similiter in diaria pestilenti possunt optimæ apparere vrinæ, humoribus tunc benè se habentibus.

Magis verò communes sunt turbatæ, crassæ, & confusæ ob maximam humorum perturbationem, quanuis fœtidæ, nigræ, aut alio colore insignitæ crescente morbo visæ aliquando fuerint.

Ex pulsibus etiam signum depromptum maximam præ reliquis habet prærogatiuam: inter differentias verò omnes celeritas est quæ magis elucet, ob cordis incendium: nam magnitudo, aut paruitas, sequuntur vitalis facultatis robur, aut imbecillitatem. Præter has tamen differentias

rentias reperiuntur aliæ, quæ ostendunt cor pestilenti qualitate affici, vt ex inæqualitate & ordinis perturbatione licet conijcere.

Auicena verò fen.1.4. inter signa febris pestilētis ponit nō alterari pulsum; quod videtur repugnare his quæ nuper diximus. Sed intelligendus est secundùm differentias quæ sequuntur caloris excessum: nam potest esse in corde exiguus calor in intensione, in modo verò & natura prauus: quo euentu crebritas & celeritas superari continget ab alijs differentijs, quæ virtutis defectum & ordinē, constantiamq; insinuant. Quòd si nonnulli ex his noctu pulsus habere videātur præstantiores, non aliunde quàm ex reuocatione sanguinis & spirituum ad cor; sicut tempore somni, posse id contingere, est existimandum.

Redditur etiam illis aliquando vox rauca: eodem loco stare nequeunt: pruritus dorsi, & dolor capitis molestus.

Si verò analogiam habet pestilens qualitas in biliosis humoribus & temperamento calido, tunc signa communia, quæ ardentes febres & deurentes comitari solent, contingunt.

Vomitus præterea æruginosæ bilis vitellinæ, aut porraceæ, nōnunquā nausea ex prauis halitibus prædictorum humorum solent ægrotantes molestare. Sitis nonnunquam vehementer ipsos

premit, adeoque ingens esse solet; vt nonnunquàm ea nimis molestati ægrotantes, in aliquibus constitutionibus pestilentibus in fluuios, vel in puteos se præcipites dedisse visi fuerint: vt inquit eleganter Lucretius:

Multi præcipites lymphis putealibus altè
Inciderunt ipsi, venientes ore patente,
Insedabiliter sitis arida corpora mersans.

Aliquando verò, aut quia demortua sit facultas appetitiua ventriculi, aut deliriũ adsit, aut frigidis humoribus vẽtriculus sit occupatus, sitim nõ sentiunt; quandoque fuligines illæ prauæ & malignæ in oris interna parte, & asperæ arteriæ collo vlcera praua inferunt: quod animaduertit Galenus 4. method. cap. 12.

Animi deliquium, & reliqua signa, quæ in diuersis febribus malignis reperiuntur, multo sæuiùs in his reperiri solent.

Oculorum prætereà rubor; & flammeus ardor, signa sunt non contemnenda, sicùt & signũ ex sudoribus desumptum: deludere enim solet vulgares Medicos, existimantes ex virtutis robore prouenire. Quo accidenti obijt in hac constitutione nobilissima quædam mulier, quæ circa templum D. Petri habitabat: hæc nanque remissa ad tactum febre correpta, ad lipiriam proximè accedens, ex caua hepatis & meseraicarũ inflam-

inflammatione impedito ventris fluxu, ex iecoris ingenti feruore multi vapores ad ambitum totius corporis transmissi, ibi concreti in sudoris formam erumpebant: quo sudore obijt tertio die à primo morbi insultu.

Quando verò renũ calor est immodicus, trahi solet copia multa seri, copiosæque vrinæ apparent, citra ægri tamen tolerantiam, sicut cùm ob multitudinem obstruuntur renes, aut expultrix facultas aboletur, remeat serum ad partes superiores, aquea materia confertim irruente.

Tandem cadauerosa facies inter signa huius morbi pestilentis connumerari solet, totiusque cutis distensio, ob vehementem & violentam transmutationem, quam breuissimo temporis spatio hic morbus inducit: quod in illa pestilenti constitutione, de qua Lucrecius cecinit, etiã obseruauit: sic enim ait:

Compressæ nares, nasi primoris acumen
Tenue, cauati oculi, caua tempora, frigida pellis,
Duraq́ in ore iacens rectum frons tenta meabat,
Nec nimio rigida prostrati morte iacebant.

Hęc igitur signa sunt quæ pręcipuè ostendũt febrem esse pestilentẽ, pręsertim cùm similes morbi populariter vagantur: sed cuius speciei sit illa febris, & quibus signis cognoscatur, sequẽti capite dicemus.

Ponuntur signa febrium ephemerarum, & putridarum pestilentium; & circa hecticas pestilentes vindicatur Galenus à calumnia. Caput XII.

IN Præcedenti capite posuimus signa communia à maioribus nostris obseruata in febribus pestilentibus: hic verò trademus notas, quæ potius hanc quam illam febris pestilentis speciē consequuntur, vt sic curatio methodicè tradi possit.

Diaria igitur pestilens aspectu grauis apparet: calor eius nōnūquā remissus in principio, sæpiùs verò magnus apparere solet: pulsus dilatatio etsi contractionem, sicut in alijs quæ pestilentes non sunt, excedat, sed id cum paruitate & inæqualitate, cùm vires vitales spirituum prauitate debilitentur ocyssimè. Sudoris etiam copia ephemeram attestari solet: sicut contingebat in febribus illis ephemeris, quæ Angliam & minorem Germaniam occupabant. Sed non desunt aliqui, qui ob symptomatum perniciem prædictas febres ad putridas reuocent, immeritò tamen: nam sicut humores putredinem patiuntur, sic etiam eā possunt cōparare spiritus, cùm mixta natura cōstent, generēturq; ex nutrimēto & potu. Quidquid verò habet esse per generationē, per corru-

ptionem desinit: absurdum enim est existimare, spiritus simplices, æthereosq; esse, & nulla mixtione constare, vt nonnulli arbitrati sunt, cùm, vt dictum est, ex alimento, tanquam ex materia & exhalitudsis vaporibus fiant: id enim quotidie experimur in animi passionibus, vbi citissimè dissipantur, reparantur, & alterantur.

Putridarum verò signa licèt à nobis tacta sint præcedenti capite, ex pulsibus, vrinisquedeprōpta, sunt tamen alia, quæ potiùs hanc quàm illā putridę febris speciem ostendere sunt nata, quia sicut cùm pestilens morbus in bilioso humore viget, sitis inexhausta, lingua nigra, furor, aliaq; similia accidētia apparēt; frigidis tamen humoribꝰ corruptis, sopor, lethargusq; succedit: in aliquibus sudor citra tolerātiam apparet, vomitus, aut alui deiectio, in alijs cutis efflorescentiæ, quæ papulæ à nonnullis dicuntur: Tumorum pestilentiū varia genera, rigores inęquales, singultus, cōuulsio, prout materia acrior, deterior, & velociori motu infestat.

Complicationem verò febrium pestilentium putridarum ex symptomatum diuersitate & varietate deprehendere licebit.

Hecticas etiam pestilentes non solùm antiqui nostri Medici cognouerunt, sed etiam in quacunque constitutione pestilenti omnes ob-

ſeruant: nam quid, quęſo, obſtat, calorem peſtilentem & malignum ſubſtantiam cordis primò inuadere, ob analogiam & diſpoſitionem, quam in ipſo, & non in ſpiritibus & humoribus habere poteſt; præſertim ſi cor calidum, humores verò frigidos ſubiectum habeat: etſi ob caloris malignitatem ſtatim homo pereat, cùm duratio nō ſit de morbi eſſentia.

Videamus tamē, quibus ſignis cognoſcemus hecticam peſtilentem. Primò, cùm calor iſte, in quacunque ſubſtantia exiſtat, putredinis ſit autor, ſtatim cordis ſubſtantiam alterat, & corrumpit; ex qua fœtor anhelitus reſultat, pulſus paruiſsimi ſunt; tùm quia cordis ſubſtantia in eſſentia patitur; tūm quia ſpirituum fit maxima iactura. Celeritas etiam reperitur; nam ex febre aucto vſu neceſſum eſt augeri hanc differentiam, quæ ipſum conſequitur. Eriſipelatoſa etiam affectio oris partes occupat. Ab ægro febris non percipitur, nam cùm corpus quod in hac febris ſpecie accenditur, denſum profectò & durum ſit, & à partibus externis valde remotum, non mirum, ſi ægrotantes calorem febrilē non ſentiant, præſertim remiſsione facta à frigidiſ cordis humoribus: & quanuis vrinæ à principio cum optimo colore & ſedimento poſsint apparere, communicata tamen labe alijs partibus,

bus,tenues,aquosæ,crassæ,aut flauæ apparebũt, secũdũ naturã peccãtis humoris,necessarioq; anxietatis syncope, luctuosa suspiria aderunt.

Quòd si contingat, cor & contenta inæquali temperie constare,tũc pulsus naturalibus per similes apparebunt, vt docet,& obseruauit Gal. 3.de præsagatione ex pulsibus.Sed nõnulli Medici, inter quos Petrus Salus, vtrunque negant; primum, febrem hecticã pestilentẽ dari posse.

Secundum, quòd naturalibus, similes posset pulsus apparere. Probat primum, quia vt detur hectica pestilens,requiritur,vt calor pestilens & malignus in membro nobilissimo, à quo fons & vitæ origo dimanat, per modum habitus existat,nam per hanc differentiam ab alijs minimè pestilentibus hecticis distinguitur. Sed ad huiusmodi introductionẽ sequeretᵣ statim separatio partium,quæ mixtione & coctione erant vnitæ: quod viuo existente homine implicat. Igitur pestilens hectica dari nõ potest:quod probari posset primò ex Arist.3.de part.ani.ca. 4. vbi nullũ graue vitiũ cor pati posse affirmat. Et Hip.4. de morbis,tex.10.dolorem pati nõ posse dicit. *Est*, inquit,*cor res solida,ac densa,& propterea dolore non affligitur*. Si igitur ob substãtiæ densitatem dolorẽ non potest pati,minùs certè putredinem.

Secundò, quia vel id fieret à causis externis,

ſcilicet ab ambientis praua cõditione, aut à cauſis internis. Si primum, febres ex humorum putredine fient, ob faciliorem tranſitum & diſpoſitionem, quam cauſa externa habet cum humoribus, qui corpora humida ſunt, quàm cum ſicca cordis ſubſtantia, ſolida, compacta, & fibroſa.

Si verò ab internis, omnes partes cordis contactu cauſæ putrefacientis ſimilem mutationem patientur ob cauſæ excellentiam in modo operandi, & inter has primò tenuior & ſpirituoſior, ob minorem reſiſtentiam.

Præterea impoſsibile videtur, pulſus in hecticis peſtilentibus, naturalibus ſimiles eſſe, ob inæqualem intemperiem. Supponit enim Gal. humores qui in ventriculis cordis ſunt, frigidos eſſe; partes verò cordis ſolidas intemperie calida eſſe affectas: vnde ex vtriuſque qualitatis exceſſu, cùm oppoſitæ ſint, medium reſultat, à quo mediocres pulſus fiunt.

Sed contrà; Pulſus in hoc euentu debent eſſe languidiſsimi & paruiſsimi, & non mediocres. Probatur: Nullus gradus vehementiæ, aut virtutis, poteſt reperiri in pulſibus ex cauſis externis alterãtibus cor, niſi aucto interno principio, aut debilitato. Sed ex pugna duorum contrariorum nõ poteſt addi robur cordi, & eius facultati ſenſitiuæ,

sitiuæ, quæ est causa inmediata robusti & vehementis pulsus. Ergo in hectica pestilenti, ratione facultatis, quæ debilis est in essentia, pulsus debilissimi & languidissimi deberent apparere, & ex consequenti paruissimi, & non similes naturalib⁹: nã sicut magnitudo est differẽtia familiaris vehemẽtis virtutis, sic prauitas d̃bilis.

Quòd tamẽ id non possent impedire humores frigidi cordis, probatur: nam ipsam substantiam alterãdo, necessum est vsum cordis minuere; quo diminuto pulsus rari fient: nam nulla intemperies crescens, aut versus frigiditatem, aut calorem, potest pulsus robustiores aut debiliores per se reddere.

Pro huius ergo explicatione notandum est, quòd licèt possit dari febris pestilens hectica, sed non erit vera & simplex hectica, quia non pendet ex mutatione temperamenti habitualis solùm, sed complicatur cum illius putredine.

Secundò, in hectica simplici calor æqualis reperitur in omnibus partibus ob æqualitatem intemperiei productam.

At in hectica pestilenti non ita æqualis, & qui mixti partes separat, corrumpit, & destruit.

Conueniunt tamen, quòd in vtraque febre calor in partibus solidis fixus & permanens est, & sine accessionibus.

Rationes verò & autoritates aduersus opinionem Galeni exiguam habent vim.

Ad primam igitur difficultatem ipse Gal. absoluit primo de differ. feb. vbi ob maiorem dispositionem passi respectu causæ agentis cõtingere ait, hanc aut illam febrem primo inuadere.

Neque etiam necessum est, vt putredine separentur partes quæ in corde mixtione erant vnitæ: nam putredo non est quæ denominat febrẽ hecticam, sed calor hac aut illa conditione affectus in partibus solidis in facto esse productus.

Ad aliud de differentijs pulsuum similium naturalibus respondetur, Galenum nõ dixisse pulsus esse robustos, aut magnos, sed seruata naturali proportione, quantum spectat ad differẽtias quæ sequuntur excessum, aut defectum caloris, pulsus esse mediocres: nam contemperata intẽperie ab vtroq; excessu, nõ est maior ratio, quare vna differentia pulsus, quàm alia, excedat: sicuti ex aquæ feruentissimæ & frigidissimæ permixtione cõtingit medium quoddam, quod tepidum & temperatum dicimus.

Sed cæteris paribus, celeriores, inquit Galenus, pulsus sunt ob calorem partium solidarum, qui febrem constituit. Ad locum Aristotelis facilè respondetur, cor non posse pati graue aliquod vitium, ita vt cum eo viuere possit;

quia cum tali vitio citissimè moritur: quod ipsemet explicat eodem loco, reddens rationē: *Quia cùm principium*, inquit, *corrumpitur, nihil est quod cæteris, quæ inde pendeant, præbere auxilium possit*, &c.

Et quòd morbis grauibus tentari possit, inferiùs dicit in eodem capite per hæc verba: *At verò quæ morbo, vitijsq; eiusmodi pereunt animalia, ijs dissectis, affectus morbosi in corde conspiciuntur.*

Quòd cōfirmat Hipp. dicēs: *Si porrò ad cor progressum fecerit defluxio, palpitatio apprehendit*, &c. *Lib. de morbo sacro, tex. 7.*

7. de morbis popul. in historia Ctesiphontis: *Ad noctem*, ait, *cordis & oris ventriculi dolor, & non longè posteà vocis interceptio: strāgulatio cum stertore, & mortuus est.* Ecce quomodò pati potest cor magnos morbos, sed morte ipsos comitāte: sicuti de hisce febribus dicit Gal. omnibus mortē fuisse consecutam, nonnulli verò euaserūt, quibus humores qui in ventriculis cordis erant putridi, nō intulerunt cordis substantiæ corruptionem.

Dignitates signorum ad vitæ & mortis præsagium in morbis pestilentibus examinantur. Cap. XIII.

SI Acutorum morborū, vt referunt omnes grauissimi autores, non sunt certæ prædictiones salutis & mortis, quanto magis pe-

ſtilentibus, in quibus ſpes Medici fruſtratur, & perit æger, multotieſq́; iiſdem auxilijs, quibus illius ſalus ſperabatur. Cõtraverò alij præſagijs relicti, cõualuerũt: ob idq́; nõnulla animaduertere opus erit circa varietatẽ & dignitatẽ ſignorum: nam cùm multa inter ſe pugnãtia apparere ſoleant, Medicus ſcire tenetur vim & dignitatem vniuſcuiuſque: nam quantumuis non recedant ſigna à re ipſa quam ſignificant, & ſenſibus noſtris oblata, obſcurum & abditum oſtendãt: ſed quia fontes è quibus ſumuntur, non habent æqualem certitudinem; hinc præſagia dubia magis aut conſpicua dicuntur à Medicis, diuerſiſq́; nominibus, vim & energiam illorum deſcribũt: quod exemplis illuſtremus.

Inter omnia ſigna præcipua ſunt illa, quæ robur aut imbecillitatem facultatum, quæ noſtrũ corpus gubernant, oſtendunt: quod præcipuè faciunt inter alia coctionis & cruditatis ſigna.

Secus quæ in morbis contingunt & eueniũt; nã etſi iudicium aliquod indicent, non tamen certum illud eſt & firmum, ſicut corporis agitatio, dolor, inquietudo, & reliqua, quæ ſi in pernitiem aut ægri commodum futura ſint, opus eſt coctionis, aut cruditatis ſigna præijſſe. Hæc igitur ſunt ſigna valde bona, ſed in morbis peſtilẽtibus tantam vim, quantam in alijs non habent:

ciborum verò appetitus maximã; qui enim viriliter cibos oblatos sumpserunt, euaserunt.

Alia absolutè optima dicuntur, quæ versantur circa ægri decubitum, cùm seruat eandem figuram, quã cùm sanus erat. Optimum etiã est, corpus esse æqualiter calidum, & præcordia absque doloris sensu æqualiter mollia: sicut si somnus & vigilia modum naturalem non excesserint, & alui excrementa mollia & coacta, & quæ eodem tempore ac in bona valetudine excernũtur. Ex his signis quæ magis in pestilẽtibus morbis minus à naturæ statu recesserint, tutiùs ægri optimum exitum præsagire poterimus. Placidissima verò signa sunt, quæ morbum facilem fore ostendunt, vt de simplicissimis febribus, signisq; firmatis securissimis, quæ quarto aut citiùs finiri solent. Quibus correspondẽt perniciosissima pestilentium signa, vt mox videbimus.

Alia non tam morbi breuitatem, quàm securitatem pollicentur, vt dolores, qui ex flatuoso spiritu, aut crasso humore, partes externas molestant. In pestilentibus etiã morbis nonnunquã contingit, tumores & exanthemata transactis primis diebus, ob ægrorum resistentiam & materiæ cõtumaciam, non tam periculum vitæ minari, quàm longitudinem.

Sunt etiam quædam signa prognostica, quæ

in relatione potiùs & comparatione constituta sunt: sicut cùm dicit Hippocrat. *Flatum sine*
2. Progn. *sonitu aut crepitu exire, optimum est, melius autem est cum sonitu exire, quàm reuolui.* Melius similiter esse in quocumque morbo partes circa ymbilicum ac pectinem crassitudinem habere. Eodem modo in quibusdam morbis pestilentibus, comparatione facta, quædam præstantiora, aut deteriora esse dicimus.

Nam melius est confertim tumorem exire, quàm paullatim: ob idque etiam dicimus multoties meliùs esse sine febre tumores pestiferos apparere, quàm cum illa, ob minorem conturbationem partium internarum.

Prædicta igitur signa inuicem collata ostendunt, ægrum conualiturum, sicut ex diametro sunt alia quæ interitum potiùs & exitium significant, quæ similiter eandem energiam in significando non habent.

Reperiuntur enim quædam signa absolutè mala, quæ etsi periculum & vitæ discrimen ostendere videantur, sed non periturum ægrotantem certo præsagire possunt, nisi à principio perseuerent, aliaque signa absint oppositum ostendentia: nam cùm à morbi principio signa aliqua videntur, quæ non tam caloris intensionem, quàm prauam naturam ostendant,

hæc

hæc si cum virium iactura copulentur, meritò quidem non solùm vitæ periculum (quia id est omnibus acutis morbis commune) sed etiam futuram mortem prædicere valebunt: ob id meritò signa omnia referenda sunt ad facultatem, tam ad optimum, quàm ad prauum morbi exitum: ex hoc namq; vitæ aut mortis pendet præsagium. Imò quo citius signa hæc praua in excrementis apparent, eo sunt deteriora vi morbi: secus verò in consistentia, vt optimè notauit Galen. qui de nigris excrementis agens. 4. aphorism. *Plurimas, inquit, huiusmodi deiectiones in pestilente hoc morbo longo conspeximus, quæ non magis in his, qui exitio proximi erant, quàm in saluandis apparebant: non tamen vel in principio, vel incremento morborum conspiciebantur: tunc enim quæ euacuabantur, erant & flaua, & ruffa, colore colliquamenti, &c.*

Subditq;: *Quare ab initio quidem nunquam ad bonum fuere huiuscemodi deiectiones, vtpote magnam visceris læsionẽ ostendentes: ad morbos verò consistentes sequũtur sæpius, natura superfluitates expurgante.*

De his verò malis signis exempla tradit nobis Hippocrates 1. prognosticorum 6. dicens: *Si ea, quæ in oculis sunt, lucem effugiant, aut nolentes illacrymẽnt, vel peruertantur.* Subditque statim hæc omnia mala esse.

Similiter

Similiter de sudoribus, vrinis, & reliquis variæ sententiæ extant: nam etsi in alijs morbis istę euacuationes solent multoties in ægrotantis cōmodum succedere, secus ferè semper in pestilētibus.

Valde lethale est, cùm per vomitum excernuntur atra, liuida, atq; ęruginosa: quod in pestilentibus præcipuè euenit: sed maioris mali sunt præsagia, quàm si per inferiorem sedem prodirent: nam principes corporis partes alterantur, & afficiuntur. Perniciosissima verò illa crūt, quę resultāt. v. g. ex vessica pheglmone laborāte cū acuta febre ex Hippoc. 2. prog. 71. ob maximum dolorem, & vrinæ suppresionem.

Huc spectant signa, quæ in pestilentibus hecticis reperiuntur, & alia perniciosissima, quæ passim obseruantur in his morbis, vt cùm pestifer tumor occultatur, præsertim si iuxta principem partem anteà eruperat.

Statim sequuntur, morbo eūte in peius, mortifera & horribilia signa: deorsū enim ad pedes delabitur æger, resoluta ignea & aerea substantia, in qua vita potissimū cōseruabatur, terrea, cadaueris instar relicta. Inter hæc etiam connumerantur pingues, nigrę, crassæ & aquosę vrinę, & cōsimilia, quibus opponūtur placidissima ex diametro: nam sicut illi morbi signis firmati securis-

curissimis sanitatem portendunt, isti pernicio-
sissimis mortem: illi quarto aut citiùs finiuntur
ad salutem, hi ad mortem.

Tandem sequuntur quæ iam iam proximam & celerrimam mortem ostendunt, sicut freques difficilisque respiratio & angustiosa, vomitus bilis, liuidi humoris & fœtidi; vultusq; & facies, qualis ab Hipoc. depingitur in prognosticis.

Igitur qui in his morbis optimè euentum præsagire cupit, magnitudinem illorum, moréque præcognoscat; quod ex signorum magnitudine & sindrome assequetur, prout magis scilicet aut minus ab statu naturali recesserint; deinde dignitatès signorũ cõtẽpletur, & si optima præualere videat, ægri sanitatem polliceri poterit, sin minùs mortem: si enim quem curandum suscipimus, vires robustas habeat, viriliter comedat, & ad reliqua quæ illi offeruntur benè se habeat, & morbus remedijs cedere videatur, quanuis magis truculẽta & fallax sit morbi natura, multum de ægri salute poterit Medicus sperare: ex contrarijs mortem.

Signa in prædicendo à Medicis obseruãda.

Si verò partim bona, partim mala signa sint, quia tunc dubius ancepsque est Medicus, præsertim cùm perseuerant, forsan ob pugnam causarum, vt in complicatis affectibus sæpenumerò contingit, tunc certè magna Medici prudentia

& experientia est opus, vt simul in examen positis signis tanquam in statera, videat quæ in æqualitate illa præualeant: nam respiratio optima præstantior est alijs signis malis: & similiter ciborum appetitus, & sic de alijs, vt inuicem collatis inter se, melius de euentu iudicetur.

Loca verò præcipua è quibus prognostica signa sumuntur, vt ex dictis cõstat, etsi plura sint, præcipuè tamẽ ex facie, decubito, respiratione, sudore, motu, somnoq; & vigilia, excrementis, calore & colore desumuntur.

Signa verò omnia ex quibus quippiam liceat prænoscere, magis difusè ac latè scribit Hipp. 1. de morbis popularibus. p. 3. *In principio morbos*, inquit, *cognoscimus ex cõmuni omnium natura, & cuiusq; propria edocti, ex morbo, ægro, ex oblatis, & offerente*, &c.

Obseruationes nonnullæ huius constitutionis Epidemicæ perpenduntur. Cap. XIIII.

IN Præterita cõstitutione obseruauimus in his, in quibus nihil à natura excernebat, sed humor cõclusus manebat, citissimè mortuos fuisse, tardius verò, cùm carbunculi & glandulæ simul exierunt: seruari verò accidit nonnullos, cùm scilicet glandula, aut carbunculus seorsum exierunt, aut cùm pustulæ, aut maculæ prorumpebant: quod Galen. obseruauit. 5. Meth. cap. 12.

quo loco docẽs quo pacto nõnulli peste affecti sanitati fuissẽt restituti, in hæc verba ait: *Ijs qui euasuri erant, pustulæ, quas exanthemata vocant, nigræ toto corpore confertim multæ apparuerunt, vlcerosæ quidam plurimis, omnibus certè sicca; eratq; intuenti perspicuum, reliquias esse sanguinis, qui in febre putruerat, quas veluti cinerem quempiam natura ad cutim trusisset.*

Sed in his semper considerandę sunt vires, cũ natura expulsioni incũbit; nam in hac constitutione etsi nõnulli ãte septimũ perierũt, glãdulis & carbũculis eodẽ tẽpore prorũpentibus; in alijs verò natura existẽte robusta, potuerũt morborũ vehementes impetus, & remedia chirurgica tolerare, cum maiori tamen difficultate, dum exigui erant tumores, & prauus aderat apparatus.

In quibusdã similiter febres acutæ primò molestabant, & tertio aut quarto die prorũpebant tumores maligni, qui cùm confertim ad debitã magnitudinem perueniebant, euadebant. Non nullis etiam, quibus duæ aut tres glãdulæ eruperunt, liberi euaserunt, partibus internis purioribus remanentibus: secus contingebat in carbũculis. Sed cũ bubones pestilentes, qui priùs molles erant, duriores fiebant, aut calorẽ quem primò habebant, amiserunt, breuissimo temporis spatio moriebantur: sicut & cùm delitescebant, aut nigrum colorem referebant.

In principio verò Æſtatis anni præteriti 1599 in pueris cum exigua febre, & nonnunquam ci tra illam, tumores viſi fuerunt circa iugulum, & retro aures, qui ſola optima victus ratione euanuerunt. Hæc autem tumorum diuerſitas proueniebat ex maiori aut minori robore virtutis, cœli ſtatu, morboſo apparatu, fortiorive aut debiliori contagio.

Quibus ſimiliter ſtatim cum febre acuta, aut ad tactũ remiſſa vigilijs premebãtur, aut profũdo ſomno, aut cum nauſea, inappetentia, loquacitate, & pręcordiorum æſtu, citiſsimè moriebãtur; celeriùs tamen cùm in ſuris, aut infra emunctoria exierunt, præſertim Luna in oppoſitione exiſtente.

Alij in hac conſtitutione dolore interno anxij, cum mediocri febre intus moleſtante, cum ſudore circa collum & faciem, citiſsimè de ipſis actum erat; ſignum infallibile, humores eo tempore venenoſam naturam comparaſſe, quã hæc & alia ſymptomata phreniticis ſimilia & furioſis proueniebant.

Bubones ante febrem ſecuriores fuerũt: nam ſignũ erat, naturam citra irritationem inſurgere aduerſus cauſas moleſtantes; ſecus verò cum vi & febris violentia.

Agitur

Agitur de remedijs præseruatiuis. Cap. XV.

CORPORVM Preseruatio cùm adest, aut imminet pestis, in tribus precipuè cõsistit. Primò enim oportet corporum ipsorum dispositionem naturalem cõseruare præcautione vtendo, cùm lapsam & lubricam habent naturam, aptamque ad pestilentes morbos præsertim contrahendos.

Secũdò, versatur præseruationis vis in oppugnando & resistendo causis externis, quæ vim habent aut respiratione, contagio, putredine, aut alijs causis prauam & lethalem inducẽdi qualitatem.

Tandem tertia præseruationis ratio consistit in prouidentia causarum internarum, cùm scilicet ex prauo apparatu humorum, aut insigni cacochimia, aut multitudine, imminet vitæ discrimen.

Circa primum sciendum est, diuerso modo posse nos corpora præcauere, iuxta diuersitatẽ & varietatem corporis lapsi: aliud enim reperitur humidum nimis, aliud siccum, excrementosum, raræ, laxæ, aut densæ texturæ, &c.

Humida ergo corpora emendantur cauendo ab his quæ actu aut potentia possunt corpus humidius reddere: arte enim aut natura curandum

est,

est, vt aerem, quantum fieri potest, sicciorem inspirent, subterranea loca & humilia fugiendo. Vigilia magis quā somnus cōmendatur, & moderatum exercitium: expurgatio leuis, si adsunt excrementa, quæ id expostulent.

Carnibus vescantur boni succi ad siccius declinantib⁹, vt sunt inter volatilia siluestres, & inter quadrupedia cuniculi, & ceruina caro. Pisces vero an debeant absolutè concedi in præseruatione morborum pestilentium, controuersum est inter Medicos: nám etsi in temperamentis humidis, de quibus hîc loquimur, ex salitis non nulli concedant, sed ob humiditatem excremētosam suspecti videntur. Nos tamen dicimus, pisces non omnes esse improbandos, cùm in eis maxima differentia inueniatur: nam qui in partibus stagnosis, & paludosis capiuntur, paruisve riuulis, omnium sunt pessimi, prauamq; sortiūtur naturam: qui verò in aquis dulcibus, & magnis fluuijs, aut lapidosis degunt, salubriores sūt, maximè si aqua optimo gaudeat aere. Inter hos laudantur trutæ, carpiones, & barbuli, maximè mediocres in magnitudine. Ex maritimis verò merulæ, soleæ, fragulini. Squāmosi etiam laudantur, variéque condiuntur. Germani potius assis quàm elixis vescuntur, vino & aceto, pipere addito. Alij petroselino, anetho, & gariophyllis, &

Pisces qui concedi debeant.

consi-

consimilibus elixāt. An verò tenuē aut crassum sanguinē generēt, de ipsorūq; natura, lege Cardan. in suis contradiction. cap. 9.

Sicca verò corpora an sint semper in eodē statu conseruanda, etsi Gal. & alij citra distinctionē admittant, non tamen desunt qui oppositā tueātur sententiam: nam etsi siccitates sint imbribus salubriores, sed si cōtingat solitas pluuias hyberno tēpore defecisse, aut siccitatis maximas præterijsse, quarū occasione corpora sicciora facta fuerint, humoresq; propria humiditate carere, nō cōseruabimus illa corpora siccis alimētis, aere, & potu sicco, quia aucta siccitate ab his supra mediocritatē, debiliores facultates reddi est credendū. Vnde cū in hoc præsenti anno 1599. nō præcesserint pluuiæ tēpore Veris, neq; Autumni, certè in biliosis corporibus, quæadmodùm exiccata fuerint, præcipua præcautionis ratio erit mediocriter humectantibus vti, tam in victu & potu, quàm in alijs, vt diximus de corporibus in humiditate lapsis.

Sicca corpora quomodò præcauēda.

Quòd si ob venerisi excessus resolutis, exhaustisq; spiritibus cōtingat debilia corpora reddi, tunc nō celeri nutritione (vt nōnulli faciūt) reparādi sunt, sed sēsim, ob cōcoctricis debilitatē: igitur eo casu alimētis, quę in exigua quātitate celeriter nutrire valeant, odoribus vini, & earū rerū, quæ

quæ ſpiritus animales citiſsimè generant, vtemur, ac de ſtilatitijs ſubſtātijs, in ſiccioribus præſertim naturis.

Si verò corpora laxa & rara ſint, quia à cauſis externis facilius vaporem, aerem, aut exhalationem ſuſcipiunt, tunc etſi denſanda non ſint ob ventilationis periculum, principes tamen partes munire & tueri oportet, vt ſic cauſis extrinſecus moleſtantibus reſiſtant melius.

Quòd ſi è contra contingat corpora denſa cute & compacta conſtare, aut anguſtos meatus habere, tunc certè timendum eſt, ne ex ventilatione prohibita humores intrinſecus à quacũq; leui cauſa putreſcant, & prauam naturam comparent; quo caſu rarefacienda eſt cutis, incipiendo à leuibus & mollibus frictionibus: duræ enim cutim ipſam denſant, deinde ad alia præſidia perueniemus, ſi frictiones non ſufficiāt.

Conſuetudo in victu ſeruanda. In omnibus tamen naturis in victu præſeruationis gratia conſuetudo eſt maximè perpendenda: vnde meritò accuſandi ſunt nonnulli, qui in conſtitutionibus peſtilentibus omnibus præſerunt certas victus regulas, præſertim circa quantitatem, in quibuſdam enim victum largum imperant: è contra nonnullis, vt ab excremētis tutos reddant, maximam inediam commendant: quæ mutationes repentè factæ non poſſunt non lædere.

lædere. Conueniet igitur vniuscuiusque naturã considerare, & perpendere, vt corpora lapsa & valetudinaria, & quæ facilè ad cõparandos morbos sunt prona, sensim & paullatim cibo & potu, & alijs, ad meliorem temperiem, si fieri potest, reducamus. Communiter verò instituatur ea victus forma & quantitas, quæ vires possit custodire citra defatigationem. Varietas similiter ciborum, quantum fieri possit, euitetur, in quibus nonnulla quæ attenuandi vi polleant, aliquando sunt permiscenda: nam quæ crassam naturam habent, coctu sunt difficilia: quia obstructioni & putredini præbent materiam.

Corpora valetudinaria quomodò tractanda.

Victus conditiones.

Dulcia euitentur, quia bilescunt, & ventriculum nonnunquam offendunt, præsertim ex rebus melle confectis: nam in aliquibus cibis, sacchari exiguam quantitatem; in assuetis præcipuè, conciliandi appetitus gratia, non improbamus. Humida tamen alimenta omnia, & quæ facilè putredinem comparant, euitanda sunt: nam sicut hæc aeri externo exposita putrescunt, sic interiùs sumpta corrumpuntur: vt contingit in aliquibus fructibus, & in lacticinijs: etsi nonnulli fructus acidi, frigidive, & sicci natura, præseruationis gratia possint esse ex vsu. Panis procuretur ex optimo tritico, neque nimis veteri, neq; recenti aut corrupto, tempore Hyemis sale &

Dulcia euitanda.

Lacticinia euitanda.

Panis electio.

aniso permixto: secus Æstate, quo tempore vsq; ad quartum diem seruari potest.

Carnes quæ præstantiores. Carnes animalium quadrupedum laudantur præcipuè cùm constitutio pestilens ex superioribus causis fit: secus cùm ex inferioribus. Volatilia eligenda, quæ faciliùs concoquuntur, & trasmutantur.

Inter quadrupedes caro vitelina, aut hœdi lactetes: arietina similiter nostræ Hispaniæ omnibus præfertur, & leporina tenera à nonullis probatur.

Inter volatilia, perdices, turtures, pulli, galinæ iuuenes.

Oua quibus conueniat. Oua plethoricis sanguineis, & qui multò humore abundant, sunt interdicēda, sed perdicū, fasianorum & gallinarū oua laudantur, tremulá, aut aqua aspersa. Secus quæ sub cinere assantur. Quòd si salis loco succū citoniorū, aut vuæ acerbæ, aut cinnamomi adijcias, nihil mali facies.

Herbæ tamen, ex quibus nonnulla condimēta fieri possunt, aut in cœna parari, debent nō solùm alimentosa, sed medicamentosa natura cōstare iuxta temporum diuersitatē, Æstate enim cōmendat scariola, acetosa, endiuia, borrago, cōdrilla, lactuca, sic vt Hyeme mētha, ros marinū, petro silinū, asparragus, mellisa, & valeriana, apiumq;, & origanum, & caparres. Ciceres & lentes

tes inter legumina ab aliquibus probantur, aceto, sale & pipere parate.

In fine verò mensę laudantur mirobalani sacçharo conditi, qui à Lusitanis huc asportantur, acerolę similiter, pyra, & Genuensia pruna.

Vinum ob feruorem & incendium sanguinis euitetur, cuius loco nonnulli vinum conditum cum pimpinella, cardo sancto, bistorta, tormentilla, aut absynthio parant.

Sũt etiã & qui vino ex granatis, aut acidis cerasis vtũtur, quæ omnia respectu diuersorũ tẽperamẽtorũ poterũt ad aliquos vsus esse proficua.

Circa secũdũ sciendũ est, quomodò possimus corpora precauere ab externis causis: inter õnes tamẽ primũ locum sibi vẽdicat aer, qui aut est in primis qualitatibus alteratus, aut in substantia corruptus, siue permixtione vaporum, exhalationum, aut alia causa pestifer factus. *Aeris caliditatis correctio.*

Si calidus, vẽtilabris, herbis, floribus, aquis, aceto & herbis frigidis permixtis solẽt paujmẽta refrigerari: Æstatis nãq; tẽpore folijs salicis, vitis, rosis rubeis, violis, nenuphare, sãdalis & myrthis; quibus omnibus nõ habebit aer vim suo calore nimio, quo tunc pollet, dilatãdi cutis poros plus iusto, & ex consequẽti minùs ex spirituosa substantia exhalabitur.

Quòd si aer humidus plus iusto existat, *Humidi aeris correctio.*

tunc tentandum est, quantum fieri possit, illum exiccare: inter omnia tamen id faciunt odores, & fumosæ exhalationes ex odoriferis rebus, vt ex ligno aloe, thure, lauendula, rore marino, laudano, &c.

Tamen si frigidior aut siccior efficiatur, tunc ad oppositas qualitates caute est alterãdus humidis, aut calidis: vt semper propriam & naturalem temperiem, quæ illi naturaliter competit, seruetur.

Putridi aeris correctio. Verùm cùm contingit aerem non tam in primis qualitatibus esse alteratum, quàm in propria substantia corruptum, aut prauis vaporibus & exhalationibus coinquinatum, quàm citissimè locus mutetur, &, si necessum fuerit, ad distantissimas partes fugiatur, tardè verò reuertatur. Hanc loci mutationem suadet Hippo. lib. de natura hominis. n. 19. *Regionum*, inquit, *locos, in quibus morbus consistit, quantum eius fieri potest, permutare oportet, & corpora attenuare: sic enim minimè multo, ac denso spiritu homines opus habuerint.*

Verùm si id fieri non possit, tũc profectò maxima diligentia expurgãdus est, duobus præsertim instrumentis, alterũ erit causæ quæ materiã suppeditat, si præest, illi occurrẽdo, & auferendo illam, veluti facere solent aquæ fœtidæ, & retentæ, &c.

Alterum verò, & magis difficile est, vapores & exhalationes, quę iam receptæ sunt in aere, & substātiam illius permutarunt, auferre, corrigere & emendare, vt quantum fieri potest, purior & sincerior efficiatur: in qua re nōnulla sunt remedia particularia, quæ vnusquisq; intra priuatos parietes efficere potest: alia verò quæ magis ad magistratus spectare videntur, de quibus infra à nobis agendum est.

Ad primam intentionem ex vsu sunt omnia medicamenta frigida & sicca, naribus grata, & cordi amica, & familiaria, ex quibus nonnūquā pulueres efformari poterunt, & poma manibus gestāda, & suffitus; & si cū aqua & aceto nōnulla pars puluerū permisceatur ad irrigenda pauimēta, mirum in modum iuuabunt: nam sicut aer pestilens & corruptus suo fœtore cerebrum lædit, animales & vitales spiritus inficit, & ventriculum subuertit; contra si dictis instrumentis alteratur, oppositum contingit. Optimi enim & aromatici odores fœtidis & putridis opponūtur, vt constat ex Gale. 8. de comp. pharm. secund. locos cap. 3.

Materia verò ex qua hæc fieri possunt, varia est: sed quæ magis vsu à maioribus nostris sunt obseruata, sunt quæ sequuntur.

Ad irriganda pauimenta aqua rosarum, saluiæ,

uiæ & roris marini cum aceto;& si placet,nõ nihil pulueris sandalorum,cáphoræ,& gariophyllorum permisceatur. Alij pannos lineos prædictis aquis madefaciunt, & in cubiculo suspendũt:antea verò quàm exiccentur, denuò aliquo instrumento irrorant, nonnunquam suffitibus vtũtur paratis ex puluere mastyches,nucis muscatæ, styracis, calamitæ, laudani, & costi,quibus nonnulli ambram & moschum permiscẽt, aut trociscos galiæ & aliptæ commendat. Paupe res verò; qui his sumptibus nequeunt satisfacere,parent pulueres roris marini, lauendulæ, yreos, lauri,quibus in aqua cum aceto permixtis eadem efficere valebunt;quòd si aer calidus sentiatur, potiùs temperandus est frigidis aspersionibus, quàm igne calefaciendus, vt antea dictum est:medijs verò temporibus vtrisque mixtis, considerando semper cum quibus odoribus vnusquisque maiorem habeat analogiam, & amicitiã, ne grauetur aut debilitetur cerebrũ contrariorum odore & vapore.

Domus, si fieri potest, ampla & spatiosa sit, immunis à fœtore:fenestrę verò illę solùm sunt claudendæ aut aperiendæ, quæ magis aduersus venenosam aeris pestilentis conditionẽ valeant obsistere. Ex qua verò parte certò scimus aerem corruptum demandari, minimè aperiantur, aut

vitreę

vitreæ fenestræ parentur, vt luci detur aditus. Quòd si aeris putredo à causis superioribus proueniat, humiliora loca domus meliora erunt; sublimiora tamen, cùm ex inferioribus.

Induantur vestimentis sericis, qui facultatem habuerint, aut saltē quæ minùs gossipo, lana, aut porosa materia constent, vt minùs in illis contagiosi vapores inhæreant, & detineantur.

In tertio loco posuimus causarum internarū prouidentiam: huiusmodi verò sunt, aut humorum copia, cùm scilicet quantitatem debitam humores excedunt, vt in plethoricis dispositionibus contingit.

Aut humoris huius aut alterius excessus aut corruptio viget, quorum occasione debilia fieri solent corpora, cōtra causas quę extrinsecus aduenire solent.

Vltimò cōtingit, humores optimè se habere, & tamē intra corp' vigere obstructiones, quarū causa impedita humorū distributione, poterūt facillimo negotio malignā putredinē recipere.

Præseruationis etiam causâ parari solent pilæ manibus gestandę ex pulueribus frigidis tēpore Æstatis frequentissimæ verò parantur ex puluere sandalorū, rosarū, violarū, ligni aloes, gariophyllorū cum dreg antho, & aqua rosarū: Hyeme verò cum ambra, moscho, & laudano.

Circa

An sãguinẽ mittere expediat, præcautionis gratia. Circa primum, dubium est, num præcautionis gratia sanguinem mittere conueniat, ob timorem futuræ pestis, præsertim dũ corpus plenũ existat: nam in actu curationis, proprio agemus capite.

Cui difficultati dicimus, quòd in his subiectis, quibus plenitudo adest humorum, videndũ est, an illa plenitudo correspõdeat virtuti & robori facultatis commutatiuæ: nam tunc non erit opus venæ sectione: nam ea copia & vires augentur, & calor natiuus conseruatur: si tamen venas distendat, grauetq; vires, statim detrahendus est: existente tamen hepatis vitio, ex basilica, aut ex communi, cùm caput simul fuerit affectum. Si verò aliqua euacuatio consueta, aut per vterum, aut hæmorrhoides fuerit suppressa, timore imminentis contagij possumus venam secare, liberaliùs, aut parciùs, prout indicationes magis, aut minus expostulare videantur; nam semper tenemur non solùm plenitudinis signa respicere, viresq;, sed & anni tempus, consuetudinem, & regionem, vt sic liberaliùs aut parciùs, semel aut bis, euacuemus. Hirudinibus verò, cucurbitulis, aut scarificatione, cùm ob ætatẽ, aut debilitatẽ sanguis per ampliores venas extrahi nequeat.

An præcautionis gratia sit expurgandum argumenta in oppositũ. An tamen purgatione vti expediat præcautionis gratia, est dubium, cùm sana corpora, vt

ait Galen. difficulter purgationes ferant: & ratio id suadet, agitatis enim & cõmotis humoribus, si leue habent nocumentum (quod alioqui optimo victus regimine emendari possent) facultatibus & virtutibus corporis debilioribus redditis, necessum est à quacunque causa offendi: subuertitur enim nonnullis ventriculus, cui medicaméta omnia aduersantur, & deijcitur appetitus: quod maximè in præcautione est verẽdũ.

Intempestiue purgationis incommoda.

Præterea, quia aut humores apti sunt ad nutritionem, aut non. Si primùm, natura ipsos retinẽte, & medicamento trahẽte contrarijs motibus alterabitur.

Si verò non sint nutritioni apti (vel quia calidiores, frigidiores, crassiores, aut tenuiores sint effecti) temperantibus proculdubiò, incindentibus, aut attenuantibus auxilijs reduci possunt ad meliorem statum; interius tamen manentibus ipsis: frustrà igitur purgatione vtuntur præcautionis gratia.

Pro huius ergo rei intelligentia distinguendũ est, nã quædam sunt sana corpora absolutè, quæ habent sanguinẽ & reliquos humores proportione respondentes virtuti & sanitati conseruãdæ: quo casu tutum non esset expurganti vti medicamento, neque alio vniuersali præsidio, vt de sanguinis missione diximus: quia sana corpora,

Quæ corpora apta sint ad purgationem; quæ secus.

vt dixit Celsus, nullis legibus Medicinæ adstringi debent. Sunt tamen alia, quæ certis quibusdam anni temporibus morbis acutis capi solent, quo casu expediet corpus illud purgare medicamento respiciente peccantẽ humorem, futuro morbo aptum.

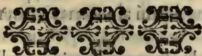
Alia similiter sunt corpora valetudinaria, & quę lubricam habent naturam, & aptam ad cõtrahendos malignos morbos, ob excrementorum copiam, aut ob alimentorum quibus vsi fuerunt prauitatem, aut ex vitioso temperamento: & sic præcautionis gratia lenienti & subducenti pharmaco præcaueri desiderant: à prauo enim victu praui quidã humores in corpore procreantur, qui sui expurgationem desiderant, vt corpus sic purius remaneat: quemadmodùm solùm alteratione vtemur, dum solùm qualitatum excessus corrigere sit in animo.

Obiectionibus satisfit. Ex quibus facilè liquet, quid obiectionibus sit respondendum: nam hi humores, de quibus loquimur, nutritioni non sunt apti, quamuis alterentur & concoquantur. Incommoda verò dicta non sequentur blandissimis medicamentis, quibus ad præcautionem vtimur, vt manna, casia, sirex nouem infusionibus violarum, aut alijs benedictis medicamentis.

Vltimò restat videre, quomodò corpora ab

obstructionibus vendicanda sint: hæc enim à multitudine, crassitie, & lentore progignuntur, tuncque pars affecta respicienda est, nunquid venæ messenterij sint obstructæ, an in penitioribus corporis partibus obstructiones vigeant, quo tempore robur addi aut minui potest medicamētis quę incidēdi, calefaciendi, & abstergendi vim habeant, per epicrasinque purgare conueniet medicamentis, quę maiorem habeāt cum his humoribus analogiam: mixtis verò aut simplicibus vtendo, si causæ inter se mixtæ sint, vt ex excrementis & alijs communibus notis discere possumus. Sed perueniamus iam ad medicamenta quæ ad præcautionem commoda videntur, vt corpora contra pestilentium morborum insultus muniri possint.

(?)

Traduntur nonnulla medicamenta, simplicia & composita pro diuersis anni temporibus contra pestilentium morborum incursus. Cap. XVI.

CIRCA Præseruationem horum morborum varia medicamenta simplicia & composita parari solent: sed considerare oportet, quas vires & facultates habeant, vt sic meliùs suum opus exequi possint: nam sunt aliqua simplicia, quæ ex sua natura opitulātur morbis pestilentibus, vt sunt hæc quæ sequuntur, Zedoaria commansa, aut potu sumpta, radices vtriusque cruciatæ, scurzoneræ radix, aut eius succus, citri pomi semen, oleum scorpionum Matthioli, cordi, arterijs temporum, pedumque applicatum, scabiosæ succus.

Matthiolus

Antonius Portus.

Verùm inter hæc & alia multa, quæ passim apud antiquos & neotericos autores reperies, alia sunt calida, alia frigida, alia duplici qualitate prædita: nam inter calida connumerantur Scordium, carlina, vincitoxicum, ruta, scabiosa, centaurea, valeriana, chamædrys, pulegium, gariophyllata, saluia, morsus diaboli, cyperus, aristolochia, gentiana, lignū aloes, macis, myrrha, thus, galbanum.

Inter frigida, Tormētilla, pimpinella, acetosa, nenuphar, cicerbita, flores quatuor cordiales, lupuli, bistorta, semen acetosæ, plantaginis, portulacæ, coriandrorum, sericum, seta cruda, grana tinctorum, succinus, terra Lemnia, terra Sigillata, camphora, bolus Armena, sandali omnes,

viscum

viscum quercinum, cornu cerui, margarita, lapis bezoar, succus acetosæ, limonum, arantiorũ, mali Punici.

Ex his simplicibus medicamẽtis, & alijs, possumus diuersa composita parare, inter quæ maximas habent dotes, quæ sequuntur.

Antidotus vtilis Aestate.

R. Dictami, tormentillæ, corallinæ præparatæ, pimpinellæ, cicerbitæ, rutæ, scabiosæ, balsaminæ, verbenæ, acetosæ, morsus diaboli, cardui benedicti, an. vnci sem. Florum nenupharis, angelicę, graminis, scordei, an. drag. iij. Croci drag. ij. Sandalorum omnium drag. j. & sem. Sem. Acetosæ, citri, portulacæ, plantaginis, hyperici, coriandorum præparatorum, an. drag. j. Boli Armen. terræ Lemniæ, terræ Sigillatæ, succini, corticũ citri & limonum, an. scrup. iiij. Camphoræ, cornu cerui, eboris, corallorum amborum, & margaritarum præparatarum an. drag. iij. Ossis de corde cerui drag. j. Quatuor florum cordialium cum saccharo an. vnc. iiij. Succorum acetosæ, citri, aut limonis, pomorum Adę, an. vnc. viij. Sacchari q͞d sufficiat. Fiat electua. sec. ar. Grã diores sumant à dragma vna vsque ad duas: pueri vsque ad scrup. ij. infantes scrup. j. *Antonius Portus.*

Antidotus

Antidotus Hyeme salutaris.

Antonius Portus lib. 2. R. Dictami, scordei, carlinæ, angelicæ, acori, tormentillæ, rutæ, betonicæ, valerianæ, pulegij, saluiæ cardui benedicti, gariofilatæ, bistortæ, cyperi, vincitoxici, aristolochiæ rotundæ, an. drag. iij. Cinnamomi, piperis lõgi, spicæ galangæ, croci, an. drag. ij. Baccarũ lauri, Iuniperi, hederæ, an. vnc. sem. Myrrhæ, galbani, & ammoniaci, an. drag. j. & sem. Seminis ammeos, dauci, basilici, hyperici, an. drag. j. Conseruæ floris roris marini vnc. iiij. Theriacæ optimæ vnc. ij. musci & ambræ an. drag. sem. ligni aloes scrup. iiij. cum melle fiat electuarium, dosis vt antecedens.

Antidotus pro Vere & Autumno potest parari ex prædictis ingredietibus permixtis: quantũuis Antonius Portus antidotum longo vsu probatũ scribat pro Veris & Autumni temporibus.

Lib. 3. de cõtagione. Diascordion tamen Fracastorei à nõnullis mirũ in modũ laudatur, quod recipit cinnamomi, casię ligneę, an. vnc. 5. scordij vnc. j. Dictami Cretici, tormentillæ, bistortæ, an. vnc. 5. Galbani, gũmi, an. vnc. 5. opij drag. j. & sem. Styracis drag. iiij. seminis acetosæ drag. j. & sem. Gentianæ vnc. 5. Boli Armen. vnc. j. & sem. Terræ sigillatæ vnc. 5. Piperis longi, zinziberis, an. drag. ij. Mellis albi despumati lib. ij. & sem. vini aromatici lib. 5. Sacchari rosati lib. 1.

Anti-

Antidotũ etiã Zopyriã venenosis morbis cõmendat Gal.2. de antid. c. vlt. ex myrrha, spica, croco, iunciq; floribus, thure, pipere, & cinnamomo. Eodem lib. alia etiam tradit medicamẽta his morbis venenosis vtilia.

Alij stibium & argentum viuũ præferũt, sed non arrident, ob deleteriam vim quam habent.

Hoc tamen medicamẽtum quod sequitur tutius est, quod sic paratur. ¶ Florum cordialium, pimpinellæ, betonicæ, an. manip. j. centaureę min. dictami Cretẽsis, Valerianę, carlinę, ben albi & rubri, scordei, an vnc. Sem. seminis citoniorũ, acetosę & citri, an drag. iij. & sem. ex fragmẽtis lapidũ pretiosor. boli Arm. coralli rubri, cornu cerui pręparati, sing. drag. iij. ligni aloes drag. j. & sem. Specier. aromat. rosato, diamusci, diãbrę, triũ sãndalorũ, diarrhod. Abbatis, diatriõ piperũ, nucis muscat. gariophyllorũ, an. drag. ij. Croci, gẽtianę, Imperatorię, zedoarię, angelicę, an. scrup. ij. Terãtur subtiliter quę teri possunt, & cũ saccharo albissimo, aqua rosˉ. & acetosę, fiat electuariũ, addẽdo nucũ cõmuniũ mũdatarũ, & caricarũ, an. vnc. ij. pulpę tamarindorũ vnc. j. electuarij de gẽmis & galię muscatę, an. vnc. sem. Theriacę Andromaci, mithridati, an. vnc. iij. cõserue acetosę, vnc. iij. sacchari rosˉ. borraginis, buglosę & violarũ, an. vnc. ij. Fiat electuariũ ex arte.

Hoc electuarium satis expertum fuit à quodam Medico Iosepho Daciano, in ciuitate Vtinensi, in multis peste affectis. Quantitas illius erat pondus drag. vnius ter in hebdomada exhibitæ per quatuor horas ante cibum, cum optimo vino aromatico, præseruationis gratia: ęgris verò & actu affectis cum aliquo liquore destillatitio, aquæ videlicet acetosæ, aut cum iure alterato cum floribus & fructibus cordialibus. In alijs verò dosis maior aut minor erat, habito respectu ad ætatem, temperiem, & cœli statum.

Pręseruationis etiam gratia traduntur alia cõposita à Diomede lib. suo de peste. Ad eundem vsum sunt multa medicamenta, quę apud Magnum Æthrurię Ducé reperiuntur; quorũ nõnulla ostẽdit mihi præclarissimus vir Frãciscus Guichardinus, eius apud Philippum Tertium Regem nostrum Catholicum Orator. Euonymius verò quasdam destillationes his morbis proficuas in suo thesauro scribit, inter quas hæc quæ sequitur, maximas habet dotes.

Fol. 77. ℞. Gentianæ partem vnam, centaurij partes duas, trita, & quinque diebus in vino macerata destillato. *Hæc aqua*, inquit, *mane & vesperi pota præseruat corpus ab omni morborum genere: omnia apostemata excludit, bonum colorem facit, pestilentiæ resistit.*

Similiter si nuces virides capias, & partes illarum

rum internas excaues, intus verò theriaca impleas, & in balneo Mariç distilles, scito hoc esse non vulgare remedium ad obsistendum pestilẽti morbo, præsertim in delicatis, & quibus languet ventriculus.

Ad idem præstant cõseruæ cordiales cũ aqua scordei, aut tabellæ confectæ ex pulueribus electuarij de gemmis, scordei, tormẽtillæ, & terræ Lemnię, lapideque bezoar, & alijs consimilibus, quæ diuersis modis possunt componi.

Exteriùs tandem pręseruationis gratia cordi, temporibusque applicantur pulueres cordiales, vnguẽta, sacculi, epitemata, in quibus considerãda est subiecti temperies, anni tempus, quæ ex dictis simplicibus efformari poterunt.

De his quæ spectant ad Magistratus, & Reipublicæ gubernationem. Cap. XVII.

OMNIA Quæ à nobis hucusque dicta sunt circa aeris putridi & pestilẽtis correctionem, parum certè prodesse possent, nisi communis aeris fuisset prouidentia, aliarumque omnium rerum, quibus ad vitæ conseruationem est opus, vt sunt alimenta, vina, carnes, legumina, & alia, quæ vnaquæque Respublica, & vnusquisque locus aut continet, aut aliun-

de recipit, de quibus, suspectis tẽporibus, maximè est habenda ratio: quæ præcipuè pendet ab his quibus Reipublicæ cura commendata est.

Nullum tamen præstantius auxilium excogitari potest, quàm iram Dei (ob quam fames, bella, & reliquæ calamitates proueniunt) placare, vt ex pluribus locis sacræ Scripturæ liquet, præsertim ex secundo libro Paralipomenon; *Si misero*, inquit, *pestilentia*, &c. Sed hoc magis ad Theologos, quàm ad Medicos spectat.

2. Paral. 7.

Erigantur igitur à Magistratibus Sacerdotes, Medici, Chirurgi, seplasarij, tonsores, & reliqui ministri huic operi dicati, qui non tantùm suis facultatibus idonei sint, sed qui omnia amore & charitate exerceant.

Eligantur etiam eodem tempore alij, qui vrbis portas vigilantissima cura custodiant.

Interdicantur congregationes & conuentus, vbi priùs multi amicitiæ, aut recreationis causa conueniebant.

Eligatur etiam extra vrbem Xenodochium in loco optimis ventis exposito, habita in ipso distinctione, vt in vna eius parte cõtineantur hi qui absque dubio fuerint peste affecti.

Alia eiusdem Xenodochij pars deseruiat his, quibus aut glandulæ citra febrem sunt, aut suspicio est exigua morbi pestilentis.

Tandem in alia parte, qui à morbo pestilenti liberi euaserunt, existant, & ea pars omnibus cō ualescentibus deseruiat: semper tamen cū odoribus ex lignis, & rebus putredini resistentibus Xenodochij aer purificetur, neque liceat, quanuis à morbo liberi sint, in vrbem redire, quousq; quadraginta dies transierint, & vestimenta mutauerint.

Vestes omnes contagiosorum comburantur, quàm citiùs fieri posit, & eâdem diligentia peste interempta corpora sepeliantur profundè, calce viua superiùs sparsa. Eadem cura habenda est de excrementis & reliquis quæ ex vlceribus infectorū hominū Chirurgi inter curandū extraxerunt: nam tunc si pro foribus eijciantur, canes, sues, aut reliqua animalia possent his infici, & ex consequenti labem illam domibus adsportare. Sed curandū est, vt viæ & plateæ expurgatę sint, tēpore Æstatis ipsas rigādo aqua aceto permixta; Hyeme verò ignib⁹ odoriferis accēsis æqualiter per diuersas vrbis partes: sic Gal. refert fecisse Hippo. cū de hac re sic loquitur: *Sūmis laudibus prosequor admirandum Hippocratem, qui pestem illam ex Aethiopia ad Græcos venientem non alio præsidio repulit, quàm aerem purum faciendo, ne ab hominibus (qualis tunc erat) infectus hauriretur. Præcepit itaque, vt per totam ciuitatem ignis accenderetur, qui non solùm ex*

ſimplici materia conſtaret, ſed benè olentes coronas, & flores haberet: talia ſiquidem ignibus alimenta ſubminiſtrari conſulit, & vt vnguenta quã pinguiſſima infunderentur, & id genus alia bonum odorem fundentia, vt hoc pacto ciues aerem purum inſpirantes, ab imminenti lue tuti forent.

Cura etiam eius loci habenda eſt, vbi animalia victui neceſſaria cæduntur, & carnes parãtur: nam ibi contentus aer grauiter olere ſolet.

Euitentur etiam in vrbem ingreſſus alimentorum, quæ facilè putredinem comparant, & alia quæ in poroſitatibus poſsint cõtinere, aut cõſeruare prauos aeris peſtilẽtis vapores, vt omnia quæ ex lana, goſsipo, & conſimilibus fiunt.

Panis prætereà, oleum, fructus, vina, in ſuo genere ſelecta ſint, & minimè ſuſpecta: nam cùm nõ ſolùm putreſcũt, ſed ſemiputrida, aut humiditate excremẽtitia prædita ſunt, ſuſpectis tẽporibus inemendabiles noxas pariunt. Tandẽ cùm aer perſeuerat craſſus, putridus & peſtilẽs, omni ingenio impellẽdus eſt: ad quod maximè faciũt bellica tormenta ſępius repetita.

Inter præcipua verò conſilia, quæ in præſeruatione & cuſtodia tradi poſſunt, hoc vnum eſt, vt tempore quo truculenta & fallax huius morbi natura finem facere videtur, magna inquiſitiõne procuretur, vt ſi aliqua ſupellex contagioſi hominis fuerit reſeruata, ſtatim manifeſtetur,

vt

vt igne comburatur: & id occultãtes, ſi opus eſt, Eccleſiæ cenſuris terreantur: nam vt refert Fracaſtoreus lib. 3. de contagione, cap. 7. anno 1511. cùm per Germanos Verona teneretur, exorta peſte, qua hominum ferè decem millia periere, ex quadam pretioſa veſte pellicea occultata quinq; & viginti Theutones obierunt, quia vno defuncto, alius eam veſtem induebat, quo ſimiliter obeũte, alius, & alius, & alius, donec tot interéptorũ clade cõmonefacti illam tandem cõbuſſere.

Verùm veſtes, & alia, quorum exigua admodùm adeſt ſuſpicio, abluãtur cum lixiuio ex herbis odoriferis, aerique exponantur, deinde Soli, donec magis purificẽtur, aut tandem fornaci, poſtquam fuerit ignis extractus, ita tamen vt calor in parietibus ſit ea intenſione, vt manus vix poſsit ſufferre. Validiſsimè enim exiccat, & ſeminaria contagioſa extinguit. Pretioſa verò, & veſtes pelliceæ, & coriacea parietum ornamenta, & ſimilia quæ ignem non ſuſtinent, aceto irrorare, & ventis exponi per aliquot dies neceſſe eſt: quod multis experimentis comprobauit doctiſsimus Q. Tyberius Angelerius in peſtilẽtia Algheriæ, vt ipſe mihi ſæpiùs retulit.

Sed quomodò contagioſa ſeminaria ex rebus ſericis & alijs auferãtur, reperies libro noſtro Hiſpanica lingua ſcripto.

De

De recta victus institutione in morbis malignis & pestilentibus, cùm actu molestant. Cap. XVIII.

PERACTO Sermone de præseruatione, & de his omnibus, quæ animaduersionem particularem desiderare videbantur, tempus est ad aliam Medicinæ partẽ peruenire, curatiuam nẽpe, quæ in dieta, Pharmacia, & Chirurgia cõsistit, de quibus suo ordine agemus, à victu ægrotantium, cùm actu morbis pestilentibus laborant, initium sumentes. In quo plura veniunt consideranda circa quantitatem, qualitatem, vtendi modum, & occasionem: quæ etsi communia sint alijs morbis, verùm nonnullas animaduersiones trademus in hoc capite. Inter quas quæ ab ipsis viribus sumitur, hoc habet peculiare in pestilentibus morbis, vt cogamur cibos sæpenumerò offerre, quanuis accessiones febrium, aut vehementia symptomatum repugnare videantur: nam maximus virium languor, & spirituum dissipatio fit, ex quibus vitæ periculum imminet: quod testatum reliquit Galen. 3. Epid. comm. 3. text. 58. dicens: *Fortiores ergo qui vim sibi ipsis afferentes, cibum oblatum assumpserunt, omnes ferè superstites fuerũt: plurimi verò mori, quàm comedere*

quic-

quicquã prius duxerũt. Et vt diximus in præsagijs, in his morbis hęc indicatio multas alias antecellit. Cum hoc tamẽ, vt optimè victũ perscribamus, comparandæ sunt vires morbo, an scilicet cum tali victu posśint vsque ad statum durare, ita vt morbus non augeatur: quanuis hoc non solùm in pestilentibus, sed in reliquis difficile sit vires tueri, & morbum propulsare: nam *Inediæ*, docente Gal. *quantum prosunt ad morbi coctionem, tantum efficiũt viribus; & cibi quantũ robur adaugẽt, tantũ coctionẽ impediunt.* Maturo ergo consilio omnia in examẽ trahenda sunt: nam si ex pulśibus & reliquis signis vires languidas & imbecilles reperiamus, tũc viribus quàm citiśimè occurremus (quanuis accesśiones molestent, aut alia symptomata) sin minùs, seruabimus occasionem exhibendi victum iuxta tempora vniuersalia, & particularia morbi: nõ tamen æquali rigore, ac in alijs, vt diximus.

1. ad Glau. c. 10. de teritiana notha

De vi indicationum virtutis & morbi.

Circa qualitatem victus, cùm febris vt plurimum vigeat, & hæc à praua initium plerumque sumat, exiccare conuenit cibo, potu, & alijs, nisi aliud obstet.

An verò elixa aśsis sint præferenda, hoc certè pendet ex causæ alterantis natura: nam si ex humorum vstione, intemperieque hominis calida & sicca morbus proueniat, elixa erunt magis ex vsu: secus tamen humida, &

An elixa aśsis præferri debeant.

excre-

excrementoſa temperie: & ſic Celſus lib.3. cap. 7. cùm intemperies ſicca ventriculũ infeſtat, ptiſana vtitur; & meritò quidem, cùm ſit viſcoſa, lenis, continua, lubrica, & mediocriter humectãs, minuit ſitim, abluitq́; & abſtergit, quæ ſi optimè paretur, non tumeſcit in ventre, etſi, quia alimẽtum inconſuetum eſt, non ferat eam ventriculus, vt notauit Manardus.

Priſana laudes.

In delicatioribus verò ſorbitionibus vtimur, ob faciliorem commutationem. Fiunt etiã fercula ex iure, pane & ouorum vitellis, cum limonum ſucco. Aliquando conceditur ferculum ex borragine, acetoſa, & pimpinella, cum prunis & ceraſis acidis. Sed an peſtilenti morbo affectis vinum concedi debeat, Galenus capite de terra Samia præbet dubitandi occaſionem, quandoquidem eis qui febre carent, cõcedit. Sed nõnulli propter calorem & ſpirituum inflãmationem ipſum vituperant, laudant verò ſimplicem aquã cum ſaccharo; verùm quia facilè in bilem vertitur, ſuſpecta videtur.

A nõnullis verò ſuccus granatorum, aut vuæ acerbæ probatur; ſed quia obſtructiones ob adſtrictionem augere poſſunt, à nobis quidẽ non probantur.

In hac opinionum cõtrouerſia exiſtimamus vini vſum omnino eſſe reformidandum: nam ſi

Gal.

Gal. 9. de simplic. medicam. facul. capite de terra Samia, eo vtitur, potius est vt medicamentum, quàm alimentum, ad vehiculum & penetrationem.

Quòd si acidis gaudeat æger, nihilque impediat, potest in aqua poni succus granatorum medij saporis ad compescendam sitim.

Cùm verò fluxus colliquatiuus adest, tam in cibo, quàm in potu licebit permiscere ea quæ vi adstringendi, & corroborandi sint prædita, vel destillando aquam cum rebus adstringentibus, qualia sunt citonia, aut cum sirupo rosarum, aut extinguendo in aqua candens ferrum, aut aurum.

In summè languidis, & quibus omnino virtus deficere videtur, vtimur destillationibus ex carnibus concisis, & contusis cum herbis cardiacis.

Alij ipsarum carnium expressiones præbent: quod genus alimenti non laudo, quia difficilè cõcoquitur, & ob maximam moram in ventriculo acescit, & obstructiones auget. *Antonius Portus lib. 2. cap. 15. Cardan. li. metho. cap. 4.*

Tandem in victu præferunt nonnulli vsũ puluerum cordialium, lapidis bezoar, magaritarum, & corallorum, & terræ Lemniæ. Sed obstructiones augent, & in his morbis isti pulueres cũ terream & crassam habeant naturam, subsident in

P ven-

ventriculi fundo & meseriјs venas obstruunt, in ipsisque impinguntur, & nonnunquam impedimento sunt, quominus praui & pestilentes vapores exeãt. Si verò febris pendet ex humorum nimia putredine, & in natura calida & humida, vijsq; nimis expeditis aliquando poterunt ex vsu esse.

Sed melius erit his pretiosis lapidibus vti in electuarijs, tabellisve, vt multo ante cibũ sumantur, & in exigua dosi, vt posteà superueniente cibo liquidiori deferantur per ambitum corporis. Sed an curationis & prçseruationis gratia allijs & cæpis vti possimus, non est exigua difficultas. Auic.lib.2.tract.2. aduersus venenosos ictus animalium commendat allium & cæpas. Theriacã rusticorũ vocat alliũ Gal.12.Metho.cap.vlt. & 6. Epid.allium venenis aduersari ait, sicut & lac, acetum, & sal. At verò 2.ca.lib. de causis symp. inter acria & praua alimenta connumerat cępas & allium. Dicimus tamen, hæc alimenta, si debita quantitate sumantur, in natura frigida, & Hyemis tempore, vim medicamenti habere contra morbos pestilentes, dum ex interno feruore nõ procedant: secus si incautè & in immodica quãtitate. Spirituosa tandem substãtia reparatur odore & transpiratione, ideò non abs re erit in lãguidis corporibus vti odoribus nutrientibus,

Com.6. super 5. textũ Hipp.

Quid Medicus agere debeat circa hecticarũ & ephemerarum pestilentium curationem. Cap. XVIII.

ANtequàm ad remedia vniuersalia & topica aduersus pestilentes morbos deueniamus, animaduertendum est, ꝙ quanuis superius à nobis tradita fuerint signa omniũ febrium, non tamen ob id omnes Medicã curationem suscipiunt, vt sunt hecticæ febres pestilẽtes: *Quam enim excogites Medicinam ad putredinem quæ cor occupauit?* inquit Galenus: nam morituris non sunt adhibendæ manus, sed præsagijs relinquendi. *In quo enim desperata omnino salus est, imprudentis consilij fuerit apud vulgum infamare præsidia, quæ multis fuere saluti*, dixit idem Galenus. 11. Metho. cap. 9.

Verùm cùm dubius est Medicus in principio, quia istæ febres ex sua natura non ostendũt primo insultu putredinem, cordisque affectiones, tũc tutius erit adstãtibus periculũ ægrotantis prenũciare, & remedia aliqua cordialia putridis pestilentibus communia perscribere, ne ægrotantem desperatum relinquere videatur.

Si verò omnia signa diariæ pestilentis inueniantur, solent ægrotantes sudore potissimùm liberari, præsertim cùm in serosa & aquea humorũ parte febris illa viget, vt Britãnicis & Bel-

gis frequentiſsimè euenit, ob loci & aeris temperiem & anologiam, quam cum ſpuma ſanguinis, & humidis & ſeroſis humoribus habent febres illæ. Sed cùm ægrotãtes propter febris moleſtiam ſudorẽ ferre, aut expectare nõ poſſunt, eius motu impedito pereunt.

Igitur cum vel ad vitam, aut ad mortem viginti quatuor horarum ſpatio febris terminetur, nõ eſt cur plura remedia deſcribantur; ſed videndũ eſt, num per ſudorem tentet natura ſeroſam materiam expellere, cũ ægri leuamine, tunc & potionem aliquam dicti ſcordei, aut cardui benedicti, cũ puluere dictami, aut lapidis bezoar Medicus perſcribere poterit: ſin minus ſolis alterantibus alexipharmacis vtatur, vireſq; cuſtodiat.

His prehabitis, perueniamus ad curationẽ reliquarum febrium peſtilentium, quæ frequẽtius mortales inuadere ſolẽt, & quæ ex humorũ putredine progigni ſolẽt, de quib⁹ agem⁹ inferius.

Indicationes vniuerſales febrium putridarũ peſtilentium explicantur. Cap. XIX.

IN Curatione putridarum peſtilentium etſi variç reperiantur indicationes, tres tamẽ potiſsimæ ſunt; ad quas omnes alias reducere poſſum⁹ (ea quæ ab aere ſumitur excepta de qua ſuperius egimus.) Prima eſt viriũ cuſtodia, quæ

cibo & potu exequitur, vt diximus. Secunda & principalis indicatio versatur circa oppugnationẽ venenosæ qualitatis, quæ in his morbis præest, cui opitulatur bezoartica & alexipharmaca medicaméta, simplicia & cõposita, intus & extra applicata: quæ varietas pendet ex subiecti natura, & humorum differentia, de quibus nonnulla dicemus.

Tãdem tertia est quę desumitur ab ipsa febre putrida, quę ad corruptionẽ semper terminatur: cuius calor vt limites excedit, refrigerãtia & alterantia per manifestas qualitates postulat, si cum siccitate, humidis; si cũ humiditate, siccis. Putredo verò aut est in principio motus, & in via, aut in termino, & fine illius, ita vt iam corruptio sit, & desinat esse id quod primò erat. Si primum, tunc alterantibus, concoquentibus, & inhibentibus putredinem est vtendum. In quem vsum deseruiunt serapia, apocemata, pulueres, & reliqua medicamenta, quę vim habent corrigendi, frænandi, & emendandi putredinem. Quod verò iam corruptũ est, & trãsiuit in alienã naturã, extrahendum est sanguinis misione, & purgatione, sudore, reliquisq; instrumentis, de quibus à nobis agendum est, cùm inter Medicos circa ipsorum executionem non desint controuersiæ, à sanguinis verò misione initium sumendo.

An liceat sanguinem mittere in morbis pestilentibus. Cap. XX.

DVO Sunt auxilia generosa in arte Medica aduersus magnos morbos, sanguinis missio, & expurgatio. De vtroque vertitur in dubium, an expediat in his, qui actu pestilenti febre afficiuntur. Et videtur quibusdam sanguinis missionem vtilissimum esse remediũ; quia febres istæ habent ortum ex putredine: sed omnibus putridis febribus est saluberrimum auxilium sanguinis missio, ex 11. Meth. Ergo exercenda est. Quod confirmatur, quia talis putredo oborta est ab obstructione, prohibita ventilatione & multitudine; quibus omnibus opitulatur sanguinis missio. Quod etiam iubet Auicenna fen. 1. 4. agens de curatione febrium pestilentiũ, dicens: *Si materia vincens fuerit sanguinea, fiat phlebotomia: & si fuerint alij humores, euacuetur*. Et reddit rationẽ ipse, quia exiccatione est opus, quam causat sanguinis missio, ablatione humidi & putrefacti sanguinis.

Accedit, quòd in principio fluentium humorum impetum ad putredinis focum reuellere est opus, ne maiores obstructiones fiant, quæ putredinem augere valeant, & sic quo citiùs fieri possit,

sit, est sanguis extrahendus, antequam vires tẽporis processu debilitentur: & ob id meritò Galenus magnitudinẽ morbi, virium robur, & florentem ætatem, scopos principales ad sanguinis missionem proposuit. Sed instante morbo pestilente, hæc omnia adesse possunt. Ergo non est omittẽda occasio.

1. Epid. cõ. 3. sup. text. 3. & lib. de secand. vena.

Et confirmatur: nam si morbus pestilẽs inuadat iuuenem plethoricum, huicque euacuationi assuetum, nonne sanguis mittendus est?

Deinde, totam periculi rationem pendere affirmant ex eo quod natura succumbit grauata veneni quãtitate, in qua illa qualitas subiectatur. Ergo deonerata natura aduersus causas molestãtes trudet humorem, & melius resistet qualitati venenosæ: ob idque sanguinis missionem commendat Paul. lib. 2. Aetius lib. 5. & alij viri grauissimi.

Gal. 11. li. Metho. cap. 15.

Alij verò cùm cognoscant, in pestilentibus morbis ipsorum vim & efficaciam consistere tãtùm in deleteria qualitate, qua pollent, hanc solis antidotis, alexipharmarcisque auferendam esse existimant, nullo modo sanguinis missionẽ, aut expurgationem consulentes, & sic Galenus libro. 9. de simpli. medicam. facul. agens de terra Samia, *Pestilentia affectos, quibus sumpta est bolus Armena, curátos testatur, quibus verò id medicamentum*

non

non profuit, nullum præterea auxilium profuisse: cùm neque alio quouis iuuarentur. Et lib. de cibis boni & mali succi, in illa peste quæ Romam peragrabat, ait non fuisse ausos Medicos sanguinem mittere, etiam initio morbi, nisi rarò. Ratione etiam confirmatur, quia frequentissimè in his morbis solet natura expellere venenum ad propria emũctoria, & tunc euocãtibus auxilijs solemus ęgros liberare: Quia quò natura vergit, &c. Sed sanguinis missio oppositum motum causat. Ergo non est exercenda.

Præterea in his qui venenum sumpserunt, nõ audemus sanguinem mittere: sed morbi isti eãdem habent naturam cum venenosis: ergo eodẽ modo sunt tractandi.

Certè in hac re meritò est opus magno Medici studio & diligẽtia, cùm nihil certũ, neq; stabilitũ sit in arte Medica, ob variam naturã pestilentiũ constitutionum, & ob diuersum inuadendi modum, & sic sola experientia & obseruatione vtimur nonnunquam: ob idque Galen. lib. methodi de hac re non agit ex professo, neque libello de venæ sectione: quia non possumus istos morbos ad certam methodum reducere, quia obseruationes diuersæ sunt: nam vt refert Costeus super Auicen. fen. 1. 4. tract. 4. Hieronymus Bonipetrus, insignis Medicus sui temporis, in quadã

peste,

peſte, quæ totã Italiã affligebat, primus omniũ auſus fuit, alijs reluctantibus, initio morbi venã ſecare, cum feliciſsimo ſucceſſu.

Contrà alij idem facientes in hoc morbo, ægrotantes iugulabãt, præſertim in illa peſte, quæ ſucceſsit annò 1505. & 1528. poſt Redemptoris noſtri mortem; in quibus enim ſanguis mitteba tur, perierunt.

Pro huius rei explicatione diſtinguẽdum eſt, febres peſtilentes eſſe in duplici differentia. Aut enim ab initio tales ſunt, aut citra ſigna peſtilen tiæ inuadũt primo inſultu, poſteà verò fiunt. In primis non eſt ſanguis mittendus, præſertim ſi exiſtimemus magnam eſſe putredinẽ & humorum cacochimiam, quia tũc deficiet ſcopus virtutis, quia non poſſunt conſtare vires cum magna putridorum humorum copia; nam citiſsimè vires concident, præſertim ſanguine miſſo; bene tamen in ſecundo caſu, maximè ſi conſideremus impetum, copiam & vires: nam non ſo lùm virium præſentium, ſed futurarum habendà eſt ratio. Conſtantibus ergo viribus, in morbi initio tutò poſſumus ſanguinem mittere, aliquandoque copioſè, cùm adeſt totius corporis plenitudo. Quod confirmat Gal. lib. de præſagijs exper. confirmatis ad finem. Et lib. de cucurbitulis & ſacrificatione, cap. 20. de eâdem peſti-

lenti constitutione narrat, scarificatione crurũ duas sanguinis libras extraxisse, sibiq; maximũ iuuamẽtum adduxisse, cùm fuisset eodem morbo affectus. Et *Sanè*, ait, *dum pestilentia vehemens Asiam deprehendisset, multosq́ perdidisset, meq́ etiam morbus attigisset, secunda morbi die remissione febris facta crus scarificaui, duasq́ ferè sanguinis libras detraxi: hac de causa periculum vitaui.* Eodem auxilio ait fuisse liberatos illos præsertim in quibus sanguinisco pia aderat. Facta enim copiosa versus crura euacuatione, auferebatur plenitudo, in qua pestilens & venenosa qualitas vigebat, & ad distantissimas & remotissimas à corde partes reuellebatur: vt optimè notauit sapientissimus Licentiatus Lazarus de Soto, Cæsareæ Maiestatis Imperatricis Cubicularius Medicus in suis animad uersionibus practic. §. 63. Lib. verò de cibis boni & mali succi non ita sanguinis missionẽ com mẽdat Galen. imò ob debilitatẽ quã illa corpora ex perpessa fame, & prauis succis contraxerunt, laudat Medicos, qui sanguinis missionem refor midabãt, ob prauitatẽ humorum quam ostẽdebat sanguis, qui illis extrahebatur, nõnunquam nimis ruffus, serosus, aut nigricans, aut tãta mor dacitate pręditus, vt vellicaret in exitu, & sic tar dè ad cicatricem vlcera perueniebant ob praui tatẽ sanguinis. Vnde sicut plenis corporibus debet

betur sanguinis missio, sic cacochimis denegat, in quibus non est sanguis mittendus, aut cũ fluxus colliquantes adsunt, quia timor est, ne conuellantur vires. Ex quibus constat, maximè errasse Medicos illos, qui solis alexipharmacis tentabant curare omnes pestilentes morbos; nam quomodò potest curari putredo & obstructio, nisi copia humorum auferatur, quando ex multitudine & copia procedunt? Similiter absque distinctione velle in omnibus sanguinem mittere, temerarium est.

Sed cùm nihil prohibet, quantum fieri possit, insistẽdum est, vt per angustissimas venas extrahatur, nempe per hæmorrhoidales, per quas solet se ipsa natura liberare, depositis ibi excrementis, tanquam per publicam corporis sentinam. Succedit tamen illa euacuatio cum minori spirituum & virium iactura, cùm non ita confertim, sicuti per latas venas, exeat: quo auxilio Apollonius vtens in illa sæuissima peste, quæ totam Asiam peragrabat, mirum in modum eius fama inclaruit: aliquando verò licebit per latas venas, cùm obstructio & multitudo vigent, & virium adest robur, morbusque est in principio. Quòd si fœminam, cùm menses deficiunt, aut parcè fluunt, contingat hoc morbo simul affici, tunc si alba

& molli carne sit prædita, vtemur similiter scarificatione crurum; sin minus, sectione venæ tali: si facilè resoluatur æger, sanguisugis, quæ in cerebri affectibus naribus solent applicari, cùm alia remedia non prosunt: interim tamen cucurbitulis in coxis & partib⁹ inferiorib⁹, nonnũquã verò in superiorib⁹ solũ vtemur. Occasio verò mittẽdi sanguinem est, quietior hora: quòd si nihil prohibeat, manè, cùm iam coctiones fuerint celebratæ: si verò vrgeat affectus, quauis diei, noctisque hora sanguinem mittere expediet: ex qua verò parte sit sanguinis misio facienda, cùm bubo apparet, suo capite dicemus.

Ex quibus omnibus liquet, non semper eâdẽ via incedendũ esse, sed cõsiderandã esse corporis patiẽtis dispositionẽ, & an morbus ex sanguinis multitudine ꝑueniat, aut ex insigni cacochimia: nã idea & species morbi magni petit hãc aut illam auxilij speciem, viribus permittentibus, si magnum remedium futurum sit: & sic est intelligendus Galen. cùm magnitudinem morbi, & virium robur statuit scopos perpetuos sanguinis misioni; & quòd id certum sit, constat euidenter, quia vires solùm petunt sui custodiã: & hoc alimento fit: magnus verò morbus solùm remedij magnitudinem petit, nec hoc aut illud. Igitur idea & species morbi est, quæ petit.

Huius

Huius opinionis semper extitit sapientissimus doctor Ioannes Gomezius de Sanabria, Philippi nostri Regis Archiater, & præceptor meus, cùm in Complutensi schola Medicinæ cathedrã primariam moderaretur.

Sed est dubium, an cognita iam febre maligna & pestilẽti, si adest suspicio cruditatum, aut excrementorum in intestinis, liceat ante sanguinis missionem vti clystere: quod sequenti capite explicabimus. *De clystere ante sanguinis missionẽ*

An liceat ante sanguinis missionem clystere vti. Cap. XXI.

GALENVS In aliquibus locis præfert sanguinis missionem clysteribus, & Hippoc. 4. de ratione victus in acutis, narratione. 21. agens de septi inflammatione, inquit, *Nam vena sectio in his præferenda venit: deinde clysmis est opus.* Auicenna, & cum eo omnes Arabes, idẽ tenet f. 1. 3. tractatu. 3. cap. 3. vbi dum instituit curationem phrenitidis, dicit: *Et postquam phlebotomaueris eum, tunc oportet, vt ipsum clysterices clystere valde leni.* Quod confirmat fen. 1. 4. tractatu. 2. cap. 7. dũ instituit sermonem de curatione febrium putridarum in vniuersali, dicens: *Deinde fac sequi phlebotomiam solutionem ventris subtilem propriè, si fuerit illic siccitas, cum his quæ sunt sicut aqua hordei,* &c.

Et ratio ad id faciendum suadet, nam si oppositum fieret, certè sanguinis motus impediretur, quo minus ita expeditè exiret: nam iniecto clystere necessum est ægrum moueri, & à lecto surgere ad excernenda excrementa; quo motu corpus solet refrigerari, & sanguis ineptior redditus nō exit posteà cū tanto impetu; imò secta vena, animo linquuntur, & deficiunt, ob præcedentem turbationem & agitationem: quod sæpius in praxi obseruaui. Sed inter mulieres tanquam lege sancitum est, adhuc nobis renuentibus, ante sanguinis missionem clystere vti.

Sequitur etiam aliud inconueniens, & non exiguum, quòd venæ laxiores fiunt, detumescuntque, & concidunt: ex quo prouenit, quòd materiæ illæ communes, & superuacanei humores, qui in vijs ductuum continentur, versus intestina moueãtur. Vnde secta vena, cum minori impetu exit sanguis.

Præterea quia si indicationes à morbo sumptæ petunt sanguinis missionem, contingit motu facto per clysterem ipsam impediri; vt quotidie euenit.

Nam cùm venter turbetur, & intestina irritentur, solet bis, aut ter excrementa ęger deijcere, & tunc Medicus sanguinis missionem relinquit, motus quodam loco Auicennæ, qui fen.

10.lib.3.tract.5. cap.2. de cura pleuresis. *Et multoties*, inquit, *excusat solutio ventris omni die semel aut bis à phlebotomia*. Et Galen. multis in locis fluente aluo, sanguinem mittere prohibet, donec firmetur: interim tamen præterit occasio.

In hoc etiã textu aduertit Auicen. quibus signis deprehendamus, an sanguinis missio euacuet materiam morbificã: quod cognoscitur ex anhelitus cõpressione, difficultate, & syncope.

Accedit, quòd ex motu facto à clystere pars crassior humorum subsideat, tenuior verò superiùs repat, & pars sanguinis rubicundior exeat, qui tamen prauus & fæculentus est, intus remaneat. Ex quibus omnibus colligunt, semper sanguinis missionem esse præferendam:

Quòd si obijciant, misso priùs sanguine, venas exinanitas sugere & rapere successiuè excrementa quę in venis meserei continebãtur, propter ipsarum venarum communionem.

Respondetur, id nõ sequi, quia venæ exinanitæ trahunt à venis totius corporis, & istæ ab hepate: hepar rursus à venis mesenterei per ramos venæ portę, & tandem istę venę ab intestinis: ad quas tractiones tempore est opus, cùm medijs fibris fieri debeant, quæ tardè operantur, ad minusq; duarũ, aut triũ horarũ spatio. Si ergo ab vna hora post venę sectionem mittatur clyster, nullum sequetur incommodum.

Hæ & aliæ multæ adducuntur rationes in huius sententiæ confirmationem; sed quia non desunt aliorum Doctorum placita, quæ oppositam

opinionem tenere videntur, nos hac distinctione vtentes controuersiam dirimemus. Cùm indicationes curatiuæ sanguinis missioné petunt, dummodò cruditates ventriculi non adsint, tutô possumus priùs venam secare, posteâ vna aut duabus horis transactis, si sponte natura ad excrementorum expulsionem non mouetur (nam à sarcina deonerata solet frequentissimè id facere) tunc vti possumus clystere aliquo, non solùm in his morbis pestilentibus, sed in alijs: nā multa hoc modo sequentur commoda.

Corpus suum naturalem calorem conseruabit, ex quo sanguis magis fluidus existet, venæq; tumescēt. Vnde secta vena, cum maiori impetu exibit, &à sanguinis missione deonerata natura, aut per sudorem, aut per aluum, aut per insensilem transpirationem, quod expellendúm est expellet.

Quòd si contingat, fæces nimis intestina grauare, & præ nimia siccitate nō posse excerni, hoc casu non abs re erit lenienti aliquo clystere vti, multo ante sanguinis missionem. Et in hoc sensu intelligéda sunt multa loca, vbi Gal. solet præferre clysterium vsum sanguinis missioni.

Debeant ne purgari pestilenti morbo oppressi, disputatur. Cap. XXII.

NON vulgaris disceptatio fuit inter Medicos antiquos, an in pestilentibus morbis, & præcipuè in quibus febris aderat, purgatione esset vtẽdum. Quæ hæsitatio pluribus nostri temporis non exiguum facessit negotium, pro vtraque parte stantibus rationibus, autoritatibus, & obseruationibus coniunctis.

Purgandi necessitatem in his morbis testantur multæ Hippocratis, Galeni, & aliorum autorum sententiæ: nam hi præcipuè sanitati restituebantur, in quibus natura aut per abcessum, aut per alui deiectionem, vrinarumve excretionem, se exonerabat. Igitur cùm debilior facta vi morbi, efficere id non potest, arte supplendum expurganti pharmaco.

Præsuppositũ constat ex Hippocrate dicẽte: *Habebãt hæc illud, vt quæ per suppuratione͂ abscessum mollita essent, aut si commodè turbata esset aluus, aut vrinarum bonarum extitisset excretio, hinc soluerentur*, &c. *3. Epid. cõ. 3. tex. 29.*

Deinde si aliqua ratione posset in morbis pestilentibus impediri purgatio, maximè ob cruditatem humorum in principio, ob quam nulla intercedit similitudo inter ipsos & medicamentum, vt constat ex Hippocrate: nam quo *4. aphor. 22.*

tempore in eis retinendis ad coctionem incumbit, eosdem excernere, irritationis est argumentum; & ex consequēti purgationes factæ in principio sunt verendæ. Sed hæc ratio nō cōuincit, hoc remedium prætermittendum esse: nam nō semper euacuationes, quę initio morborū succedunt, sunt malæ, sed quæ citra tolerantiā virtutis fiunt, & morbum non minuunt: præterquàm quòd humor morbū pestilētem cōmittens, nō potest sēper cunctatione & mora beneficiū naturæ suscipere, vt qui sola putredine dissimilis est factus, & ob id quā citiùs est educēdus: præsertim quia diuerso modo curare debemus pestilētes morbos, & qui ex materia simpliciter putrida proueniunt: vt infra dicemus.

Quæ euacuationes in principio sint ex vsu, quæ nō.

Fen. 1. 4. tract. 4.

Idem confirmat Auicen. qui curationem auspicatur, cùm alij humores à sanguine excedūt, medicamēto expurgante, ne irritata natura eos ad cor & cerebrum transmittat; aut pestilentem qualitatem intus retenti alijs communicent.

Cap. 3.

Et si Gal. 4. de sanit. tuen. statim iubet educere quæ in vētre prorsus corrupta sūt, vomitu, aut deiectione; quanto lubentius id exequemur in pestilentibus, in quibus deterior sors cacochimiæ reperitur, quàm in alijs morbis?

Ex alia verò parte nō desunt aliorū rationes, qui expurgationis quodcunq; genus dissuadēt:

nam

nam cùm spem optimi euentus consistere existiment in expulsione humorũ ad corporis ambitum, vt prauis & contagiosis vaporibus detur aditus; cũ expurgatio oppositũ motũ pariat, infestissima erit iudicãda. Id cõfirmat Hippoc. exẽplo multorũ qui vẽtris fluxu perierũt in Epide. *3. Epid. tex. 57.*

Deinde ad purgationẽ non requiritur minor virtus, quàm ad sanguinis-missionẽ: sed in nullo morbo magis quàm in hoc conuelluntur & resoluuntur vires, expurgatione præsertim, quæ aduersa est ventriculo: igitur omittenda. *Com. 3. tex 55. Biliosa pinguia, tenuia aquosa, &c.*

Tandem vel medicamento purganti excremẽta primarum viarum euacuare volumus, aut humorem in ambitu totius existentẽ. Si primũ, sæpenumerò contingit, sine cruditatum suspicione, aut vitio illius partis, febrem inualescere.

Si verò quæ in maioribꝰ venis sũt, egemꝰ medicamẽto minorãti: qđ cùm eiusdẽ speciei sit cũ cathartico, potiùs agitabit humores, prauioresque reddet, quàm minuere possit morbum.

Pro huius difficultatis explicatione sciendum est, quòd quotiescunq; febres pestilẽtes proueniũt ex ambiẽtis vitio, quãtũuis corpora sint prauis humoribus referta, expurgatio facienda nõ est: sicq; intelligẽda sunt omnia verba Hippocr. cũ neq; expurgationibus arte, aut natura factis ægri cõualuerunt: vt ipse Gal. docet. *Purgationes,* *3. Epid. super tex. 56*

 inquit,

inquit, *quarũ fecit mentionem* (Hippocrates) *vtrisque possunt annumerari: nam nihil contulisse ita affectis remedia, etiamsi ille nihil dixisset, in aperto est: siquidẽ cùm multi morerentur, nullius erant vsus omnibus illis auxilia.*

Quo casu purgare cõueniat in morbis pestilentibus. Quando verò citra aeris perniciem febris pestilens hominẽ adoritur, ex multis cruditatibus, aut prauis cibis, aut multis, sed intẽpestiuè sumptis, & incipiunt alij morbi maligni & pestilentes populariter grassari; Medicus ad ægrum hac febre correptum vocatus, medicamento aliquo benigno vti poterit, ne cruditates in posterũ febri pestilenti materiam & fomentum suppeditent; dummodò eo tempore alia potentior indicatio ad sanguinis misionem Medicum non cõpellat, aut natura expulsioni incumbat. In alijs enim morbis ob id frequentiùs expurgationem, crudis existẽtibus humoribus prohibemus statim in principio, quia eo tempore bonum cum prauo mixtũ est, & calor præternaturalis viget, cuius occasione si tunc exhibeamus medicamẽtum, non cedet crudus humor, sed optimus potiùs, qui cum ipso erat mixtus; & inde sequũtur anxietates, & alia symptomata die purgationis: sed expectamus tunc, quousque calor naturalis præternaturalem superet & vincat, & crudus coctioni fuerit obediens factus, vt sic poßit meliùs à medicamento attrahi.

In morbis verò pestilentibus hanc victoriam expectare nō possumus, si statim purgatione nō vtamur, nisi cum magno ægri discrimine, cùm iam indicationes eam faciendam suadent.

Accedit, quòd in morbi principio venenosa qualitas non est valde sparsa, & ex consequenti tutiùs quàm in augmento, aut morbi statu extra hi humores possunt; cùm corruptionem vniuersalem eo tempore subierint; & pharmaci motu & agitatione internæ partes magnoperè afficiē-ntur, & febris incrementum sumet. *In augmento & statu morbi cùm putredo & motus vigeant, non est purgandum.*

Si enim 3. Epid. laudat Hippoc. purgationes in morbis pestilentibus, quia vtiles extitissent; id nō alia ratione contigisse existimandū est, quàm quia tempestiuè fuerint factæ: quod significant illa verba Hippocratis: *Aut si commodè turbata esset aluus*. Quod euenire solet, cùm facultas fortis est, & humor non ita prauæ conditionis, vt naturæ beneficium aliquo modo suscipere nō posset: nam multo potentior est facultas cum quocunque gradu caloris naturalis ad debellandam & vincendam materiam peccantem, cùm non est grauata nimis, neque alijs commixtus, aut sparsus humor pestilens, quàm dispositio contraria ad resistendum. Igitur quanuis in principio humores praua natura præditi sint, sperandum est, leui illa purgatione in principio facta *Virtutis naturalis vis cum quocū que gradu caloris naturalis.*

naturam

naturam quod reliquum est superaturam.

Quare turgens materia statim expurgatur, & non pestilens, quæ est deterioris cõditionis. Sed dices, quare turgens materia quocunque tempore morbi est educenda & expurganda, nõ verò humor pestilens, qui deterioris est conditionis.

Solutio dubitationis. Respondetur, quòd turgẽs materia est in motu; quæ verò pestilentem committit morbum, præcipuè transacto principio, supponimus esse quietam, & alijs humoribus permixtã. Sed quã diuerso modo sint tractandi quieti, aut moti humores, docet Galen. *1. apho. 22* *Eos, inquit, qui sunt in aliqua corporis parte firmati, neque vllo alio auxilio mouere oportet, neque medicamento purgare conuenit ante coctionem.* *Differentia inter humorem motũ, & qui quietus invenis extitit.* Hæc enim est differentia inter humorem motũ & quietum, quòd qui in motu est, cedit, & sic citra coctionem potest educi: secus qui fixus partibus hæret internis, in quibus sine maxima perturbatione & agitatione educi non poterit.

Vrgentiæ causa cùm neq. expurgationi, aut sanguinis missioni est occasio, præstabit apocemate vti. Vrgentiæ similiter causa, cùm neque sanguinis missioni, aut expurgationi datur locus, ob virium maximam iacturam, & insignem humorum corruptelam, nil prohibebit, si interno ardore vehementi vratur æger, apocema aliquod perscribere ex herbis & floribus cordialibus cũ tamarindorum pulpa, aut folijs senæ; vt sensim & paullatim educantur excrementa, quæ intus deten-

detenta morbum augere poterant, vt simul feruor internus compescatur, & alexipharmacis auxilijs corroboretur. Et sic obseruarunt maiores nostri, nonnullos pestilenti morbo affectos, præsagijs relictos, alui deiectione, aut copiosis vrinis fuisse liberatos.

Et quanuis ea quæ circa purgationem dicta sunt, rationi videantur consentanea; sed in constitutionibus pestilentibus semper rimandum est, in quibus partibus corporis maiorē habeat pestilens qualitas analogiam; an hunc, aut illum humorem magis respiciat; deinde quæ euacuationes à natura fiunt, & quomodò succedant. Quosdam enim scimus sudore fuisse liberatos; vt Belgas, & Germanos: alios per vrinas, aut ventris profluuium: ex quibus possumus tutiùs hoc aut illud remedij genus tentare.

In diuersis constitutionibus solēt ægri hac aut illa euacuatione liberari.

Ex dictis facilè constabit, quid respondendū sit argumentis, & autoritatibus expurgationem dehortantibus.

Ad primum dicimus, medicamento leui statim sumpto, vt sirup. violarum, aut rosarum ex pluribus infusionibus, aut similibus, non trahi humores à toto corpore versus viscera: nam id efficiunt electiua pharmaca, à quibus curationem auspicari fas non esset.

Quòd si plures perierūt, quibus purgationes con-

contingebant, vt autoritates opinionis contrariæ probare videbantur; id profectò mirum videri non debet: nam, vt ex Gal. diximus, tam lethali morbo ægrotantes in illa constitutione erant affecti, vt remedia, quantunuis opportunè facta, parum eis profuissent.

Ad expurgationem leuem non requiritur idem robur, quod ad sāguinis missionem.

Neque ad hanc purgationem, quam nos faciēdam dicimus initio pestilentium morborum, idem robur quod ad venę sectionem requiritur: nam vt excrementa primarum viarū blando medicamento euacuentur, imbecilles vires sufficere possunt; non sanguinis extractioni, à qua calor natiuus debilior redditur, & vitales vires labasci vidimus.

Declinante morbo pestilenti, an expurgare liceat.

Verùm dubitare possemus, an, declināte iam morbo, liceat Medico expurganti medicamento vti? nam si eo tempore natura morbum superauit, victoriamq; est assecuta, frustranea videtur medicamenti operatio.

Dubitationis solutio.

Purgationē expostulantia quæ sint

Cui obiectioni dicimus, si ob prauum apparatum contingat, excrementa aliqua remansisse intus, quæ possint nouum morbum, priori similem suscitare; tunc non abs re esset ægrum purgare; præsertim si oris insuauitas, amaritudo, & reliqua adessent; ne recursus, aut morbi recidiua contingat.

Secus verò si optimis euacuationibus, arte,

aut

aut sponte à natura factis, contigerit ægrotantẽ conualuisse.

Circa permixtionem verò medicamentorum considerare expedit, ne viribus inæqualibus cõstent, vt possint vno tempore suum adimplere munus.

Quæ consideranda in permixtione medicamentorum.

Laudant nonnulli rhabarbarum, & senæ folia: alij agaricum trociscatum cum vino & salgema, tripheram Persicam, electuarium lenitiuũ, catholicum, & confectionem Hamec, citra scamoneum & colocintydam: quæ omnia secura sunt.

Medicamẽta quæ morbis pestilentibus opitulantur.

Verùm cùm sensim aluum subducere tentamus medicamento aliquo humorem pestilentẽ respiciente, hoc aut aliud simile parari poterit.

℞. specierũ diamusci dul. diarrhodonis Abbatis, trium sandalorum an. drag. ij. ossis ex corde cerui, coralli rubri & albi, florum roris marini, rosarum damaschinarum, seminis ocymi, seminis citri, an. vnc. semis. rhabarbari electi drag. ij. cardui benedicti vnc. semis. fragmentorum ex quinque gemmis, & margaritarum an. drag. iij. seminis perforatæ & gariophyllatæ, cedoariæ an. dra. j. ligni aloes, & spicæ nardi an. quart. j. croci drag. sem. ex quibus fiãt pulueres, & cũ conserua violarum, buglossæ & borraginis an. vnc. vj. diaprunis laxatiui, & tripheræ Persicę an. vnc. j. fiat

electuarium cum libra vna & semis. sacchari dissoluti in decocto scabiosæ, aut pentaphylli. Dosis est pondus duarum dragmarum in febribus ex æthereogeneis humoribus ortis: medicamentorum verò purgantium, rhabarbarique quantitatem addemus, dum magis ipsum subductiuum facere voluerimus.

Sed quia euenit die purgationis nihil, aut parum purgare ægrotantes, videndum est sequenti capite, an ex vsu sit eo tempore frigidæ potum exhibere.

An in febribus malignis & pestilentibus frigidæ aquæ potus sit ex vsu die purgationis, cùm medicamenti actio frustratur? Cap. XXIII.

2. de ratione victus in acutis, text. 12. Auicen. fe. 1. 4. tract. 4. de curat. feb. pest. Mesues in canon. vniuers. theoremate. 3. Aetius sermon. 3.

CVM Pharmaco sumpto, eum, qui pestilenti, aut maligna febre est affectus, nihil purgare contingit, in dubium vertitur, expediatne frigidæ aquæ potu vti, ptissanæ loco, quam Hippocrates & Galenus die purgationis exhibebant, & insulsi iuris, quod his temporibus ferè ab omnibus commendatur? In hac difficultate affirmatiuam partem tenere videntur Auicenna, Mesues & Aetius, quorum sen-

tentiam simpliciter & absolutè loquentiũ probare non possum: ei tamen, addita sequenti animaduersione, libenter subscribam. Et ratio potissima quæ ad id faciendum potuit impellere, elicitur ex Galeno, qui expultricem facultatem respectu concoctricis minori calore gaudere ostendit, siccitate etiam minore, ad attracticem & retentricem facta comparatione. Cùm ergo & medicamenti, & humoris ab eo tracti calor, qui in ventriculo die purgationis præest (præsertim si cum siccitate est coniunctus) excãdescit: minus certè propellens facultas eo calore vtés, excrementorum deiectioni erit apta: nam quo prædicta intemperie retentrix fortior euaserit, eo expultrix ad excernendum imbecillior efficietur tempore quo eius actio magis à nobis optari poterat: transactis enim quatuor, aut sex horis post medicamenti haustum, ipsius operationem subsequi erat necesse. Nam sicut dum vnaquæque naturalis facultas propriam seruat temperiem & robur, actiones inculpatæ fiunt; sic nimia intemperie crescente, auferri, diminui, ac tandem aboleri contingit. Igitur si eo tempore frigidæ potum exhibeamus, cùm curatio cõtrariјs fieri debeat, calorẽ & siccitatem nimiam remittemus, sitim sedabimus, humorum acrimoniam obtundemus, ipsos tãdem 3.de causis sympt. c.3.

ad intestina propellentur, fibris laxioribus redditis: quæ omnia perficiuntur à facultate ipsa naturali in pristinum statum reuersa: nã quod prius præ languore & imbecillitate efficere non poterat, iam robore comparato perficit & absoluit, & prosperè ac feliciter purgatio subsequitur.

Aquæ quantitas nõ est eadem omnibus perscribenda.

Quãtitas verò non est eadem omnibus perscribenda, sed fortioribus viribus existentibus, assuetis, & qui pharmacum calidius sumpserunt in febre maligna, maior: minor verò ijs qui leue admodùm medicamentum subductiuum hauserunt in pestilenti. Nam si citò, tutò, & iucũdè in his morbis, pestilẽtibus præcipuè, mederi debemus ægrotantibus, cùm ab exustis humoribus, & pharmaci calore sitis concitatur, & ventriculus æstuat, nullo alio auxilio citiùs & iucundiùs id assequemur, quàm frigidæ potu.

Tandem si Hippocrates & Galenus ptissanã die purgationis adeò commendabant, quæ ventriculo est aduersa, quanto securiùs simplicis aquæ haustum concedemus?

Quòd si instes, medicamenta illa ab Hippocrate & Galeno ægris exhibita, potentissima & venenosa natura constasse, cuius violentiæ reprimendæ gratia ptissanæ vsum inuenerunt, nostra verò alijs castigata & emendata esse, ac proinde aquæ potum non expostulare: id omnino nega-

negamus. Tùm quia blanda & suauia medicamenta Græcis cognita fuerunt. Tùm quia cùm medicamentis magnis vtebantur, alia illis permiscebant, quæ venenosam illorum qualitatem emendare nata erant: vt ex eodem Galeno.2.de ratione victus constat. Non tamen indiscriminatim hoc remedio vtẽdum est, sed videndum quibus hoc præsidium posit esse aduersum, & minimè propinandum: id enim restat discutiendum. Primò his, qui adeò medicamenti potum auersantur, vt purgationis die, quantumuis illorum molestijs occurramus, innumeris premuntur accidentibus, quia licèt morbus eo tempore hoc auxilium exposcere videatur, ab eo tamẽ abstinendum est, ne indiuidualis naturæ repugnãtia ad medicamenta, propterquam praua illa emergunt accidentia, aquæ vitio adscribatur.

7. libro de Morbis popularibus.

Impedimenta aquæ die purgationis.

Similiter in quibus viarum adest obstructio & impedimentũ, aut fæcibus sunt intestina plena, aut expultrix sopita, ęgerve debilis, & aquæ frigidæ insuetus, flatibus, aut morbis frigidis vẽtriculi, aut aliarum partium obnoxius: aut cùm medicamentum exhibitum ita exiguam habuerit vim respectu humoris, vt ipsum allicere non posit: his certè & similibus casibus alijs præsidijs subuenire possumus. Languidis, & qui exiguo pollent ventriculi calore, ex vsu est galli-

naceum

naceum ius, non quidem insulsum, sed sale suffi cieti permixto, dũ medicaměti actio retardatur; vt calore, & leui irritatione salis ad expellědum sit facultas propěsior. Suppositorijs verò, aut acri clystere vtemur, dum facultatem ad excernendum irritare in animo est: & sic de alijs.

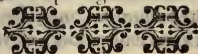
Reliquum est, cùm ob intemperiem calidam & siccam, & biliosorũ humorum copiam, ventriculus & intestina arescunt, siti premũtur ægri die purgationis, virtute existe̋te valida, potũ frigidæ esse ex vsu, maximè, si in tempus incidat æstiuum, & dicta impedimenta absint.

In alijs verò diebus posse etiã tutò dari testatur Auicen. qui dũ pestilentiũ febriũ curam instituit, in hæc verba ait: *Et aqua frigida subitò est iuuatiua valde: pauca autem consequenter exhibita fortasse caliditatem excitat.*

Fen. 1. 4. tract. 4. ca. 4.

In peste etiam quæ Cæsaraugustanam ciuitatem infestauit, hoc maximo & generoso auxilio innumeri liberi euaserũt à pestilětibus morbis, quibus erant apprehěsi: eò enim potu compescebatur oris ventriculi morsus, & anxietates, & plura alia symptomata, quę ex bile ęruginosa & vsta proueniebant, eamq; cùm sitis erat inexhausta, liberaliùs porrigebant.

Thom. Porcel. lib. suo de peste.

Tra-

Traduntur medicamenta concoquentia & alterantia, quibus pestilentibus morbis succurrimus. Cap. XXIIII.

CVM Medicus morbum cognoscit pestilentem ex signis & notis illius proprijs, & vniuersalia auxilia aut fieri nequeunt, aut non sufficiunt, opus erit considerare, nunquid venenosa & pestilens morbi qualitas in putredine, humorumve vstione vigeat, vt an frigidis & humidis, an frigidis & siccis alterare sit necesse: qđ ex pulsibus, vrinis, linguæque calore dignoscet: lingua enim sicca & nigra ex fuliginib9 vstis talis reddit: humida & nigra, ex humore, aut vaporibus à materia putrida ortis. Igitur pro varia vniuscuiusque temperie, & morbi conditione, ijs aut alijs vtemur serapijs. Perperam præterea faciunt nonnulli in omnibus malignis febribus acidis vtendo, non considerantes sæpenumerò his medicamentis neruosas partes vehementissimè molestari: maximè dum ille, aut cerebrum est affectum, vel sensu exquisito pollet ægrotans: aut si in fœminam incidat morbus, quæ vterinis affectibus est obnoxia: omnibus nanque istis infestissima sunt acida, vt quotidiana docet experimenta. Sic Hippo. 3. de ratione victus: *Mulieribus, ait, longè magis quàm viris aduersatur acetum: nã vterũ dolore afficit.* Et Galen. in com. reddẽs rationẽ quare neruis sit aduersum, inquit,

Taxantur qui in omnibus febrib9 pestilentibus acidis vtuntur.

Comm. 3. text. 39.

inquit, *Quia cùm frigidi & exangues sunt, facilè affi-ciuntur*: antecedente tamen textu melancholicis similiter interdicit. Circa quãtitatem verò, biliosis & sanguineis, aut quibus humores profundas corporis partes occupant, apocemata & potiones vberiores sunt concedendæ: secus faciemus, dũ cõiectura artificiosa cognouerimus humores primas venas occupare, naturalémve calorem languidum esse, & humores cõtumaces.

Apocematu & serapiorum quãtitas quibus adaugeda.

In calida intemperie ex vsu erunt serapia, non solùm refrigerantia, sed quæ vini habeant respiciẽdi partem illam in qua prauum illud excrementum generatur: nam dum pestilẽs febris cerebrum potiùs offẽdit, sirupus violarum, aut rosarũ est ex vsu: si asperã arteriã & pulmones, capilli Veneris & liquiritiæ: dũ hepar, eupatorium & cichorea, aut succus citri, vel limonũ: sicut cũ pituitosus infestat humor, ijs quę incindendi, penetrandi, & exiccandi vi pollent, velut vtrunque oximel, oxalidisq; sirupus, cum saluiæ, betonicæ, melissæuè decocto. Melãcholicus tãdẽ sirupo fumariæ, borraginis, buglosæ, scurzonetæ, & epithimi: mixtis verò eisdẽ vtimur, cũ cõplicati sunt affectus. Præter hęc sunt alia, quibus in his morbis vtimur.

Ex Gal. 7. metho. vbi docet augere & minuere quantitatem respectu partis. Idem colligitur ex 1. de ration. vict. com. 43.

Serapia diuersas corporis partes respiciẽtia, vbi hæc, aut illa excremẽta generantur.

An verò destillatitiæ aquæ alijs præferendæ sint, distinctione est opus: quædam enim sunt sim-

simplicia medicamenta, quorum virtutes & facultates in parte aquea potiùs fundantur, alia in ignea, terreave, aut aerea, aut in terrea & aquea simul: nam si (exépli gratia) seorsum destillemus rosas, violas, & similia, inueniemus nonnulla alia magis odorem, saporemque extraxisse, resq; è quibus destillantur, omnibus accidentibus esse expoliatas. In alijs vtraque odorem seruant: tandem alia repeiuntur, in quibus ob facilé resolutionem, neque in aqua, neque in eo quod remanet, virtus relinquitur, prout hoc aut illud elementum, vt diximus, prædominatur.

Igitur aquis ex herbis elixis vtemur, dum cóiectura & experientia assequemur, destillaritiá aquam odorem, aut saporem herbarum non extracturam: aut dum tam facilè virtutem herbarum, aut florum resolui videmus, vt destillationis moram sustinere non possint: secus dum cótrarium contingere sciamus.

Aliæ verò aquæ, quæ in ære, aut plumbo extrahuntur, ob permixtionem sulphuris, & argéti viui, qua omnia metalla, tanquam ex materia & forma, componuntur, suspicione non caret; quantúuis ad aliquos peculiares Medicinæ vsus possint prodesse. *Aqua destillata in plũbo & alijs instrumentis, aliquibus vsibus possunt esse proficua.*

Hora autem propinandi serapia non semper eadem futura est: aliquando enim dum ex pro-

gressa febre remanet intus calor & æstus, & ad partes inferiores labitur; tunc opportunè serapia & apocemata præbentur: aut dum peculiaris alia adest indicatio. Si verò nihil obstat, in aurora exhibeantur. Quòd si sanguinis missio exercenda est, post ipsam sumantur, vt sic patentioribus vijs existentibus, vndique illa possint permeare.

Serapia post sanguinis missionem sumenda.

His prælibatis, opportunum iam est ad remedia medicinalia, quæ his morbis prodesse possunt, deuenire. In quibus considerare debemus, (vt in præcautione diximus) quæ frigida, calida, aut vtraque qualitate prædita sunt. Inter omnia tamen, quæ in morbis pestilentibus frequentiùs solent nonnulli administrare, sunt quæ sudorem allicere possunt; præsertim cùm ex contagiosis seminarijs pestilens morbus fit. Sed an id genus remedij sit reliquis præferendum, non est citra examen transigendum. Quod vt meliùs intelligatur, sequenti capite discutiendum proposuimus.

An sudorem prouocare liceat in pestilentium morborum curatione. Cap. XXV.

QVOD Magis ab his quæ sudorem mouere possunt, abstinere nos poterat, est antiquorum de hoc remedio silentium

in his morbis: nam cùm diuersa auxilia, tam vniuersalia, quàm particularia describant, huius solùm remedij parum aut ferè nihil dixerunt. Ex quo nonnulli adeò ipsius vsum pertimescunt, vt libentiùs sanguinē mittant, expurgantib9 per aluum & vrinam, vomitorijsque vtātur, quàm sudorificis. Quòd timoris genus ab eo emanasse existimandum est, quia viderunt & obseruarunt in multis constitutionibus pestilentibus sudore copioso exolutis viribus ęgros obijsse: nā quanto fortiùs calidum innatum extiterit, tāto minus sudori præbetur materia. Ob quam causam Diocles clarissimus Medicus, sudores omnes, vt refert Gale. in Aphor. præter naturam esse existimabat, *Quoniam omnibus quæ ad corpus attinent rectè administratis, & alimento à natura subacto, nunquam sensibilis humor per cutem excerneretur.* Valida enim existēte natura, superuacanea excrementa, aut per alias vias sensibiliter, aut per insensibilem transpirationem excernit. Igitur cùm sudor significet caloris naturalis debilitatem, pręter naturam aduenire corpori autumant: sicque arte nullo modo esse prouocandum. Febres pręterea pestilētes fūdātur, vt plurimū, in materia inæquali, in bile scilicet vsta cū pituitæ, aut melāncholiæ p mixtione: vt videre est in his qui carbunculosis tumoribus, glādulisq; pestilētibus sūt correpti:

Dioclis Medici oppinio de sudore.

iat quæ sudorem prouocant, solùm euacuant serosam humiditatem sanguinis, non verò crassam & lentam, cui pestilens qualitas inhæret. Igitur cùm de causa morbum faciente nihil educat, non mirum si ab eorum vsu recedant. Confirmatur id, quia quæ sudorem alliciunt, ex omnium autorum consensu calida & sicca sunt, tenuiumque partium, & ob id febribus omnibus, maximèque pestilentibus infestissima: nam ab eorum intemperie febre aucta, necessum est veneni vires ingrauescere. Præsertim quia in pestilentibus tumoribus, ibi inculcata materia, sudore non est educẽda, sed aliã longè diuersam curationẽ desiderat; fouetur enim materia tumorum ab humore qui in penitioribus corporis partibus continetur, quę cùm ab externis dissita admodùm sit, præter rem erit sudore illam extrahere.

Pro huius tamen dubij decisione notandum est, sæpenumerò in morbis pestilentibus, nullo existente antrace, aut tumore, sudorem conuenire, præsertim priùs sanguine misso, vel corpore leuiter purgato, si expediat: nam sudore oborto, solent à morbi malitia ægri immunes euadere: imò sine artis adminiculuo in pestilentibus febribus citra tumorẽ natura per hanc corporis regionẽ salubriter ægros iudicare solet: & si

præ

præ debilitate id facere nequeat, iuuanda certè erit: sicuti in alijs euacuationibus, quę subitò in melius fiunt. Neque enim Dioclis ratio adducta in contrarium vera est, quòd sudor præter naturam sit, quia caloris arguat imbecillitatem cũ potulenta materia, aut serum in extremis vasorũ contētũ, cutis raritate exire possit, optimè se habente calore natiuo, quantumuis insensibili trãspiratione non potuerit materiam illam resoluere, quia raritas fuit impedimento. Igitur Dioclis ratio non conuincit. Imò quia serosa hæc substantia humorib' permixta, potest multis modis affici, & naturæ affectiones impertiri: si febris ardor vigeat, non calidis & siccis præsidijs, vt probant rationes oppositæ, sed frigidis potiùs, vt aqua buglossæ, chondrillæ, cum lapide Bezoar, & nonnunquam frigida solùm aqua id assequi solemus: quod enim hæc frigida præsidia per sudorē tutò pestilētes febres mederi possint, præsertim dũ sitis vehemēs ægros premit, & morbus in summo vigore est, docet Celsus, qui in harũ febrium pestilentium curatione, vomitu & frigidæ potu vtitur, sic enim ait: *Cùm verò in summo incremento morbus est, vtique non ante diem quartum magna siti antecedente, frigida aqua copiosè præstanda est, vt bibat etiam vltra satietatem: & cùm iam venter & præcordia vltra modum repleta, satisq; refrigerata sunt, vomere* Lib. 3. c. 7.

mere debet, &c. Falsò igitur supponit argumentum, calidis, & siccis solùm sudorem prouocari posse: nam sudorificis calidis vtemur, cũ humor redũdãs frigidus fuerit. ¶ Præter potiones varias huic vsui proficuas, ars ipsa adinuenit alia multa; vt frictiones, inunctiones, fomenta, & reliqua; quæ idẽ facere possunt. Sicut enim dũ vrinas mouere tentam⁹, exhibem⁹ quæ verè diuretica sũt, calida inquã tenuiũ partiũ, & vehemẽter sicca; nonnũquã verò ea quæ vrinæ præbent materiã, aut nitrositate, aut vtroq; modo id efficiendo, sic diuersis remedijs sudorem prouocare possum⁹.

Ex Gal. lib. 5. de simp. med. facultatibus: nã ijs non solũ extenuatur sãguis, & fũditur, sed crassiores partes illi⁹ vniũtur, vt quod serosum est, à renibus trahatur.

12 Sed quod tumore existente in ala, sub axilla, aut in inguine cõueniat similiter sudor, non est dubiũ: nã multi pestilẽtes tumores habẽt ort⁹ ex tenuissimis, calidissimis, & feruẽtissimis humorib⁹, qui reliquis sũt magis molesti & praui, vehemẽtiusq; infestãt; quo casu nõ repugnat, quãuis tumor ab internis partibus ortũ duxisset, sudorẽ prouocare, indicatione sũpta ab humore calido & tenui, qui materiã illis tumorib⁹ præstare poterat; neq; tamẽ tumoris naturæ aduersabimur, nã eo tẽpore sudore aufertur, educiturq; antecedẽs illius causã: qđ cõfirmat Auicen. dicẽs: *Sudor est bona crisis in ægritudinibus acutis & phlegmaticis; & iterũ speciebus apostematũ timorosorum, & apostematibus viscerũ*. Atqui nulla sũt apostemata magis verenda, quã quæ à pestilẽtibus oriuntur: in illis igitur

Fen. 2. 1. tra. 1. c. 60.

sudorem

sudorē allicere poterim⁹, dūmodo in ipsorū vsu obseruemus, an febris remissa sit, aut intensa, aut citra febrē adsit ali⁹ pestilēs morb⁹, aut tumor: aut tandē si frigid⁹ & crassus sit humor, an tenuis, & summè calidus: ac deniq; si iuuenis, aut senex sit æger, vt potentioribus, aut remisiotibus sudorificis vtamur. Ex his igitur liquet, quę obiectionib⁹ initio capitis positis possim⁹ respōdere.

In ijs quæ sudorē mouēt quæ cōsideranda.

Superest iā nōnullas formulas perscribere, vt hoc auxilio securiùs vti possimus: nunc simplicia, nunc verò composita administrando.

Inter simplicia aristolochia vtraq;, chamędris, hypericō, bistorta, tormentilla, imperatoria, angelica, mellisophyllō, scabiosa, succus rutæ, & cępæ, buglosū, pentaphyllū, eupatoriū, betonica, cardus benedict⁹, scordeū, scorcionera, lapis bezoar, ramēta monocerotis, terra Lemnia, & alia quæ his dotib⁹ sūt prædita, ex Oriētalib⁹ & Occidētalib⁹ Indijs adsportata. Ex quibus aut pulueres, aut decocta parari poterūt, diuersis morbis pestilētib⁹, aut partib⁹ affectis distinctis accōmodando: nā in thoracis affectib⁹ pētaphylli radix, in hepatis eupatoriū: sicut cū cordi magis subuenire cupimus, iuuat lapis bezoar. Inter cōposita theriaca & mitridatum frequentissimè administrari solent: à nōnullis verò cōmendātur alia potentissima, ex euphorbio, & elleboro, carpobalsamo, & xilobalsamo parata: quib⁹ certè assentiri

Anto. Charthaginens. lib. 1.

non

ad intestina propellem', fibris laxioribus redditis: quæ omnia perficiuntur à facultate ipsa naturali in pristinum statum reuersa: nā quod prius præ languore & imbecillitate efficere non poterat, iam robore comparato perficit & absoluit, & prosperè ac feliciter purgatio subsequitur.

Aquæ quantitas nō est eadem omnibus perscribenda.

Quātitas verò non est eadem omnibus perscribenda; sed fortioribus viribus existentibus, assuetis, & qui pharmacum calidius sumpserunt in febre maligna, maior: minor verò ijs qui leue admodùm medicamentum subductiuum hauserunt in pestilenti. Nam si citò, tutò, & iucūdè in his morbis, pestilētibus præcipuè, mederi debemus ægrotantibus, cùm ab exustis humoribus, & pharmaci calore sitis concitatur, & ventriculus æstuat, nullo alio auxilio citiùs & iucundiùs id assequemur, quàm frigidæ potu.

Tandem si Hippocrates & Galenus ptissanā die purgationis adeò commendabant, quæ ventriculo est aduersa, quanto securiùs simplicis aquæ haustum concedemus?

Quòd si instes, medicamenta illa ab Hippocrate & Galeno ægris exhibita, potentissima & venenosa natura constasse, cuius violentiæ reprimendæ gratia ptissanæ vsum inuenerunt, nostra verò alijs castigata & emendata esse, ac proinde aquæ potum non expostulare: id omnino nega-

negamus. Tùm quia blanda & suauia medicamenta Græcis cognita fuerunt. Tùm quia cùm medicamentis magnis vtebantur, alia illis permiscebant, quæ venenosam illorum qualitatem emendare nata erant: vt ex eodem Galeno.2.de ratione victus constat. Non tamen indiscriminatim hoc remedio vtēdum est, sed videndum quibus hoc præsidium possit esse aduersum, & minimè propinandum: id enim restat discutiendum. Primò his, qui adeò medicamenti potum auersantur, vt purgationis die, quantumuis illorum molestijs occurramus, innumeris premuntur accidentibus, quia licèt morbus eo tempore hoc auxilium exposcere videatur, ab eo tamē abstinendum est, ne indiuidualis naturæ repugnātia ad medicamenta, propterquam praua illa emergunt accidentia, aquæ vitio adscribatur.

7.libro de Morbis popularibus.

Impedimenta aqua die purgationis.

Similiter in quibus viarum adest obstructio & impedimentū, aut fæcibus sunt intestina plena, aut expultrix sopita, ęgerve debilis, & aquæ frigidæ insuetus, flatibus, aut morbis frigidis vētriculi, aut aliarum partium obnoxius: aut cùm medicamentum exhibitum ita exiguam habuerit vim respectu humoris, vt ipsum allicere non possit: his certè & similibus casibus alijs præsidijs subuenire possumus. Languidis, & qui exiguo pollent ventriculi calore, ex vsu est gallinaceum

naceum ius, non quidem insulsum, sed sale suffi cięti permixto, dũ medicamẽti actio retardatur; vt calore, & leui irritatione salis ad expellẽdum sit facultas propẽsior. Suppositorijs verò, aut acri clystere vtemur, dum facultatem ad excernendum irritare in animo est: & sic de alijs.

Reliquum est, cùm ob intemperiem calidam & siccam, & biliosorũ humorum copiam, ventriculus & intestina arescunt, siti premũtur ægri die purgationis, virtute existẽte valida, potũ frigidæ esse ex vsu, maximè, si in tempus incidat æstiuum, & dicta impedimenta absint.

Fen. 1. 4. tract. 4. ca. 4. In alijs verò diebus posse etiã tutò dari testatur Auicen. qui dũ pestilentiũ febriũ curam instituit, in hæc verba ait: *Et aqua frigida subitò est iuuatiua valde: pauca autem consequenter exhibita fortasse caliditatem excitat.*

Thom. Porcel. lib. suo de peste. In peste etiam quæ Cæsaraugustanam ciuitatem infestauit, hoc maximo, & generoso auxilio innumeri liberi euaserũt à pestilẽtibus morbis, quibus erant apprehẽsi: eo enim potu compescebatur oris ventriculi morsus, & anxietates, & plura alia symptomata, quę ex bile ęruginosa & vsta prouenicbant, eamq; cùm sitis erat inexhausta, liberaliùs porrigebant.

Tra-

Traduntur medicamenta concoquẽtia & alterãtia, quibus pestilentibus morbis succurrimus. Cap. XXIIII.

CVM Medicus morbum cognoscit pestilentem ex signis & notis illius proprijs, & vniuersalia auxilia aut fieri nequeunt, aut non sufficiunt, opus erit considerare, nunquid venenosa & pestilens morbi qualitas in putredine, humorumve vstione vigeat, vt an frigidis & humidis, an frigidis & siccis alterare sit necesse: qđ ex pulsibus, vrinis, linguæque calore dignoscet: lingua enim sicca & nigra ex fuliginib⁹ vstis talis reddit: humida & nigra, ex humore, aut vaporibus à materia putrida ortis. Igitur pro varia vniuscuiusque temperie, & morbi conditione, ijs aut alijs vtemur serapijs. Perperam præterea faciunt nonnulli in omnibus malignis febribus acidis vtendo, non considerantes sæpenumerò his medicamentis neruosas partes vehementissimè molestari: maximè dum ille, aut cerebrum est affectum, vel sensu exquisito pollet ægrotans: aut si in fœminam incidat morbus, quæ vterinis affectibus est obnoxia: omnibus nanque istis infestissima sunt acida, vt quotidiana docẽt experimenta. Sic Hippo. 3. de ratione victus: *Mulieribus*, ait, *longè magis quàm viris aduersatur acetum: nã vterũ dolore afficit.* Et Galen. in com. reddẽs rationẽ quare neruis sit aduersum, inquit,

Taxantur qui in omnibus febrib⁹ pestilentibus acidis vtuntur.

Comm. 3. text. 39.

inquit, *Quia cùm frigidi & exangues sunt, facilè afficiuntur*: antecedente tamē textu melancholicis similiter interdicit. Circa quātitatem verò, biliosis & sanguineis, aut quibus humores profundas corporis partes occupant, apocemata & potiones vberiores sunt concedendæ: secus faciemus, dū cōiectura artificiosa cognouerimus humores primas venas occupare, naturalémve calorem languidum esse, & humores cōtumaces.

Apocematu & serapiorum quātitas quibus adaugeda.

In calida intemperie ex vsu erunt serapia, non solùm refrigerantia, sed quæ vim habeant respiciēdi partem illam in qua prauum illud excrementum generatur: nam dum pestilēs febris cerebrum potiùs offēdit, sirupus violarum, aut rosarū est ex vsu: si asperā arteriā & pulmones, capilli Veneris & liquiritiæ: dū hepar, eupatorium & cichorea, aut succus citri, vel limonū: si cut cū pituitosus infestat humor, ijs quę incindēdi, penetrandi, & exiccandi vi pollent, velut vtrunque oximel, oxalidisq; sirupus, cum saluiæ, betonicæ, melissæuè decocto. Melāchólicus tādē sirupo fumariæ, borraginis, buglosæ, scurzonerae, & epithimi: mixtis verò eisdē vtimur, cū cōplicati sunt affectus. Præter hęc sunt alia, quibus in his morbis vtimur.

Ex Gal. 7. metho. vbi docet augere & minuere quantitatem respectu partis. Idem colligitur ex 1. de ration. vict. com. 43.

Serapia diuersas corporis partes respiciētia, vbi hæc, aut illa excremēta generantur.

An verò destillatitiæ aquæ alijs præferendæ sint, distinctione est opus: quædam enim sunt sim-

simplicia medicamenta, quorum virtutes & facultates in parte aquea potius fundantur, alia in ignea, terreave, aut aerea, aut in terrea & aquea simul: nam si (exẽpli gratia) seorsum destillemus rosas, violas, & similia, inueniemus nonnulla alia magis odorem, saporemque extraxisse, resq; è quibus destillantur, omnibus accidentibus esse expoliatas. In alijs vtraque odorem seruant: tandem alia reperiuntur, in quibus ob facilẽ resolutionem, neque in aqua, neque in eo quod remanet, virtus relinquitur, prout hoc aut illud elementum, vt diximus, prædominatur.

Igitur aquis ex herbis elixis vtemur, dum cõiectura & experientia assequemur, destillatitiã aquam odorem, aut saporem herbarum non extracturam: aut dum tam facilè virtutem herbarum, aut florum resolui videmus, vt destillationis moram sustinere non possint: secus dum cõtrarium contingere sciamus.

Aquæ destillatæ in plũbo & alijs instrumentis, aliquibus vsibus possunt esse proficuæ.

Aliæ verò aquæ, quæ in ære, aut plumbo extrahuntur, ob permixtionem sulphuris, & argẽti viui, qua omnia metalla, tanquam ex materia, & forma, componuntur, suspicione non caret; quantũuis ad aliquos peculiares Medicinæ vsus possint prodesse.

Hora autem propinandi serapia non semper eadem futura est: aliquando enim dum ex pro-

 gressa

gressa febre remanet intus calor & æstus, & ad partes inferiores labitur; tunc opportunè serapia & apocemata præbentur: aut dum peculiaris alia adest indicatio. Si verò nihil obstat, in aurora exhibeantur. Quòd si sanguinis missio exercenda est, post ipsam sumantur, vt sic patentioribus vijs existentibus, vndique illa possint permeare.

Serapia post sanguinis missionem sumenda.

His prælibatis, opportunum iam est ad remedia medicinalia, quæ his morbis prodesse possunt deuenire. In quibus considerare debemus, (vt in præcautione diximus) quæ frigida, calida, aut vtraque qualitate prædita sunt. Inter omnia tamen, quæ in morbis pestilentibus frequentius solent nonnulli administrare, sunt quæ sudorem allicere possunt; præsertim cùm ex contagiosis seminarijs pestilens morbus fit. Sed an id genus remedij sit reliquis præferendum, non est citra examen transigẽdum. Quod vt melius intelligatur, sequenti capite discutiendum proposuimus.

An sudorem prouocare liceat in pestilentium morborum curatione. Cap. XXV.

QVOD Magis ab his quæ sudorem mouere possunt, abstinere nos poterat, est antiquorum de hoc remedio silentium

in his morbis: nam cùm diuersa auxilia, tam vniuersalia, quàm particularia describant, huius solùm remedij parum aut ferè nihil dixerunt. Ex quo nonnulli adeò ipsius vsum pertimescunt, vt libentiùs sanguinẽ mittant, expurgantib⁹ per aluum & vrinam, vomitorijsque vtãtur, quàm sudorificis. Quod timoris genus ab eo emanasse existimandum est, quia viderunt & obseruarunt in multis constitutionibus pestilentibus sudore copioso exolutis viribus ęgros obijsse: nã quanto fortiùs calidum innatum extiterit, tãtò minus sudori præbetur materia. Ob quam causam Diocles clarissimus Medicus, sudores omnes, vt refert Gale. in Aphor. præter naturam esse existimabat, *Quoniam omnibus quæ ad corpus attinent rectè administratis, & alimento à natura subacto, nunquam sensibilis humor per cutem excerneretur.* Valida enim existẽte natura, superuacanea excrementa, aut per alias vias sensibiliter, aut per insensibilem transpirationem excernit. Igitur cùm sudor significet caloris naturalis debilitatem, pręter naturam aduenire corpori autumant: sicque arte nullo modo esse prouocandum. Febres prętereà pestilẽtes fũdãtur, vt plurimũ, in materia inæquali, in bile scilicet vsta cũ pituitæ, aut melãcholiæ ꝑmixtione: vt videre est in his qui carbunculosis tumoribus, glãdulisq; pestilẽtibus sũt correpti:

Dioclis Medici oppinio de sudore.

iat quæ sudorem prouocant, solùm euacuant serosam humiditatem sanguinis, non verò crassam & lentam, cui pestilens qualitas inhæret. Igitur cùm de causa morbum facientc nihil educat, non mirum si ab eorum vsu recedant. Confirmatur id, quia quæ sudorem alliciunt, ex omnium autorum consensu calida & sicca sunt, tenuiumque partium, & ob id febribus omnibus, maximèque pestilentibus infestissima: nam ab eorum intemperie febre aucta, necessum est veneni vires ingrauescere. Præsertim quia in pestilentibus tumoribus, ibi inculcata materia, sudore non est educẽda, sed aliã longè diuersam curationẽ desiderat; fouetur enim materia tumorum ab humore qui in penitioribus corporis partibus continetur, quę cùm ab externis dissita admodùm sit, præter rem erit sudore illam extrahere.

Pro huius tamen dubij decisione notandum est, sæpenumerò in morbis pestilentibus, nullo existente antrace, aut tumore, sudorem conuenire, præsertim priùs sanguine misso, vel corpore leuiter purgato, si expediat: nam sudore oborto, solent à morbi malitia ægri immunes euadere: imò sine artis adminiculo in pestilentibus febribus citra tumorẽ natura per hanc corporis regionẽ salubriter ægros iudicare solet: & si

præ

præ debilitate id facere nequeat, iuuanda certè erit: ſicuti in alijs euacuationibus, quę ſubitò in melius fiunt. Neque enim Dioclis ratio adducta in contrarium vera eſt, quòd ſudor præter naturam ſit, quia caloris arguat imbecillitatem cũ potulenta materia, aut ſerum in extremis vaſorũ cõtẽtũ, cutis raritate exire poſsit, optimè ſe habente calore natiuo, quantumuis inſenſibili trãſpiratione non potuerit materiam illam reſoluere, quia raritas fuit impedimento. Igitur Dioclis ratio non conuincit. Imò quia ſeroſa hæc ſubſtantia humoribꝰ permixta, poteſt multis modis affici, & naturæ affectiones impertiri: ſi febris ardor vigeat, non calidis & ſiccis præſidijs, vt probant rationes oppoſitæ, ſed frigidis potiùs, vt aqua bugloſſæ, chondrillæ, cum lapide Bezoar, & nonnunquam frigida ſolùm aqua id aſſequi ſolemus: quod enim hæc frigida præſidia per ſudorẽ tutò peſtilẽtes febres mederi poſsint, præſertim dũ ſitis vehemẽs ægros premit, & morbus in ſummo vigore eſt, docet Celſus, qui in harũ febrium peſtilentium curatione, vomitu & frigidæ potu vtitur; ſic enim ait: *Cùm verò in ſummo incremento morbus eſt, vtique non antę diem quartum magna ſiti antecedente, frigida aqua copioſè præſtanda eſt, vt bibat etiam vltra ſatietatem: & cùm iam venter & præcordia vltra modum repleta, ſatiſq; refrigerata ſunt, vo-* Lib.3.c.7.

mere

sudorē allicere poterim⁹, dūmodò in ip sorū vsu obseruemus, an febris remissa sit, aut intensa; aut citra febrē adsit ali⁹ pestilēs morb⁹, aut tumor: aut tandē si frigid⁹ & crassus sit humor, an tenuis, & summè calidus: ac deniq; si iuuenis, aut senex sit æger, vt potentioribus, aut remisiotibus sudorificis vtamur. Ex his igitur liquet, quę obiectionib⁹ initio capitis positis possim⁹ respōdere.

In ijs quæ sudorē mouet quæ cōsideranda.

Superest iā nōnullas formulas perscribere, vt hoc auxilio securiùs vti possimus: nunc simplicia, nunc verò composita administrando.

Inter simplicia aristolochia vtraq;, chamędris, hypericō, bistorta, tormentilla, imperatoria, angelica, mellisophyllō, scabiosa, succus rutæ, & cępæ, buglosū, pentaphyllū, eupatoriū, betonica, cardus benedict⁹, scordeū, scorçionera, lapis bezoar, ramēta monocerotis, terra Lemnia, & alia quæ his dotib⁹ sūt prædita, ex Oriētalib⁹ & Occidētalib⁹ Indijs adsportata. Ex quibus aut pulueres, aut decocta parari poterūt, diuersis morbis pestilētib⁹, aut partib⁹ affectis distinctis accōmodando: nā in thoracis affectib⁹ pētaphylli radix, in hepatis eupatoriū: sicut cū cordi magis subuenire cupimus, iuuat lapis bezoar. Inter cōposita theriaca & mitridatium frequentissimè administrari solent: à nōnullis verò cōmendātur alia potentissima, ex euphorbio, & elleboro, carpobalsamo, & xilobalsamo parata: quib⁹ certè assentiri

Anto. Chartaginens. lib. 1.

non

non possum: nam vt optimè ait Celsus, parciùs, & cum maiori cõsideratione in his morbis, magis quàm alijs incedendum est. Matthiolus laudat dragmam vnam theriacæ, cum decocto cardui sancti, aut tormentillę: sed clementiora sunt quæ sequuntur.

R. summitatum cardui benedicti, scabiosę, & pentaphylli, an. man. j. corticum citri drag. sem. Aqua fluuiali incoquãtur ad tertias: & huius decocti calidi sex, aut octo vncias accipiat; quòd si febris æstuosa sit, & sitis vehemens, permiscere licebit sirupum ex succo borraginis, aut citri acido, vel scorcionetæ.

In quibus tamen pituitosus præualet humor, conficitur ex decocto cardui sancti gentianæ, & mellisophylli: aut sic. R. visci quercini vnc. j. dictami albi vnc. sem. seminis & florũ cardui sancti an. drag. j. Fiãt pulueres, quorum detur drag. j. cum decocto cardui sancti, aut diluti vini, si febris non adest.

Præstantissimum verò est quod sequitur, & tutum, quod recipit tormentillæ, dictami albi, santalorum rubeorum, cornu cerui vsti, boli Orientalis an. drag. j. margaritarum, coralli albi & rubei, gentianæ, & aristolochiæ rotundæ, & cinnamomi an. drag. sem. Fiat puluis.

Dosis est à semidrag. vsque ad drag. j. in decocto

cto scordei, cardui benedicti, vino, aut aqua scurcioneræ, prout tempus fuerit, calidum, aut frigidum.

Interim verò ac sudat, non est somnus ægrotantibus permittendus, sed si vires labuntur, reparetur & recreetur: sin minus, naturę totũ relinquamus op⁹: nisi cutis adeò densa sit, vt oleo aliquo laxante, aut frictionibus, antequam sudor prouocetur, rarefacienda sit.

Consideratio cũ ægri sudant habenda.

Præterito anno, quando magis hic morbus vagabatur, ad sudorem alliciendum Medicus quidam, qui horum morborum curationi intendebat, hoc præsidio ad sudorem prouocandum vtebatur felicissimo euentu; qđ recipiebat Pulueris carlinę, & cardui benedicti, & dictami Cretensis ana. drag. ij. Pulueris lapidis bezoar & croci an. scrup. j. quorum dosis erat drag. j. cũ decocto aliquo pentaphylli, aut scabiosæ.

Obseruatio

In peste illa Algheriæ sæuissima, quæ ex aeris pernicie proueniebat, nonnulli manè aut vespere, pauco cibo sumpto, hoc vtebantur vnguento, quo inguina, aut pubes inungebantur, sudorem enim proliciebat, aliquibus verò ventrē mouеri contingebat.

℞. fructus iuniperi p. j. abrotani, athanasiæ, saluiæ, cardi sancti, hyperici an. p. j. & sem. Fiat decoctio in vino odorato ad consumptionem

vini malaxętur, addēdo myrrhæ, & thuris an. dra. duas, Castorei drag. j. Mercurij extincti vnc. vnā assungiæ veteris. q. s. styr. liqui. vnciam semis. misc. & fiat vnguentum.

Nonnulli ante inunctionem decocto aliquo ad sudorem concitandum vtebantur, sed citra Mercurium mihi magis placeret.

Si tamen indicationes sint quę auxilia alia particularia expostulare videantur, aut parti alicui principi occurrere necessum sit, pauca sequenti capite ponemus, quæ seorsum, aut serapijs permixta posint prodesse.

Ponuntur remedia aliqua morbis pestilētibus probata, ex his quæ intus sumuntur; & circa ea quæ extrinsecus applicantur, pauca subijciuntur. Cap. XXIII.

SVNT Nonnulli, quorum vires adeò tenues & exiguæ sunt, vt non solùm morbis pestilentibus, sed alijs quantunuis paruissimis & leuissimis expluant, quibus necesse est medicamentis suauissimis subuenire: & sic cum reliquis potionibus vti non possumus, parari debent electuaria, tabellæ, pulueres, aut destillationes, quā suauiores, & gustui minùs molestæ fieri posint.

Tabellę

Tabellæ (exempli gratia) parari poterunt ex puluerib' diamargaritonis frigidi, & diarrhodo nis, an. drag. j. pulueris coralli rubri præparati, & dictami Cretensis, margaritarum & scordei an. drag. sem. cũ aqua oxalidis & lib. j. & sem. sacchari fiant tabellæ: aut ex pulueribus electuarij de gemmis, aut diamargaritonis frigidi: aut electuaria ex cõseruis cordialibus cum puluere coralli rubri, margaritarum, & radicis angelicæ: quibus acida adijcies, si caloris adsit excessus. *Tabellæ morbis pestilentibus proficua.*

Summè etiam proficuum est electuarium de gemmis, aut puluis boli Armenicæ præparatæ eo modo, quo in fine capitis dicemus.

Destillationibus etiam vtendum est, & præter dicta in præseruatione, valet hæc quæ sequitur. *Supra cap. 16.*

R. cardui sancti, pimpinellę, betonicæ, verbenæ, scordei, acetosæ, melissæ, an. man. j. sandalorum alborum, ligni aloes, gẽtianæ, cedoariæ, an. drag. ij. Puluer. tormentillæ & carlinæ an. drag. j. succi limonum & pomorum an. vnc. iiij. theriacæ magnæ & Mithridati an. vnc. j. confectionis hyacintorum vnc. sem. Dissoluatur æquali portione vini odoriferi, & decocti scordei, & per integrum diem simul macerentur, postea in duplici vase destillentur. Huius aquæ sumatur pondus vnius vnciæ.

Si verò ad maiora remedia liceat peruenire, antidota in præseruatione posita mirùm in modum iuuabunt.

In omnibus tamen compositis antidotis considerandum est, nunquid simplex aliquod medicamentum sit morbo aduersum, aut ob numerum & copiam ingredientium possit virtus labefactari: quo tempore ingredientia illa à compositione auferenda sunt, aut excessus illius medicamenti corrigi, aut emendari debet. Circa ea quæ exteriùs applicantur cordis regioni, cùm oportet, hyeme, & homine frigido temperamento, vtendum est inunctionibus calidis, vt est oleum gariophyllorum, & naphæ, butyrum, aut theriaca, cum aqua melissæ, aut vino diluta.

Epithemata & cordialia medicamenta in corporibus actu affectis.

Vere autem cum succo pomorum, aqua rosarum, & puluere diamargaritonis frigidi epithemata tepida cordi applicentur, ne impediatur prauis vaporibus exitus. In æstuosis tamen febribus inunctiones cum oleis, aut alijs medicamentis, quæ vnctuosam habent naturam, suspectæ sunt, quia facilè ab intenso calore inflammantur partes, & recalescunt.

Si verò natura in ægri vtilitatem expulsioni humorum incumbit, nullo modo epithemata, aut inunctiones fiant.

Quòd si vapores pestilentes adoriantur cerebrum,

brum, statim ei succurrendum est. Imò si calidi cerebri notæ sint, & febris incipiat acuta, & ex calidissimis orta humoribus, ægerque quanuis non deliret, sed præter consuetudinem plus iusto loquatur; antequàm caput magis incalescat; & potentię internę lædatur, & deprauetur, oxyrrhodinum est applicandum: eadem enim remedia debentur præcautioni, quæ & curationi; vt colligitur ex Hippoc. Poterit similiter cùm ex septi transuersi, aut aliarum partium cōsensu vapores eleuantur, iugulo oxyrrhodinū applicari: vt in transitu vapores, & calidæ exhalationes contemperentur. Et quanuis Galenus niue refrigerari iubeat in calidis cerebri affectibus, non tamen id faciendum est, cùm pestilentem qualitatem adiunctam habet calor: quæcunque enim impensè frigida exteriùs applicata nocebunt. Debent tamen frequentiùs mutari, quàm hodie nonnulli faciunt, quia ex nimia mora vires oxyrrhodini debilitantur. Hæc sunt quæ circa symptomata quæ frequentiùs occurrunt, dici possunt: nā si de omnibus seorsum futurus fuisset sermo, multum ab instituto fine transgrederemur.

De oxyrrhodinis.

6. de morb. vulg. com. 4 tex. 40.

Agēs de dolore capitis à causa calida.

Boli Armenicæ præparatio, præseruationi & curationi deseruiens.

R. boli

R. boli Armenicæ eam partem quam præparare volueris, & mittatur in aquam fontanam, & dum luto similis sit, aquæ quantitas augeatur, & agitetur. Tribus deinde horis trãsactis aqua proijciatur, & sumatur quod in superiore parte est: (nam quod fundum petit, arenosum, terreumq; existit) & postquã exiccatũ fuerit, pars ea purior optimè teratur, & in vase vitreo cum aqua oxalidis, aut scurcioneræ misceatur, addendo aquæ sextam partem vini albi, ita vt liquores bolũ superemineant duos digitos; agiteturque statim, & dimittatur posteà, donec puluis locum inferiorem vasis petierit: tunc liquores extrahãtur, & hæc ablutio octies aut decies fiet. Exciccetur deinde. Pulueris põdus est drag. sem. hyeme in vino, si febris nõ adest, aut cũ oxalidis aqua, aut alio sirupo, dum ardor viget, & pectoris morbi non sunt, aut aliud impediat ex his quæ anteà diximus.

De carbunculo, siue anthrace pestilenti, signis, præsagijs & curatione. Cap. XXV.

Definitio carbũculi. ANtequàm de carbunculi natura agere agrediamur, operæpretium erit ab eius difinitione initium sumere. Est enim exiguus tumor, pustulave maligna, ab efferuescente

cente

cente & mordaci materia. Ex multis verò locis Galeni nonnulli aliam definitionem eliciunt, dicentes, *Quòd sit vlcus citò crustam habens, cum multa partium circunstantium inflammatione, febres vehementes, & extrema pericula inferens.* 6 Apho. 45. 2. ad Glau. 1. cap. 14. Metho. cap. 10.

Causæ externæ nonnunquam est aer versus calidum & humidum vergens, propter cōtinuas aquas, & sine vētis, aut illis Austrinis; vel cùm in substātia corruptus est: aut alimentorū prauitas, in illis præsertim, qui vitiosis humoribus præditi sunt. *Externa causa.*

Internæ verò, aut vtraque bilis vsta, aut sanguis feruēs: anthracē tamē sequentibus notis dignoscemus. In affecta enim, aut passura parte pruritus & calor sentitur, quia materia irruēs calida est, & vaporibus impeditur exitus, statimq; videtur scara, aut pustula quædam nigra, vel cineritij coloris. Apparere autem priùs scarā, vel pustulam, prouenit ex maiori, aut minori malignitate. *Interna causa.* 2. ad Glau.

In cōstitutionibus nāque pestilētibus nonnūquam excrementorū vstione, si apparatus adest, scara priùs visitur: sed in corporibus in quibus tāta pernicies humorū nō adest, neq; pestilens est cōstitutio, reperiūtur potiùs, apparentque priùs minutissimæ pustulæ, ichorosis humiditatibus constantes, quæ ostendunt, non tam adustam & pra- *Dubium an in anthrace priùs pustula quàm scara appareat.* Galen. 14. Meth. cap. 10. *Incipit plerunq; à pustula, aliquando verò & sine hac.*

& prauam illic contineri materiam. In principio ita exiguus est, vt grano milij assimiletur. Tenaciter parti hæret, sed breui temporis spatio prominet, & bubonis magnitudinem æmulatur: cum vehementi tamen dolore ex violenta partiū mutatione à solutione continui facta ex humoribus affatim ibi ingruentibus, ex quorum miscella sicut illorum colores diuersi sunt, ex illis omnibus mixtus color & medius resultat, etsi initio ad rubrum magis, deinde ad viride, tandemque ad nigrum inclinet; vicina tamen liuent.

Ex bile quæ pallida est, rubro sanguine, & nigra melancholia, mixtus euadit color & medius.

Diximus prætereà in definitione, febrem anthracem comitari: quod docet Gal. *Quod autem*, ait, *necessariò febricitent qui ita sunt affecti, idq́; non minus, imò magis quàm illi, quibus erysipilatosa est phlegmone; id vtique latere neminem potest.*

Loco citato Method.

Per arterias enim alteratione continui ex affecta parte communicatur malignus calor cordi, qui prauam febrem inducendo multis modis illud offendit: sicut quando per venas ori ventriculi vapor pessimus communicatur, cibos aduersantur ægri, indeque malum cerebro illatum ob sextum neruorum par, cui istæ duę partes suas affectiones communicant, contingere solent deliria, motus conuulsiui, & reliqua symptomata, quæ diuersa & multa solent apparere, præsertim

Consensus facultatis & instrumentorum consideratur.

præsertim dum statim causæ magnitudine facultatibus impertiuntur instrumenta causam molestiam illis inferentem.

Enimuerò si ex febri carbunculus proueniat, an ex illius violentia potiùs febris consequatur, dubium est inter Autores: nam Gal. videtur insinuare carbunculis febrē succedere, vt illa verba supradicta significant: *Quòd autem necessariò febricitent qui ita sunt affecti*, &c. At verò Auice. oppositum sentire videtur: sed febres ipsas prauas & pestilentes anthracem subsequi: nam cùm de causis illius sermo esset, *Sunt*, ait, *malæ febres vehementis caliditatis perniciosæ*, &c.

Dubium, an febris ex carbunculo procedat, an è cōuerso.

Loco citato Method.

Fen. 34. tract. 1. cap. 9.

Dubitationi tamen dicimus, vtrumque non esse perpetuum, quanuis in constitutionibus pestilentibus frequētiùs, & maiori ex parte febres carbunculū antecedant, & illarum prauitate internis partibus impulsis anthrax erumpit, nisi in idem tempus vtrumque incidat, ob fortitudinē causæ, & passi dispositionem: sed non rarò contingit, ob imbecillitatem alicuius partis, vel intēperiem, contactum, aut contagiosum fomitem, carbunculo apprehendi, postmodùm febre illū comitante.

Dubitationis solutio.

Circa præsagium verò carbunculi deteriores sunt nigri, omniumque pessimi, nam maiorem à naturali statu recessum & mutationem arguunt.

Præsagium.

Quo minores sunt, deteriores aliquando censentur, quàm qui ampliorem locum occupant, & citiùs crescunt, reliquis tamen paribus: nam signum est facultatem expultricem ob insigne vitium debiliorem redditam fuisse, aut materię saltim inobedientiā ostendunt. Deterior etiā est, qui neruosis partibus insidit.

Qui magis etiam propinqui sunt partibus nobilioribus, periculosiores sunt: minùs cùm ab eisdem distant. Obseruauimus in hac constitutione nonnullis ægris circa iugulum aut pectus apparuisse, quibus breuissimo temporis spatio mortis fuerunt causa. Præterea quando febrem sequitur carbunculus, peius est: secus, cùm febris carbūculum: minorem enim internarum partium læsionem sic arguimus.

Obseruatio constitutionis prateritæ.

Rubicundiores tandem sunt securiores, inter hos verò citrini, aut cineritij coloris.

Modò perueniendum est ad curatiuam methodum, supposita victus ratione (alimentis frigidis concoctu facilibus, vt sanguinis feruor téperetur, humidis verò, aut siccis, prout à putredine aut vstione ortum duxerit anthrax) ad generosa auxilia & magna est deueniendum, cū magnus morbus existat, à sanguinisq; missione curatio inchoanda, si illam indicationes postulauerint. Quantitas tamen sanguinis extrahendi sumitur

Carbunculus est magnus morbus. Vide Celsū libro. 5. vbi docet nullum vitium peius carbūculo corpori accidere posse.

mitur ex virtutis robore, causáq; efficiente morbũ; & corporis dispositione: nã in plethoricis, quibus sanguinis copia adest, ad animi vsq; defectum cum audemus extrahere: in alijs verò partita euacuatione. Perperam enim reprehendunt aliqui Gal. qui 14. Metho. vsque ad animi deliquium, iubet venam secare: quod non indistinctè faciendum iubet ipse, sed cùm nihil posit prohibere: *Neque illud obscurum*, ait, *sanguinis vacuationem, quæ ad animi defectum vsque sit adhibita, magis his etiam collaturam: nisi tamen aliud quidpiam obstet ex his quæ venam incidi vetent*. Nam qua ratione obijt Crito, vt in Epidemijs constat, nisi copia (vt diximus) humorum, natiuo partium calore suffocato.

Ex illa tamen vena sanguis hauriendus est, quæ cum parte affecta communionem & vicinitatem maiorem habeat, vt quàm citißimè subueniamus affectui. Nonnulli interim ac sanguis extrahitur, applicant supra ipsum carbunculũ spongiam madefactam in decoctione saluiæ, betonicæ, & melissæ: alij verò cucurbitulam & consimilia, ne euacuationis motu natura ab incepto opere mittẽdi ad partem humorem desistat.

Ex qua parte sanguis mittendus sit.

Si verò mulier vterum gerat, scarificare iubet brachia, ne abortus sequatur, sanguine misso,

tumorique sanguisugas apponunt, vt virulenta extrahatur materia. Qua autem cautione id agẽdũm sit, cap. de bubone pestilenti dicemus.

Indicationes curatiuæ particulares. Prætereà sumpta indicatione ab ardore & tẽsione partis, & impetu fluentium humorũ, conueniunt medicamenta, quæ vim obtineant temperandi incendium, corrigendi prauam humorum conditionem & laxandi partes tensas, ac tãdem quæ quodammodò prouentum humorum compescant, dummodò tamen vim emplastricam non participent.

His omnibus satisfacit in principio hydrelæũ cũ scabiosæ decocto, aut theriaca; laxatur enim & rarefit cutis, spirant pestilentes halitus, & calor immodicus temperatur.

Quòd si indicatio mitigandi dolorem, aut cohibẽdi fluxum, negotium facessit, ex vsu est emplastrum ex folijs acetosæ, scabiosæ, consolidæ minoris, theriacæ, & ouorum vitellis, & radicibus pentaphylli.

Conficiunt etiam nõnulli aliud ex pomis granatis, aut ex arnaglossa, in circuitu carbũculi ponentes, vt temperetur inflammatio. Sed hæc medicamenta potiùs iuuant, cùm carbunculi sunt depascentes. Debentque apponi fluxa omninò materia, de quibus nonnihil inferiùs dicemus: sed reliquis carbunculis emplastrum ex arnoglossa,

Carbũculis qui nõ sunt depascẽtes, non conueniunt medicamẽta cõstipantia.

glossa, aut simile poni nō debet, ob repellēdi vi.
Illud verò quod in carbunculo crustosum apparet, scarificetur profundè, donec ad partē sensu præditam perueniamus, deinde muria aut lixiuio abluatur, partibusque scarificatis vnguentum Ægyptiacum, aut Andronij trocisci adhibeantur: & suppurationem, quantum fieri potest, prohibebimus. Pars enim phlegmone obsessa scarificāda non est, quia præter inflammationem dolore molestata, continui solutione vehementiùs concitaretur fluxio. Nonnulli in circuitu applicant aquam rosarum cum exigua aceti potione, & bolo Armenica, sed perperā faciunt; euitanda enim sunt quæcunque constipare possunt.

Partes solùm liuidæ, aut nigræ scarificandæ sunt.

Curandum est præterea, vt scara extrahatur humectantibus modicè medicamētis, simul cū inhibentibus putredinem & malignitatem, vt sunt quæ cum æquali portione vnguenti Ægyptiaci & basiliconis parantur. Ad idē iuuat medicamentum ex corticibus radicum althææ recentis, passulis & ficubus siccis, cum oleo seminis lini, & luteis ouorum, vaccinoque butyro, croci momentum addentes.

Dempta crusta, vtendum est abstergentibus, si opus fuerit, vt faciunt succus scabiosæ, acetosæ, & apij an. vnc. j. Mellis communis vnc. ij. vitellorum

tell. ouo. num. ij. farinæ hordei q. s. fiat vng. Interim tamẽ ac his detergẽtib⁹ vtimur, ne rurſ⁹ noua venenoſi humoris portio irruat, proximioribus partib⁹ nõnulli repellẽtia adhibent: imò & in ipſo ãthrace, dũ in emũctorijs nõ eſt, & ex feruẽti materia cõſtat. Andronij trociſci, quos in anthrace laudauimus, recipiũt balauſt. drag. x. alũ. ſciſsilis vnc. ſ. calcan. drag. xij. myrrhæ drag. 4. thuris, ariſtoloch. gallar. an. vn. j. ſalis arm. vnc. ſ. ex maluatico vino conſtruantur.

In quibus carbũculis poſſunt poni repellentia.

Andronij trociſci.

Sunt ſimiliter nonnulla medicamenta, quæ tũ abſtergendi, tùm ſarcotica vi prædita ſunt: quæ conficiuntur ex ſucco abſynthij & apij, ſingul. vnc. j. & ſemiſ. mellis roſacei vnc. iij. terebinthinæ clariſsimæ vnc. j. Pul. myrrhæ electæ, ſarcocolæ, ſing. drag. j. farinæ hordei drag. iij. Pul. croci ſcrup. j. Conficiatur ex omnibus vnguentum; vel paretur ex ſola hordei farina, deſpumato melle, cum ſalis momento, & ſarcocola.

Sed cùm craſſa & lenta aut putrida viget materia, ſunt qui addunt vnguentum Apoſtolorũ, & Ægyptiacum: quibus ſi non cedat, fortioribus abſtergentibus vtuntur Chirurgi, addendo pulueres Ioannis Vigonis, & alios ſimiles. Ad mundificandum ſimiliter & incarnandum, attẽperandumque, tale medicamentum ſolet parari, ex ſucco centaureæ cum pulueribus maſtyches, thuris, & myrrhæ: aut ſimile vnguentum.

R.

R. succi centaureæ, verbasci, scabiosæ, matris siluę sing. vnc. j. olei mastychini, rosarum an. vnc. ij. & semiss. Bulliant in vnc. viij. vini albi optimi vsque ad vini & succi consumptionem: posteà collentur: deinde adde resinæ pini, terebinthinæ abietinæ sing. vnc. j. Pul. thuris, mastyches, myrrhæ, aloes, an. drag. j. & semis. Igne lento fiat vnguentũ: post coctionẽ ab igne separetur, & adde semin. granæ drag. j. croci gran. v.

Remedia carbũculis depascentibus proficua.

Alia prætereà sunt medicamenta composita, quæ vim obtinẽt cohibendi, ne venenosus humor carbũculi serpat; quia solẽt in cõstitutionibus pestilẽtibus nimis dilatari: & tũc præsidia quæ applicãtur, debẽt habere vires corrigendi putredinis excessũ; quo casu desiderãtur iucũda potius quã violẽta: vt hoc, aut simile vnguentũ.

R. olei rosati completi, myrthillorum, an. vn. ij. Pulu. boli Armenicę Orientalis, & sanguinis draconis, an. vnc. sem. aceti optimi, & succi plantaginis quod sufficiat, misce, fiatque vnguẽtum molle igne lento, quò magis fieri possit; ne siccitatem maiorem, quàm par sit, medicamentum acquirat. Sed eà adhibita cautione, vt applicetur fluxa iam omnino materia, vt diximus: at verò quãdo eò vsq; malũ peruenerit, vt omnibus remedijs opportunè factis prodesse nõ possimus, quia maligna qualitas in praua putredine humorũ cõsistat, vt cohibeat, hoc casu arsenicũ

pecu-

peculiariter subuenire existimant: illudque aut seorsum, aut cum sapone, cinere quercus, & æris flore, permiscent, cum mucilagine seminis lini, si ardor & calor viget. Aliud potentiale causticum sic paratur.

R. calcis viuæ lib. ij. aluminis rocchæ, cineris cribellati, an. lib. j. & sem. Bulliant in vase æneo, donec lapidescant, & mox in ampulla vitrea pone, & optimè obthuretur, superponendo tantillum cineris. His igitur, aut similibus, etsi violentis, est, cùm expedit, vtendum: nã extremis morbis sunt extrema adhibenda auxilia.

Glandularum natura & vsus in corporibus nostris exponitur: deinde de pestifero bubone agitur. Cap. XXVI.

CVM De glandulis toties hîc fuerit facta mentio, non abs re erit, quem vsum & commoditatem corporibus præstẽt, explicare: sciendumque est, illarum quasdã fulciendis, stabiliendisque vasis esse dicatas, similiter vt superuacua corporis aliqua excipiant; habent enim insitas virtutes, & à se ipsis gubernantur, vt docet Gal. *Quæ autem à se ipsis gubernantur, sunt chartilago, adenes, id est, glandulæ*: ad quod neque venis, neruis, aut arterijs egent.

Lib. artis Medic. ca. 9. & 4. de placitis.

Aliæ

Aliæ ſunt ad ſuccos animanti vtiles generandos comparatæ, quæ potiùs glandoſa corpora appellari poſſunt, conſpicuaque habent vaſa, & manifeſtas, propriasque actiones & vſus: vt teſtes, renes; imò cerebrum ipſum glandoſum dicitur: de quibus non loquemur modò, ſed de primis. In qua acceptione definiri poteſt glandula, vt ſit membrum ſimilare, genitũ ex ſemine, ad cuſtodiã mẽbrorum principaliũ. Huius ſubſtantia rara eſt, & quo rarior, faciliùs recipit: & plures in diuerſis corporis partibus reperiuntur, in quibus praui tumores fieri ſolent, natura & curatione diſsimiles, bubo peſtilens, phygethlon, phyma, & alij ex Gallico humore geniti, &c. Modò tamen de peſtilenti agemus bubone.

Phyma eſt glãdulæ inflãmatio ad ſuppuratiõnẽ ſpectãs. Phygethlõ erysipelas phlegmonodes, aut eryſipilatodes phlegmone, glandulæ.

Ex 2. ad Glauc. cap. 1. Sunt enim bubó phyma, &c.

Bubo, ſiue glãdula peſtilẽs, eſt tumor, per initia quidẽ oblõgus in vigore turbinat⁹, mucrone acutus, & immobilis, cũ dolore altè glãdulis infixus. Cùm enim valẽtiores, præſtantioresq́ partes ab humoribus quantitate, aut qualitate praua infeſtantibus irritantur, coguntur ad imbecilliores excrementa trudere, vt ſunt adenoſæ: aut fit cùm humores ſenſim ibi procreantur, aut iuxta glandulas ſunt: & talis propriè dicitur bubo, ſeu glandula peſtilens.

Definitio peſtiferi bubonis.

Ambroſ. Pareus li. 21. Auice. fen. 3. 4. tract. 1. cap. 18. de cura althooin, ſiue de peſtifero bubone.

Differt materia carbunculi, quia quæ bubonem

nem causat, crassior & viscidior est; antrax verò, aut carbunculus, ex acriori, feruentioriq; materia constat; quantunuis omnes eandem possint habere materiam, ex maiori aut minori vstione.

Incipit frequenter cum dolore pungenti, & videtur neruus veluti contractus, aut conuulsus: sed breui temporis spatio attollitur in maiorem tumorem. Et cùm citra causam manifestã fiunt, & viscerum inflammationes sequũtur, febris maxima ægrum tenet, & accessiones ipsarũ adsunt. Circa præsagium, inquit Paul. lib. 4. cap. 22. *Febribus superuenientes qui plurima parte ex lue pestilentiali solent incidere, deterrimi sunt, siue femora, siue alas, aut ceruicem inuaserint.*

Signa Bubonis cùm febrem sequitur.

Præsagium.

Præterea si post eorum ortum rubentes sint, citò in debitum tumorem attollantur, & mucro natus sit, possumus meliùs de ipsis præsagire: è contra cum latentes, nigri; prauissimi sunt, & valde lethales.

Ex parte etiam loci qui sub alis, aut pectore erumpunt, prauissimi minus in inguinibus: sed in suris lethales, saltim in hac constitutione.

Bubonis curatio.

Anteà verò quàm auxiliatrices manus imponamus, videndum primò est, an sine sanguinis missione, aut vllo alio remedio, inceptum naturæ motum iuuare possimus; cùm nonnunquam,

 natura

natura existente valida & robusta, posit ad optatum finē perueniri: quo casu nullo erit opus magno auxilio, alexipharmacisve potionibus, aut euocantibus: nam si illis tunc vtaris, corpore existēte, aut pleno, aut prauis succis referto, attracto humore venenoso plus quàm par sit, ad partem, suffocato calore gangrena subsequeretur.

Si tamen ob debilitatem, aut quia expultrix facultas languida existat, opus inceptum absoluere non posit, arte, & Medici adminiculo erit opus, considerando humoris fluentis naturam: nam si cum crassa materia admixta fuerit sanguinis, aut bilis portio, non erit profectò tutùm eisdem euocantibus & calefacientibus anodinis vti, ac si ex terrestrioribus & frigidioribus humoribus fuisset concitatus. Igitur cū incipit pestilens bubo, febris viget, pigrèq; natura ad partem affectam excrementum transmittit, constātibus viribus, sanguis extrahendus est, ex talo dextro, si in inguine dextro apparuerit, quanuis plenitudo adesset, contra nonnullos Arabes, qui ad ipsam deponendam, ex opposito pede venā secare præcipiunt: nam semper ex correspondēte, viciniorique parte facieda est, sicut in anthrace diximus.

Ex qua parte sanguis mittendus sit.

Contingit etiam nonnunquam, duos tumo-

res pestilentes simul apparere in diuersis partibus corporis; alterum in collo; alterum verò in inguine: quo casu, si ferant vires, ex brachio & crure eodē tēpore exiguas euacuationes faciūt, aut interim quod ex vna parte sanguis mittitur, alteri cucurbitulam affigunt. Cùm verò ægrotantis vires admodùm debiles sunt, loco sanguinis misionis scarificationes vtiles erūt. Si neq; has valeat æger tolerare, cucurbitulis tentabimus, quoad fieri possit, peccātem humorem ex trahere, quas collo, aut scapulis affigemus, si retro aures bubo apparuerit: si sub axillis, propinquiori parti, &c.

Dubium, an in glādulis pestilētibus liceat purgatione aliquando vti. Dubitant tamen nonnulli, an aliquando possit inchoari curatio à leui purgatione, vel quia ex cibis pessimis initium sumpserit bubo, aut quia cruditates primas vias actu molestent, aut quia natura cœperit deponere excrementa per aluum.

Nihilominus tamen in tam exitiali morbo statim prouidendum est, quàm citissimè ei occurrendo. *Lib. 3. c. 7.* *Nam quo celeriùs*, inquit Celsus, *eiusmodi tempestates corripiunt, eo maturiùs auxilia, etiam cū quadam temeritate rapienda sunt.* *Quomodò pestilētes febres curari debeant.*

Vnde cùm vrgentiori sit occurrendū, statim venam secabimus, posthabita minori indicatione cruditatum.

Si verò ætas puerilis prohibeat sanguinis missionem, leuioribus auxilijs vtemur, inunctionibus, fomentis, & alexipharmacis potionibus: quia, vt loco citato ait Celsus, *In pueris non facilè sanguinem mittere oportet, aut ducere aluum*, &c.

Verùm cùm neque ad exiguam euacuationem per maiores venas datur locus, alijs certè instrumentis & auxilijs supplebimus, scarificatione, aut hirudinibus. Sed præcipiendum est, vt quo tempore id efficiunt, consideretur ægri dispositio, quomodò scilicet ferat illud remedium: nam, cùm non sunt optimè expurgatæ, & præparatæ, priùs solent exugere tenuem sanguinem, crassiori & deteriore relicto: quo casu cessandum est à tali remedio: varios enim trahendi & euacuãdi modos notauit Gal. 13. Met. *Vacuant*, inquit, *tùm calefacientia omnia, tûm quæ citra calefactionem vehementer trahunt, veluti & cucurbitulæ, & caua cornua quædam, quæ cucurbitularum vicem gerunt. Sunt autem & qui ore suo virus extrahant*, &c.

Purgantur hirundines in aqua pura cum saccharo, aut scabiosa destillata, per aliquot dies in vase vitreo reposita.

Præter quem alium trahendi modum ars inuenit, cum non exigua ægrotantium vtilitate, quod fit gallo, podice depilato, saleque exiguo insperso, vt irritationem prouocet, qui pestifero tumori applicatus, suctu quodam venenum ad se trahit. Idem fit pullis, aut columbis, non hoc modo, sed per medium disse-

dissectis, & inter Arabes omnes Nicolus Florẽ
Tract. 2. tinus hunc vtendi modum docet: *Et cura eius post generalem curam*, ait, *est, vt trahatur materia ad extra, & ad locum ipsius apostematis cum ventosis cum scarificatione, & sine scarificatione, & super locũ apponantur sanguisugæ, & superponatur illico gallus, vel columbus scissus per medium, & detineatur super locum per mediam horã: deinde amoueatur, & alius illico superimponatur, & sic pluries fiet.*

Cùm ad partem tractus iam fuerit humor, quia resolui, aut in pus conuerti debet, considerandum est ad quod magis natura inclinet, vt eã Chirurgus sequatur. Quòd si dubia & ambigua signa adsint, ex æquis partibus diachilonis maioris, & vnguenti basiliconis, dimidia verò olei liliorum, simul mixtis, & igni lento liquefactis, buboni parum istius vnguenti linteo extenso apponatur, & breui tẽporis spatio cognoscet Chirurgus, num magis resolutionem, quàm suppurationem moliatur, motumque illum sequi tenetur, atque iuuare. Si resolutionem, oleo chamomilæ, liliorum & lumbricorum tumor inungatur, aut eisdem oleis assungia gallinæ addita, & ceræ quod sit satis, vnguentum fiat. Quòd si fortè contingat, partes tenuiores resolui, crassioribus intus remanentibus, scyrrhi formã inducẽtibus, curari debet veluti alij tumores scyrrhosi.

Quod si suppuratione moliatur, iuuabit emplastrum, quod cõmuniter fit ex radicibus maluæ, althææ, cum assungia porcina sine sale, ficubus coctis, theriaca, hordeique farina, vitellis ouorum, & cæpa assa: quod applicari debet parti, mutarique sex horis transactis. Quolibet verò signo suppurationis existente, cauterio actuali aperiatur: nam quòd tuto hoc præsidio vti possimus, multoque magis quàm potentiali, inferiùs videbimus. Vlcus verò deinde detergentibus, reliquisque indicationibus mederi debet.

Neotericus quidam in quadam constitutione pestilenti hac methodo & via incedebat. Posteà quã cauterio actuali vsus fuerat, scara facta, specillo pluribus locis partẽ illam exquisitam scindebat, vt præberet pestilentibus vaporibus exitum, & vt citiùs scara recederet, eam butyro inungebat, aut oleo amygdalino, assungia ve porcina: quòd si nec id proderat, vtebatur emplastro branchæ vrsinæ, radicis altheæ cõtusæ & expurgatæ, ac maluæ, & cum folijs caulium parti superimponebat, donec scara auferri videbatur, ac tandem vlcus suis proprijs indicationibus curabat.

Lintea tamen, & reliqua quæ ex vlceribus tumorum pestilentium extrahuntur, iterum poni non debent, neque pro foribus deijci, sed vel cõ

burenda

burenda sunt, vel sepelienda: nam ex hac causa multa incommoda sequi possent: vt accidit in peste illa, quæ Lugduni successit anno 1565. nam quibus cura sepeliendi corpora data erat, linteis his sanie vlcerum apostematũ permixtis parietes domorum noctu inungebant, vt illarum domini manè conspicientes, illas desererent, & tutò ipsi eas possent inuadere & deprædari; ideò iure optimo cautum est, vt peste vagante, eius ministerio deseruientibus solis non liceret è Xenodochio egredi, sed comitatibus aliquibus notis & probatis ministris.

Historia pestis Lugdunensis.

An in curatione tumorum, seu glandularum pestilentium cauterium actuale tutum sit remedium. Cap. XXIX.

SOLENT De actuali cauterio nonnulli dubitare, an tutius sit potentiali vti: in his tumoribus præsertim qui sub axilla erumpere solent: nam Aristoteles, Philosophorũ facilè Princeps, qui etiam Medicinæ arcana penetrauit, id genus remedij negat, ignis videlicet vsum: quærẽs enim quæ sint illa quæ secanda, vrendave sint, aut medicamentis curanda, respõdet, *An quæ in ala aut inguine abscesserunt, medicamentis curanda potius*: quod ratione probari posset: nam

Prima sect. Prob. 32.

nam cauterium actuale robur præbet parti, eamque disponit, quominus recipiat excrementa aliunde transmissa; sed tota vis curationis in his tumoribus est, vt per eas partes alliciatur & educatur virulenta materia, quæ in corpore præst: præter rem igitur erit, vti eo auxilio, quo partes roboratæ praua illa excrementa suscipere sint minus apta. Constat suppositum ex Auicen. qui de cauterio loquens ait: *Est vtile ad confortandum membrum, cuius complexionem volumus rectificare.* *Fen. 4. lib. 1. doct. 5. & 29.*

Accedit, quòd cùm confertim ab eo alteretur natura, ignis operatione, necessum est viriũ & spirituum iacturam subsequi.

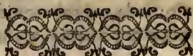
Pro huius dubij solutione scire cõuenit, actuale cauterium multas vtilitates corpori impartiri, *Cauterij actualis vtilitates.* cùm eius sese offet occasio, quæ simul ex eo resultant: nam inhibet putredinem, excrementa praua absumit, & virtutes naturales partis, ablatione causæ eas molestantis, firmat & roborat, & ne vlcus sepat, prohibet. Ob id. Auicen. *Cauterizatio*, inquit, *est valde vtilis, iuuans, ne corruptio spargatur.* *Loco supra citato.* Sed quamuis his dotibus præditum sit, eo tamen vtendum non est, si alia mitiora auxilia, ac remedia ægris profutura existimemus. Quòd si ex cauterij administratione sequi possint aliqua incommoda, vt probare videntur rationes & opposita argumenta, dum speratur

maior vtilitas, non est illius vsus formidandus: & sic est intelligenda Aristotelis sententia.

Accedit, quòd sicut quędam partes corporis, ob earum dignitatem, neque vstionem, sectionem, aut medicamentorum vehementiam sustinent, sed tutissima desiderāt remedia: ita adę nosę cùm ignobiliores sint, & ob humiditatē ad malignas putrescentias expositæ, tutiùs vri & secari queūt, tumore existente prauæ naturæ: neque tamen ignis operatione impedietur venenosę materiæ exitus: quinimò roborata natura, quæ humorum putredine, aut corruptione erat priùs debilis facta, expulsioni redditur aptior, & vires quæ eo tempore prosterni videntur, statim cibo leui, potu, aut odore reparantur: quæ non ita commodè succedunt, si cauterijs potentialibus idem opus efficeremus: nam tardiùs operantur, & ob moram magis debilitant: febrem insuper & vigiliam augent: etsi nonnunquam, ægro moleste ferente, exhorrenteq; actuale cauterium, aut alijs de causis eis vtimur, sed optimè correctis, & emendatis alijs, quæ ex propria natura corrigere valeant ingredientiū malignitatem.

Indicatio à partis dignitate sumpta quam vim habeat circa remedia.

Cauterium actuale debet preferri potētiali.

Nunquid

Nunquid vesicantia medicamenta in pestilẽtium tumorum curatione sint tuta, examinatur. Cap. XXX.

MEdicamentorum vesicãtium vsus magnas inter Medicos, varie & diuersimodè sentientes, in hac epidemia controuersias excitauit. Omissis tamen aliorum placitis, meam hac de re sententiam dicturus, quarundam literarum exemplum ad dominum ac socerum meum colendissimum, Doctorem Sãmartin de Ribera, Toletum à me transmissarum, huic capiti inserere non grauabor, quibus nostrum de hisce præsidijs iudicium apparebit.

Epistola de vesicantibus medicamentis.

¶ Cùm superioribus diebus, cũ dilectissimo fratre meo Angelo Bocaangelino, tuo, ac parentis nostri charissimi iucundissimo cõspectu fruẽdi gratia, Toletũ profectus essẽ, memini, nos certa quadã die, voluptatis capiẽdæ causa rure cõfabulãtes, in vesicantiũ medicamentorũ sermonẽ incidisse, & post longam inter nos habitam disputationem, me tandem fuisse pollicitum, Matritum, ac domum reuersum, quid de illorum vsu, vi & efficacia sentirem, tibi rescripturum. Vt ergo datam fidem liberem, meam de his medicamentis sententiam libenter exponam:

argumenta quæ eorum vſum impedire poſset adducendo: deinde quæ conſiderationem propriam requirunt tractando, ac tandem obiectionibus poſitis ſatisfaciendo, ſic enim veritas magis eluceſcet.

Primò ſi aliquibus affectibus conuenire viderẽtur, maximè cutaneis: quia euacuatio fieri debet per conferentem regionem: nullum tamen auxilium videtur poſſe humores cutaneos præſtantiùs euacuare, quàm veſicatorium, cùm ab ipſa parte educat, extrahatque humorem: ſed in hoc caſu non competit, vt cõſtat ex Galeno. 1. de cõpoſ. pharm. per locos, cap. 2. In affectibus enim cutaneis, vt in alopetia & ophaſi, admonet, ne cutis vltra quàm conueniat, incaleſcat, & exulceretur, pharmacorum fortium admotione. *Præ omnibus verò animaduertere oportet, ne in fortium pharmacorum admotione cutis vltra quàm conuenit, inualeſcat*, &c. Igitur ſi in his morbis citra febrem timet Gale. cutis exuſtionem à violento medicamento factam, multo magis in febribus peſtilẽtibus, vbi calor præter naturam viget, & eſt deterioris cõditionis. Sed dices, hæc medicamẽta frigidis & craſsis humoribus, qui rebellẽ habẽt naturam, & non cedunt alijs medicamentis, vtilia eſſe, ne ſua malignitate & mora, præter craſsitiẽ, quàm habent, lædant: quibus obſiſtunt veſicantia,

tia, reuellendo ne fluāt, ad externas partes ipsos alliciendo, & quæ partem obsident euacuando: hoc tamen verum non videtur, quia humores frigidi, sunt reuulsioni inepti, & melius medebimur attenuantibus & concoquentibus vtendo, quàm irritantibus. Et confirmatur, quia aut reuulsione illa facta, per vesicatoria tentamus malignos & crassos humores trahere à partibus supernis ad infernas: vt cùm humor est in inguine, & paullò inferiùs applicatur vesicatorium: vel à partibus internis ad externas: vt cùm glandulæ paruissimæ sunt, & tactum effugiunt, in ipsomet loco affecto affigitur medicamentum. In primo casu non expedit eis vti, qnia crassis & crudis humoribus naturalis est motus deorsum, ad quem grauitas eorum inclinat: non enim timere debemus, frigidos humores, vt sunt pituita & melancholia, dum pestilentem qualitatem sortiuntur, sursum repere. Neque in secundo casu tutò applicabimus vesicantia, si Galeno credimus, qui interdicit, motum acriorum & mordētium humorum, qui cutem molestant, ad interna reuocare, neq; crudorū & frigidorū, qui in visceribus sunt, extra ducere: inquit enim: *Cauere in talibus satius est vtrūque reuulsum, & foras crudorū, & intro mordacium.* Accedit, quòd vesicantia solùm partes serosiores euacuare poterūt, crassioribus intus

4. de tuen. vale. ca. 6.

intus remanentibus. ¶ Quod confirmari potest, nam cùm duæ qualitates eiusdem naturæ copulantur, altera intendit aliam. Vesicantia verò calorem habent malignum, & nostræ naturæ aduersum: ergo cùm applicantur inguinibus, aut alijs partibus corporis, alteratione continui ab vtroque maligno calore facta, cor vehementissimam patietur noxam ab intensione vesicantium.

Accedit, quòd in his morbis adest maxima putredo, cui aduersatur coctio: hæc tamen quietè fieri debet. Vesicantia verò medicamenta motu & agitatione coctionem interturbant: igitur sicut existentibus crudis humoribus non conuenit motus, quia cruda non sunt mouenda, minus conuenient humoribus iam coctis, & deuictis, & ex consequenti nunquam illorum vsus erit tutus.

Vltimò, dolor & vigilia sunt ex his quæ magis prosternunt & debilitant vires: vsus tamen vesicantium somnum impedit, quo naturæ opera meliùs exercētur, & propter dolorē, virium exolutio, syncope, & multa alia symptomata emergunt, motis prauis & pestilentibus exhalationibus cor & cerebrum adorientibus. Igitur reformidanda sunt, & quiescere potiùs

expedit. Sed vt certa ab incertis separemus, sciẽdum primò est, apud grauissimos autores vesicantia medicamenta experta fuisse cum magna ęgrorum vtilitate; sed idem in hoc quod in reliquis remedijs cõtingit, quæ si cognita natura ęgri, & morbi specie, debita occasione applicentur, mirũ in modũ iuuare solent: secus his ignoratis: vnde non immeritò Galen. iubet ante remediorum applicationem, speciem & differẽtiã affectionis, illius etiam causam indagare: hoc enim auxiliũ neque pueris, nec senibus, neque habentibus impedimẽta, de quibus inferius agemus, conducit: nam vigilia, & dolor, quæ ab eo concitantur, sunt eis infestissima: blandius enim & mitius sunt tractanda hæc corpora.

Quæ considerãda sunt ad hæc remedia exhibenda.

Aduertendum præterea est, quòd sicut euenit, idem pharmacũ purgans ob diuersam eius naturã, aut permistionem, potentissimè trahere, vel clementer, aut medio modo: ita quædam sunt medicamenta, de quibus loquimur, potenter trahentia, quę ob causticam & igneam vim, qua pollent, non solum conuocant humores, & bullas potenter excitant, sed vlcera praua efficere scimus: quibus vtitur aliquando Galen. in curatione alopetiæ: nam quamuis timens magnã eorum calefactionem, quam cuti communicare possunt, alijs permiscet mitioribus medicamentis,

2. De cõpos. phar. secun. locos.

tis,

tis, sed violenta semper remanent: verùm quia in illis affectibus vires celeriter neque resoluantur, aut debilitentur, tutius administrantur: attamē vesicantia, quia ad eas respiciunt, permisceri & corrigi magis debent: vnde superficialius trahunt: quare minori quantitate, & correcta, proficua sunt. humoribus conuocandis, & tumoribus pestilentibus curandis.

Hoc supposito, quæ potenter trahunt, sunt cantharides, arsenicum, titimali lac: sicuti ex accidenti fermētū & stercora aliqua. Inter hæc mediū tenēt piper, alliū, cæpa, quibus opoponax, amoniacumq; à nonnullis permiscetur cum aceto, oximelle, fellibus ve animalium, iuxta hanc, aut illam indicationem.

Nōnulli Chirurgi præterito hoc anno in ægris, qui his tumoribus pestilentibus corripiebantur, vtebantur vesicanti, quod parabant ex æquis partibus pulueris cantharidarum, synapi, & auripigmenti, cum fermento permixtis, & caricarum siccarum mucilagine, superimposito statim emplastro diaquilonis, & amoniaci. Verumtamen hoc quod sequitur, tutius est, & maximè à multis probatur.

R. rutæ viridis manip. i. fermēti acidi sine cortice, & piperis, singulorum semiunciam: salis in puluerem redacti dragmam. i. & semiss. cari-

carum

carum nig. num. 4. puluer. ameos dragmam semis. pistentur omnia ad formam emplastri reducta, bis in die parti applicata. Vel paretur ex semine ameos, oleo, sapone, & cantharidibus saliua permixtis.

Semper enim dum cantharidibus vtimur, semen ameos illis permisceatur, quia est propriũ illarũ correctiuũ, vt perhibet viri grauissimi antiqui & nostræ ætatis. Omitto, breuitatis gratia, plures alias formulas vesicantiũ: nam vnusquisq; poterit eas parare pro subiecti & tẽporis diuersitate, & vt magis reuellere, aut deriuare tentat: verùm quia multis videtur difficile vesicantia posse reuellere, vt vnum etiam ex argumentis initio positis probare nitebatur; quomodò id fieri posʃit, videamus. Reuulsionum profectò etsi aliquæ differentiæ sint, iuxta corporis diuersas dimensiones: omnes tamen in hoc conueniũt, idque habent commune, vt in contrarium locũ humores transferendi sint, illius ad quem fluere incipiebant; vt sursum tendentibus, sit ad inferiora reuellendum; intro fluẽtibus, foras; si à dextris, ad sinitrum, & si retrorsùm abeunt, antrorsum; & è conuerso. Sed huic vsui multa prodesse possunt, præter euacuationes maiores, quæ vasorum communitate fiunt: sicut frictiones dolorificæ, cucurbitulæ, balnea, medicamẽta acria:

Semẽ ameos correctiuũ propriũ cãtharidarũ.

Dubium an vesicantia reuellẽdi vi prædita sint.

4. de sanit. tuen. ca. 6. Vnctio calefaciens, balnea, & fomenta; & inter passiones animi iracundia, sunt quæ foras faciunt ferri humores.

& sic Gal. pluribus locis, præsertim capite citato inquit: *Cæterum ad caput & viscera humorum delationes acria medicamenta pectori imposita reuellent*. Igitur cùm vi medicamentorum vesicantium concitetur dolor, & maior cõmunicetur calor, quæ duo potẽtiùs alijs reuellere possunt, huic vsui proficua esse, non est negandum.

Li. 7. c. 19.

Paulus similiter brachijs & cruribus in principio lethargi vtitur medicamento sinapi confecto, distantioribus partibus applicato, vt versus inferiora humor trahatur: sic enim ait: *In acutis morbis, vt pote lethargo, profunda in somnum delatione (cataphora dicitur) & catocho, sinapi inducitur; per initia quidẽ cruribus: vbi verò materia radices egerit, capiti*. Quare non repugnat idem exequi vesicantibus, cũ reuellere est opus.

Vesicantia deriuationi esse proficua probatur.

Deriuationi esse proficua similiter non est dubium, nam si reuulsioni, vt nuper visum est, sunt efficacia, minori quantitate, & alijs permixta deriuare valebunt, nam id quod potuit ex alto corpore ad partes distantes humorem trahere, valebit multo meliùs ad viciniora: & sic diuersis locis poni solent, prout hoc aut illud magis tentamus efficere.

Cui parti sunt applicanda vesicantia.

Ex hoc constat, falsò nõnullos existimasse semper vesicantia applicanda esse infra tumorem, vt si in collo, paullò ab eo inferiꝰ: sicut si in ala, in par

te interna humeri, id enim nõ semper eodẽ modo esse faciendum cõstat: nã si contigerit adenosas partes exiguo calore esse præditas, humoremque pestilentem crassum & tenacem, non erit inconueniens eidem parti hoc medicamentum applicare, eoque magis, si incipit euanescere, nã calore & siccitate, qua partes adenosæ tũc eget, & dolore concitato trahetur: dum tamen diuertere magis cupimus, duobus digitis infra tumorem, expultrix concitetur, aut tandem distantioribus, cùm magis reuulsioni incumbimus, iuxta varietatem & differentiam symptomatum emergentium.

Sed licèt hæc quæ dicta sunt, rationi videantur cõsentanea, ij quibus in animo fuerit, nostrũ placitum subuertere, dicet, sinapismum ideò in prædictis morbis concedi à Paulo, atque ab alijs autoribus, quia multo remissiùs quàm vesicantia operatur. Præterea pigris naturis, morbisque longis, & à frigida materia, concedi, non pestilẽtibus & calidis, de quibus hîc agimus, quod probare possunt ex eodem Paulo dicente, *Porrò qui ita frigeri patuerunt, vt vix vllo modo queant incalescere, his crura sinapi obliniuntur.* *Li.7.c.19.*

Quibus nõ conueniunt vesicantia.

Quòd autem calidis affectibus deneget, sequentia verba illius ostendunt, vbi non solùm

 ad id

Paul. eod. loco.

ad id respicit, sed ad alia plura, quæ hoc remedium renuere videntur, *In his autem, qui continua febre laborant, vlcusq; habent, tùm in chartilaginosis, tùm locis ex carnibus, vitari debet sinapismus; nam partes carnibus vacuæ si obducantur sinapi, vruntur, interim etiam nigrescunt.*

Vesicantiũ vsum impedientia.

Ex quibus verbis cõstat, cùm pestilentes morbi maiori ex parte continuam habeant febrem, eamque mali moris, & quæ breui temporis spatio finitur, eoque tempore vires ocyssimè resoluãtur, esse illis infestissima, multoq; magis si forsan accidat, biliosum hominẽ, aut natura calidũ & siccum, aut æstiuo tempore, tali morbo esse affectum.

Veruntamen prædictæ obiectiones non habent vim debellandi nostram opinionem: nam in his casibus propter dicta incommoda, vesicãtia apponenda non dicimus: sed cùm inuadit tumor pestilẽs hominem mediocriter carnosum, neque exquisitissimo sensu præditum, qui cum humoribus calidis frigidorum & crassorum habet miscellam, & cum hoc reliqua remedia vniuersalia & particularia non videantur prodesse. Quãtum verò ad febrem spectat, si cũ siccitate nimia coniuncta nõ sit, si aliæ indicationes potentiores adsint, quæ hoc auxilium exposcunt, non ab eo est abstinendum: nam etiam

Cõditiones ad hoc vtve sicantia ponantur.

Gal.

Gal. in phrenetidis curatione, cũ expedit, calidis præsidijs vtitur: & qđ magis est, Paulus in curatione melancholiæ hypocondriacæ, postquàm vsus est pluribus auxilijs, subdit: *Porrò adhibita curationi diligentia, neq; sinapi obliuiscere, sed acribus smegmatis & dropacibus super dorsum ventremq; vti conuenit.* Vnde si Paulus in ventre his acribus vtitur medicamentis, materia existente calida, neque timet illorum irritationem; quanto tutiùs glādulis & tumoribus pestilentibus, qui in adenosis & ignobilioribus partibus sunt, adhiberi poterunt? præsertim cùm sciamus euacuatione illius materiæ naturam meliùs habituram, quàm alteratione ab illa facta, per se illis lædi posſit: sicut enim commorsis ab animalibus venenosis, dũ reliqua remedia attrahentia non videntur sufficere, cauterijs, & his quæ scharam efficiũt, vtitur Gal. idẽ in pestilentibus facere poterũt vesicatoria correcta & emendata: quod autem verum hoc sit, constat ex 13. methõ. *Huc*, inquit, *pertinet & cauterium, & medicamenta quæ cauterijs similiter scharam efficiunt; atque hæc omnia totam eius quod infestat substantiam exinaniunt.*

14. Metho.

Lib. 3. c. 21

Eâdem curatio debetur glandulis pestilentibus, ac cõmorsis ab animalibus venenosis.

Cap. 6.

Tandem inter tumores ex feruentiſsimis humoribus ortos carbunculi connumerantur: sed Galenus in illis non renuit vsum calidorum medicamentorũ in summo, vt videre est 14. meth.

vesicantia certè minùs sunt formidanda. Restat iam perpendere, quibus id genus auxilij conueniat. Primò cùm tumor pestifer alijs non cesserit præsidijs, vt diximus.

Vesicantia medicamẽta quibus sunt ex vsu

Secundò, quando humor, qui tumori materiam suppeditabat, cerebrum adoritur, aut cùm occultatur, & tũc delirium, aut profundus somnus ęgrum molestat: aut cùm cœpisset natura ad partem aliquam expellere venenosum humorem, & ab incepto opere desistere videatur, multitudine, aut venenosa qualitate humorum debilior reddita: vt quodam exemplo narrat Hippoc. 1. epidem. sect. 2. tex. 39. *Exanthemata parua, & morborum excretione indigna erant, & citò rursus se se occultantia, aut post aures edemata quæ non soluebãtur, & nihil significarent*. Et sequenti tex. ait: *Quibusdam verò in articulis*, &c. Galen. in comm. reuocat hoc aut ad multitudinem multorum & frigidorum humorum, qui coctionis beneficium subire nõ potuerunt, & ob contumacem naturam expulsioni inepti fuerunt facti. Igitur eo tempore quo incipit natura mouere, & inceptum opus perficere non potest, prædictis conditionibus supe rius positis vesicantia correcta & emendata, erũt ex vsu, ne, si humor intus detineatur, deteriora pariat accidentia.

Ex dictis constare arbitror, quid sit respondendum

dendum obiectionibus initio capitis adductis: nam Galenus agebat non tam de vesicantibus, quàm de causticis medicamentis, quæ pilos iterum nasci prohibent, cutim profundiùs vrendo, *Nam periculum est iterum atque iterum repetito eorum vsu, cutem exuri*, inquit eodem loco. Non ergo agit de his quæ superficialiter opus suum efficiunt, & alijs permixtis. Idque constat, nam alopeciam curat ceratis quæ vim habent excitandi bullas, quæ eandem cum vesicantibus sortiuntur naturam.

Ad illud de reuulsione respondetur, quòd sicuti sinapismis in affectibus ab humoribus frigidis ratione reuulsionis vtuntur autores, veluti in principio lethargi, & aliarum affectionum, brachijs, inferioribusque partibus; & posteà nō verentur in statu ipsi particulæ affectæ applicare, sicut ex Paulo diximus: ad eundem modum si humores crassi sint, qui pestilentem febrem inducunt, licebit emūctorijs illa applicare; cùm euacuationi humorum incumbimus. Quòd si omnino frigidi essent, potiùs attenuantibus & concoquentibus, quàm irritātibus vteremur: hoc tamen, si morbus inducias spectandi præbuisset.

Et sic ad alium locum Gale. dicimus loquutū

fuisse

fuisse de humoribus crudis; qui neque putridi sunt, neque morbum grauem & pestilentem excitant: nam neque nos tunc vsum vesicantiũ medicamentorum suaderemus; sed cùm humor, etsi frigidus sit, aut tenuis & calidus, putredine praua malignam qualitatem contraxisset. Et licèt sæpissimè solùm icores, & tenuiores humorum partes euacuentur, id nõ obstat: quia cùm in eis contineatur calor acris & mordax, qui plurimorum symptomatum est causa, quacunque euacuatione ægro commodum infertur: sicuti in benignis frictio, balneum, & inunctio facere solét.

Quãuis enim ex prauo illorũ calore, & violentia operandi, vt tãgitur in hoc & in vltimo argumento, aliqua incommoda sequantur; sed ad ea mala, quæ aut sunt, aut timentur, comparatione facta, ægro maiora commoda sequuntur: quia non solùm calidi humores pestiferum humorẽ efficientes in aliqua parte, etsi distante, solent ad interna recurrere, & partes principes inuadere; sed & frigidi & crassi, dum putredinem nacti fuerint.

Penultimum argumentum duo supponit, alterum, quietem ad coctionem & reductionem morbi pestilentis esse necessariam: vesicantia verò coctioni esse contraria? Secundò, neque in principio, quia crudi sunt humores, neque in

statu,

statu, quia iam sunt victi, non esse illis opus.

Circa primum dicimus, falsum esse, vesicantia coctioni opponi: nam vt concoctrix ab actione cesset, oportet, calorem quo vtitur, vel corrũpi appositiuo contrario, aut suffocari multitudine humorum, aut à maiori calore dissipari: vt flãma maior solet minorem extinguere. Vesicãtia primo modo nõ sunt cõtraria, quia calida sunt. Neque secundo modo, quia potiùs humorum excessum auferunt, quàm adaugeãt molẽ maiorem. Neque vltimo modo: nam alijs correcta & emendata, commoda remanent ad suum opus peragendum; præsertim cùm non consulamus apponenda partibus principibus, vbi coctiones celebrantur, sed ignobilibus, vt iam dictum est. *Calor tribus modis deficere potest.*

Ad aliud de coctione, quæ debet spectari, dicimus in his morbis pestilentibus, quibus alijs præsidijs possumus coniectari, humorum reductionem ad expulsionem sequuturam, fatemur melius esse his non vti; negamus tamen, cùm omnino prauam & pestilentem nacti fuerint corruptionem. *Coctio quãdo in pestilentibus tumoribus est expectãda.*

Sed quòd humoribus qui incipiunt malignè & prauè corrumpi, motus vesicantium nõ sit natura contrarius, sed proficuus, & coctioni non repugnet, restat probãdum. Primò, quia vt experientia videmus, multa quiete putredini disponũ- *Probatur, ea quæ quieta sunt, minus à putredine vendicari, quàm quæ mouentur.*

 tur;

tur; motu verò, & vẽtilationi expoſita, ab ea vẽdicantur. Aquæ enim fluuiales nunquã putreſcũnt ex ſe: ſecus lacuſtres & retentæ. Semina ſimiliter, fructus, vina & veſtes quæ in locis minimæ tranſpirabilibus ſunt, putreſcũt: ſed motu faciliùs ab incluſis vaporibus expurgantur. Idem conſtat experientia in fœminis quæ vitam agũt ſedẽtariam, quæ quotidie innumeris affectibus à putredine capiuntur: minus viri, & præcipuè exercitati. Quod confirmare videtur Ariſtoteles, dicens: *Eodem modo id quod motu agitur, & fluit in putridum, magis eo ſeruatur, quod à motu ceſſat,* &c.

4. Meteor.

Coctio in humoribus quo tempore procurãda.

Eodem modo humores, qui priùs detenti in parte, malignè putreſcere cœperunt, motu à veſicantibus facto, meliùs deuinci & ſuperrri poterũt à natura: & qui coctionem, ſiue reductionẽ ſubire poſſunt, eã cõſequentur impedimẽto ablato: ob id Hip. & Gal. nõ cõmendant quietẽ & motionẽ quocũq; morbi tẽpore, ſed circa ſtatũ, vt inde Medicus in principio agere & mouere poſsit humores, eos euacuando: vt qui poſtmodùm relicti fuerint, coctioni obſequẽtiores ſint.

Quòd ſi ob calidam & ſiccam iſtorum naturam dicant, ſcaram ab eis factam, eſſe impedimẽto, ne prauis halitibus detur exitus: ad hoc dicimus, non eſſe expectandum vt fiat, ſed humore tracto, ab illorũ vſu eſſe recedendũ, & illatũ damnum

mnũ benigno aliquo medicamento auferendũ.

Hæc ſunt, quæ de medicamentis veſicantibus peſte iam ingruente ſcriptis mandaueră, & nũc ſe præ manibus obtulerũt, cùm de mea fide liberanda cogitarẽ: quæ licet abſq; vlla cõtrouerſia recipi poſſe exiſtimẽ, tuæ tamen, Doctor ſapiẽtiſsime, cẽſuræ libentiſsimè ſubmitto. Vale. Cap. 16.

Quoniam autem in omnibus glandulis peſtilentibus communiter Chirurgi medicamentis veſicantibus theriacam permiſcendam præcipiunt, videndum eſt an conueniat, qua etiam ætate, & quo tempore anni.

Theriacæ vſus in peſtilentiũ tumorum curatione an cõueniat; explicatur. Cap. XXXI.

COmunis ferè Medicorũ opinio non ſolũ exteriùs in peſtilentiũ morborũ curatione theriacã vſurpãt, ſed interiùs curationis & præcautionis gratia eã comedãt: verũ quibus ætatibus & morbis, quoue tempore, & qua mẽſura, pauci ſunt qui explicent: quæ omnia quã potuerimus breuitate, hoc capite exponemus. Contrariũ ũt ſpiniõ.

Primò ſanis & ægris cõuenire autumant, carminibus Andromachi eius autoris perſuaſi, qui ſic de theriaca cecinit:

Sola poteſt eadem multis accepta diebus
Tollere de læſo pectore puris onus.

Neu te dira lues, neu lædat noxius aer,
Hanc cape, cùm primo est Sole reuecta dies.

Cap. 16. Et ipse Gale. lib. de Theriaca ad Pisonem, illius vtilitatem exprimens, igni eam comparat: nam sicut ille purificandi vi constat, ita & hoc antidotũ: *illos*, ait, *qui sani adhuc ipsam biberint, nõ permittet, vt pestilentia capiantur; illos autem qui iam ægrotent, sanat, aeris malignitatem commutando, corporis temperiem corrumpi non sinendo*. Et quanuis Gal. non dixisset, ratio ipsa ostendit, quia præcipua præcautionis ratio in morbis venenosis consistit in vsu medicamentorum, quæ illis aduersam & contrariam habeãt naturam, vt mutua actione & reactione vnum alterum vincere possit; sed nullum ad id efficiendum est theriaca præstantius: ergo ea vti licet.

Contrariorũ opinio. Contrà verò alijs suspectum videtur hoc remedium: nam, aut theriaca habet vim trahendi, & alliciendi ad se venenum, aut ipsum expellendi. Si primũ, solùm intrinsecus adhiberi proderit, vt illud ex internis ad externa trahere possit. Si verò vim expellẽdi, perperam faciunt Chirurgi, dum bubonibus applicant emplastrum ex theriaca & cæpa confectum, siquidem pertimescendum est, ne humor pestilentem inducẽs tumorem, intrò vi theriacæ impellatur.

Neque similiter sanis corporibus conuenire

videtur:

videtur: nam quodcunque medicamentum magnum & efficax, si sanis corporibus exhibeatur, illa alterat, & perturbat, cùm non inueniat in qđ agat.

Pro huius dubij decisione sciendum est, theriacam vim habere trahendi venenũ: quod postquàm traxit, corrumpit, & destruit illud vi & efficacia, qua pollet. *Gētilis sup. 5. can. Aui.*

Secundò notandum est, non omnibus naturis theriacam conuenire, neque omni tempori, aut ætati, vt autor est Galen. qui citato ait loco, *Theriacam vt Aestate sumas, nullo pacto consulo*, &c. Interdicit etiam vsum illius pueris: nam ob maximas vires huius medicamenti, calor illorũ dissoluitur, deficitq́; sicuti cũ plus olei quã par sit lucernæ inijcitur, narratque historiam cuiusdam pueri, cui ipse reluctans, parentis consilio eam tribuit, & obijt: vnde qui frigidioribus & crassis scatent humoribus, dum morbis pestilentibus capiuntur, aut eorum pertimescunt incursus, tutò exhibetur; cõtrariò biliosis, aut sanguineis, & qui calido temperamento constant; sumique debet ieiuno ventre, ne eius actio impediatur: quantitas verò non eadem est omnibus præscribenda, sed ea moderatione, qua opus est, cùm tã magnis antidotis, sicut theriaca, Mithridato, aut alijs similibus vtimur, vt aduertit Galenus *Pueris theriaca infestissima.* *Historia.* *Theriacæ quantitas quæ.*

5. de

5. de simp. med. facul. *Omnia, inquit, quæ deleterijs aduersantur, si largiùs sumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt, quamobrem ea moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copia nimia corpus offendant, neque exiguitate sua à deleterijs vincantur*: vnde nonnunquam fabæ Ægyptiæ quantitatem, aut nucis auellanæ sumendā præcipit. Nos verò in hac cōstitutione rarò sola theriaca vsi fuimus, sed alijs permixta.

Ad id verò quod obijciebatur, exteriùs in tumoribus applicata, quid agat: respondemus simul ab ea tracto venenoso humore qualitatem illius prauam destrui, & corrumpi. Et idem cū sumitur, & opportunè datur. Quòd si rursus instes, narcoticis & frigidis theriacam cōstare, quæ semper in actu operantur, dicimus fermentatione partes theriacæ calidiores frigidioribus præualere, illisque operari alexipharmaca vi, qua pollent.

Sed an talis in his & alijs antidotis virtus prodeat, ex substantiæ modo, occultave aliqua qualitate, aut alia ex primis, non exiguam habet dubitationem: quod vt intelligamus, sequenti capite disputandum proponimus.

Alexi-

Alexipharmaca medicamenta tumoribus pestilentibus applicata, nunquid qualitatum primarũ interuentu operentur, differitur: quid sit à tota substantia operari, explicatur, ac nonnulla de venenorum actione notantur. Cap. XXXII.

QVoniam cap. 19. promisimus aliqua dicturos circa alexipharmacorum naturam, quæ in morborum pestilẽtium curatione multoties à nobis laudata fuerunt: præcedentis capitis occasione videndum est, in præsenti, an hæc omnia occulta aliqua proprietate, citra qualitates primas agãt in nostrum corpus, an verò illis interuenientibus. Circa quod varię sunt Medicorum sententiæ & explicãdi modi.

Nonnulli referunt ad perfectionem formę in materia, ex qua qualitates illas resultare dicunt. Alij ad substantiæ proprietatem: quæ magis experientia, quàm ratione cognoscuntur.

Verũ quia hæ opiniones frequentiori euẽtu, & experientia potiùs quàm ratione nitũtur, nobis non placẽt: quod enim neque formę, aut occultæ qualitati sit referendũ, apertè videbimus.

Neque desunt alij, qui distinctione quadam vtentes, controuersiam totam dirimere existimant: supponunt enim, alia esse alexiphar-

maca,

maca, alia alexiteria & amuleta. Alexipharmacum est id quod pharmacũ repellit venenosum: idemque sonat quod deleterijs mederi.

Descendit hoc nomen ab alexome, id est expello, & pharmacos, id est, deleteriũ pharmacum.

Alexiterium est feram venenosam expellẽs: nam talia medicamenta vtilia sunt ictibus venenosarum ferarum. Amuletum, quod malum aliquod auertit, qualitatem videlicet veneficam, sicuti antidotũ est, quod contra venena datur, aut affectibus ex praua præcipuè victus ratione ortis. Hæc tamen omnia commune id habẽt venenosis affectibus succurrendi: sed distinguuntur inter se, nam alexiteria propriè & per se, quia veneno obsistunt, non egent primis qualitatibus: à tota enim substantia operantur, illisq; aduersantur potentia & actione: nõ verò per qualitates actiuas.

Therion, id est, fera venenata.

Ab amolior, id est, qualitatem veneficam auertens.

Alia dicunt esse, quæ minus propriè id efficiunt: vt alexipharmaca: nã quantumuis vim obsistendi venenis habeant, & in hoc cum primis conueniant, sed in eis qualitates primæ inueniũtur, quib⁹ eorũ operationes dignoscuntur, agũtque vtroque modo. Sicut alia sunt ex accidenti alexiteria, ob id dicta, quia partes internas roborando, venenis obsistant: vt faciunt antidota ex margaritis, & lapidibus pretiosis, & multa, quæ ex se iucundum odorem emittunt, vt ambra, & & muscus: aut quia euacuent vomitu, aut deiectione

Margaritæ & pretiosi lapides ex accidẽti alexiteria dicuntur.

ctione venenosam materiam : vt faciunt lac, oleum,& alia,quibus subuenimus his qui venenũ aliquod hauserunt.

Hac præhabita distinctione respondent, theriacam,& reliqua simili temperamento prędita, tumori pestilenti applicata, aut intus sumpta,tã substantiæ modo, quàm primis qualitatibus ad se venenum allicere,quominus cor adoriatur:& hoc primarum qualitatum excessu fieri, non repugnare,vt dictum est:secus verò contingere alexiterijs. Nã quanuis hæc actio interuentu alicuius qualitatis fieri posit,nõ certè illi,sed proprietati substãtiæ est adscribẽda. Sicut enim chili in sanguinẽ permutatio medio calore fit,ob similitudinem tamen quam cum hepate sanguis habet,sanguificationem ei tribuimus: ita alexiterij vis ad venenum, aut deleterium morbum.

Cõfirmant suã opinionẽ ex eo ꝙ medicamenta alexipharmaca non sunt omnino aduersa,cõtrariaq; venenis, sed mediã sortiũtur naturã inter ea & corpus humanũ: similitudoq; & analogia,quæ in eorũ actione est necessaria,vtrisq; debet esse cõmunis,vnde semiuenena dicũtur. Nã si essent penitus cõtraria,veneni potius nomen obtinerent, quia alexipharmacum contrariũ calori vt quatuor, deberet esse eadem intensione frigidũ & sumenti corpori venenum:ob id me- *Alexipharmaca quomodò dicũtur semiuenena.*

diam habere naturam dicūt, quia si debita quātitate & mensura capiātur, & opportuno tempore, ob analogiam, & mediam quam sortiuntur naturam, corpus tuentur, & veneni vim obtundunt citra intemperiei excessum, qua parte alexiterijs participant.

Hæc igitur est horum opinio: aduersus quam si semel probauerimus, cuncta venena primis qualitatib⁹ operari, facile erit idē de omnibus alexiterijs iudiciū facere: & ꝙ verum sit, constat.

Principia omnium generabilium & corruptibilium sunt primæ qualitates, quibus mediantibus agunt & patiuntur: quælibet igitur qualitas in subiecto per alterationem producta, soboles erit earum. Confirmaturque id ex natura venenorum, quæ non alia ratione vim necandi sortita sunt, quàm quia suas qualitates ita intensas habeant, vt ab illis natura superata maneat: velut cicuta, opium & mandragora, frigiditate media: cantharides & sublimatum, medio calore: nam quæ humida sunt, & quæ sicca, ad tantam intensionem peruenire non possunt, vt sic lædāt, quin calorem & frigiditatem asciscāt. Nam si hoc ita non est, ad quod genus morborum reduci debent illi qui ex venenis & medicamentis deleterijs fiunt, si ad excessum temperamenti non referantur?

Ponūtur venena quæ intrinsecis qualitatibus operantur.

Ex

Ex medendi etiam methodo, quam in curatione venenorum obseruamus, idem licet colligere: qua enim ratione lac propinandum iubemus ijs qui cantharides sumpserũt, nisi vt humiditate lactis, & frigiditate tẽperata contrariarum qualitatũ excessum corrũpamus: sicut piper, & alia calida & sicca, illis qui cicutam, aut aliud venenum frigidum hauserunt: cùm contrariorum contraria debeant esse remedia.

Verùm dices id ita cõtingere in venenis, quibus prædictæ qualitates in tanta intensione existant, non in his quæ proprietate substantiæ lædunt, vt felles venenatorum animalium, solanũ, hydrargiros: & ex fungis nonnulli. Sed quòd etiam hæc substantiæ proprietas, sit qualitatibus adscribenda, probabimus primò autoritate, deinde rationibus. Galen. 4. de simpl. medic. facul. cap. 15. ex professo id nititur ostendere, cùm ait: *Dictum autem, demõstratumq; sæpenumerò est, nec seciùs aliàs quoque repetam, quid sit secundùm totas substãtias agere, aut pati.* Et vt id explicet, subdit: *Ex quatuor elementis particulatim corporibus omnibus constant generationes impares mixtura, ac diuersæ: siquidem quædam ignis, quàm aliorum elementorum, in se plus continet; quædam aquæ: sicuti alia, si fors ita tulit, terræ; nonnulla aeris. Ex eiusmodi itaque imparitate proprietates corporum particularium sunt perfectæ.* *Probatur Galeni autoritate & rationibus, operationes à tota substantia qualitatib. tribuẽdas.*

fuisse de humoribus crudis, qui neque putridi sunt, neque morbum grauem & pestilentem excitant: nam neque nos tunc vsum vesicantiũ medicamentorum suaderemus; sed cùm humor, etsi frigidus sit, aut tenuis & calidus, putredine praua malignam qualitatem contraxisset. Et licèt sæpissimè solùm icores, & tenuiores humorum partes euacuentur, id nõ obstat: quia cùm in eis contineatur calor acris & mordax, qui plurimorum symptomatum est causa, quacunque euacuatione ægro commodum infertur: sicuti in benignis frictio, balneum, & inunctio facere solẽt.

Quãuis enim ex prauo illorũ calore, & violẽtia operandi, vt tãgitur in hoc & in vltimo argumento, aliqua incommoda sequantur; sed ad ea mala, quæ aut sunt, aut timentur, comparatione facta, ægro maiora commoda sequuntur: quia non solùm calidi humores pestiferum humorẽ efficientes in aliqua parte, etsi distante, solent ad interna recurrere, & partes principes inuadere; sed & frigidi & crassi, dum putredinem nacti fuerint.

Penultimum argumentum duo supponit, alterum, quietem ad coctionem & reductionem morbi pestilentis esse necessariam: vesicantia verò coctioni esse contraria? Secundò, neque in principio, quia crudi sunt humores, neque in statu,

statu, quia iam sunt victi, non esse illis opus.
Circa primum dicimus, falsum esse, vesicantia coctioni opponi: nam vt concoctrix ab actione cesset, oportet, calorem quo vtitur, vel corrũpi appositiuo contrario, aut suffocari multitudine humorum, aut à maiori calore dissipari: vt flãma maior solet minorem extinguere. Vesicãtia primo modo nõ sunt cõtraria, quia calida sunt. Neque secundo modo, quia potiùs humorum excessum auferunt, quàm adaugeãt molẽ maiorem. Neque vltimo modo: nam alijs correcta & emendata, commoda remanent ad suum opus peragendum; præsertim cùm non consulamus apponenda partibus principibus, vbi coctiones celebrantur, sed ignobilibus, vt iam dictum est.

Calor tribus modis deficere potest.

Ad aliud de coctione, quæ debet spectari, dicimus in his morbis pestilentibus, quibus alijs præsidijs possumus coniectari, humorum reductionem ad expulsionem sequuturam, fatemur melius esse his non vti; negamus tamen, cùm omnino prauam & pestilentem nacti fuerint corruptionem.

Coctio quãdo in pestilentibus tumoribus est expectãda.

Sed quòd humoribus qui incipiunt malignè & prauè corrumpi, motus vesicantium nõ sit natura contrarius, sed proficuus, & coctioni non repugnet, restat probãdum. Primò, quia vt experiẽtia videmus, multa quiete putredini disponũtur;

Probatur, ea quæ quieta sunt, minus à putredine vendicari, quàm quæ mouentur.

tur; motu verò, & vētilationi expoſita, ab ea vēdicantur. Aquæ enim fluuiales nunquā putreſcūnt ex ſe: ſecus lacuſtres & retentæ. Semina ſimiliter, fructus, vina & veſtes quæ in locis minimæ tranſpirabilibus ſunt, putreſcūt: ſed motu faciliùs ab incluſis vaporibus expurgantur. Idem conſtat experientia in fœminis quæ vitam agūt ſedētariam, quæ quotidie innumeris affectibus à putredine capiuntur: minus viri, & præcipuè exercitati. Quod confirmare videtur Ariſtoteles, dicens: *Eodem modo id quod motu agitur, & fluit in putridum, magis eo ſeruatur, quod à motu ceſſat*, &c.

4. Meteor.

Coctio in humoribus quo tempore procurāda.

Eodem modo humores, qui priùs detenti in parte, malignè putreſcere cœperunt, motu à vēſicantibus facto, meliùs deuinci & ſuperrri poterūt à natura: & qui coctionem, ſiue reductionē ſubire poſſunt, eā cōſequentur impedimēto ablato: ob id Hip. & Gal. nō cōmendant quietē & coctionē quocūq; morbi tēpore, ſed circa ſtatū, vt inde Medicus in principio agere & mouere poſsit humores, eos euacuando: vt qui poſtmodùm relicti fuerint, coctioni obſequētiores ſint.

Quòd ſi ob calidam & ſiccam iſtorum naturam dicant, ſcaram ab eis factam, eſſe impedimēto, ne prauis halitibus detur exitus: ad hoc dicimus, non eſſe expectandum vt fiat, ſed humore tracto, ab illorū vſu eſſe recedendū, & illatū damnum

mnũ benigno aliquo medicamento auferendũ.

Hæc sunt, quæ de medicamentis vesicantibus peste iam ingruente scriptis mandaueră, & nũc se præ manibus obtulerũt, cùm de mea fide liberanda cogitaré: quæ licet absq; vlla cõtrouersia recipi posse existimé, tuæ tamen, Doctor sapiẽtissime, cẽsuræ libentissimè submitto. Vale. Cap. 16.

Quoniam autem in omnibus glandulis pestilentibus communiter Chirurgi medicamentis vesicantibus theriacam permiscendam præcipiunt, videndum est an conueniat, qua etiam ætate, & quo tempore anni.

Theriacæ vsus in pestilentiũ tumorum curatione an cõueniat; explicatur. Cap. XXXI.

Comunis ferè Medicorũ opinio non solũ exteriùs in pestilentiũ morborũ curatione theriacã vsurpãt, sed interiùs curationis & precautionis gratia eã comedũt: verũ quibus ætatibus & morbis, quove tempore, & quã mẽsura, pauci sunt qui explicent: quæ omnia quã potuerimus breuitate, hoc capite exponemus. Contrariũ opiniõ.

Primò sanis & ægris cõuenire autumant, carminibus Andromachi eius autoris persuasi, qui sic de theriaca cecinit:

Sola potest eadem multis accepta diebus
Tollere de læso pectore puris onus.

Neu te dira lues, neu lædat noxius aer,
Hanc cape, cùm primo est Sole reuecta dies.

Cap. 16. Et ipse Gale. lib. de Theriaca ad Pisonem, illius vtilitatem exprimens, igni eam comparat: nam sicut ille purificandi vi constat, ita & hoc antidotũ: *illos*, ait, *qui sani adhuc ipsam biberint, nõ permittet, vt pestilentia capiantur, illos autem qui iam ægrotent, sanat, aëris malignitatem commutando, corporis temperiem corrumpi non sinendo.* Et quanuis Gal. non dixisset, ratio ipsa ostendit, quia præcipua præcautionis ratio in morbis venenosis consistit in vsu medicamentorum, quæ illis aduersam & contrariam habeãt naturam, vt mutua actione & reactione vnum alterum vincere possit: sed nullum ad id efficiendum est theriaca præstantius: ergo ea vti licet.

Contrariorũ opinio. Contrà verò alijs suspectum videtur hoc remedium: nam, aut theriaca habet vim trahendi, & alliciendi ad se venenum, aut ipsum expellendi. Si primũ, solùm intrinsecus adhiberi proderit, vt illud ex internis ad externa trahere possit. Si verò vim expellẽdi, perperam faciunt Chirurgi, dum bubonibus applicant emplastrum ex theriaca & cæpa confectum, siquidem pertimescendum est, ne humor pestilentem inducẽs tumorem, intrò vi theriacæ impellatur.

Neque similiter sanis corporibus conuenire

videtur: nam quodcunque medicamentum magnum & efficax, si sanis corporibus exhibeatur, illa alterat, & perturbat, cùm non inueniat in quod agat.

Pro huius dubij decisione sciendum est, theriacam vim habere trahendi venenū: quod postquàm traxit, corrumpit, & destruit illud vi & efficacia, qua pollet. *Gētilis sup. 5. can. Aui.*

Secundò notandum est, non omnibus naturis theriacam conuenire, neque omni tempori, aut ætati, vt autor est Galen. qui citato ait loco, *Theriacam vt Aestate sumas, nullo pacto consulo*, &c. Interdicit etiam vsum illius pueris: nam ob maximas vires huius medicamenti, calor illorū dissoluitur, deficitq;, sicuti cū plus olei quā par sit lucernæ inijcitur, narratque historiam cuiusdam pueri, cui ipse reluctans, parentis consilio eam tribuit, & obijt: vnde qui frigidioribus & crassis scatent humoribus, dum morbis pestilentibus capiuntur, aut eorum pertimescunt incursus, tutò exhibetur; cōtrariò biliosis, aut sanguineis, & qui calido temperamento constant; sumique debet ieiuno ventre, ne eius actio impediatur: quantitas verò non eadem est omnibus præscribenda, sed ea moderatione, qua opus est, cùm tā magnis antidotis, sicut theriaca, Mithridato, aut alijs similibus vtimur, vt aduertit Galenus 5. de *Pueris theriaca infestissima.* *Historia.* *Theriacæ quantitas quæ.*

5. de simp. med. facul. *Omnia, inquit, quæ deleterijs aduersantur, si largiùs sumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt, quamobrem ea moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copia nimia corpus offendant, neque exiguitate sua à deleterijs vincantur*: vnde nonnunquam fabæ Ægyptiæ quantitatem, aut nucis auellanæ sumendã præcipit. Nos verò in hac cõstitutione raro sola theriaca vsi fuimus, sed alijs permixta.

Ad id verò quod obijciebatur, exteriùs in tumoribus applicata, quid agat: respondemus simul ab ea tracto venenoso humore qualitatem illius prauam destrui, & corrumpi. Et idem cũ sumitur, & opportunè datur. Quòd si rursus instes, narcoticis & frigidis theriacam cõstare, quæ semper in actu operantur, dicimus fermentatione partes theriacæ calidiores frigidioribus præualere, illisque operari alexipharmaca vi, qua pollent.

Sed an talis in his & alijs antidotis virtus prodeat, ex substantiæ modo, occultave aliqua qualitate, aut alia ex primis, non exiguam habet dubitationem: quod vt intelligamus, sequenti capite disputandum proponimus.

Alexi-

Alexipharmaca medicamenta tumoribus pestilentibus applicata, nunquid qualitatum primarũ interuentu operentur, differitur: quid sit à tota substantia operari, explicatur, ac nonnulla de venenorum actione notantur. Cap. XXXII.

QVoniam cap. 19. promisimus aliqua dicturos circa alexipharmacorum naturam, quæ in morborum pestilẽtium curatione multoties à nobis laudata fuerunt: præcedentis capitis occasione videndum est, in præsenti, an hæc omnia occulta aliqua proprietate, citra qualitates primas agãt in nostrum corpus, an verò illis interuenientibus. Circa quod variꝫ sunt Medicorum sententiæ & explicãdi modi.

Nonnulli referunt ad perfectionem formꝫ in materia, ex qua qualitates illas resultare dicunt. Alij ad substantiæ proprietatem: quæ magis experientia, quàm ratione cognoscuntur.

Verũ quia hæ opiniones frequentiori euẽtu, & experientia potiùs quàm ratione nitũtur, nobis non placẽt: quod enim neque formꝫ, aut occultæ qualitati sit referendũ, apertè videbimus.

Neque desunt alij, qui distinctione quadam vtentes, controuersiam totam dirimere existimant: supponunt enim, alia esse alexiphar-

maca,

Descendit hoc nomen ab alexome, id est expello, & pharmacos, id est, deleterii pharmacum. maca, alia alexiteria & amuleta. Alexipharmacum est id quod pharmacũ repellit venenosum: idemque sonat quod deleterijs mederi.

Therion, id est, fera venenata. Alexiterium est feram venenosam expellẽs: nam talia medicamenta vtilia sunt ictibus venenosarum ferarum. Amuletum, quod malum aliquod auertit, qualitatem videlicet veneficam, sicuti antidotũ est, quod contra venena datur, aut affectibus ex praua præcipuè victus ratione *Ab amolior, id est, qualitatem veneficam auertens.* ortis. Hæc tamen omnia commune id habẽt venenosis affectibus succurrendi: sed distinguuntur inter se, nam alexiteria propriè & per se, quia veneno obsistunt, non egent primis qualitatibus: à tota enim substantia operantur, illisq; aduersantur potentia & actione: nõ verò per qualitates actiuas.

Alia dicunt esse, quæ minus propriè id efficiunt: vt alexipharmaca: nã quantumuis vim obsistendi venenis habeant, & in hoc cum primis conueniant, sed in eis qualitates primæ inueniũtur, quib⁹ eorũ operationes dignoscuntur, agũtque vtroque modo. Sicut alia sunt ex accidenti *Margaritæ & pretiosi lapides ex accidẽti alexiteria dicuntur.* alexiteria, ob id dicta, quia partes internas roborando, venenis obsistant: vt faciunt antidota ex margaritis, & lapidibus pretiosis, & multa, quæ ex se iucundum odorem emittunt, vt ambra, & & muscus: aut quia euacuent vomitu, aut deie-

ctione

ctione venenosam materiam: vt faciunt lac, oleum, & alia, quibus subuenimus his qui venenū aliquod hauserunt.

Hac præhabita distinctione respondent, theriacam, & reliqua simili temperamento prędita, tumori pestilenti applicata, aut intus sumpta, tā substantiæ modo, quàm primis qualitatibus ad se venenum allicere, quominus cor adoriatur: & hoc primarum qualitatum excessu fieri, non repugnare, vt dictum est: secus verò contingere alexiterijs. Nā quāuis hæc actio interuentu alicuius qualitatis fieri posśit, nō certè illi, sed proprietati substātiæ est adscribēda. Sicut enim chili in sanguinē permutatio medio calore fit, ob similitudinem tamen quam cum hepate sanguis habet, sanguificationem ei tribuimus: ita alexiterij vis ad venenum, aut deleterium morbum.

Cōfirmant suā opinionē ex eo ꝙ medicamenta alexipharmaca non sunt omnino aduersa, cōtrariaq; venenis, sed mediā sortiūtur naturā inter ea & corpus humanū: similitudoq; & analogia, quæ in eorū actione est necessaria, vtrisq; debet esse cōmunis, vnde semiuenena dicūtur. Nā si essent penitus cōtraria, veneni potius nomen obtinerent; quia alexipharmacum contrariū calori vt quatuor, deberet esse eadem intensione frigidū & sumenti corpori venenum: ob id me- *Alexiphar maca quomodò dicūtur semiuenena.*

Ex medendi etiam methodo, quam in curatione venenorum obseruamus, idem licet colligere: qua enim ratione lac propinandum iubemus ijs qui cantharides sumpserũt, nisi vt humiditate lactis, & frigiditate tẽperata contrariarum qualitatũ excessum corrũpamus: sicut piper, & alia calida & sicca, illis qui cicutam, aut aliud venenum frigidum hauserunt: cùm contrariorum contraria debeant esse remedia.

Verùm dices id ita cõtingere in venenis, quibus prædictæ qualitates in tanta intensione existant, non in his quæ proprietate substantiæ lædunt, vt felles venenatorum animalium, solanũ, hydrargiros: & ex fungis nonnulli. Sed quòd etiam hæc substantiæ proprietas, sit qualitatibus adscribenda, probabimus primò autoritate, deinde rationibus. Galen. 4. de simpl. medic. facul. cap. 15. ex professo id nititur ostendere, cùm ait: *Dictum autem, demõstratumq́; sæpenumerò est, nec secius alias quoque repetam, quid sit secundùm totas substãtias agere, aut pati.* Et vt id explicet, subdit: *Ex quatuor elementis particulatim corporibus omnibus constant generationes impares mixtura, ac diuersæ: siquidem quædam ignis, quàm aliorum elementorum, in se plus continet; quædam aquæ: sicuti alia, si fors ita tulit, terræ; nonnulla aeris. Ex eiusmodi itaque imparitate proprietates corporum particularium sunt perfectæ.*

Probatur Galeni autoritate & rationibus, operationes à tota substantia qualitatib. tribuẽdas.

Appetitus perfectioris intētionis, est præcipua causa actionis & passionis in qualitatibus primis.

Ex quibus verbis elicitur, vt diximus, dum in uicem agunt elementa, vt mixtum producant, ob contrarietatē agere (hoc tamen appetitu perfectioris intēsionis) faciliùs tamē, aut difficiliùs transmutari, pendet ex maiori, aut minori resistētia ex parte materiæ; ob quam prouenit facilior vnio substantiarum inter se, vt inferiùs dicem9. Hæc igitur similitudo, quæ intercedit, est potissima conditio ad actionis celeritatem, & commoditatem.

3. de simp. med. facul. cap. 18.

Ipse etiam Gal. ait, venena interficere nō posse, nisi cor afficiatur: & hoc ob maximam intemperiem, vt apertè illius verba significant: *Nec enim animal vllum interire potest, quin cor ab agendi munere cesset. Fieri porrò vt cesset, nequit, citra maximam intemperiem*. Quod ratione probatur, quia corruptio illa cordi illata fieri non potest, nisi præcedente dispositione aliqua producta à contrario agente, quæ compati non potest cum naturali, qua partes mixtione vnitę conseruabātur. Hæc verò dispositio contraria & positiua ad primas qualitates mediatè, aut immediatè spectat (raritas enim etiā, sicut calor, ad ignis introductionem disponit) sunt enim dispositiones omnes, sicut actiones & passiones similarium opera, sicut dissimilarium organicarum, quæ ex alio distincto principio dimanant.

Deinde si illud venenum quod à tota substā-tia operari dicunt, contingat eadem quantitate dari diuersis naturis, non certè æquali temporis spatio eas alterabit, neque innatum calidū corrumpet: ergo quia minus agit in vnum quàm in aliud, ob resistentiam: consequens ergo est ad qualitates spectare eorū opera: & quāuis in illis nō reperiat insignis qualitas excedēs, calida aut frigida, nō obstat, quia vnus caloris grad⁹ in vno subiecto vchemētiùs agit, quàm plures in alio.

Ex his & alijs pluribus rationibus, quas breuitatis causa prætermittimus, constat certè, actiones à tota substātia, aut contrarietatē quā deleteria venena habēt, nō prouenire ab occulta qualitate, neq; à forma mixti, nā formæ rerū nō sunt immediatè operatiuæ: præsertim cū substātiæ nihil sit contrariū: inter deleteria verò & alexiteria cōtrarietas adsit. Restat tamē videre quomodò facilius, aut difficilius operari circa hoc aut illud subiectū, ad dispositiones quæ se tenēt ex parte materiæ referēdū sit. Quod cōstat, nam pinguia facili⁹ ab igne inflāmantur & cōburuntur, quā aquea: oleorū etiā generā cū resinis: nā tenuia tenuib⁹; & crassa crassis cōmiscentur, & variç sympathiæ, & antipathiæ resultant. A vipera morsis theriaca quæ ex viperis constat; scorpionis caro in eius ictu prodest; &c. Idem apparet in

Diuersas substantias facilius inter se vniri propter similitudinē materia probatur multis exēplis.

magnete,

magnete, quæ allicit ferrum, ob similitudinem quam habet cum eo ex parte materiæ, ob maiorem proportionem & dispositionem agentibus omnibus naturalibus necessariam. Et quòd qualitas interueniat constat: nam magnes concussione priùs facta, efficaciùs trahit ferrum, quia dispositione materię illa qualitas meliꝰ agit. Idē facit Karabe, seu electrum, attritione calfactum paleas trahens; ob id quæ essentijs similia sunt, quod calidius est, potentiùs trahit; & propter idem ignis non transit in aquam, neq; aqua in ignem, sed ambo in aerem: & diuersa medicamenta quasdam partes corporis priuatim vitiāt, alterant, vel eis subueniunt: cantharides renes lædūt, quibꝰ opitulatur saxifragia. Ex dictis cōstat quid respōdendū sit obiectis: & ad vsū theriacę, & reliquorum medicamentorum, cùm dictum sit agere qualitatum primarum interuentu, rimādum est in eorum vsu, vt morbo opponātur, nā illi per se remedia aduersari debent, vt ex vsu futura sint, & prodesse possint.

Gale. 5. dē simp. med. fac. ca. 17.

Libro. 3. de temperam.

Hinc de theriaca loquens, reddens rationem cur corpus tuetur: *Absumit*, inquit, *humores superfluos, calefacit membra refrigerata, corroborat naturalem virtutem, vt debitas actiones exercere queat*. Præsupponit ergo esse calidā: ideò hyeme, & non æstate eā sumendam præcipit. Igitur tam in istis, quàm in

fomentis

fomentis & inunctionibus calidis, quibus citra distinctionem in tumoribus pestilentibus nonnulli vtuntur ad euocandum (vt ipsorum verbis vtamur) necessarium est noxas inemendabiles facere: ipsi enim sibi persuadent, hæc medicamẽta virtute occulta, citra temperiem qualitatum his affectibus subuenire, & sic medicamẽtis purgantibus solent permiscere, cùm illorum potius actiones impediat.

Eadẽ temeritate videmus nõnullos istorũ triuialiũ in cõstitutionibus pestilentib⁹ præcautionis gratia cõmẽdare arsenicũ, & alia venena cordi applicanda, nulla facta subiecti, aut temporũ differentia, & nonnunquam cum maximo eorum, qui illis fidem adhibent, periculo. Quid enim, quæso, sperandum est profuturum venenũ quarto ordine calidum, obiectum temperamento calido, aut subiecto sanguineo, aut bilioso, & æstate media, nisi ab vtroque calore intensione comparata cor affectũrũ, & spiritus qui in ipso continentur, ardore suscepto febri malignæ occasionẽ præbere? Dicẽt trahi seminaria, si aliqua sunt in toto corpore: hæc rogo, dũ p cor & viscera transeunt, nonne lædent? præsertim cùm cucurbitulæ, aut frictio pectori adhibita potentiùs traherẽt: in his enim naturis maximum damnũ sequi debere cordi non est dubium: quod non *Venena applicãda an sint cordi, & qua cautione.*

fiet

fiet in natura frigida & humida, & tempore hyẽmis, alijsq; medicamentis cum venenis permixtis, vt grauissimi & prudentissimi Medici, cũ de his loquuntur, animaduertunt: atq; similiter admonet, vt vtamur his alexipharmacis, quę analogiam cum temperamento habeant, dum cõseruare volumus: sicut dũ curare, quæ contrarietatem: hac tamẽ conditione, vt similitudo non sit tanta, vt nihil ab actione corpus alteretur; neq; tanta contrarietas, vt lædatur. Similiter nec tam frequens sit vsus, vt familiaritate comparata, assuescat natura, & corpus beneficium minus suscipere sit aptum: nam non solùm medicamentis, sed & venenis potest assuescere natura; vt fertur de Atheniensi vetula, quæ multo tẽpore cicuta citra detrimentum nutrita fuit.

Gal. lib. 3. simp. c. 18.

Sed opportunum est iam ad alios affectus qui peste vagante reperiuntur, deuenire.

De febribus colliquantibus, signis, præsagijs, & curatione. Cap. XXXIII.

FERE In omnibus constitutionibus pestilentibus ægrotantes molestantur symptomaticis fluxibus, præcipuè verò colliquantibus, ob insignem humorum putredinẽ, aut corruptionem, à quibus tam aduersus natu-

ræ calor feruidus & malignus resultat, vt corporis substantias colliquet, partes mixtione & genuino calore vnitas dissoluendo, easque postmodùm non in vaporem aut halitum euaporãdo, aut insensibiliter resoluendo, sed per manifestam euacuationem natura excernente, febrilis caloris malitia, aut intẽsione irritata: quibus febrib⁹ nõ pauci fuerũt in hac cõstitutione molestati, adeò tamẽ affatim corpora cõsumit hæc febris deiectionibus istis concomitantibus, vt ad marasmodes illas referendas existimarint multi: quorum opinio à veritate aliena est, cùm ex propria & intrinseca natura tales non sint, in eas tamen degenerare posse facillimo negotio, non est dubium: & quòd non sint eadem natura prææditæ, ostendit caloris diuersitas vtriusque: in hectica enim marasmode æqualis intemperies in omnib⁹ partib⁹ producta, in colliquãte inæqualis, & feruidus calor inuenitur: prout vna substãtia magis quã alia colliquatur: deinde in illa calor à materia & humore nõ pendet: in hac febrẽ fouet humor: imò & marasmodes febres, quæ ex colliquatione fiũt, colliquamẽta sequũtur, defluũtq; in ventrẽ, siue humor, siue alia substãtia sit: in hecticis vaporis vice materia digeritur.

Calor febris colliquãtisqualis natura sit.

Febres colliquãtes an marasmodes sint exquiritur.

10. metho. cap. vltim.

Ex eo autẽ quod defluit in vrinis & deiectionibus, affectam partem dignoscimus: cùm enim

Signa.

in vrinis apparent nonnullæ particulæ persimiles frustulis hordei, aut tritici, quæ effugerũt molę confectionem, seu triturationem, signum est crassi sanguinis exusti, aut carnes esse inæqualiter vi ignei caloris liquatas : vtrum verò sit, distinguemus ex calore præsertim : nam cùm sanguis id vitij genus patitur, rubedinem contrahet sedimentum: vbi tamen carnes inæqualiter colliquantur, minorem multo; quanuis reliquis paribus aliæ substantiæ priùs carne ipsa colliquentur, vt recēs pinguedo priùs, quia minus calori resistit, post hanc antiqua pinguedo, tertiò, recens caro; posteà, antiqua; vltimò, solida membra.

A qua simi liter parte fluat pinguedo, lege 6. epid. cõ. 5. 7. aphor. 55. vbi ex colore, quãtitate, tempore, & exeundi modo differentia capiuntur.

In pestilentibus tamen & malignis febribus videmus hoc frequentiùs, humores videlicèt primò colliquari (cùm febres, quæ eo tempore vigent, putridæ sint, aut ex deurentium genere) deinde hepar, cui humores prauam qualitatem impertiuntur: quod docuit Gale. calida, dicens, intemperie colliquationes fieri, primò humorũ, deinde carnis ipsius hepatis, & euacuari per ventrem bilem crassam, graueolentem, & abundè coloratã, & pestilẽtibus febribus cõtingere ait.

8. de comp. phar. secũ. lo. cap. 7.

Sed est consideratione dignum, quòd etsi in his febribus humores & mẽbra colliquentur solida; vt experientia videmus, verùm non illorum

quælibet

quælibet partes simile damnum experiuntur; vt sunt fibræ, & mẽbranæ: imò & ipsæ carnes quo duriores sunt, & pingnedine vacant, minùs colliquationi aptæ existunt: velut neque ossa; nam nihil quod effluat, potest ab his substantijs extrahi, vt expressè docuit Galenus, qui de substãtia neruosa, & membranosa agens, ait: *Nec fas est eiusmodi singularium partium fibras à malignis febribus liquari, sicut carnes*, &c.

10. Metho. cap. vii.

An talis colliquatio sit in principio, augmẽto, statu, aut declinatione, lege quæsita in Hip.

Circa præsagium, febres istæ dum ex vigilia prægressa, purgatione, aut inedia euenerint, minùs ægris periculum inuehunt: multo autẽ grauius est, si ex vehementi & continua passione animi euenerint, vt facere solent illæ, quæ versus partes internas humores mouere sunt natæ: vt tristitia, & melancholia. Omnium tamen lethales, & perniciosæ sunt colliquationes, quæ ex maligno & feruido calore fiunt, præsertim repentè inuadentes: statimque cadauerosa apparet facies. Est etiam exitiale signum, si febri inflammatio aliqua interna coniungatur: omnes tamen ferè semper comitantur extremorum refrigerationes, resolutionem & dissipationem spirituum indicantes.

Præsagium.

Ad curationem perueniendo, supposita victus ratione, de qua cap. 18. egimus, in tã magno & prauo morbo multa solemus remedia tentare:

Curatio febrium colliquantium.

re: inter omnia tamen præcipuum maximumq́; esse solet frigidæ potus, cùm à totius corporis calore magis quàm à maligna qualitate partes liquari cœperint: hoc cõmendat Gal. 10. method. cap. vltim. *Colliquantium*, inquit, *febrium iisdem methodis curã ages, tũ ad frigidam exhibendam quàmprimũ properans, tùm iis quæ humectant & refrigerant nutriens.*

Controuersia de aqua frigida potu in febre colliquãte.

At verò quia in hoc loco videtur potius Galenus effectui intemperiei calidæ, & siccæ subuenire, qui sequitur ardentes febres, à quibus originem traxisse est coniectandum, dubium est, nunquid eadem methodo liceat nobis colliquãtibus febribus ex malignis & pestilentibus humoribus ortis subuenire: nam quòd id fieri possit, probatur. In vtrisque enim calor, siue malignus, intensus, aut acris sit, colliquationem efficit excessu primæ qualitatis actiuæ: nam alia ratione non posset id quod concretum & vnitum est, diffundi: quæ enim frigore, id est, remisso calore, concreta erant, à maiori liquari est necessarium. Secundò, quia ars consulit, & ratio ad id persuadet, contraria esse applicanda morbo: sed humorũ fusio & colliquatio sunt effectus ignei elementi, cuius est attenuare & rarefacere: aquæ igitur frigiditate futurum est, vt humores ad cõtrarium reuertantur.

Et confirmatur: nam si huic præsidio aliquid

esset

i esset impedimento, neque esset morbus, aut illius causa, sed robur facultatis, quod cum tali affectu videt stare nõ posse; sed huic robori nõ reluctatur aquæ temperies, quinimò potu ad mediocritatem humores reducentur: igitur non est cur concedi nequeat.

In hac difficultate dicimus, quòd si contingat febris colliquantis malitiam pẽdere ex calida & sicca totius intemperie, siti magna ægrum molestante, non certè præter methodum erit, tali vti præsidio: metiendo tamen ægri vires, tam ex pulsibus, quàm ex reliquis signis, quæ ex facultatibus sumuntur: nam si tũc robur & consuetudo essent, neque inflammatio febri esset coniũcta, quãuis coctio nõ adesset, vrgẽtiæ causa posset quidem potus iuuare, præsertim si excretiones biliosæ & spumosæ feruorem humorum indicarẽt: nam sicut intemperies calida & sicca bilis, aut alterius humoris potest retentricem facultatem adeò augere, vt excremẽta ab expultrice excerni nõ posint, & tũc virtute aquæ ablato illo impedimento, insurgit facultas ad expellendum: sic cùm in his febribus humorum acrimonia, magis quàm siccitate; ad excernendum impellitur, vi aquæ, mordacitate amissa, ad commodiùs operandum natura disponitur: vnum enim remedium numero potest diuersis affecti- *Conditiones ad potum in febre colliquante.*

bus

bus specie distinctis satisfacere: vt faciunt præcipuè generosa remedia.

Quòd si instes, venenosos humores deteriores fieri, quia crassitie ab aqua comparata crudiores redduntur, & minùs expulsioni obedientiores, & mora magis lædunt. Respondemus, humores biliosos nimio calore & siccitate coctioni esse impedimento, & sic curatio tunc inchoatur ablatione illius: nam coctio à mediocri calore meliùs fit: si tamen calor mitis & remissus appareat, sed summè malignus, & febris ad vltimum colliquationis peruenerit, tunc potiùs cibo, potu, & alexipharmacis subueniemus: & si tunc sitis vrgeret, ptisanam, aut sirupũ violarum, rosarumve siccarum, vel de agresta, propinare possemus.

An purgatio in colliquantibus conueniat.

Circa purgationem nõ est minor difficultas, an conueniat in his febribus: nam quocunque medicamento exhibito, periculum est, aucta fluxione celeriùs mortem subsequuturam; & sicut sanguinis missio non expedit ob virium imbecillitatẽ, quæ has febres ferè semper comitari solet, sic etiã neq; expurgatio conuenire videtur.

Ad quod breuiter dicimus, nulla generosa auxilia esse in hoc affectu tentanda, cùm statim ex signis videmus ægri vires labi, & fluxum ventris nimis vrgere. Sed cùm contingit paullatim colli-

colliquationem fieri in ſubiectis, multis, ſed vitioſis ſuccis refertis, & inteſtina cunctatione illius ſubſtantiæ, quæ colliquatur, nimis irritari, tunc non abs re eſſet aliquod ſubductiuum medicamentum exhibere, vt mirabolanorum pulueres, tamarindorũ pulpã, aut trypheram. Alijs magis placet rhabarbarum toſtum cum gummi Arab. in aqua plãtaginis, capitũ roſarũ; vel rhabarbari fæces, cùm magis fluxus viget, ibi enim terreſtriores partes relinquntur, igneis, tenuibus, & calidioribus extractis: purgato enim prauo humore, ſemelque eductis prauis excrementis, quæ intus retenta, & alijs permixta fluxum augere poterant, neceſſum eſt, ægrum melius habere: ſicut contingere ſolet, cùm purgatione in dyſenteria vtimur.

Omnibus tamen medicamentis permiſcendi ſemper ſunt aliqui pulueres reſpicientes cor, hepar, aut ventriculum.

Quòd ſi refrigeratio extremorũ adeò vrgeat, vt ei ſubuenire cogamur, ſi lintea calida, & ſacculi ex herbis aromaticis nõ ſuffecerint, iuuare ſolent inunctiones ex oleo chamomilæ, nitro & theriaca additis.

Inter alia verò remedia particularia iuuat interdiu accipere, præter ſerapia dicta, ſirupum nenupharis, & portulacæ: noctu verò, vt concilie-

tur

tur somnus, exiguam sirupi papaueris quantitatẽ illis admiscere: ab omnibus tamen serapijs & rebus mellitis eos arcẽdo, quia bilescũt, maximè cũ febris ęstuosa est. Aer etiã alteretur versus frigidũ, vt febris incendium temperetur. Inter extrinseca remedia iuuant epithemata applicata cordi, & thoraci, ex aquis & pulueribus cordialibus, nisi aliquid obstet, & præcipuè ea pars prius corroboretur, & temperetur, quæ colliquari cœperit, ne vlterius damnum impertiatur. Ad conciliandum tamen appetitum, & sistendum fluxum, ex vsu est emplastrũ de crusta panis Mõtagnanę, cũ aliquo puluere diarrhodonis, actu calidũ ventri applicatum. Alij ad cohibendũ fluxũ, vẽtri vnguenta & emplastra astringentia apponũt, quæ statim in principio, & in ventre multa pinguedine & carne constante, suspecta sunt.

Serapia otia, & reliqua dulcia in febribus colliquantibus quare vitanda.

Iuuant tabellæ ex pulueribus margaritarum, & corallorum rubeorum cum aqua portulacæ, aut conficiantur cum puluer. lapidis bezoar, & boli Armen.

Aetius ser. 9. cap. 38. Petrus Mercado Granatensis tract. 7. Hollerius.

Tandẽ clysteribus ex lacte tepido, aut ptisanę succo cũ integro ouo, aut oleo rosarũ vtemur. Quòd si bilis acrimoniam & mordacitatem obtundere volucrimus, paretur hoc modo. Caput castrati aquâ hordei coquatur, & huius decocti, seu iuris, sumatur semilibra & cũ duobus ouorum

rum vitellis & pauco saccharo inijciatur: alij decoctum torrefacti hordei, capitum papaueris, & lactucæ parant, & cum necessitas vrget, succum cucurbitæ, plantaginis, & solani permiscet: quibus rosas, myrthum, aut consolidam addunt. Quòd si vlcus fiat ex acrimonia humoris, sanguinolentaque materia excernatur, curari debet veluti dysenteria, magis frigidioribus, humidiorib⁹, astringētib⁹, aut siccātibus vtēdo, prout febrilis calor in partibus solidis, aut in humorū putredine consistere videatur. Scordeum commendant practici, siue à calore aut venenata materia colliquatio contigerit: nam in domādā praua & maligna humorum colliquantium putredine vires præcipuas habet. Hæc igitur sūt quæ circa febrium colliquātium curationē animaduersione digna videntur.

De fluxu colliquante lege Hipp. sect. 5. tex. 55. 61. & 70.

Puncticularis febris causæ, differentiæ, signa, & præsagia. Cap. XXXIIII.

Morbis pestilentibus, aut malignis grassantibus, lenticularis, siue puncticularis febris (nam de eius nomine contēdendū non est) frequentissimè incedit; eo modo appellata, propter peculiare hoc signum, quo ab alijs febribus differt, maculas scilicet, quas nihil

Maculæ quæ sint. hil aliud esse existimant ferè omnes nostri Medici, quàm exhalationes quasdam, quę simul cū vaporibus cutem pertingentibus illam commaculantibus, ostendunt feruorem, putredinē, aut ustionem internarum partium. Nam si humores in causa essent, pruritum, asperitatem, aut eleuationem in cute causarent: vt in variolis & morbillis videmus. *Externæ causæ & internæ puncticularis febris in communi.* Fit hæc puncticularis febris aliquando ex causis externis & manifestis, vt ex aere in substantia, aut qualitatibus nobis dissimili reddito. Idem faciunt praui cibi, aut corporis excrementa. Nōnunquam benigni & familiares humores occasionem præbere solent, quando copia grauant naturam, & corrumpuntur: quod efficere solet sanguis, in plethoricis præsertim: & *Puncticularis febris ex sanguine, signa.* cùm ex hac causa prouenerit, aderit totius corporis lassitudo, oculorum & faciei rubor, dorsi dolor: caput grauitate dolet, cum temporum pulsatione: vrinæ rubræ & perturbatæ apparent, pulsus magnus, celer tamen & creber existit, ac tandem maculæ rubræ, quæ sanguinem, ex quo genitæ fuerunt, nobis demonstrant.

Puncticularis febris ex humoribus omnino perniciosis signa. Quandoque verò puncticularis febris fit ex humoribus omnino prauis & perniciosis: ita vt verè pestilentium febrium naturam æmulentur. Gignitur verò hæc ex vitellina, porracea, aut vsta bile, aut melancholia: quā dignoscemus

cemus ex signis quæ excessum istorum humorũ ostendunt. Nam ex vsto & assato sanguine (exẽpli gratia) melancholica fiunt deliramenta, animi deliquia, sitis, & internus ardor vehemens, somni interrupti & tumultuosi, & nonnunquã conuulsiui motus, nausea & vomitus prauorum humorum, maculæ nigræ, & sanguinis narium stillæ, pulsus inæquales, paruissimi, creberrimi & intercidentes, ac tãdem cordis palpitationes.

Tertiò & vltimò contingit, fieri febrem puncticularem ex humoribus, neque ita mitioribus vt primis, neque vt his, quos modò diximus, prauis; vt ostendunt symptomata, quæ medium inter extrema habere videntur: tantoque erit morbus malignior, aut simplicior, quanto ad vnum, aut alterum extremũ febris accedere videatur. Sitis enim, vigilia, anxietas, inquietudo, interior æstus, & reliqua ex bile flaua remissiora futura sint, quàm ex eadem vsta, & macularũ color diuersus. Sicut si sanguis & pituita simul putrescãt in hac febre, vrinæ crassæ & confusę apparebũt; sitis parum aut nihil molestabit, sed somnolẽtia & grauitas eos detinebit, & maculæ diuerso colore refertæ erunt, maiori tamen ex parte liuidæ, quas ex sanguine pituitoso putrido prouenire scimus.

Febris puncticularis mediam naturã habẽs inter sãguinem & bilẽ vstam, quomodò dbeat cognosci.

Signa complicatorum humorum.

Quod ad pręsagiũ spectat, suppositis his quę circa

Præsagia ad febrem puncticularem spectantia.

circa dignitatem signorum in præsagiendo dicta sunt, nonnulla hîc subijciemus, quæ peculiarem in hac febre habent contemplationem ad mortem, aut vitam prædicendam.

Præsagium ex macularum colore, multitudine, loco, & magnitudine.

Quorum primum desumitur ex maculis: nã ex colorum diuersitate, magnitudine, & copia illarum, tempore & loco vbi hæret, diuerso modo prædicere possumus. Rubræ enim maculæ securiorem febrem arguunt: multo minus punicæ, omnium pessimæ, & lethales, nigræ.

In pedibus, natibus, & lumbis illas apparere, melius multo est, quã in pectoris anteriori parte; aut in facie: quod malum esse, in constitutionibus pestilentibus obseruarunt multi.

Præterea quo plures & maiores sunt maculæ, si cum hoc optimum colorem nactæ fuerint, securiores sunt quàm paucæ & exiguæ, & praui coloris.

Similiter quo citiùs apparuerint, id est crudo existente morbo, cùm maiorem arguant irritationem, deteriores censentur, quàm quæ quinto, septimo, aut nono: nisi cutis ipsa extiterit impedimento: solet enim illius densitas & durities impedire. Sic Arist. 10. problem. 35. quærens cur vitiligine non corripiantur reliqua animalia, respondet: *Quia cæterorum animalium tergora dura sunt.*

Arist. proble. de vitiligine.

Irritationis etiam non leue argumentum est, dũ

ægri

ægri rigent, horrent, aut tremunt, aut dum incipiunt aliquam euacuationem moliri, aut euomere, sed ferè nihil expellunt: tales enim euacuationes exiguæ, pessimæ sunt censendæ: vt testatum relinquit Hippoc. *Si vomitus exigui, biliosiq; fuerint, malum, tùm aliâs, tùm si ægri superuigilauerint, naresq; his stillant, malum est.* Galen. in com. de exiguis his euacuationibus loquens, siue per alui deiectionem, vomitum, aut sanguinem narium fiant, in hæc verba ait: *Sed quæ ita euacuantur omnia, duorum alterum subeunt: nam vel quòd non queant tolerari ob copiam ab affectis effunduntur partibus, vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit.* Hæc Galenus. Sed cur sanguinis stillæ? Non certè alia de causa, quàm sicut in simplicissimis & benignissimis febribus copiosi sanguinis narium fluxus contingunt, natura tunc valida existente, & minus à morbo molestata: oppositũ, cùm stillæ erũpunt. Quod nobis constat ex Hippocrate dicente: *E naribus pauca stillarunt.* Galen. in comm. ait: *Hoc est, ex ijs quæ malignis causis superueniunt, sicuti sanguinis eruptio nõ malignis.* Philiscus similiter sanguinis habuit stillam sexta die, & obijt.

Ex paruis euacuationibus præsagium.

P. prorre. com. 2. tex. 47. Gal. in com.

Præsagium de stilla sãguinis.

3. in. 1. Epidem. tex. 18.

Vidimus etiam istorum nonnullos in puncticulari febre surdos: & quid tunc prę̨sagire liceat videamus. Circa quod symptoma perpendendum

Præsagium ex surditate.

dũ eſt, an id cerebri primogenea paſsione,aut
4.apho.49. imbecillitate fiat; nã tũc prauum ſignum eſt. Aliquando verò nihil quod peſsimum, aut malignum ſit,ſignificat:cùm fieri cõtingit ob humorem in auditorijs meatibus infarctum, natura per eam partem ſe exonerante, aut alia ratione.
1. de cauſ. ſymp.ca.3. Igitur cùm ex multiplici cauſa fieri poſsit ſurditas,ſic præſagiendi modus erit diuerſus. Sed qđ frequentiùs in ægris videre cõſueuimus, ex quo pręſagimus an firma mens ſit,eſt,linguæ motus tremulus,muſculis tunc deprauatè illam mouẽtibus: quod praui vapores efficere ſolent: ab eademque cauſa manus etiam tremunt:quamuis in alijs affectibus maioris mali præſagium ſit, & internarum potentiarum irreparabilem læſionem oſtẽdant:quia non ſolùm vapores, ſed humores illuc irrepſiſſe ſignificantur: tantoque maius malum ex illis præſagiendum eſt,quanto ſigna minus cum ipſo morbo correſpondere viderimus, illiusque prauitatem nõ patefecerint. Quod cõtingit,dum æger febre hac detentus nihil loquitur,& deſipiẽtiæ ſine tumultu ſunt,& ipſe quietus,dormire ſimulans. De his febribus loquitur
1. prorr.33 Hippoc.dum ait:*Tremulæ,obſcuræ, & contrectatibiles deſipientiæ*,&c.vocatque Galen.in com.ſimiles deſipientias,ſeu phrenitides,hecticas:exemplo tin-
Phrenitides hectica quæ Galeno. cturæ ſemel in lanis acceptæ, quæ amitti non poteſt,

test, sic contingit, dum huiuscemodi humores cerebri substantiam tinxerunt.

Vltimum præsagium in hoc morbo ex sudore desumitur, qui peculiariter in hac febre, quãtumuis in illius principio appareat, optimus censetur: eoque magis, si ex contagiosis seminarijs ortum duxerit. Hæc sunt quæ circa præsagia cõsideratione digna videntur. *Præsagium ex sudore.*

Puncticularis febris curatio traditur: & primo circa vniuersalia præsidia dubia quæ emergunt, explicantur: deinde peculiaria remedia huius morbi describuntur. Cap. XXXV.

APparentibus maculis num sanguis mittendus sit, nonnulli hæsitarunt: quæ dubitatio aliquos etiam modò premit, vt in consultationibus experimur. Illam pertimescentes macularum expulsionem (sicut & alia naturæ iudicia in ægri commodum tentata) seruãdam esse asseuerabant: cui impedimento esse poterat sanguis missio. Accedit, in hac febre languidos & paruos pulsus apparere, qui facultatis vitalis debilitatem ostendunt: quo casu sanguinem mittere, imprudens consilium erit. *Controuersia de sanguinis missione in puncticulari.*

Quibus

Quibus & alijs rationibus permoti, quando tanta erat necessitas, aut symptomata vrgebãt, quæ tale genus remedij expostularent, maiores venas minimè secare audebant, sed aut scarificationibus vtebantur, aut per hæmorrhoidas crassum sanguinem extrahebant. Alij è contra propter insignem putredinem & febris magnitudinem largè sanguinem esse mittendum dicebant.

Maculæ vno è tribus modis possunt apparere.

Vt tamen circa hoc, & reliqua quæ dicenda sunt in curatione, melius sententiam aperiamus, sciendum est, quòd macularum expulsio, ex quacunque causa contigerit, potest fieri vno è tribus modis: aut criticè, quod fit, cùm robusta est facultas, & humor tali præditus natura, vt illius beneficium suscipere posit: aut succedũt merè symptomaticè: vel medium tenent inter hæc extrema.

In qua febre punticulari, non licebit vti bezoarticis, neq; euocantibus.

In primo casu Medicus, maculis illis apparentibus, sanguinem mittere non debet, neq; ad cutẽ allicientibus vti: nam frustranea essent remedia, quando eis non eget natura: nisi tamen ex pulsibus, aut alijs signis cognouerit Medicus aliquo modo virtutem esse oppressam, & lentiùs, quàm par fuerat, expellere ad cutem, tunc sanè vt disposita magis plenitudine, quod reliquũ est, expellat, sanguinem mittere, aut humores alterare, aut leuibus frictionibus vti, nõ abs re esset.

Sed

Sed si eruperint maculæ, cruda omnino existente materia; & omnibus intus perturbatis, si febris magna sit, & vrinæ ruffæ, & sitis ingens, sanguis copiosè euacuetur, si illius adsit copia (nam de expurgatione, si expediat, videbimus posteà) ab euocantibus, frictionibus, & alijs quæ ad cutem prouocant humores, abstinendo. Nã omnino symptomaticas euacuationes non debemus iuuare, sed corrigere intẽperiei excessum, aut superfluũ euacuare. Igitur maculæ ex se non impediunt remedium. Quod cùm vulgares Medici minimè sibi persuadeant, ab euocantium vsu nunquam cessant, maculis vtcunque apparentibus, ad eas totam curationem reuocantes; quasi actiones lædere possent, aut affectum per se producere: vnde non mirum, si illis remedijs angantur ægrotantes, & animo deficiant.

Sicut cùm maculæ erumpunt cũ ægri tolerãtia, nõ sunt irritãdæ remedijs euocãtibus, sed naturæ omnia relinquendæ; cũ omnino symptomaticæ apparẽt, iuuandæ non sũt, sed causæ occurrere expedit, contra vulgares.

Veruntamẽ cùm neq; omnino cruda, neq; cocta materia, maculæ visuntur, & ex signis dubius & anceps ad remedia peragenda sit Medicus; vt sæpe, dũ causæ & affectus complicantur, contingit; tunc ex signorum sindrome videat, an bona signa malis præualeant, an è contra: nam si primum, à leuioribus frictionibus incipiat, & serapia, aut apocemata perscribat iuxta naturam humoris redundantis: quibus si tolerantiam ægri adinuenerit, eis cũ maiori fiducia vti poterit: qđ

In tertio casu, cùm dubius est Medicus, quid agere debeat.

euenit, cùm humor, etsi copia non peccet, malignitate tamen vires superat: soletque natura eo tempore per cutē sudore insensibiliter, aut alio modo liberare ægros. Quòd si hæc non prosint, & indicationes sanguinis missionem expostulauerint, tunc facienda erit, præsertim si antea nō fuisset extractus, quia morbus deluserit Medicū, leniter incipiendo. Misso enim sanguine puncticulæ abundantius erumpunt, quæ anteà ob venarū obstructionē detinebantur: imò vt facultas melius quod expellendum est, expellat, laudat Gal. venæ sectionem: interim tamen causæ efficienti occurrimus: morbo enim eunte versus augmentum, aut statum, venæ sectio solet expostulari: indicatio enim quæ sumitur à morbo ipso, reliquas antecellit, siue à regione, aut quacunque alia causa prouenerint: vnde quantumuis sexto, octauo, aut vndecimo apparuerint, indicationib^s postulātibus, potest sanguinis missio exerceri: quia non dierum numerum, sed tātùm virium robur ad illam faciendā attendere oportet. Atque dum solùm euacuandæ plenitudinis causa fit, ex dextro brachio, aut sinistro, & interna vena facienda est. Sed ea iam deposita, si septi transuersi, aut alterius partis consensu in incremento febrium ægrum somnus molestat, aut delirare incipit, aut aliud vitij genus pati, maximū

11. Metho. cap. 14.

Gal. 9. Metho. cap. 5.

Ex qua parte sanguis sit mittendus in febre pūcticulari

præſidium eſt ſanguinem ex talo mittere, vt verſus inferiora humor retrahatur. Alij ex hæmorrhoidibus, dũ melãcholici ſanguinis notæ ſunt, illum extrahunt: præſertim ſi aliqua euacuatio illius ſanguinis fuerit ſuppreſſa: nam eo fæculẽto ſanguine extracto, interiora vaſa & viſcera temperantur.

Quòd ſi hæc febris apprehendat fœminã, cui defeciſſe menſes ſciamus, antequam ex ſuperioribus venis, vt nonnulli faciunt, ſecetur vena, ex malleolis ſanguis extrahatur: vt per vterum quod reliquum eſt, aut per ſanguinis narium fluxũ ſe ſe exoneret, & à morbo libera euadat, quia *Menſtruis deficientibus,* inquit Hippo. *ſanguis ex naribus fluens, bonum.* Sed in euacuatione hac conſuetũdo eſt perpẽdenda: nã inter curandum obſeruauimus, aliquibus accidere, niſi prius ex brachijs vena ſecetur, tali euacuationes nil ꝓdeſſe.

De cucurbitulis.

Et quia in puncticulari febre adhuc miſſo ſanguine ſomnus aut vigilia ægrum moleſtare ſolent, nullum præſidium, tam his, quàm venenoſis vaporibus extrahendis, cucurbitulis præſtantius excogitari poteſt: nam cùm tenuiores & ſeroſiores humores, aut pars ſanguinis quæ eſt ſubtilior, promptius venenoſam qualitatẽ ſuſcipiãt, & eã principibus partibus celeriter cõmunicẽt, cucurbitulæ ab eiſdem illatũ damnum auertũt,

aut tuentur, ad cutem rursus humores & vapores pertrahentes: quod insigne beneficium statim ægri experiuntur: nam anxietates, postquã infixæ fuerunt, cessant, calor remittitur, somnolentia & capitis grauitas auferuntur. Ob id cùm ex pulsibus coniicimus naturam expulsioni incũbere, illas affigẽdas præcipimus, & tũc multæ maculæ, quæ nondum eruperant, apparent; & si exire cœperant, abundantiùs se insinuant: ideò perperam faciunt, qui antequam cucurbitulis vtantur, volunt corpus esse exactissimê euacuatum: nam quòd plenum non esset, sufficeret.

De cucurbitularum iuuamento lege Celsum lib. 2. c. 11.

Hac tamen aut illa corporis parte affigimus, consideratione habita ad morbi tempus, & accidentia: nam si reuellere sit opus, distantioribus partibus, sicut cùm deriuare, proximioribus. At dum distantiam partium laudamus, nolumus cerebro affecto, à collo vsque ad calcanea apponenda, vt faciunt multi, quos venustè taxat quidam neotericus: nam etsi omnia inuicem consentiãt inter se, oportet tamen vt societas, vasorumque communitas intercedat, si ex vsu futura sit reuulsio: nam quantumuis ad distantissima sit reuellẽdum, vt quotidie facimus, intelligendum est, cũ nulla humoris in particula contenti suggerit indicatio, minimè in puncticulari, aut alia maligna febre, in qua citissimè occurrendum est, certam

Cucurbitulæ in puncticulari morbo cui parti affigendæ.

tam

tam distantiam & proportionem respiciẽdo, qua nõ multum recedamus à parte, vnde fluxio & origo mali dimanat; vt sic non solùm quod influit auertamus, sed quod est collectum, euacuemus per venas illas quæ colligantiam habent cũ parte morbo obsessa, & particula vbi apponuntur: sic ad narium fluxum sistendum, hypochondrijs cucurbitulæ affiguntur: largiùs menstruis fluentibus, mammis, &c.

Quando cucurbitulæ sunt scarificandæ, & an multum detineri debeant ante scarificationem in parte.

Appositis iam cucurbitulis, quæ scarificandæ in hac febre sint, videam⁹: quæ verò secus. Scarificantur, cùm somnum profundũ, aut aliud symptoma vehemens cerebrũ patitur, vt versus partes dolentes humores moti minus molestẽt. Similiter quo maculæ, quæ per cutem apparent, maiores sunt, eo tutiùs scarificari poterunt: nam ex crassiori & viscidiori materia fieri est indiciũ: minus, cũ paruæ aut minutissimæ. Neque tamẽ ante scarificationem multum detinere eas oportet; ne tracto & retento sanguine, spiritibus resolutis, refrigeretur sanguis, & eductioni fiat ineptior. Sunt tamẽ aliqui, qui leui frictione vtũtur, antequàm parti applicentur: alij cutem inungunt, vt molliorem reddant: sunt tandem alij, qui in ijs qui exquisito sensu præditi non sunt, & quibus cutis est densa, cantharidarum puluerẽ permiscent oleis rarefaciẽtibus, præsertim dum profun-

profundus somnus ægrum molestat; quod cùm violentum remedium sit, non laudo.

Controuersia de purgatione in puncticulari febri.

Sed ad purgationem deueniamus, & an in puncticulari morbo expediat, perpẽdamus. Circa quam eadem fuit, ac multo maior lis, quàm in sanguinis missione. Existimant enim nonnulli, quodcunque medicamentum, siue leue sit, siue ex his quæ minorem faciunt materiam peccãtẽ, necessum esse, vt vel humores moueat, & perturbet, vel naturam irritet, & ab expellẽdi munere auertat, versus partes principes, & viscera, humores, aut seminaria quæ in cute sunt, trahẽdo: præsertim quia nulla similitudo potest intercedere inter medicamentum, & seminaria. Et confirmatur, nam quæcunque ad cutem repunt, per eam debent vacuari, tanquam per propriam & vicinam regionem, nõ per aluum. Pendet tamen solutio huius difficultatis, tùm ex occasione quam febris hęc habuit eo tempore quo incepit, tùm ex dispositione & corporis apparatu: nam si ex crudis aut prauis alimentis puncticularis febris cœperit, non dnbium est, statim leue medicamentum esse propinandũ, aut vomitorio aliquo vtendum, si versus ventriculi cauitatem humorum pars irruat: medicamentũ tamen quod purgationi tribuitur, maiori aut minori quantitate, aut efficacia præditum sit, habita cõsidera-

Solutio difficultatis.

Medicamẽta leniẽtia cur eadem quantitate nõ sunt perscribẽda in prima regione euacuandis excrementis.

sideratione loci illius, in quo cruditas viget: nam sub prima regione plures partes continentur, & breuiores viæ sunt in vna, quàm alia parte.

Sed si humor in maioribus venis cótineatur, qui copia & malignitate officiat, vt ex pulsib⁹ colligemus, & maculis cutis sit depicta citra ægri tolerátiá, & ad vlteriore sanguinis missioné, etsi exiguá, scopi nó sint, túc proculdubio vrgétiæ causa ante 7. ægrú purgabim⁹, dúmodò tamen internæ partes táto calore præditæ nó sint, vt consumpta medicaméti humiditate vires illi⁹ frustrent, & calor & æstus intern⁹ augeatur: quæ tamé medicaméta hęc sint, inferiùs videbim⁹. Ex quo cóstat solutio argumenti: nam si humores mouerétur à natura ad externas partes, cú ægri tolerantia, & cum hac eadem maculę appareant, vel cóiectura artificiosa assequi possemus, facultatem, præsertim naturalem, vim habere coercédi, & superandi materiam, alterantibus potionibus, aut alio præsidio adiutam, non certè ægrum purgarem⁹, donec febris remisisset; sin minùs purgare cogemur, præsertim quia maculas regredi intus nó pertimescamus, cum ex humore morbo puncticularé efficiente nó fiat. Verú demus illos humores esse qui cuté cómaculant, certè quáuis per eá aliqua humorum quantitas esset expulsa, & nonnulla viderétur posse sequi incommoda,

Expulsioni incumbente natura, si citra ægri tolerátiam sit, nó impeditur expurgatio.

quando

quando maius emolumẽtum expectamus, etsi aliqua viderẽtur posse sequi inconueniẽtia, vtiq; facienda est, vt docet Galen. in Epid. *Forsan me, inquit, dicere putabitis, nunquam purgatione per aluum in huiusce modi affectibus vtendum: ego verò id non dico.* Et paullò pòst subiungit: *Cui siquidem inhærentium succorum curatio per fotus & calida medicamenta fit; sed mundum prius corpus oportet.* Vacuata enim cacochimia, qua febris magis inualescere poterat, & ægro discrimẽ inferre, agitatio, feruor, & reliqua quæ in statu expectari poterãt, minus pertimescemus. Et quantumuis cum praua & venenosa qualitate humorum, & seminarijs, medicamentum non habeat analogiam, sufficit cũ humoribus aut excrementis quæ ex illis fiunt intercedere.

Solutio alterius obiectionis à analogia medicamenti ad seminaria puncticularis.

Obiectio. Dices, medicamenta omnia, quæ purgando minorem reddunt materiam morbi, ob calorẽ febrem lenticularem auctura: lenientia verò nisi cutaneis affectibus profutura, ob distantiam.

Solutio. Ad hoc dicemus, multa medicamenta purgãtia præparatione & aliorum mixtione suauiora multo & mitiora quàm anteà erant, reddi: à quibus neque internus augetur calor, neque ægro, aut naturæ molestia infertur.

Quæ purgãtia medicamenta puncticulari febri affectis conueniant.

Laudant multi in puncticulari febre rhabarbari (dum bilis excedit) infusionem in decocto

florum

florum cordialium, cum tamarindis & violarum sirupo ex pluribus infusionibus, aut cum sirupo ex rosis rubris in maiori quantitate, etsi iam in tã communi vsu non sit, vt priùs erat. Quòd si pituita, aut melancholia excedant, agaricum, senę folia, polipod. permiscent, prout vnus humor alterum excedere videtur. Sed certè dum purgatio ante 7. fit, vbi coniectabile est, febrem caloris intensione molestare, omnibus ego præferrẽ sirupum rosarum Persicarum ex 9. infus. quia nõ solùm glutinosa & lenta seminaria, sed & bilem vtramque, & icores (qui in his febribus solent præter naturalem calorem suscipere) blãdè educunt. Etsi nõnulli sirupum Alexandrinũ ex nouem infusionibus febri puncticulari aduersum esse dicant, quia rosæ ex quibus conflatur, participãt ex moschatulis atq; rubris; & ex rubris vim habere temperandi & refrigerandi; ex moschatulis purgandi & irritandi. Confirmãt id, quia si ex vtrisque seorsum sirupos conficias, & posteà misceas, solutiuum Alexandrino persimilem inuenies, qui irritationem, acrimoniam & calorẽ maiorem, quàm huic febri conueniat, producit: quod certè à ratione alienum videtur, cùm felicissimo euentu quotidie contrariũ experiamur: suauiter enim & citra molestiam purgat: nam quantumuis aliquãdo eueniat, purgationem sub

Sirupus rosarũ rubearum non est modò in tã cõmuni vsu, ac anteà.

Dubium de sirupo rosarum Alexãdrinarũ an tutò exhiberi possit in puncticulari.

ſequi multò maiorem, quàm à leui medicamento poterat expectari, id equidē ad naturā ipſam referendum eſt, quæ quocūque motu, aut diſpoſitione exigua à medicamento ſumpta, deinceps reliquum agit: nam expurgatio actio facultatis eſt præcipuè. Poteſt etiam ſerapio roſarum addi aliud ex violis ſolutiuum, aut ex mercurialibus confectum, ſeu manna in delicatioribus: verùm non minoris virtutis & efficaciæ eſt electuarium quod diximus lenitiuum: nam citra moleſtiam putridum & infectum humorem educit, cuius deſcriptio hæc eſt.

Electuarij lenitiui deſcriptio ex Hieron. Caſtano.

R. paſſularum ſine accinis vncias 3. foliorum ſenæ vnc. ij. & ſemiſ. polypodij vncias. 4. hordei mundi vnc. duas, prunorum & tamarindorum ana vnciam vnam & ſem. iuiubarum & ſebeſt. ana. n. 40. mercurialium mani. vnū & ſem. florū borraginis, bugloſæ & violarum an. vnc. vnam, caricarum ſiccarum num. decem. Coquantur omnia in lib. 15. aquæ fontis, vſque dùm pars tertia conſumatur, & poſtmodùm coletur, & cum vna iſtius colaturæ parte, & libra vna & vnc. 9. ſucci roſarum reducatur ad formam ſerapij. In reliqua tamen parte diſſolue pulpæ tamarindorum & caſsiæ fiſtulæ an. lib. j. & ſemiſ. diaprunis ſimp. lib. j. & vnc. ij. ſacchari violati libram vnā: fiat electuarium. Addit autor in fine puluer. ſe-

næ libram vnam, & vnc. tres, & diagridij vnc. j. sed in his morbis scamonea poni nõ debet. Habet hoc electuariũ easdẽ facultates quas diaprunis, aut diasebesten. Pharmacopolæ tamen exiguam quantitatem conficiunt, eius corruptionem timentes: à qua tamen possent illud vendicare duob⁹ aut trib⁹ comis absynthij in decoctione additis. Quòd si cõtingat tẽpore quo indicationes purgationẽ postulabãt, ægrũ illã renuere, aut siccitatẽ linguæ, & internarũ partiũ, eam dissuadere, aut de virib⁹ illi⁹ dubij sim⁹, & an medicamentũ plusquã cõueniat, euacuet (pharmaco enim semel sumpto, illius operationẽ difficilè cohibere possumus) igitur in his, aut similibus casibus, prosũt sũmoperè in febri pũcticulari ea apocemata, quæ vim tẽperandi & extinguẽdi caloris excessũ, & prauã qualitatẽ prędita sint, & vasa ab infarctu liberent, agitationẽ & prauũ motũ cohibendo sensim, & citra ægri noxam superuacanea excrementa purgando, vt verbi gratia. *Quibus respicere debent apocemata in pũcticulari febri.*

R. scurzoneræ, scariolæ, fumariæ, mellisophili, buglossæ, & oxalidis, sing. m. j. seminis citri, acetosæ, cucurbitæ, & melonis, sing. vnc. semis. hordei mũdi pug. 4. bulliãt. s. a. in lib. 12. aquę fõtis, donec remaneãt lib. 3. Coletur, & exprimat, addẽdo sacchari albi librã vnã, pulpę tamarindorum vncias. 4. sirup. ex citri aut limonum acido, *Apocemata in puncticulari febri.*

& cichorij, sing. vncias 3. Pulu. diamarg. frig. aut conf. hyacinth. drag. ij. Alij in decoctione permiscent carthami semen, aut polypodiũ, aut sirupum solutiuũ, prout huius aut alterius humoris fuerit excessus, & purgandi necessitas adsit.

Apocemata serapijs praeferuntur. His igitur largis potionibus exhibitis, multo magis in febri puncticulari ægris subueniemus, quàm communibus serapijs, propter maioré efficaciam & virtutem qua pollent: nam vt per integrum annum perdurare possint serapia, necessũ est illa concoqui plusquàm conueniat, herbis, aut floribus, ex quibus multa componũtur: apocemata verò statim sumẽda tam exquisitè coqui nõ est necesse. De hora verò qua exhibẽda sũt, & de quantitate illorum propinanda, diximus capite. 24.

Controuersia de sudore in puncticulari ante purgationẽ Sed antequam ad particularia remedia deueniamus, restat examinare, an in puncticulari febre, nondum purgata materia, expediat sudoré prouocare: quandoquidem feliciter in principio apparere diximus, & rationi videri possit cõsentaneum, arte supplendum, quandò natura deficit. Scimus enim hoc solo remedio, cùm catharrus peragrabat, ægros fuisse liberatos, adhuc febre illos molestante.

Cui obiectioni dicimus, quòd etsi à sudorificis abstinere melius esset, dũ materia multa, aut

cruda

cruda est, propter noxas, quæ tunc naturæ inferuntur: tamen si euenerit citra humorum redundantiam, obstructionem, aut grauitatem, febrem puncticularem incepisse contactu alicuius corporis, à quo, tãquam à primo fonte, contagium emanasse suspiciamus, tentandũ est, quo citiùs fieri posit, seminaria sudore auferre. Dicuntur verò à primo fonte emanare, quando in aliquo corpore inclusa & profunda fit putredo in lenta materia ad minima elaborata, à qua insensibilia corpuscula visum effugientia prodeunt, habétque eandem vim ac corpora, è quibus immediatè, & tanquam à fonte effluxerũt: & in hoc à vaporibus contagiosis, quæ ad distãs possunt inficere, differunt: illi enim propter parum constantem permixtionem facilè resolui & discuti possunt: secus seminaria, quando ab infecto corpore in aliud transeunt: nã cũ ex illa conclusa, vt diximus, & profunda putredine in multo lentore constituta oriantur, difficilè euanescunt: sed partibus hærent, & à paruis venis, & arterijs in maiores & partes principes se se insinuant: vnde tunc nisi aliud non obstaret, sudor prouocandus esset, vt ab illis corpus expurgetur, & in posterum febri puncticulari fomẽtum non præbeatur.

Explicatur quid sit seminaria à primo fonte emanare, & quomodò posit aliquid inhærere, & penetrare ex lenta materia genitũ.

Vapor & seminariũ cõtagiosũ quomodò differant.

Præter hoc etiam sudor iuuare potest, nõ pur-

gata materia, quando in principio (nam in alijs temporibus coctione præcedente non est controuersia) cœperit natura illum prouocare, sed præ impotentia inceptum opus non valet perficere, & tunc medicamenta quæ huic operi dari debent, sunt quæ citra caloris intensionem illud absoluãt, natura artis beneficio adiuta: quod sæpenumero admonet Galen. faciendum in alijs euacuationibus, præsertim. 9. methodi: nam menstruis diminutè erumpentibus, quando etiam sanguinem mittere expedit, docet ex coniunctis ambobus, quod conuenit euacuare. Sed dum nihil vrget, aut prohibet, tutius erit ante sudorem sarcinam deponere, ne obstructiones augeantur, & putredinalis calor crescat.

Particularia verò remedia multa quidem sunt febri puncticulari proficua, vt potiones cordiales, electuaria, pulueres, epithemata, oxyrrhodina, vnctiones, & similia, iuxta humorum & symptomatum emergentium, aut imminentium naturam, quæ preter vim temperandi, debent etiã facultate constare cohibendi humoris malignitatem: quibus ex vsu erunt multa particularia remedia, quæ in febrium pestilentium curatione posita sunt. A nonnullis etiam probantur tabellæ ex margaritis, sandalis citrinis, terra sigillata, & citri semine, & scordei, aut ijdẽ pulueres cum

aliquo

aliquo succo oxalidis, vel rosarum permiscentur, & cum saccharo confectio fit. Ad eumdem vsum exhibendo illius cochleare cum aqua oxalidis summo manê, aut declinãte febre, aut hyacinthorũ confectioné cum aqua, in qua Monocerotis pulueres, aut lapidis bezoar fuerint iniecti. Sed omnibus his præferenda venit quædam terra, denuò ad nos ex Italia adsportata, quæ etsi malignis febribus proficua sit, præsertim conducit puncticulari. Est colore albo prædita, grauitate & substantiæ modo Lemniæ persimilis, quæ in Pedemõte reperitur (in quodda præsertim oppido, vbi imago sacratiss. Virg. Mariæ Mondeui à Vico, veneratur, innumeris quotidie miraculis clarissima.) Hanc mihi primus omnium dedit, vt de ea periculum facere, excellentissimus dominus Carolus Philibertus de Este, Marchio Sãcti Martini, serenissimi Sabaudiæ Ducis nepos, & felicissimo euentu his, quos puncticularis febris vexabat, administraui, præbendo pondus semidrag. cum aqua scurzoneræ; aut aliàs cum sirupo & aquis febrem puncticularem respicientibus, deinde ad maiorem quantitatem perueniendo. Circa victum verò, & quæ in hoc obseruanda sunt, lege suprà cap. 26.

De

De variolis, earumq́; materia, signis, & præsagio. Cap. XXXVI.

PAuci sunt scriptores, qui inter pestilentes morbos non enumerent variolas: quandoquidem constitutione ipsa temporis in alienam naturam flectente, innumeri, non solùm pueri, sed grandiores natu, soleant hoc morbo affici. Tam enim cognatam, affinemque naturã cum pestilentibus morbis illæ habent, vt eorum nuntij dicantur: quare nonnulla circa variolarũ materiã, generationem, causas, & curationem dicere erit opportunum.

Variolæ nũtij pestis.

Variolarũ definitio.

Sunt variolæ tumores parui per cutem efflorescentes, ex crasso plerunque sanguine geniti, paruarum inflammationum figuram referentes. Existimant multi, variolas vocari, ob similitudinem quam illæ cum varis qui in facie fiunt, habent: quod videtur insinuare Arist. in problematis: nam quærens, *Cur in facie maximè tubercula oriri solent, quos varos vocamus*? postquam respõsum problemati præbuit, subiungit: *Tuberculorum autem genus id veluti pustula, minutusq́; abscessus cuiusdam inconcocti humoris est.*

36. sect. prob. 3.

Quibus differant variolæ & morbilli.

Differunt à morbillis variolæ, primò ratione efficiẽtis causæ: nam, sicut statim dicemus, sanguis est vt plurimum illarum causa; & ad febres

synochas

synochas referũtur; morbillorum verò materia, bilis,& ex consequenti ad tertianas, ob id 7. die solent iudicari tardiùs variolæ. Rursus in illis humor tumorem causat, qui ad suppurationem peruenit: secus in morbillis: ac tandem in vtrisque calor diuerso modo tactum immutat: nã ex sanguinis putredine mitis, ex bile acris euadit. Morbillorum speciem esse nonnulli existimant exanthematum, seu ecthymatũ quoddam genus, culicum morsibus persimile: & papulæ illæ rubræ, rotundæ, & paruæ, quæ Sileno 8. post sudorem cuti eruperunt.

5. de morbis vulgar. Euphranoris filio pustulæ velut culicum morsibus. 7. in historia Pherecides. 8. apparebant velut culicũ morsus: & eodem libro fullo in Syro.

Variolarum causæ aliæ externæ sunt: internæ verò aliæ. Inter externas connumeratur aer, vel putridus, vel calidus & humidus factus, lõga mora in Sole, exercitatio vehemens, lactis prauitas, vt in nuper natis contingit, cùm nutricis lac debitas conditiones non habet: aut in adultis, vsq; ad 7. præsertim annum, dum prauis cibis, & esculentis calidis & humidis, aut dulcibus vescuntur.

Variolarũ causæ externæ.

Inter internas verò præcipua, vt aliqui existimant, est sanguinis menstrui reliquiæ, quæ ex infantis nutritione superfuerũt, quæ reliquis humoribus permixtæ, cũ ex sua natura prauæ sint, calore & feruore ab illis excrementis in venis aucto, ad expellendum facultatẽ prorritat: quod

Variolarũ causæ internæ.

Hh deinde

deinde natura vt malũ auertat, crisi similẽ euacuationẽ tentat. Hanc ebullitionem & feruorẽ insinuat Auic. dicens: *Quandoquidem accidit in sanguine bullitio secundùm semitam putredinis*, &c. Nonnulli tamen Auic. expositores illam ebullitionẽ dicunt esse perfectiuam, aut corruptiuam. Perfectiuã vocant, cùm pars sanguinis, & reliquorũ humorũ, immunis & pura remanet à reliquis excremẽtosis partibus: secus cũ eandẽ labẽ participant. Sed cur ebullitio illa est necessaria, siquidẽ in scabie, & alijs cutis affectibus non requiritur? Resp. illas prauas reliquias esse adeò ad minimas partes reductas, ac sãguini permixtas, vt citra feruorem & ebullitionẽ ab alijs nõ possint separari, vt in externis videmus succis igni expositis.

Fen. 1.4. tract. 4. cap. 6.

Quid apud Arabes sit ebullitio pfectiua, aut corruptiua, explicatur.

Sed contra id quod dictũ est, sanguinẽ menstruum, à quo variolæ generantur, praua natura constare, & variolarum esse causam, extant plures rationes & autoritates oppositum ostendentes. Prima; Sanguis ille, est eiusdem speciei cùm eo qui in hepate & venis existit causa vtriusque efficiens & conseruans eadem: igitur natura, & temperie non distabũt. Deinde ex eo nutricibus menses supprimũtur, quia sanguis, quo infans in vtero nutriebatur, ad mãmas refluit, vt ex eo lac fiat, Ex purissimo tamẽ sanguine fit lac, vt docet Hipp. lib. de natura pueri. *Trahit*, inquit, *quod dulcissimum*

Controuersia an sanguis menstruus variolarũ sit causa.

cissimũ est in sãguine ad se se, simulq́; etiã lacte modicè fruitur. Dicendum igitur est, sicut partes corporis solidæ ex semine fiũt, sic carnosas, tã ex menstruo, quã ex reliquo sanguine, qui in hepate est, generationẽ, & nutritionẽ sumere: nã ex semine & sãguine mẽstruo nostrũ innatũ calidũ cõstat, quo calore nutrimur, augemur, & tota vitæ periodo duramus. Quod si ita est, prauis istis morbis procreãdis nõ erit aptus: nã quãtunuis in solis qualitatib9, in calore scilicet & humiditate excremẽtosa, vt aliqui arbitrãtur, excesserit, certo spatio nouẽ mensiũ quo eo nutritus fuit in vtero infãs, in lucẽ iã editus, valetudinarius, atq; plurib9 morbis obnoxius esset: præterquàm quòd si sanguis mẽstruus retẽtus variolarũ esset causa, cur dũ supprimitur in fœminis tẽperamẽto calidis & humidis, variolæ nõ fiũt? Nihilominus tamen Auicenæ & Arabum opinio in hac re vera est, sanguinem menstruum causam esse variolarũ, communiorem tamen & magis vniuersalem: nam etiã citra illam posse fieri, non est dubium, vt dicemus.

Opinio Auicenæ & Arabum explicatur.

Quod vt intelligatur, sciendũ est, in sanguine mẽstruo aliquid excrementosũ, inutileq́; reperiri, alitioni pueri ineptũ, sicut contingit in quacũq; alia materia nutrimẽtali: hoc autẽ deinde reliquis humoribus permixtum illos afficit, quousque à natura expellatur, vt suprà diximus. Si verò insẽsibiliter à valido calore, & robusta virtute

partes istæ sanguinis excrementosi consumantur, indies cũ alijs corporis humoribus, qui quotidie generantur, deficiunt & corrumpuntur: nõ mirum videri debet, si toto vitæ tempore à variolis euadant immunes: quod maximè contingit his qui à teneris (vt dicere solemus) vnguiculis tùm educati, tùm posteà ipsi frugalitati & parsimoniæ fuerunt dediti: ob id non tam communes & vulgares extitere variolæ antiquis, quàm nostris temporibus: sic Hippoc. & Gal. obscurè visi sunt de illis agere, locis citatis, quanuis de morbillis extent alia loca, quæ ostendũt eis fuisse notos. Sed vt ad institutum reuertamur, euenit non rarò, cùm natura impotens & imbecilla est, vt semel expellat sanguinis infecti, aut excremẽtorum aliorum superuacanea; tunc quod superest intus relictum, iterum reuerti illas cogat.

Aut tandem fieri potest consumpta materia, qualitate praua intus relicta, & partibus solidis impressa, quòd ab humorum alteratione non cesset, neq; desistat, donec ab ea & humoribus, quibus aliquod illius vitij genus communicatũ est, immunis euadat. Hinc videmus multos diuersis ætatibus hoc morbo affici: quæ diuersitas, & varietas, profluit & dimanat ex maiori aut minori fortitudinis causa, & resistentia subiecti, vt potiùs

potiùs in hac, quàm in illa ætate talem morbum contrahant: sicut videmus succedere in hæreditarijs morbis.

Sed quòd citra hanc communissimã causam possint variolæ generari, cõstat: nam si ab aliqua causa externa ex dictis contingat produci in corporibus qualitatem similẽ illi, quæ ab excrementis infertur, proculdubiò idem effectus pullulabit. Inde videmus in Austrina tempestate sanguinẽ alterari, & ad hunc morbum disponi, pluresque vno eodemque tempore ab aeris, vel alia communi causa hoc morbo affici: etsi anteà illũ passi essent. *Absque sanguine menstruo variolæ fieri possunt.*

Ad loca tamen in contrarium adducta dicemus, verum esse, sanguinem menstruum, quo in vtero fœtus alebatur, optimum esse, sed ex eo variolas gigni non dicimus, sed ex inutili & excremẽtosa parte quæ superfluit. Fœminis verò, quibus menses supprimuntur, ideò variolæ nõ superueniunt (dicunt aliqui) quia sanguis in illis retentus comparat diuersam qualitatem, quã ex nutritione excrementum quod supererat in fœtu, & ex consequenti symptomata diuersa. Sed meliùs dicemus, pueros facultates naturales perfectiores habere, vtpote principijs generationis propinquiores, sentientes verò hebetes & obtusas: sicque minùs irritantur, maximè ob familia-

ritatem

ritatem quam ex nutritione compararunt facultates naturales cum sanguine menstruo: vnde diutiùs possunt illud in corpore detinere cum minori noxa: in fœminis verò detentus sanguis si putrescat, partes ab eo irritatæ & molestatæ, per patantiores & ampliores vias, aut per hanc aut illam regionem illum expellent: sin minus, tã prauã & veneno similẽ cõparat naturam, vt alios longè distinctos exitiales morbos generet.

Signa variolarum.

Verùm ad signa opus est deueniamus: quorum alia sunt antecedẽtia, vt turbata insomnia cũ pauore, capitis grauitas, dorsi dolor, tussicula leuiter irritans, & inquietudo maxima. Cùm verò iam apparere incipiunt, quæ sanguinis, aut bilis permixtionem habent, celeriùs erumpunt, quàm alijs humoribus dominãtibus, ægrosque vehementiùs molestant: & si copiosus sanguis in corpore præest, in pectore angustia, & in gutture dolor persentiri solet. Narium etiam pruritus frequentissimè solet illos infestare, quia natura tentat orificia venarum, quæ ibi terminantur, aperire, vt per illam partem copiam sanguinis euacuando, potentior deinde euadat. Tremores, & oscitationes ex vaporũ copia subsequũtur.

Præsagia ad vitam & mortem sumuntur ex multitudine, magnitudine & colore variolarũ, ægrique tolerantia: nam rubræ variolæ, aut ad album declinantes, paucæ, & quæ debitam magnitu-

gnitudinem nactæ sunt, quæque facilè exeunt sine magna ægri angustia, aut febre, securissimæ sunt censendæ: oppositum, cùm tardè erumpũt, & cum angustia, syncope, & tactui duræ sũt, aut exiguæ, & contiguæ: nam materiæ crassitiem & prauitatem ostendunt. ¶ Idem iudicium est, cùm ita continuæ sunt, vt in vnius variolæ ventre alia promineat: nam arguit virtutem æqualiter non posse excrementa cutaneis partibus transmittere. Valde lethale est, si dilescunt: nam cor materia adoritur, & syncope pereunt. Similiter cùm respiratio læditur, & vox impeditur: nam sicut dum hæc benè se habent, signũ est longè à partibus spiritalibus variolarũ materiã contineri: contrariũ credẽdũ est, cũ afficiũtur. Violaceæ, aut nigræ variolæ, nisi iudicio naturæ expulsio fuerit facta optima die, lethales valde sũt. *Auicen.*

Solet tamẽ euenire in hoc morbo, vt eo declinãte moriãtur ægri fluxu vẽtris: sicut illo incipiẽte ob copiã synanches. Sed quomodò declinãte morbo, vbi natura victrix remanere deberet? Respõdem⁹, id nõ fieri ratione morbi, sed aut ob externas causas, aut quia pauco humore ibi delabẽte, si prauus sit, intestina abradit, & praua vlcera inducit, quæ nullis cedunt auxilijs: & cùm virtus ex prægresso morbo debilis remanserit, nequit nouo affectui ingruenti obsistere. *In variolarum declinatione pueros perire, quomodò verum sit.*

De

De curatione variolarum. Cap. vltim.

CVM variolarum curationem aggredimur, videndùm primò eſt, an plenitudinis adſint ſigna in venis: nam tunc temporis nullo alio remedio præſtantiùs mederi poſſumus, quàm liberaliùs florentibus ętate ſanguinem mittendo; pueris tamen partita euacuatione, ad plenitudinem, magnitudinem, & reliqua quæ illam expetunt animaduertendo. Neque eá impedire poſſunt variolæ, ſi exire cœperát: tùm quia tam profuſam & largám vacuationem non præcipimus, vt naturæ appetitus ad trahendũ: excitet: tũ quia facultas expulſioni incũbit poti⁹ eo tẽpore, à qua non deſiſtet à ſarcina libera. Quòd cùm per maiores venas, aut ſcarificationes educi non poteſt ſanguis, multi vſi fuerunt cucurbitulis ſcarificatis, quibus allicitur foras materia, & ſanguis cum minori virtutis diſpendio extrahitur. Idem iuuamentum præſtant hirudines ſcapulis, aut natibus applicatæ; Auicennas laudat ſanguinem ex naribus mittere.

Feu. 1.4.

An verò vltra. 4. ſit ſanguis mittendus in variolis? dicimus, quòd ſi eo tempore cum ægri tolerantia appareant, ſecanda vena non eſt: ſin minus, & neceſsitas eam ſuadeat, facienda; quanuis penitus erupiſſent hoc aut alio die: vt ſi ad guttu

ris

ris musculos irrueret sanguis, aut alterius partis interne inflammationis signa essent, sanguinis missio facienda venit.

Si tamen contingat ex sanguine bilioso & summè calido variolas prouenire, & cum signis malignitatis, quemadmodùm in constitutionibus pestilentibus fieri contingit, tunc refrigerātibus medicamentis, & quæ malignitati obuiare possint, vtemur.

Cibus refrigerans & modicè adstringens sit, vt & temperandi febrem, & compescendi ebullitionem sanguinis vim obtineat. Eadem qualitatè serapia prædita sint (nisi alicuius humoris crassi permixtio aliud expostulauerit) quæ nimis dulcia sunt vitando, sicut in colliquantis febris curatione diximus. Conceditur illis sirupus granatorū, acetosæ, borraginis. Alij totum malū granatum contundunt, succumq; illius exprimūt, & cum exigua admodùm croci portione & sirupo de agresta interdiu propinant, præsertim cùm variolę incipiunt erūpere, vt tēperata & roborata facultas commodiùs expellat peccantem humorē. Cùm verò plures apparuerint, & febris nō est intensa, conceduntur serapia, quæ habeant minorem vim temperandi, maiorem tamen reddēdi corpus puriùs ab obstructionibus & excremētis, & quæ simul muniāt internas partes, ne patiātur, vt qđ reliquum remanet expellē-

dum, à natura meliùs educatur. Ad omnes istos vsus præstat sirupus ab Auicenna commendatus, qui recipit caricarum drag. 7. lentium excorticatarum drag. 3. laccæ drag. 3. dragaganthi, seminis fœniculi an. drag. 2. decoquantur in lib. 5. aquæ, donec remaneat ex ea tertia pars, & coletur. Potest, cùm exibetur, permisceri cũ alia aqua, quę febrem, aut affectam partem respiciat.

Dubium de purgatione in declinatione variolarum.

Sed variolis declinãtibus; expediet ne vti purgatione? Auicenna curare iubet ventris fluxum eo tempore factum à natura: signum ergo est, illum fieri symptomaticè morbo declinãte: quod confirmat Serapio, quando ait: *Huius ægritudinis mos est* (agebat de variolis) *vt in fine eius accedat solutio ventris: & facit accedere diarrhæam, aut intestinorum excoriationem, propter acuitatem suam.* Dicimus itaq; ratione morbi semper esse interdicendam purgationem, tam variolis incipiẽtibus, quàm declinantibus. Nam cùm tanta adsit permixtio materiæ faciẽtis variolas cum reliquis humoribus secundùm minimas partes cum feruore, &, vt barbari dicũt, ebullitione (vt priùs diximus) certè medicamẽta quęcunq;, essent infestissima naturæ. Permixtionẽ enim ostendunt cõfusæ, & turbatę vrinæ, quæ solent apparere adhuc ante earũ eruptionẽ; ex quibus potiùs variolas, quàm aliũ malignũ morbũ futurum cõiectamur. Et idẽ quod de purgatione dicimus, censendũ est de his medica-

Solutio.

dicamētis, quæ calore, & partiū tenuitate, ſudores proliciunt; vt nōnulli temere ad faciliorē variolarū exitū cōmendarunt: illis enim meatibus internis apertis, humoribusq; ibi delapſis, & calore tractis, multorum ac grauium ſymptomatū materiam præberi, non eſt dubium. *Incommoda ſudoris in variolis.*

Verūtamen ſi cōtigerit, declinâte febre, & venis ex prægreſsis euacuationibus exinanitis, crudis repleri excremētis ex multa cōpia alimentorū prodeūtibus: ſicut videmus ſæpenumerò euenire pueris, qui morbo declinãte, famelici relicti fuerūt, in quibus appetitus maior eſt, quàm caloris naturalis concoquētis robur: tūc præcautionis gratia cōueniet leuiter ventrē mouere aliquo medicamēto, quod internas partes roborādo, deponat quantitatē excrementorū, quæ in poſterū febrē nouã poterāt ſuſcitare. Quòd ſi tã exigua quãtitas ſit, vt inſtituta optima vict⁹ norma, poſſit beneficiū naturę ſuſcipere, ab ea abſtinebim⁹.

Ad idē etiã faciendū cogimur, cū 14. die, aut 20. febris remiſsionē videbatur habere, & denuò reuertitur: quod etſi diuerſis cauſis fieri poſsit, nouo morbo videlicet à priori diſtincto inuadēte, aut alia cauſa externa, ſed præcipuè euenit, cùm ex euacuatione à natura facta corpus non fuiſſet omninò à prauis humoribus expurgatum, & ea pars intus relicta latitans, niſi educatur, periculū eſt, ne febre denuo inualeſcēte, ægrū, niſi leuiter

Suræ etsi cõmuniter sumantur pro posteriori parte cruris carnosa, quam tibiã vocam⁹: hîc tamen, & reliquis nostri libri partibus vsurpatur nomen hoc pro toto crure, maximè ab inguine vsq; ad genu, quod femur dicimus.

purgem⁹, interimat. ¶ Solet etiã vehemẽs dolor ex tumefactis variolis pueros molestare, nõ tantũ in facie & pectore, sed frequentissimè in suris ipsis. Multi huic symptomati subueniũt fotibus, aut euaporationib⁹, quæ moderatè calfaciãt, anodinaq; vi cõstent: qualia fiũt ex decocto maluę, althææ, lini, & fœnugræci semin. Alij apponũt lintea in horũ decocto madefacta; aut linimentum ex oleo amygdal. & medula cruris vaccæ.

Pus deinde in variolis contentũ, aurea acu extrahũt, & vlcera quæ remanẽt, aqua sale permixta exiccant: quã parant ex libra vna aquę rosarũ, & capitum illarum, & salis vncia.

In foraminib⁹ verò pulueres ex fabarũ farina, amylo, & thuris & lupinorũ, ex quibus & alijs similibus ad reliquas variolas, quæ in corpore sũt, exiccãdas, culcitrã nõnulli laudãt: quę omnia sapiunt barbarorũ praxim, quorũ munus est, nõ tã morbo & causæ, quã accidẽtib⁹ occurrere. Si enĩ natura trãsmisit prauos humores qui in corpore præerãt, ad cutim, qui ad suppurationẽ peruenerũt; & remedia fuerũt opportunè facta, quorsum morbo declinãte, tãta auxilia? Meli⁹ certè esset, plenitudine deposita partes quæ solẽt affici, tueri, vt nares, guttur, pectus, & intestina. A potionibus frigidis abstinemus, si tussis, aut aliud sympto ma pectori officit: aeris temperiem consideràdo: nã sicut frigidus nocet cõstipando, sic calidus in

ternum

 253

ternũ calorẽ augẽdo, ob id præcipiendũ est, vt pãnis debitè cõtegatur, & aerẽ modicè frigidũ respiret: quod vtinam possemus persuadere fœminis nostri tẽporis, quæ præterquã pueros in calido cubili, & clausis semper fenestris, habent, iuxta ipsas carnes lintea inuoluunt, vt mirum sit his omnibus suffocari.

A rebus insuper astringẽtibus extrinsecus applicatis cordi, hepati, aut alijs partibus, abstinemus, & ab inũctionibus, & fotibus: quia semper tentandũ est, vt detur liber aditus humoribus & excremẽtis, nisi adsit aliquod peculiare symptoma, quod id expostulare videatur: nã ab Hippoc. & Galeno non prohibentur omnino iniunctiones & fomenta in cutaneis affectibus. *In epidem. in historia Simonis.*

Hæc sunt quæ circa morbos malignos & pestilentes animaduersione digna visa sunt: de reliquis verò qui corporibus eueniunt, dicemus in animaduersionibus Physicis & practicis in libros De locis affectis, quas Deo duce typis mandabimus: præsertim si liber hic ab studiosis benigno, prout spero, animo recipiatur.

FINIS.

Laus Deo, Deiparæq; Virgini.

INDEX CAPITVM huius libri.

Raditur definitio maligni morbi, & signa in communi Cap. I. pag. 1.

Agitatur cotrouersia inter medicos circa naturam huius morbi epidemici, cum primò pestiferi tumores apparuerunt. Cap. II. 7.

Traduntur causæ huius morbi epidemici. Cap. III. 12.

Nunquid in hac constitutione aer fuerit praua qualitate affectus. Caput. IIII. 22.

Quid præsagiendum sit circa huius morbi durationem. Cap. V. 40.

Cur constitutio hæc epidemica sæuius hoc anno 1599. molestauerit. Cap. VI. 42.

An possit morbus pestilens citra febrem interficere. Cap. VII. 45.

De natura malignæ & venenosæ qualitatis, quæ in pestilẽtibus morbis reperitur Cap. VIII. 50.

Quæ corpora, quæue ætates sint obnoxia magis pestilentibus morbis, examinatur. Cap. IX. 55.

Traduntur signa, quibus deprehendere possumus, in quam corporis partem natura pestiferum tumorem sit transmissura. Ca. X. 59.

An sint aliqua signa pathognomonica morbi pestilentis. Cap. XI. 61.

Ponuntur signa febrium ephemerarum & putridarum pestilentium, & circa hecticas pestilentes vindicatur Galenus à calumnia. Caput. XII. 68.

Dignitates signorum ad vitæ & mortis præsagium in morbis pestilentibus examinantur. Cap. XIII. 75.

Obseruationes nonnullæ huius constitutionis epidemicæ perpenduntur. Cap. XIIII. 82.

Agitur

Agitur de remedijs præseruatiuis. Cap X V. 85
Traduntur nonnulla medicamenta simplicia & composita pro diuersis anni temporibus cõtra pestilentium morborum incursus. Cap. X V I. 99.
De his quæ spectant ad magistratus, & reipublicæ gubernationem. Cap. X V I I. 105.
De recta victus institutione in morbis malignis & pestilẽtibus, cũ actu molestant. Cap. X V I I I. 110.
Quid medicus agere debeat circa hecticarum & ephemerarum pestilentium curationem. Cap. X V I I I. 115.
Indicationes vniuersales febrium putridarum pestilentium explicantur. Cap. X I X. 116.
An liceat sanguinem mittere in morbis pestilẽtibus. Cap. X X. 118.
An liceat ante sanguinis mißionem clystere vti. Cap X X I. 125.
Debeãt ne purgari pestilenti morbo oppreßi, disputatur. Cap. X X I I. 129.
An in febribus malignis & pestilentibus frigidæ aquæ potus sit ex vsu die purgationis, cùm medicamenti actio frustratur. Caput. X X I I I. 138.
Traduntur medicamenta concoquentia & alterantia, quibus pestilẽtibus morbis succurrimus. Cap. X X I I I I. 143.
An sudorem prouocare liceat in pestilentium morborum curatione. Cap. X X V. 146.
Ponuntur remedia aliqua morbis pestilentibus probata, ex his quæ intus sumuntur: & circa ea quæ extrinsecus applicãtur, pauca subijciuntur. Cap. X X V I. 154.
De carbunculo, siue anthrace pestilenti, signis, præsagijs, & curatione. cap. X X V I I. 158.
Glandularũ natura & vsus in corporibus nostris exponitur: deinde de pestifero bubone agitur. cap. X X V I I I. 168.
An in curatione tumorum, seu glandularũ pestilentium cauteriũ actuale tutum sit remedium. cap. X X I X. 176.
Nunquid vesicantia medicamenta in pestilentium tumorum curatione

tione sint tuta, examinatur. cap. XXX. 179.
Theriacæ vsus in pestilentium tumorũ curatione an conueniat, explicatur. cap. XXXI. 195.
Alexipharmaca medicamenta tumoribus pestilentibus applicata, nunquid qualitatũ primarũ interuentu operentur, disseritur: quid sit à tota substantia operari, explicatur: ac nonnulla de venenorũ actione notantur. cap. XXXII. 199.
De febribus colliquantibus, signis, præsagijs, & curatione. caput. XXXIII. 208.
Puncticularis febris causæ, differentiæ signa, & præsagia. cap. XXXIIII. 215.
Puncticularis febris curatio traditur: & primò circa vniuersalia præsidia dubia quæ emergunt explicantur: deinde pecularia remedia huius morbi describuntur. cap. XXXV. 221.
De variolis, earumque materia, signis, & præsagio. cap. XXXVI. 238.
De curatione variolarum, cap. vltim. 246.

RE-

RERVM ET SENTENTIARVM NOTABILIVM, QVÆ in hoc opere continentur, locupletiſsimus index.

A

CIDA quibus conueniant: quibus verò non. pag. 143.

Acutiſsimi morbi an habeant cõiunctam febrem. 46.

Acutos morbos febrem habere coniunctam, quomodò intelligatur. 47.

Aer in primis qualitatibus alteratus, in prauis corporibus idem facit ac peſtilens. 6.

Aer facillimo negotio ad quodcũque extremum vergit. 22.

Aer purus & naturalis vitam conſeruat. Oppoſitum, cùm corrumpitur. 22.

Aer in hac conſtitutione neque à cauſis ſuperioribus, neque inferioribus vitium contraxit. 23.

Aeris intẽperies quomodò corrigenda. 91.

Aer cùm inquinatus eſt, mutandus ſtatim. 92.

Aer putridus quomodò corrigẽdus. 93.

Aeſchines orator antiquiſsim᷒. pag. 7.

Aeruginoſa bilis, vitellina, & porracea, in peſtilẽtibus morbis apparet 65.

Aeſtatis principio anno 1599. pueri glandulis fuerunt moleſtati 84.

Aethereos, ſimplices, & nulla mixtione conſtare ſpiritus,

an verum sit. pagina. 69.
Acthruriæ Magni Ducis medicamenta morbis pestilentibus commendantur. 104.
Affectibus complicatis sæpenumero repræsentantur Medico signa dubia. 82.
Agens vt actionem producat, debet esse in actu. 36.
Alexipharmacum, Alexitherium, Amuletum, quomodo differant, & in quo conueniant. 200.
Alexitheria ex accidenti sunt margaritæ, & pretiosi lapides. 200.
in Algheriæ peste quo præsidio multi euaserunt. 153.
Alimenta semiputrida, goßipium, & alia euitanda. pagi. 108.
Allium, theriacam rusticorum vocat Galenus. 114.
Amara quæ nutritioni inepta. p. 53.
Analogismo, obseruatione & comparatione vtebantur antiqui in morbis nouis. pagina. 7.
Analogia qualitatum superiorum cum partibus adenosis in hoc morbo. 16.
Andronij trocisci describuntur. 166.
Andromachi carmina de theriaca. 195.
in Anglia & minori Germania febres ephemeræ pestilentes. 68.
Angustia pororum venenosis morbis peßima. 56.
Animalia in latibulis abscondita, quando magis appareãt. 27.
Animalia genita ex putredine, eiusdem speciei sunt cum alijs vera generatione productis. 38.
Annus 1599. constans fuit, & sine aquis. 30.
Antidotus Aestate vtilis. 101.
Antidotus hyeme salutaris. pag. 102.
Anthrax quid sit, vide Carbunculus.
Apocemata febri puncticulari proficua. 233.
Apocemata serapijs præferuntur. 234.
Apollinis ira Delij laborabant peste. 8.
Apollonius quo remedio in peste vtens inclaruit. pagina. 123.

Appa-

Apparatus hominum vulgariũ facilis ad suscipienda seminaria praua. 14.
Aquæ stagnatæ, paludosæ, & fœtentes, aerem inficiunt. pagi. 27.
Aquarum constantia, & ventorum inopia, ad communes morbos paratissima. 29.
Aquarum multitudo ex aspectibus, & ventorum natura prouenit. 29.
Aquæ destillatitiæ an alijs præferendæ. 144.
Aquæ destillatæ in plumbo & ære, an conueniant. pagina. 145.
Aquilonis flabra saluberrima. 30.
Arabes Medici præferebāt sanguinis missionem clysmis. pa. 125.
Ardentes febres quando pestilentes fiunt. 65.
Aristotelis locus de cordis læsione. 71.
Aristotelis locus de cordis læsione conciliatur. 75.
Aristotelis opinio de cauterio actuali. 176. *Eius explicatio.* 176.
Aristotelis locus de ijs quæ magis putredini resistunt. 149.
Aristoteles visus est cognouisse varioles. 238.
Asahub Arabum quid. 26.
Asiæpestis cur scarificatione curabatur. 122.
Auicennæ sententia reprobatur circa communitatem pestis. 20.
Austrinus annus sine flatibus, morbosus. 29.
Austro calefaciendi & humectandi vis inest. 30.
Autumno & Hyeme cur constitutio epidemica cessare videatur. 40.

B

Belgis & Britannicis cur sudor magis cōmunis. pag. 116.
Boli Armenici præparatio vtilissima. 157.
Bolus Armena pestilentia affectis præsentaneum remediū. 119.
Bona signa absolutè quæ sint 77.
Boreæ refrigerandi & siccandi vis inest. 30.
Breuissimæ mortis signa. pagin. 84.

Bubones ante febrem cur securiores. 84.
Bubo pestilens quid sit. 169.
Bubo pestilens quomodò à carbunculo distinguatur 169.
Bubonis pestilentis signa. 170.
Bubo pestilens qui ex parte coloris & loci sit deterior, aut securior. ibid.
Bubo quãdo citra sanguinis missionem, & alexipharmaca, & euocantia debet curari. 170.
in Bubone pestilenti cùm adest facultatis expultricis debilitas, antequàm sanguis mittatur, quid considerandum. 171.
Bubone pestilẽti apprehensos an aliquando liceat initio purgare. 172.
Bubone affecti pueri quomodò curandi 173.

C

Cadauerosa facies à Lucretio carminibus describitur. 67.
Cadauera qua cautione sepelienda. 107.
in Cæsaraugustana peste quo remedio fuerint multi sanitati restituti. pagina. 142.
Calor & humiditas in aere ob multas & continuas aquas fit. 28.
Calor febris diariæ non semper vnus. 68.
Calor tribus modis deficere potest. 193.
Calido & humido temperamento constantes, & sanguinei, immunes fuerũt ab hoc morbo. 33.
Canes & multa alia animalia siti interempta. 50.
Cantharidarum correctiuũ proprium quod sit. 185.
Carbunculis igneum elemẽtum prædominatur 45.
Carbunculi definitio. 158.
Carbunculi definitio præstantior. 159.
Carbunculi externæ & internæ causæ. ibid.
in Carbunculis eschara, an pustula appareat priùs. 159.
Carbũculi colores diuersi à qua causa fiant ibid
Carbunculus an febrem sequatur, vel è contra. 161.
Carbunculi deteriores qui. 161.
Carbunculi iugulum infestantes, aut febrem sequentes, cur

cur deteriores. pagina. 162.
Carbunculi indicationes vniuersales & particulares curatiuæ à quo sumédæ. 162. 164.
Carbũculis sanguinis missio vsque ad animi deliquiũ quando possit esse ex vsu, & ex qua parte. 163.
Carbunculis depascentibus remedia. 164. & 167.
Carnes quadrupedum quæ præstantiores. 90.
Causa efficiẽs malignitatis quæ sit 3.
Causæ huius morbi epidemici quæ fuerint 14.
Causæ communes ad morbi pestilentis insultum, quæ sint. 56.
Causæ impedientes sitim in morbis qui illam excitare debebant 66.
Causticum potentiale carbunculis proficuum. 168.
Cauterium actuale quæ incommoda corpori impertiatur. p. 177.
Cauterij actualis commoda ibi.
Cauterijs quare tutiùs vtimur in adenosis partibus. pa. 178.
Cauterium actuale debet præferri potentiali pagina. ibid.
Celeritas pulsus alijs differentijs prævalet. 64.
Certæ regulæ in omnibus circa victum dari non possunt. pa. 88.
Charitas procuranda in his qui pesti deseruiunt. 106.
Chirurgi cùm dubij sunt, num resolutioni, aut suppurationi natura sit procliuior, quid agere debeant. 174.
Cibus in fluxu colliquanti qualis esse debeat. 113.
Clystere quo casu sit vtendum ante venæ sectionem. 128.
Clystere vti ante sanguinis missionẽ, inter mulieres tanquã lege sancitum 126.
Coctio quando in pestilentibus tumoribus est expectanda. 193.
Coctioni an motus aduersetur. 193.
Coctio in humoribus an quocunque morbi tempore sit tẽtanda. 194.
Coctionis & cruditatis signa, virtutis robur, aut imbecillitatem ostendunt. 76.
Coctionis & cruditatis signa in morbis pestilẽtibus minus robur

robur habent, quàm ciborum appetitus. 76.
Cœlestia corpora, si ad conseruationem viuentium sunt concessa, quare pestilẽtibus morbis præbeant occasionem. p. 16.
Cognitio temperiei & naturæ, ad quid prosit. 55.
Columbi scißi per medium, buboni applicati prosunt. pagin. 174.
Complicatas febres quomodò debeamus cognoscere. pagina. 69.
Communi morbo plures, & cum vitæ discrimin, in hac constitutione laborasse probatur. 19.
Conditiones ad frigidæ potum in colliquante febre. 213.
Congregationes plurimorũ pro pestis præcautione auferendæ. 106.
Constitutio epidemica an semper à meteorologicis impreßionibus immunis fuerit. 27.
Constitutiones diuersæ diuersis auxilijs liberantur. 135.
Constitutiones pestilentes sua habent tempora, sicut morbi. 40.
Consuetudo seruanda in præcautione. 88.
Consuetudo in sanguinis mißione seruanda. 119.
Contagij definitio exploditur. p. 35.
Et quid sit à primo fonte emanare, explicatur. 235.
Contagij propria definitio. 35.
Contagium fomite, contactu, aut ad distans inficere, quomodo in telligendum. 35.
Contagionis seminaria per aerem sparsa, Lucretij versibus celebrantur. 35.
Contagium ad excellentem putredinem referunt nonnulli. 36.
Contagio qualitas principijs vitæ opposita communicatur pag. 36.
Contagium ad causas superiores refertur. 36.
Contagium non est morbus, neque symptoma, sed quid. pag. 38.
Contagio deficiente potest hic morbus epidemicus interficere. 38.
Contagium quomodò à pretiosis vestibus auferri poßit. pa. 109.

Con-

Contrariorum contraria debent esse remedia.139.
Cor magnos morbos pati posse, quomodò intelligatur.pagin. 75.
Cordi aduersissimi morbi qui sint.45.
Corpora incremata in bello, & exhalatio putrida, ad pestem parata.31.
Corpora plethorica, & cacochima quare parata sint pesti. p. 57.
Corpora rara & laxa quomodò præseruanda.88.
Corpora densa & compacta cute, quomodo præseruãda. 88.
quæ Corporis pars tumore pestilenti sit corripienda, quibus signis deprehendatur.pagin. 59.
Corruptio à putredine quomodò distinguatur.pagina.51.
Corruptio & putredo quomodò acquirantur.pagina.54.
Corrupta prorsus statim educenda sunt.130.
Critonis historia explicatur. pagina.9.
Ctesiphontis historia ex Hippocrate.75.
Cura in obseruandis ciuitatis portis. pagina. 106.

D

Debilibus morbo pestilenti affectis quomodo subueniendum.155.
Declinatione vniuersali an æger pereat variolis.245.
Deorum iram pestis causam cognouerunt antiqui.7.
Deus instituit alimentum & aerem, vt corpus tueri possit.53.
Definitio quædam maligni morbi refellitur.2.
Definitiones proprietates rerum explicant.12.
Definitionis variæ partes explicantur.14.
Definitio vera maligni morbi. pag. 2.
Destillationes, & expressiones carnium, quibus conueniant. 113.
Destillationes proficuæ & expertæ in morbis pestilentibus.155.
Diaria febris vrinis optimis cōstat.64.
Diarijs pestilentibus exigua remedia adhibenda pagina. 116.
Dignitates signorum quæ sint in

in morbis. pagina. 75.
Dioclis, clarissimi Medici ante Galenum, de sudore opinio. 147.
Domicilia vbi multi cohabitãt, contagioni aptissima. 43.
Domus electio in preseruatione. 94.
ex Ducis Sabaudiæ terris adsportatur de suo terra malignis & puncticularibus febribus proficua. 237.
Dulcia quare vitanda. 89.
Dulcia in febribus colliquantibus quare nocent. 216.

E

Ecclesiæ cęsuris commone fieri debent, qui contagiosas vestes occultè retinent. 109.
Eclipses quatuor qui præterierunt, in quibus signis fuerint facti. 18.
Elixa an assis præferenda. 111.
Epilepsia consensu pedis, aut manus, quare sensu priuat animal. 51.
Epilepsiam committens humor non putrescit, sed corrumpitur. 52.
Epistola de vesicantibus medicamentis pagina. 179.
Epithemata & cordialia extrinsecus applicanda qua cautione. 156.
Equi, & quadrupedes multi peste capiuntur, ex Aristotele. 17.
Errandi præcipua causa in opinionibus, quæ. 12.
Esus leguminum tritici loco, pestilentes morbos procreat. p. 31.
Euacuationes in principio quæ optimæ sint: quæ verò secus. 130.
Eustachij Rudi sententia de cõmunitate ad pestem. 20.
Exanthemata, papulæ, & tumores praui coloris, quid significent. 62.
Exanthemata, & papulæ, cineres sanguinis. 83.
Excrementa contagiosorũ, vijs publicis deiecta, quid mali faceriut. 43.
Exiccationem causat sanguinis missio, quomodo. 118.
Exiccatio in febribus pestilentibus conuenit. 111.
Expultrix facultas qua temperie gaudeat. 139.
Expurgatio oppositum motum

causat ab expulsione humorum. 131.

Expurgatio in peste ab aeris vitio non conducit. 131.

Expurgatio, existente cruditate in primis venis, an coueniat. 132.

Expurgatio, crudis existentibus humoribus quare non conuenit. Ibid.

Expurgationi an requiratur idē robur, quod sanguinis missioni. 136.

Expurgatio, declinante morbo pestilenti, quando conueniat. pag. 137.

F

Facultates naturales more aliorum agentium naturalium operantur. 63.

Fames, bella, & reliquæ calamitates, Dei ira placantur. pag. 106.

Febres pestilentes magno calore non constant. 62.

Febris diaria aspectu grauis. pa. 68.

Febribus pestilentibus sine aeris peste, an sanguinis missio expediat. 121.

Febres malignæ an vno succo fiant. pagina. 4.

Febres ardentes an sine siti possint esse. 5.

Febris colliquantis caloris natura & conditio. 209.

Febres colliquantes an marasmodes sint, & illarum signa & differentiæ. ibid.

Febribus colliquantibus an frigida potus conueniat. 212.

Febris puncticularis, vide Puncticularis febris.

Fercula ex quibus parari debeāt. 112.

Fibræ & aliæ partes cur non colliquentur. 209.

Flatus omnes in quatuor distribuuntur genera. 30.

Fluentibus humoribus reuulsio medella. 119.

Fluxus colliquatiuus in pestilentibus morbis cuius humoris sit. 62.

Fœminæ grauidæ, & ætate nubili, quare obnoxiæ sint magis morbis pestilentibus. 57.

Fœtor, putredinis propria passio. 63.

Fomes non est causa contagionis per se. 36.

Fomes est veluti materia, ex qua contagium oritur. 36.

Fontanellæ, & hæmorrhoides quare à pluribus morbis tueã tur. 58.

Frigidæ potus die purgationis quando conueniat. 139.

Frigidæ potus quantitas non est eadem omnibus diebus purgationis perscribenda. 140.

Frigidæ potum impedientia die purgationis. 142.

Fulmine percußi videntur homines in peste. 48.

G

Galli depilato podice tumori pestilenti applicati præsentaneum remedium. 173.

Gallica lue, lepra, & elephantiasi affecti, cur minus pestilentibus morbis tẽtentur. 58.

Generosa auxilia quæ. 118.

Germani assis potius quàm elixis piscibus vescuntur. pagi. 86.

Glabrities capitis & mentis ossiumque denudatio citra febrem. 43.

Glandulam quare multi occultabant. 43.

Glandulæ superiores partes molestantes, cur benigniores. p. 45.

Glandulis pluribus nonnulli eua serunt in hac constitutione: non vero carbunculis. 83.

Glandulæ à seipsis gubernantur, sicut chartilago, & adenes. 168.

Glandulæ quæ constent venis & arterijs: quæ vero non. 169.

Glandularum definitio & vsus. ibid.

Glandulæ pestilentis curatio à neoterico quodam experta. 175.

Granatorum succus an conueniat in pestilentibus morbis. 112.

H

Hectica pestilens vt fiat, quid requiratur. 70.

Hectica pestilens fœtorem habet anhelitus. ibid.

Hectici calor cur non percipiatur. 70.

Hectica pestilens, complicata semper. 73.

Hecticæ pestilẽtis calor quis. ib.

Hectica febris non nominatur à putredine. 74.

in Hectica pestilente cur mediocres pulsus. ibid.

Hectica pestilens curationem non suscipit. 115.
Hectica phrenetis quid sit. pag. 220.
Herbæ in condimentis quæ sint præstātiores æstate & Hyeme. 90.
Hieronymi Calestani electuariū præstantissimum pagina. 232.
Hippocratis locus 3. epidem. explicatur. 19.
Hippocratis locus de flatibus discutitur. 48.
Hippocratem laudat Galenus in præcauēdo pestem ex Aethiopia ad Græcos venientem. p. 108.
Hippocratis locus 1 epidem explicatur. 4.
Hippocratis locus 3. epidem. de tempestiua purgatione explicatur. 133.
Hirudines in bubonibus pestilentibus quando iuuant. pa. 173.
Hirudinum præparatio 173. *in margine.*
Hirudines cum applicātur, quæ cautio habenda.
Hispaniæ plura loca peste aeris fuerunt in hac constitutione molestata. 28.
Historia Critonis in epidemijs. pag 3.
Historia Ctesiphontis in epidemijs. 75.
Historia viduæ cuiusdā iuuenis biliosō temperamēto præditæ. 33.
Historia Nicephori Calixti pa. 49.
Historia Theutonum de pretiosa veste pellicea. 109.
Historia pestis Lugdunensis. pa. 176.
Historia pueri circa theriacam. 197.
Horarij fructus putredini apti. 43.
Horribilia & mortifera signa quæ. 80.
Hotomani Imperij ciuitates morbis contagiosis obnoxiæ. pag. 39.
Humida corpora quomodo præseruanda 85.
Humores cōtrarij cùm putrescunt, signa pathognomonica obscurant. 3.
Hyemis & Autūni signa aeris corruptionem antecedentia. 26.
Hyemis tēpore quare cessēt morbi populares epidemici. 42.

I

Ignes volantes, & astantes quã do fiunt. 26.
Inæqualis temporum constitutio ad pestilentes morbos paratissima. 11.
Inediam in biliosis corporibus malignas febres facere quomodo intelligatur. 2.
Indicationes in victu præseruationis gratia. 89.
Indicationes vniuersales febriũ putridarum. 116.
Indicationibus curatiuis sanguinis missionem petentibus, quid eam impediat. pagina. 128.
Inguina cur frequentius glandulis tententur. 44.
Iniectionis clysteris post sanguinis missionem commoda. pa. 128.
Inopinatæ & subitæ mortis causæ. 10.
Intempestiuæ purgationis incõmoda. 97.
Ioannis Stadij opinio circa annũ sexagesimum. 4.
Iudices morborũ vt simus, quæ precognoscere teneamur. p. 59.

K

Karabe quando efficacius trahit. 206.

L

Lacticinia cur euitanda. pa. 89.
Lapis bezoar, margaritæ & cõsimilia, quibus non cõueniãt. 114.
Lapsa corpora quomodò præcauẽda. 89.
Laxitas & raritas corporum ad trahendũ per se non est causa. 56.
Lethali morbo ægrotantibus nulla remedia sunt ex vsu. pag. 136.
Lingua quando redditur nigra ex fuliginibus; quando verò ex humore. 143.
Loca Galeni contraria circa febrem in morbis acutis conciliantur. 47.
Loca Galeni de allio conciliãtur. 114.
Lucretij carmina de cometis & ignibus in aere apparentibus. 26.
Luctuosa suspiria in hectica pestilenti. 71.

Ludo-

Ludouici Mercati, medicinæ Archiatri, de morbis pestilentibus vera opinio. 11.
Luna falcis figuram seruante, omnia languida fiunt. pagina. 15.
Lunæ extremitatibus, sursum respicientibus, iugulum mole stabant glandulæ. 15.

M

Maculæ quæ sint. 216.
Macularū diuersitas in colore & magnitudine. pa. 218.
Maculæ tribus modis possunt erumpere 222.
Maculis apparentibus quando cōueniat sanguinismissio, expurgatio, & euocātia. 222. 225. 228.
Maligni morbi definitio. 1.
Maligni morbi definitio explo-ditur. ibid.
Malignum pro pestilenti vsurpat Galenus. 2
Maligni morbi descriptio. pagin. 2.
Malignæ febres an certum habeant tumorem. 5.
Maligna qualitas, accidens est, & à quo resultet. ibid.
Marci Antonij tempore sæuissima pestis. 14.
Materiales causæ morbi maligni quæ sint. 3.
Matritum clanculùm multorum aduentus contagioni materiā suppeditauit. 43.
Medicamentorum debita permixtio in purgatione necessaria. 137.
Medicamenta purgantia morbis pestilentibus proficua explicātur 137.
Medicamenta blanda antiquis cognita. 141.
Medicinæ partes quæ 110.
Medium in contagione debet intercedere. 37.
Melancholici cur minus peste afficiantur. 58.
Menstruus sanguis an prauus sit. 240.
Meteorologicæ impressiones in suprema regione aeris quomodò fiant. 26.
Methodi libris, & alijs locis nō agit Galenus ex professo de curatione pestilentium morborum. 120.
Monachi periclitati sunt ex potu vini corrupti. 55.
Morbi sparsi & distincti, in pesti-

pestilētes degenerare solēt. 6.
Morbus, telus & elephantiasis. pag. 7.
Morbus iste epidemicus non est nouus. 22.
Morbilli quomodò à variolis differant. 238.
Morbillos fuisse notos Hippocrati, ostenditur. 239.
Morituris non sunt adhibendæ manus. 110.

N

NEapolitani regni ciuitates ex morbis sporadicis in pestilentes degenerarunt. 32.
Nicephori Calixti historia. 49.
Nigræ deiectiones in principio deteriores. 79.
Nouum morbum existimarunt glandulas nonnulli. 11.
Nucum viridum destillatitia aqua cum theriaca, præsentaneum remedium curationi, & præcautioni pestis. 104.
Nuntij pestis, variolæ dicuntur. 238.

O

OBstructio leuiū arteriarum quomodo celerem mortem causat. pagina. 49.
Obstructio à quibus fiat. 99.
Occasio mittendi sanguinē, quādo quietior hora, & quando quæcunque. 124.
Oculorum rubor, & flammeus ardor, pestilentis morbi signum. 66.
Omne vitæ, & mortis genus à corde prouenire, quomodò intelligatur. 49.
Ordo in colliquatione. 210.
Ossa, carnum alimēta, carnes crudæ, quarumdam auium, &c. qua ratione. 54.
Oua quibus interdicenda. pagin. 90.
Oxyrrhodinum quomodò applicari debeat. 157.
Oxyrrhodinum an niue refrigerandum. 157.
Oxyrrhodina frequentius mitanda, quàm hodie faciunt multi ibid.

P

PAnis electio 89.
Pemphiga febris magno calore est prædita. 63.
Periculum quando adstantibus sit prænuntiandum. 115.
Perniciosissima signa ex vesica inflam-

inflammata. pagina. 80.
Pestis natura non sumitur ex grauitate symptomatum. p. 21.
Pestis ex aere, valde contagiosa. 24.
Pestis ex aere, nemini parcit. ibid.
Pestis venenosa fera totas ciuitates depascitur. 25.
Pestes ex seminarijs contagiosis longiores. 40.
Peste vagãte, quare reliqui morbi cessent. 48.
Pestilenti morbo affecti perire solent remedijs opportunè factis. 76.
Pestis cor tanquam venenum lædit. 8.
Pestis ex aere definitiones refelluntur. 13.
Pestis ex aere definitio vera. pa. 13.
Pestis definitio ex seminarijs cõtagiosis citra aeris corruptionem. 13.
Pestis Aethiopiæ seminaria. p. 32.
in Peste plures perire, non est necessarium. 20.
Petrus Salius circa hecticas pestilentes taxatur. 71.
Phalangij ictus valde lethales p. 46.
Phigethlon phyma, quid sint. p. 169.
Phrenitidis & lethargi pathognomonica signa quæ. 61.
Pilæ manibus gestandæ ex quibus parandæ 95.
Pisces an morbis pestilentibus conueniant. 86.
Pisces marini qui præstantiores ibid.
Pisces pestilentibus morbis non sunt obnoxij. 17.
Pisces aeris peste non capiuntur ibid.
Placidissima signa quæ sint. pa. 80.
Præsagium de morbi duratione. 40.
Præsagium febrium colliquantium. 211.
Præsagia in morbo puncticulari ex sudoribus, vomitibus, tremulis motibus. 219.
Præsagia ex variolis, pagina. 245.
Primæ qualitates contagiosum morbum efficere nõ possunt. 31.
Prognostica signa in comparatione posita, quæ sunt. 78.

Prognostica signa ex Hippocrate.82.
Ptisanæ laudes.112.
Pueri cur faciliùs in morbos pestilentes incidant.57.
Pulsus inæqualitas, & ordinis perturbatio, quid ostendant. 65.
Pulsum non alterari in febre pestilenti, quomodò intelligatur.65.
Pulsus cur noctu videatur præstantiores in morbis pestilentibus.ibid.
Pulsus dilatio quid peculiare habeat in febre diaria. pagina. 68.
Pulsus cur naturalibus persimiles in hectica.71.
Pulsus robustus ex pugna duorũ contrariorum fieri nõ potest. 72.
Pulsus magnitudo est differentia familiaris pulsus.ibid.
Pulsus robustus ex vehementi facultate 73.
Pulsus rari à qua causa fiant, ibid.
Puncticularis morbi generatio, differentiæ.216.
Puncticularis curatio.221.
Purgationi apta corpora quæ sint: quæ verò non.97.
Purgantia an conueniant in colliquatione.214.
Purgantia medicamenta in puncticulari febre, quæ.230.
Putredo dissolutionis mixti est causa.52.
Putredini incipienti, & factæ, quomodo subueniendum.pa. 117.
Putredine vigente, cur vrinæ crassæ.64.

R

Remedia simplicia & composita præseruationi deseruiunt.99.
Remedia particularia puncticularis febris.236.
Remedia colliquantibus febribus proficua.216.
Renum immodicus calor, multitudinis vrinæ causæ pagin. 66.
Renum obstructio, hydropis causa.67.
Repellentia an conueniant carbunculis.166.
Res præter naturam quæ sint. p. 37.
Respiratio quas differentias habeat in pestilenti febre.63.

Reuulsionum differentiæ iuxta diuersas corporum dimensiones.185.

Reuulsioni vesicantia proficua. 186.

*Romæ pesti sanguinis missio nō erat ex vsu.*120.

*Rosæ Alexandrinæ an moschatulis participent, & nunquid tutò in puncticulari febre administrentur pagin.*231.

S

SAna corpora nullis Medicinæ legibus astringi debēt. pag. 98.

*Sanguinis missio an præcautioni conueniat.*96.

*Sanguinis motus clystere impeditur.*126.

Sanguinis missio, aluo fluente, prohibetur à Galeno.pagina. 128.

*Sanguinis missio in carbunculo, ex qua parte.*163.

Sanguinis missio in carbunculo in fœmina prægnāte qua cautione fieri debeat. pagin. 163.

*Sanguisugæ quando naribus applicandæ.*124.

*Saturni & Martis coniunctio in quibus signis magnū malum portendant.*25.

*Seminaria contagiosa ex Flandris Hispaniā asportata.*10.

*Senes à causis externis quare facilius afficiantur.*57.

*Serapia diuersas corporis partes respicientia.*144.

*Serapia qua hora sint exhibenda.*145.

Serapia quando misso sanguine sunt exhibenda. 146.

Serapia minus efficacia sunt, quàm apocemata, & quare. 234.

Sicca constitutio an pestilētium morborum sit causa. pagina. 49.

Sicca corpora an sint semper in eodem statu conseruanda. p. 87.

Signa antecedentia pestilentem morbum, quæ sint. pagina. 59.

*Signa pathognomonica non habet pestis.*61.

*Signa omnia magis horrenda & terribilia in morbis pestilentibus.*62.

*Signa humoris putrefacti excessum ostendentia.*69.

Signa abscondituri et abditum ostendunt. 76.
Signa quæ breuitatem & securitatem pollicetur. 77.
Signa absoluiè mala quæ sint. p. 78.
Signa proximam mortem ostendentia. 81.
Signa in prædicendo à Medicis obseruanda. ibid.
Signa valde lethalia quæ. pagin. 80.
Signa febrium colliquantium. 209.
Similitudo inter medicamentum & humores necessaria est ad purgationem. 129.
Simplicia medicamenta frigida & calida, & duplici qualitate constantia. 100.
Sitis in pestilentibus morbis ingens solet reperiri. 66.
Siti adeò solent laborare ægrotantes, vt in puteos se conijciant. ibid.
Solis & Lunæ eclipses quomodo pestis causæ extitere. 14.
Solis eclipsi præcedente, bella & incendia subsequuta. pa. 25.
Spiritus in animi passionibus citissimè dissipantur. 69.
Stibium, & argentum viuum, periculosa medicamenta pag. 103.
Stoici & Peripatetici variè de aeris opinione senserunt. pag. 22.
Sudore obijt in hac constitutione nobilissima quædam mulier. 66.
Sudoris copia in ephemeris apparet. 68.
Sudoris in morbis pestilentibus prouocati non meminerunt antiqui. 146.
Sudorem significare caloris naturalis debilitatem, excogitauit Diocles. 147.
Sudor euacuat materiam serosam. 148.
Sudor post vniuersales euacuationes solet esse ex vsu. ibid.
Sudor frigidis & calidis moueri potest. 149.
Sudorem frigidæ aquæ potu mouet Celsus. 149.
Sudorem mouentia simplicia medicamenta. 151.
Sudorum variæ formulæ. 152.
Sudor est bona crisis in apostemate timoroso, secundum Auicennam. 140.
Sudorem cùm præcipimus, an

somnus sit permittēdus. 153.
Sudorificum remedium in hac epidemia obseruatum, ibid.
Sudor quando conueniat in febre puncticulari. 234.
Suppuratione & abscessu multi in pestilentibus morbis liberi euaserunt. 129.
In suris (femoribus inquam) tumores oborti, cur lethales. 44.
Suscipere alienam naturam, quid sit. 51.

T

TEmperiei & naturæ cognitio ad prædicendum quibus morbis sint aliqui obnoxij, multum facit. 55.
Terra Lemnia cum vino vtebatur Galenus in morbis pestilentibus. 48.
Terremotus pestem minatur. 27.
Theodorus Angelucius ad tertianas nothas, febres malignas reducens refellitur. 5.
Theriacam igni comparat Galenus. 196.
Theriaca pueris infestissima. 197.
Theriaca quomodo trahat venenum. ibid.
Circa theriacæ, & aliorum alexipharmacorum quantitatem consideratio 198.
Theriaca narcoticis constans an tuto possit exhiberi ibid.
Thorax cur calorem maiorē habeat in pestilente febre. 63.
Thucydidis pestis tempore æstatis. 31.
Titi Liuij historia de anni siccitate. 50.
Toleti & Matriti, facta ad pestem collatione, pauci perierunt. 19.
Tumore existente in ala sub axilla, an competat sudor. 150.
Turgens materia quare quocunque tempore est educēda, & non quæ committit pestilentem morbum. 134.

V

VAlentina ciuitas, & multa maritima loca, non fuerunt populari morbo affecta 33.
Vapor, & seminarium contagiosum, quomodo differant. 235.
Variolæ à varis dictæ, & earū diffinitio. 238.

Variolarum causæ externæ, & internæ. 239.
Variolarum curatio per vniuersalia & particularia remedia. 246.
Venæ exinanitæ à quibus sanguinem trahunt. 127.
Venenum sumentibus sanguinis missio nocet. 120.
Venenosa qualitas non est valde sparsa in principio in morbis pestilentibus. 133.
Veneri dedita corpora quomodo sint præseruanda. pagin. 87.
Vesicantia ex parte affecta humorem educunt. 180.
Vesicantia calorem habent aduersum naturæ. 182.
Vesicantia dolorem & vigiliã causant. ibid.
Vesicantia vt ponantur, quæ cõsideranda. 183.
Vesicantia qualiter diuersis modis parari possint. 184.
Vesicantia quæ trahant per se: quæ ex accidenti. ibid.
Vesicantium formulæ. 184.
Vesicantibus semen ameos rectè permiscetur. 185.
Vesicantia reuellendi, & deriuandi vi prædita sunt. pagin. 185. & pagina. 186.
Vesicantia cui parti sint applicãda. 186.
Vesicantium impedimenta quæ sint 188.
Vesicantia quibus naturis conueniant. 188 & 190.
Vesicantia humoribus calidis quando conueniant. 189.
Vesicantia coctionem non impedire, quomodo intelligẽdum. 193.
Vestes contagiosorum crematæ fuerunt in hac constitutione. 41. & 107.
Vestimenta quæ in præseruatione. 95.
Vinum diuerso modo paratum in præseruatione. 91.
Vinum in morbis pestilentibus an conueniat. 113.
Virgilij carmina de peste aeris. pag. 25.
Virgo Maria Mondeui, innumeris miraculis clarissima. 237.
Vires in pestilenti morbo, plus quam in alijs sunt conseruandæ 111.
Virium iactura sine causa procathartica, quod malum portendat. 62.
Vita in quo consistat. 46.

Viuo

Viuo existente homine, quomodo producatur qualitas in humoribus veneno similis. pagi. 50.

Volatilia quæ præstãtiora in victu. 90.

Vrgentiæ causa cùm remedia magna fieri non possunt, qua via incedendum. 134.

Vrinæ color quare optimus in morbis pestilentibus. pagin. 63.

Vrinæ optimus color & sedimẽtum in hectica. 70.

Vstio, aut putredo, præcipuè faciunt ad malignam qualitatem producendam. 3.

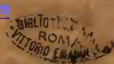
X

XEnodochium diui Antonij Matriti vicinis domibus contagium communicare potuit. 43.

Xenodochium pestilẽtibus morbis destinatum, qualiter sit disponendum. 107.

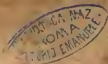
Z

ZOpyria antidotus Galeni. 103.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

MADRITI,

Apud Ludouicum Sanchez.
Año M.DC.

